

Vilma GUDIENĖ

**SOCIALINIAI
LIETUVOS FARMACIJOS
BRUOŽAI**

XIX a.–XX a. pirmoji pusė

LSMU Leidybos namai
Kaunas, 2017

Aprobavo Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Medicinos akademijos
Farmacijos fakulteto taryba ir LSMU Leidybos komisija 2016-11-25.
Protokolas Nr. 12/16.

Šią knygą pagarbiai skiriu Mokytojams:

*profesorei **Mary Schaeffer Conroy**,
šviesaus atminimo **Alfonsui Kaikariui**,
šviesaus atminimo **Václav Rusek**.*

Recenzentai:

Prof. habil. dr. Rimantas Stukas, Vilniaus universitetas

Prof. habil. dr. Ona Ragažinskienė, Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Tauras Antanas Mekas, Lietuvos sveikatos mokslų universitetas

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo
bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Viršelio nuotraukos:

- Marijampolės Vlado Bartlingo vaistinės oficina. Kairėje vaistininko – padėjėjas J. Liutkevičius, dešinėje – vaistininko mokinys Plečkaitis, apie 1923 m. (nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų).
- Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus vaistinės indų ekspozicijos fragmentas (nuotraukos autorius Rolandas Minevičius).

Turinys

PRATARMĖ	5
ĮVADAS	7
ISTORIOGRAFIJA IR ŠALTINIAI	10
1. Vaistinių steigimas, jų plėtra, ekonominė padėtis	15
1.1. Reglamentai ir privilegijos, XIX a. pradžia	15
1.2. Vaistinių steigimo ribojimai	18
1.3. Kaimo vaistinės, 1881–1914 m.	27
1.4. Vaistinių skaičiaus dinamika, personalas, ekonominiai rodikliai, XIX a.–XX a. pradžia	31
1.5. Vaistinių steigimas nepriklausomoje Lietuvoje	42
1.6. Ekonominiai rodikliai, personalas, 1918–1940 m.	48
1.7. Vaistų krautuvės	61
2. VISUOMENINIS DARBAS	67
2.1. Farmacininkų visuomeninio darbo ištakos ir jų veikla Vilniaus medicinos draugijoje.....	67
2.2. Profesinis leidinys „Pamiętnik farmaceutyczny Wilenski“, „Vilniaus farmacijos užrašai“	71
2.3. Pirmųjų Vilniaus medicinos draugijos Farmacijos skyriaus narių portretai	75
2.4. Farmacininkai – Vilniaus medicinos draugijos nariai ir jų darbai.....	80
2.5. Lietuvių motyvai pasirinkti farmacininko profesiją, karjeros kelias	88
2.6. Farmacininkai imperijos didmiesčiuose. Asmenybės ir jų laimėjimai	96
2.7. Profesinis sambūris	102
2.8. Persekiojimai už anticarinę ir tautinę veiklą	116
2.9. Visuomeninis farmacininkų darbas nepriklausomoje Lietuvoje, profesinė spauda	123
2.10. Profesinių organizacijų sprendžiamos problemos, politinė farmacininkų karjera	132
3. VAISTINIŲ SAVININKŲ IR TARNAUTOJŲ, FARMACIJOS STUDENTŲ TAUTYBĖS	143
3.1. Farmacininkų ir vaistinių savininkų tautybės XIX a. pabaigoje– XX a. pradžioje.....	143
3.2. Išsilavinimo siekiančių žydų diskriminacija carinėje Rusijoje	149
3.3. Tarpukario Lietuvos farmacijos studentų tautybės	150
3.4. Farmacininkų praktikų tautinė tapatybė, 1918–1940 m.	154

4. MOTERYS FARMACININKĖS: EMANCIPACIJA, STUDIJOS, KARJERA, VISUOMENINĖ VEIKLA	159
4.1. Pirmieji žingsniai: mokslas ir studijos	159
4.2. Karjeros galimybės carinėje Rusijoje	162
4.3. Pirmosios farmacininkės Lietuvoje	169
4.4. Kauno gubernijos farmacininkių profesinis kelias	173
4.5. Lietuvių tautinio judėjimo dalyvių gretose	176
4.6. Farmacininkės ir farmacijos studentės nepriklausomoje Lietuvoje ...	180
4.7. Profesija ir šeima	191
APIBENDRINIMAS	201
SANTRUMPOS	203
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	204
SUMMARY	217
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	223

PRATARMĖ

Laukiau akimirkos, kai padėsiu paskutinį tašką. Šis taškas – tai galiausiai rašomas tekstas pratarinėje, skirtas padėkoti knygą rengti padėjusiems brangiems žmonėms. Kelerius metus truko darbas ir per šį laikotarpį man padėjo, patarė ir pagelbėjo daug kolegų ir draugų. Visiems jiems tariau nuoširdžiausius padėkos žodžius.

Už patarimą parengti monografiją dėkoju profesorei Kristinai Ramanauskienei. Už šio darbo recenzavimą ir pastabas dėkoju Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus direktoriui docentui Taurui Antanui Mekui, Vilniaus universiteto profesoriumi Rimantui Stukui, Vytauto Didžiojo universiteto profesorei Onai Ragažinskienei.

Nuoširdžiausius padėkos žodžius tariau Leidybos namams: vadybininkei Jelenai Byčienei, operatoriai Nijolei Dragūnienei, korektorei Aidai Jakimavičienei, maketuotojui ir viršelio autoriui Sauliui Medžioniui. Išskirtinę padėką ne tik už profesionalumą, bet ir už kantrybę, atidumą, draugiškumą reiškiu šios knygos redaktorei Irenai Bubnytei.

Už finansinį šios knygos rėmimą dėkoju įmonės „Entafarma“ vadovui, turtingos farmacijos istorijos kolekcijos savininkui ir privataus muziejaus kūrėjui Taurui Endriukaičiui.

Esu dėkinga Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus darbuotojai Irenai Katilienei už lotyniškų ir lenkiškų tekstų patikslinimus. Šiltus padėkos žodžius tariau savo kolegei Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus darbuotojai Agnetai Baltaduonytei, kuri padėjo parengti anglišką knygos santrauką. Dėkoju Agnetai už visapusišką, nuoširdžią pagalbą. Už sunkiai įskaitomo prancūziško rankraščio, atskleidžiančio vaistininko grafo Karlo Vagnerio biografiją, vertimą dėkoju žinomai Lietuvos visuomeninkei, intelektualai, lietuviškų tekstų į prancūzų kalbą vertėjai Karolinai Masiulytei-Paliulienei.

Redakcines pastabas ir patarimus teikė ne tik šio kūrinio redaktorė Irena Bubnytė, bet ir mano kolegos bei bičiuliai. Už šaltinių ir literatūros redagavimą nuoširdžiai dėkoju LSMU Bibliotekos ir informacijos centro direktoriaus pavaduotojai Marijai Jarašauskienei, už angliško teksto redakcines pastabas dėkoju savo kraštiečiui LSMU Kalbų ir edukacijos katedros dėstytojui Irmantui Ramanauskui. Už naudingas pastabas dėkoju savo bičiulei žurnalistei Danguolei Andrijauskaitei.

Taip pat dėkoju archyvų, bibliotekų, muziejų darbuotojams, kurie leido publikuoti jų saugomą medžiagą. Ačiū tariau visų komisijų nariams, vertinusiems šį darbą.

Išskirtinę padėką reiškiu Denverio universiteto (JAV) profesorei emeritei Mary Schaeffer Conroy. Jos monografija apie carinės Rusijos farmacijos raidą XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia* buvo

pavyzdžiu rengiant šį darbą. Dėkoju profesorei M. Conroy už naudingas pastabas ir už malonų bendradarbiavimą.

Su dėkingumu prisimenu savo mokytoją Alfonsą Kaikarį (1922–1997), kurio publikacijos bei surinkta ir Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejuje saugoma medžiaga buvo vartota rašant šį darbą.

Dėkoju Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus ir Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Vaistų technologijos ir socialinės farmacijos katedros kolegoms už tai, kad sudarė sąlygas rengti šį darbą.

Ačiū brangiems draugams ir mylimai šeimai.

Autorė

IVADAS

Vaistinės įkūrimas įvairiais istorijos laikotarpiais turėjo skirtingą svarbą. Pirmųjų vaistinių atsiradimas XVI–XVIII a. buvo išskirtinis įvykis miesto gyvenime. Jos buvo skirtos tik labai mažai žmonių grupei – aristokratams ir jų aplinkos žmonėms, turtingiems miestiečiams. Kūrėsi vienuolynų ir privačios miestų vaistinės. Vilniuje XVI a. I pusėje veikė dvi–trys, II pusėje trys–keturios vaistinės. Negausiai to meto inteligentų bendruomenei priklausė gerbiami, turtingi, dažnai ir kitas atsakingas pareigas, pavyzdžiui, burmistro, tarėjo, einantys vaistininkai. Kurdami vaistines vaistininkai skyrė daug lėšų joms įrengti ir papuošti, gražioms iškaboms, brangiems baldams, gausybei indų ir prietaisų. Nuo kitų prekybos įmonių jos skyrėsi tuo, kad čia dirbo medicinos žinių turintis vaistininkas ir iš jo patirties besimokantys padėjėjai ir mokiniai. Aliejais, ekstraktais, prieskoniais kvepiančioje vaistinėje vyko ne tik prekyba, bet ir vaistų gamyba, buvo atkartojamos knygoje aprašytos technologijos, atliekami bandymai, kuriami nauji vaistai. Miestiečiai čia skubėdavo nusipirkti vaistų, gauti patarimų, kaip gydyti susirgusį namiškį arba augintinį. Vaistininkas buvo visapusiškai išsilavinęs. Be medicinos žinių, jis išmanė prekybos reikalus, mokėjo kelias kalbas (ir būtinai lotynų), domėjosi mokslo naujovėmis. Tad naujos vaistinės įkūrimas visuomenei buvo svarbus keliais aspektais: žmonės gaudavo naujausiomis medicinos mokslo žiniomis pagrįstas farmacijos paslaugas, patarimų, galimybę lengviau įsigyti vaistų. Be to, bendruomenę papildydavo išsilavinęs, dažniausiai aktyvus žmogus, samdydavęs kelis darbuotojus, kurie oficinoje (prekybos salė), laboratorijoje įgydavo farmacijos ir medicinos žinių.

Lietuvos didžiuosiuose miestuose – Vilniuje ir Kaune – XVI a. I pusėje veikė vaistinės. Kaimyninėje Lenkijoje vaistinės minimos jau XIII a., dabartinėje Latvijos sostinėje Rygoje pirmoji vaistinė įsteigta XIV a. viduryje. Tikėtina kad tolesni archyvinių dokumentų tyrimai gali atskleisti, kad Lietuvoje vaistinių būta ir anksčiau. Istorikų tyrimai nusako, kad apie 1506–1509 m. Žygimantas Senasis pirkė Vilniuje sklypą planuodamas statyti vaistinę. 1522–1602 m. vienu metu vilniečiai vaistus pirkdavo 2–5 vaistinėse. Per šį laikotarpį mieste minima per 30 vaistininkų¹. 1540 m. Kaune veikė viena vaistinė, o 1600 m. – trys². XVII a. archyviniuose dokumentuose minima apie dešimt Kaune dirbusių vaistininkų³. Pirmosios vaistinės tenkino aristokratijos poreikius. Vėliau daugėjant jų skaičiui vaistininko paslaugos buvo pasiekiamos miestiečiams, ir tik XIX–XX amžių san-

¹Ragauskienė Raimonda. Vaistininkai XVI a. Vilniuje. Iš *Vilniaus istorijos metraštis*, 2007, t. 1, p. 31.

²Bagdonavičius Almantas, Mekas Tauras. Seniausių Lietuvoje vaistinių steigimo klausimu. Iš *Acta musei historiae medicinae et pharmaciae Lithuaniae*. Kaunas: Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejus, 1993, t. 1, p. 95.

³Bagdonavičius Almantas. Kauno miesto medicinos ir farmacijos raidos bruožai XVI–XVIII a. Iš *Acta musei historiae medicinae et pharmaciae Lithuaniae*. Kaunas: Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejus, 1993, t. 1, p. 82, 87.

dūroje – ir mažesnių miestelių gyventojams. Vaistinių veikla buvo reglamentuota ir privilegijuota, joms suteiktos išskirtinės teisės ir pareigos. Abiejų Tautų Respublikos valdovas, didikai arba miestų magistratai išduodavo privilegijas atidaryti vaistines ir individualiai apibrėždavo jų veiklai, taip pat vedėjams keliamus reikalavimus, ypač jų išsilavinimui. Vaistininkas privalėjo turėti ne tik medicinos, vaistų gamybos, botanikos, chemijos žinių, bet ir lotynų kalbos pagrindus, kad galėtų skaityti farmakopėjas, gydytojų receptus. Be to, privilegijose buvo pabrėžiamos ir būtinos asmeninės savybės, pvz., sąžiningumas, dorumas ir kt. Vaistininkas buvo įpareigojamas laiduoti vaistų kokybę, *be pagrindo nepardavinėti* stipriai veikiančių medžiagų, periodiškai buvo tikrinama tvarka vaistinėse. Dėl šių aukštų reikalavimų ir išskirtinės kontrolės vaistininkams suteikta privilegijų. Jie buvo atleisti nuo kitiems miestiečiams privalomų mokesčių ir tam tikrų prievolių⁴.

Steigdami pirmąsias vaistines XVI–XVII a. ne vaistininkai konkuravo tarpusavyje, kam bus išduota privilegija įkurti vaistinę. Didikai ir miestų valdžia ieškojo vaistininkų kituose kraštuose, kad šie atvyktų į Lietuvą ir kurtų vaistines. XVIII a. pabaigoje mažesniuose miestuose – Šiauliuose, Panevėžyje, Telšiuose, Biržuose – veikė po vieną, didžiuosiuose – Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Kėdainiuose – po kelias vaistines. 1680 m. kunigaikštytė Liudvika Karolina Radvilaitė, *Ludwika Karolina Radziwiłł*, suteikė privilegiją įsteigti antrąją vaistinę Kėdainiuose Jokūbui Apeldornui. Dokumente rašoma, kad konkurencija tarp vaistinių padarytų jų veiklą kokybiškesnę ir pagerintų miesto gyventojų aprūpinimą tinkamais vaistais⁵.

Šiame darbe atskleidžiama, kaip Lietuvoje kūrėsi vaistinės, kaip keitėsi jose teikiamų paslaugų pasiekiamumas, analizuojamos priežastys, stabdžiusios jų daugėjimą, aptariamas vaistininkų konkuravimas tarpusavyje ir su vaistų krautuvėmis. Aprašoma vaistinių veiklą reglamentuojanti tvarka, čia dirbusių žmonių išsilavinimas, jų bendruomeninė veikla. Dalis darbo skirta įvairiapusiam farmacininkų portretui atskleisti, ypač darbui profesinėse organizacijose. Pirmoji profesinė organizacija – Vilniaus medicinos draugijos (VMD) Farmacijos skyrius – įkurtas 1819 m., pasižymėjo aktyvia moksline veikla. Tuo metu visi Vilniaus vaistinių vedėjai buvo šio skyriaus nariai, jie savo laboratorijose atliko tyrinėjimus, domėjosi užsienio farmacijos mokslo laimėjimais, leido periodinį leidinį, kuriame skelbė savo tyrimų duomenis ir iš užsienio žurnalų verstus straipsnius. Organizacija prioritetą teikė farmacijos mokslui, siekė pagerinti gyventojų aprūpinimą tinkamais vaistais, į gydymo praktiką diegti vietines žaliavas. Energingas organizacijos darbas tęsėsi kelerius metus. Vėliau dėl politinių ir kitų aplinkybių aktyvumas blėso, tačiau ir toliau vaistininkai rengė pranešimus, dalyvavo VMD veikloje, ėjo atsakingas pareigas organizacijos administracijoje.

XX a. pradžioje Maskvoje ir Sankt Peterburge dirbę ir studijavę lietuviai farmacininkai būrėsi į profesines organizacijas, kurios siekė tik tautinių tikslų. Knygoje nuodugniai aprašoma, kaip kūrėsi šios organizacijos, atskleidžiama tautinė

⁴Zembrickis Johanas. *Klaipėdos karališkojo Prūsijos jūrų ir prekybos miesto istorija*. Klaipėda: Libra Mementis, 2002, t. 1, p. 119.

⁵Mekas Tauras, Bagdonavičius Almantas. XVII amžiaus privilegija Kėdainių vaistinei. *Lietuvos farmacijos žinios*, 1991, nr. 1, p. 35–36.

patriotinė farmacininkų veikla, už ją patirti caro valdžios persekiojimai. Maskvos ir Sankt Peterburgo lietuvių farmacininkų kuopelių nariai per spaudą stengėsi žadinti patriotinius kolegų tautiečių jausmus ir vienybę. Vėliau 1911–1912 m. ir po pertraukos 1918 m. Maskvos farmacininkų kuopelė leido profesinį laikraštį „Farmaceutų reikalai“. Tad ir tolimiausiose imperijos gubernijose dirbę lietuviai jautė bendrystę su savo tauta ir kolegomis. Kuopelės kaip vieną iš pagrindinių uždavinių deklaravo pagalbą norintiesiems grįžti į tėvynę. Po Rusijoje įvykusio bolševikinio perversmo, lietuviams buvo lengviau apsispręsti vykti į nepriklausomybę paskelbusią Lietuvą. Jie jautėsi laukiami tėvynėje.

Tarpukario Lietuvoje veikė keturios profesinės visuomeninės organizacijos. Stipriausia ir veikliausia iš jų buvo vaistinių savininkus vienijanti Lietuvos vaistininkų draugija (LVD), kolegiskai bendradarbiavusi su Lietuvos farmaceutų sąjunga (LFS) ir Lietuvos chemikų vaistininkų draugija. Vaistinių tarnautojams atstovavo ir LVD oponavo trumpai veikusi Lietuvos farmaceutų tarnautojų sąjunga (1932–1937).

Farmacininkai buvo aktyvūs ne tik profesinėje veikloje. Keli iš jų dirbo Lietuvos Respublikos Seime, savivaldybių tarybose, ėjo burmistro pareigas, priklausė partijoms, kelioms, kartais keliolikai visuomeninių organizacijų, kai kurių veikla įvertinta valstybiniais apdovanojimais.

Knygoje analizuojama farmacininkų profesinių organizacijų kūrimasis, socialinių, ekonominių ir politinių veiksmų įtaka farmacininkų bendruomenės interesų kaitai. Atskleidžiami socialiniai aspektai – tautinė farmacininkų sudėtis, moterų integravimasis į farmacijos darbo rinką, pilietinė, profesinė jų veikla.

Chronologinės šio tyrimo ribos yra XIX a. pradžia – XX a. V dešimtmetis, t. y. istorinis lūžis, bolševikinė aneksija, nacistinė okupacija ir Antrojo pasaulinio karo pradžia.

Rašant darbą nesiekta nuosekliai chronologiškai atskleisti visų farmacijos socialinės raidos siužetų. Stengtasi išryškinti svarbius ir kitų autorių mažiau analizuotus aspektus. Geografinė aprėptis neapsiriboja etnografinės Lietuvos teritorija. Carinės Rusijos valdžios blaškomi imperijos inteligentai pasklido po įvairias gubernijas. Tad norint nupiešti lietuvių farmacininko portretą tautinio judėjimo metais, daugiau dėmesio teko skirti ne Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gubernijose, bet visoje imperijos platybėje gyvenusiems farmacininkams. Darbe kalbama apie politinių, socialinių, ekonominių sąlygų įtaką farmacijos bendruomenei, jos modernėjimą, mokslo ir profesijos santykių svarbą, bendruomeninio darbo ypatybes. Išskirtinis dėmesys skiriamas moterų įsiliejimui į vaistinės darbuotojų gretas. Įvertintos aplinkybės, skatinusios ir stabdžiusios šį vyksmą. Apžvelgiama farmacininkų veiklos įvairovė. Darbe atskleidžiama, kaip tam tikrais istorijos laikotarpiais ir veikiant tam tikroms aplinkybėms buvo ugdomi saviti prioritetai. Farmacininkų bendruomenė XIX a. pradžioje pirmumą teikė mokslui, tyrimams, profesinių žinių sklaidai. Amžiaus viduryje, be kitų įvykių, išryškėja vaistinės savininkų kova už monopolines teises. XIX a. pab.–XX a. pr. išskirtinis dėmesys skiriamas atkakliai lietuvių farmacininkų tautinei patriotinei veiklai. Aprašant tarpukario Lietuvos farmacininkų veiklos aspektus, atskleidžiamas įvairiapusis farmacininkų darbo spektras.

Atkuriant su vaistinių veikla susijusius įvykius nuolat kalbama apie čia dirbusius žmones. Prie farmacininkų bendruomenės priskirtini tik farmacijos išsilavinimą turintys specialistai. Taigi į ją nepatenka mokiniai ir vaistinės savininkai, neturėję farmacijos išsilavinimo. Aprašomu laikotarpiu didžiąją dalį savininkų sudarė farmacininkai, bet XX a. apie 20 proc. vaistinių priklausė farmacijos išsilavinimo neturintiems asmenims. Tarpukario Lietuvoje jie buvo priimami į Lietuvos vaistininkų draugijos gretas ir kartais net vadinami vaistininkais. Taigi pagal tam tikrus kriterijus su vaistinės veikla susijusius asmenis galima išskirti į grupes. Pirmą – tai darbdaviai, t. y. vaistinių savininkai (galėjo būti ir neturintys farmacijos išsilavinimo) ir jų samdomi tarnautojai (farmacininkai ir mokiniai). Pagal mokslo cenzą farmacininkai skirstomi į turinčius aukštąjį išsilavinimą ir jų padėjėjus. Turintieji universitetinį farmacijos išsilavinimą įvairiais laikotarpiais buvo vadinami vaistininkais ir provizoriais, vėliau – farmacijos magistrais ir provizoriais, Tarpukario Lietuvoje – chemikais vaistininkais. Kiti farmacininkai, turėję žemesnį išsilavinimą, tai yra po mokinio praktikos išlaikę specialius egzaminus, buvo vadinami vaistininko arba provizoriaus padėjėjais. Žemiausia vaistinės darbuotojų grandis – mokiniai, nepriskirti prie farmacininkų bendruomenės, tačiau šiame darbe jų veiklai aptarti skiriamas nemažas dėmesys. Šioms temoms atskleisti tekste kursyvu rašomos tuo metu vartotos sąvokos, teiginiai, pavardės originalo kalba.

Knyga sudeda iš keturių pagrindinių dalių. Pirmajame skyriuje aprašomas vaistinių steigimo reglamentavimas, įstatymų įtaka vaistinių plėtrai, konkurencija ir ekonominiai vaistinių rodikliai, atskleidžiantys ilgainiui gerėjantį vaistinės paslaugų pasiekiamumą. Antroji dalis skirta profesinei, visuomeninei farmacininkų veiklai aptarti. Knygoje atskleidžiama visuomeninė farmacininkų saviraiška, turėjusi įtakos ne tik farmacijos raidai, bet ir socialiniams pokyčiams Lietuvoje. Trečiajame skyriuje atskleista vaistinių savininkų ir darbuotojų tautybių kaita. XIX a. pradžioje dauguma farmacininkų buvo vokiečiai, vėliau vaistinėse dirbo lietuviai, žydai, lenkai. XIX a. pabaigoje stiprėjo tautinio identiteto raiška, kilo kova už tautinių bendruomenių stiprinimą. Darbe nusakoma, kaip dėl šių ir kitų įvykių keitėsi vaistinių savininkų, darbuotojų ir farmacijos studentų tautinė sudėtis. Paskutiniame – ketvirtajame – knygos skyriuje aptariamas moterų farmacininkų profesinis kelias, paskatos pasirinkti šią specialybę, aplinkybės, padėjusios išsivaduoti iš visuomenės joms nubrėžtų veiklos sričių. Aprašoma moterų farmacininkų profesinė, visuomeninė, tautinė patriotinė ir mokslinė veikla. Darbas atskleidžia, kaip keitėsi farmacijos bendruomenė, kokių sunkumų, ribojimų jai teko patirti, kokių rezultatų pavyko pasiekti.

Istoriografija ir šaltiniai

Knygoje apžvelgti Lietuvos farmacijos socialiniai savitumai. Medžiaga grindžiama archyviniais šaltiniais, periodinės spaudos publikacijomis, farmacininkų atsiminimais, Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus ir kitų Lietuvos muziejų fonduose sukauptos medžiagos tyrimais, remiamasi mokslininkų

atliktomis analizėmis, įžvalgomis ir interpretacijomis. Norisi išskirti darbe dažnai cituojamos JAV mokslininkės Mary Schaffer Conroy darbus. Savo monografijose autorė analizavo carinės Rusijos farmacijos raidą. Ji įvairiais pjūviais vertino socialinius aspektus: įstatymų kaitą ir įtaką farmacijos sektoriui, savininkų ir tarnautojų santykius, analizavo tautinę farmacininkų sudėtį, moterų darbą vaistinėse ir pan.

XIX–XX a. pradžioje Lietuvos farmacija buvo integrali carinės Rusijos ir Europos farmacijos dalis, ypač artimai susijusi su Lenkijos farmacija. Lenkijos, Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos mokslininkai yra tyrinėję Lietuvos farmacijos istorijos įvykius, dažniausiai susijusius su Vilniaus universiteto (VU) ir Vilniaus medicinos draugijos (VMD) Farmacijos skyriaus veikla. Nuosekliai Lietuvos farmacijos raidos tyrimus paskelbė Lietuvos autoriai Alfonsas Kaikaris⁶, Regina Žukienė⁷, Stasys Biziulevičius.

Apžvelgiant XIX a. pradžios farmacijos raidos bruožus vadovautasi ne tik minėtų autorių darbais, bet ir Lenkijos mokslininkų tyrimais. Vilniaus medicinos draugijos Farmacijos skyriaus veiklą ir jo narių 1820–1822 m. lenkų kalba leidžiamo žurnalo „Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński“, „Vilniaus farmacijos užrašai“ *turinį* tyrinėjo Stasys Biziulevičius⁸, Alfonsas Kaikaris⁹, V. Grakauskas¹⁰, Halina Lichocka¹¹, Silvija Stakulienė¹². Aprašant VMD Farmacijos skyriaus narių asmenybes, visuomeninę jų veiklą, minėtų autorių įžvalgos papildytos archyvinių dokumentų – Centrinio valstybės istorijos archyvo (Sankt Peterburgas) (S. Pb. CVIA), Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus dokumentų – tyrimo rezultatais. Panaudota dviejų magistrančių baigiamųjų darbų – Ivonos Voiciulevič „Vaistininkystės raida Vilniuje 1795–1915 m.“¹³ ir Jolantos Žentelytės „Užmaršties puslapiai: Grafo Vagnerio šeima“¹⁴ – medžiaga. Antrajame darbe atskleista vieno iš VMD steigėjų ir aktyvaus Farmacijos skyriaus nario, grafo, vaistininko Karlo Vagnerio šeimos istorija.

Analizuojant vaistinių plėtrą, jų steigimo aplinkybes, ekonominius rodiklius remtasi A. Kaikario¹⁵ ir R. Žukienės¹⁶ darbais. Tyrinėti archyvų dokumentai – tai Lietuvos Vilniaus gubernijos Gydytojų valdybos ir Vilniaus, Kauno, Suvalkų

⁶Kaikaris Alfonsas. *Lietuvos farmacijos istorija. Atsiminimai*. Kaunas: Sveikatingumo ir medicinos reklamos centras 2000.

⁷Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga 2005, t. 3.

⁸Biziulevičius Stasys. Iš farmacijos raidos Lietuvoje (iki 1914 m.). Iš *Iš mokslo istorijos Lietuvoje*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1860, p. 139–152.

⁹Kaikaris Alfonsas. *Lietuvos farmacijos istorija. Atsiminimai*. Kaunas: Sveikatingumo ir medicinos reklamos centras 2000.

¹⁰Grakauskas V. Iš Vilniaus farmacininkų draugijos istorijos. Iš *Vilniaus Medicinos draugija (1805–1985 m.)*: straipsnių rinkinys. Vilnius: Mokslo leidykla, 1988.

¹¹Lichocka Halina. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński 1820–1822: bibliografia analityczna zawartosci*. Warszawa: Inst. Hist. Nauki, 1981.

¹²Stakulienė Silvija. Lietuviškoji medicinos periodika: ištakos ir raida Lietuvoje iki XX a. trečiojo dešimtmečio. *Knygotyra*, 2001, nr. 37.

¹³Voiciulevič Ivona. *Vaistininkystės raida Vilniuje 1795–1915 m.*: magistro baigiamasis darbas: rankraštis. Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006.

¹⁴Žentelytė Jolanta. *Užmaršties puslapiai: Grafo Vagnerio šeima*: diplominis darbas: rankraštis. Vilniaus universitetas. Žurnalistikos instituto biblioteka, 1992.

¹⁵Kaikaris Alfonsas. *Lietuvos farmacijos istorija. Atsiminimai*. Kaunas: Sveikatingumo ir medicinos reklamos centras, 2000.

¹⁶Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2005, t. 3.

gubernijų Gydytojų valdybų ir gubernijų valdybų Gydytojų skyrių dokumentai, saugomi S. Pb. CVIA. Šiuose šaltiniuose pateiktos glaustos vaistinių patikrinimų ataskaitos, nurodytas registruotų receptų skaičius, už pagamintus vaistus gautos lėšos (taip pat už kitas prekes), pateiktas vaistinių savininkų ir vedėjų sąrašas, nurodytas kitų darbuotojų skaičius. Kauno apskrities archyve (KAA) saugomi Kauno gubernijos valdybos Gydytojų skyriaus dokumentai (KAA. F. I-474) atskleidžia konkrečių vaistinių steigimo istorijas, savininkų pastangas užkirsti kelią kurti naujas vaistines, personalo lapuose vadinamuose *konduitnii spisok* pateikiama konkretaus asmens farmacijos karjeros kelias. Darbe analizuota Vilniaus gubernijos vaistinių panašaus turinio informacija, saugoma Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA), Vilniaus gubernijos Gydytojų valdybos fonde (LVIA. F. 564). Tarpukario Lietuvos vaistinių steigimo istorijas, jų veiklos detales, revizijų rezultatus, gyventojų nepasitenkinimą ir kt. atspindi Lietuvos centrinio valstybės archyvo (LSVA) Vidaus reikalų ministerijos Sveikatos departamento Farmacijos skyriaus fondo dokumentai (LCVA. F. 1733). Analizuojant ekonominius vaistinių rodiklius, vartoti tęstinio, statistinio Sveikatos departamento leidinio „Lietuvos viešosios sveikatos stovio apžvalga“, ėjusio 1928–1938 m., duomenys. Jame pateikiami duomenys apie vaistinių personalo sudėtį, uždirbtas pajamas, registruotus receptus ir kt.

Tyrinėjant lietuvių jaunuolių motyvą – pasirinkti farmacininko kelią, siekio burtis į tautines profesines kuopeles priežastis, tautinę patriotinę farmacininkų veiklą ir už tai patirtus persekiojimus XIX–XX a. sandūroje, – analizuojamos to meto lietuvių laikraščių „Viltis“, „Aušrinė“, „Lietuvos žinios“, „Vilniaus žinios“ publikacijos, taip pat profesinio laikraščio „Farmaceutų reikalai“, ėjusio 1911–1912 m. ir po pertraukos 1918 m., publikacijos, įvairiuose šaltiniuose pateiktos farmacininkų biografijos. Vienas iš aktyviausių tautinio judėjimo dalyvių provizorius Matas Valeika autobiografiją publikavo knygoje „Dvidešimt penkeri metai Vilniaus krašte“¹⁷. Provizoriaus padėjėjas Adomas Mačius užrašė per 200 tam tikrais laikotarpiais gyvenusių kolegų biografijų. Šis vertingas rankraštis saugomas Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fonduose¹⁸. Dalį įžymiausių farmacininkų biografijų jis publikavo žurnale „Farmacijos žinios“. 1000 puslapių prisiminimus apie Viekšnių vaistinės istoriją ir čia dirbusių žmonių biografijas užrašė Viekšnių vaistinės savininkas ir vedėjas Juozas Aleksandravičius (1896–1977). Jo rankraštį saugo dukra Zofija Aleksandravičiūtė-Navickienė. Dalį atsiminimų ji perteikė savo publikacijose, dalį perdavė Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejui¹⁹. Panaudoti ir 1957–1958 m. užrašyti farmacininkų atsiminimai apie darbą carinės Rusijos ir tarpukario Lietuvos vaistinėse. Ši Alfonso Kaikario iniciatyva surinkta medžiaga saugoma Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fonduose. Muziejaus įkūrėjas A. Kaikaris, pradėjęs

¹⁷Valeika Matas. *Dvidešimt penkeri metai Vilniaus krašte*. Vilnius: Mintis, 1989.

¹⁸Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistinininkų biografijų rinkinys, 1930–1941*: rankraštis, Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai.

¹⁹Viekšniai, Aleksandravičiaus Juozo prisiminimų rankraščio, atspausdinto Zofijos Aleksandravičiūtės-Navickienės, fragmentai. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai. F. Vaistinės, ap. Viekšniai, b. J. Aleksandravičius.

rinkti farmacijos istoriją atskleidžiančius eksponatus, prašė kolegų parašyti atsiminimus apie profesinės veiklos kelią. Negavęs atsakymų kreipėsi į farmacijos reikalus administruojančios institucijos Vyriausiosios farmacijos valdybos (VFFV) viršininką Joną Eišvydį, kad jis paragintų kolegas. Į 1957 m. pateiktą VFFV viršininko prašymą dalis farmacininkų atsiliepė ir atsiuntė medžiagą, kuri vėliau buvo perduota Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejui. Atsiminimus autoriai dažniausiai pradėdavo rašyti aukštindami sovietinės farmacijos laimėjimus, menkindami tarpukario Lietuvos farmacijos sistemą, tariamą vaistinių savininkų savivalę ir neutraliausiai aprašydami darbą carinėje Rusijoje. Ši medžiaga atskleidžia vertingų Lietuvos farmacijos raidos detalių.

Analizuojant tautinę farmacininkų sudėtį vartoti tęstinių leidinių „Rusijos medicinos sąrašai“ (*Rossiiskii Meditsinskii Spisok*) ir LR sveikatos departamento tęstinio leidinio „Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos personalo ir įstaigų sąrašai“, leisto 1923–1938 m. duomenys. Pastarajame leidinyje pateiktos visų Lietuvoje dirbusių ir registruotų farmacininkų, vaistinių savininkų gimimo datos, tautybės, farmacijos mokslo baigimo pažymėjimus išdavusios institucijos. Atskleidžiant šią ir kitas temas tyrinėtus informatyvus šaltinis – profesinė periodinė spauda. Be jau minėtų „Farmaceutų reikalų“, tyrinėjamos Lietuvos vaistininkų draugijos ir Lietuvos farmaceutų sąjungos žurnalo „Farmacijos žinios“ (ėjusio 1923–1940 m.), Lietuvos farmaceutų tarnautojų sąjungos žurnalo „Lietuvos farmaceutas“ (ėjusio 1933 m.), Lietuvos gydytojų žurnalo „Medicina“ (1920–1940 m.) publikacijos. Farmacininkų ir gydytojų bendruomenė spaudoje aptardavo problemas, polemizavo, teikė informaciją apie svarstomus įstatymus, profesinių organizacijų veiklą, skelbė priimtus sprendimus, suvažiavimų medžiagą, rašė apie tarptautinį bendradarbiavimą, farmacijos ir medicinos mokslą ir praktiką, publikavo statistinę medžiagą. Šie šaltiniai buvo vieni iš pagrindinių atskleidžiant tarpukario Lietuvos farmacijos organizacijų veiklą. Gaila, kad neišliko draugijų archyvai. Apie profesinių organizacijų veiklą savo darbuose rašė A. Kaikaris²⁰, R. Žukienė²¹, R. Minevičius²² ir kt.

Knygoje išsamiai analizuojamas Lietuvos moterų farmacininkų karjeros kelias. Naudojant tyrėjų įžvalgas knygoje atskleidžiama lygiateisiškumo siekių raida, pirmieji bandymai atverti moterims universitetų duris. Glaustai aprašoma mokslinė moterų veikla (iki suteikiant teisę studijuoti ir įgyti profesiją). Išskirtinio dėmesio verta farmacijos profesoriaus Johano Frydricho Volfgango, *Johannes Friedrich Wolfgang*, (1776–1859) dukters Aleksandros asmenybė. Ši moteris padėjo savo tėvui ir broliui mokslinėje jų veikloje, iš prancūzų kalbos išvertė botaniko veikalą ir paskelbė išsamią knygą apie kurčėnybių mokymą. Ir nors viena pirmųjų šios srities knygų buvo dažnai cituojama kitų Europos autorių, o jos botanikos tyrimai prisidėjo prie didelių jos tėvo nuopelnų, tačiau formalus aukštojo išsilavinimo neturėjusi Aleksandra liko šešėlyje.

²⁰Kaikaris Alfonsas. *Lietuvos farmacijos istorija. Atsiminimai*. Kaunas: Sveikatingumo ir medicinos reklamos centras, 2000.

²¹Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2005, t. 3.

²²Minevičius Rolandas. Farmacininkų profesinės organizacijos Lietuvoje 1819–1940. *Lietuvos farmacijos žinios*, 1999, nr. 3-4, p. 21-22.

Šioje knygoje aprašoma Lietuvoje dirbusių moterų farmacininkų karjera carinėje Rusijoje ir vėliau nepriklausomoje Lietuvoje. Atskleidžiant, kaip moterims pamažu atsivėrė galimybės dirbti imperijos vaistinėse, kaip siekta mokslo žinių remtasi M. Conroy²³, A. Sidarkovo²⁴, Konstantino Vasiljevo²⁵, ir kt. darbais. Aprašant pirmųjų Europos farmacininkų išskirtinę patirtį remtasi lenkų autoriaus W. Roeske'o tyrinėjimais²⁶. Lietuvos farmacininkų profesinis kelias apžvelgtas ištyrus archyvinę medžiagą, gausybę farmacininkų asmens bylų LCVA, Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus nuotraukų archyvo medžiagą, atsiminimus ir kitus šaltinius.

Knygoje pateikta medžiaga papildo Lietuvos farmacijos istoriografiją naujomis įžvalgomis, atskleidžia iki šiol mažai analizuotas temas, pvz., vaistinių plėtra, savitas lietuvių jaunimo farmacininko profesijos pasirinkimo kelias, tautinė patriotinė jų veikla, tautinė farmacininkų sankloda, moterų vaidmuo farmacijos sektoriaus kaitai. Ši medžiaga – indėlis į mokslo istorijos visumą, ji praturtins farmacijos istorijos tyrinėjimus, padės plėtoti sveikatos apsaugos, profesinių draugijų, moterų, šeimos istorijos tyrimus, praplės pažinimo ribas.

²³Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 109-136.

²⁴Sidarkov A. *Сидарков А. Возникновение и развитие женского фармацевтического образования в России. Аптечное дело*, 1957, № 4, с. 59.

²⁵Vasiljev Konstantin *Васильев К. К истории аптечного дела в Одессе. Досоветский период. Вісник Сумського державного університету. Серія медицина*, 2009, № 1, с. 5-12.

²⁶Roeske Wojciech. *Women of Polish Pharmacy*. Warsaw: Polish Medical Publishers, 1976, p. 10-11.

1. VAISTINIŲ STEIGIMAS, JŲ PLĖTRA, EKONOMINĖ PADĖTIS

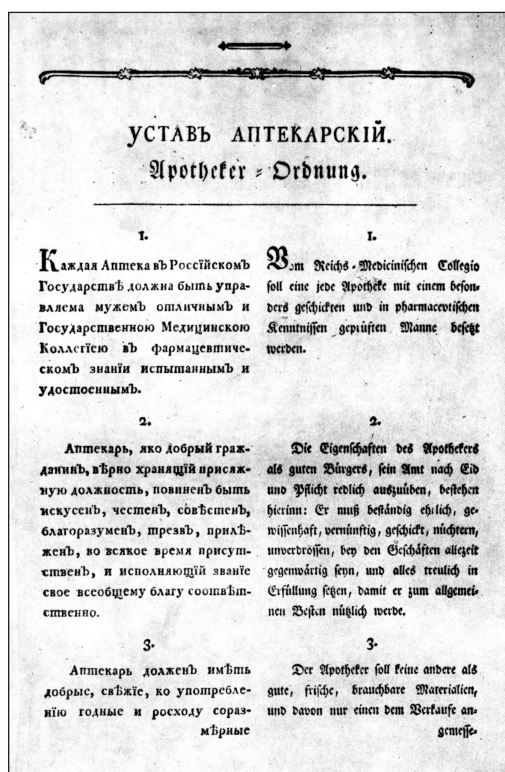
1.1. Reglamentai ir privilegijos, XIX a. pradžia

Po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo 1795 m. didžioji dalis lietuviškų žemių atiteko carinei Rusijai. Pagal imperijos potvarkius privilegijas kurti naujas vaistines išduodavo Vidaus reikalų ministerijos (VRM) Medicinos departamentas (MD).

1789 m. išleistas pirmasis carinės Rusijos Vaistinių statutas (*Ustav aptekaskii, Apotheker Ordnung*), parengtas rusų ir vokiečių kalbomis (1 pav.).

Didžioji dauguma imperijos vaistinių priklausė vokiečiams. Tad neuostabu, kad statutas buvo dvikalbis. Pirmajame jo skyriuje nurodoma, kad vaistinėms turi vadovauti *puikus*, ne jaunesnis kaip 25 metų, vyras, kurio žinias įvertino Valstybinė medicinos kolegija (1811 m. pavadinta Medicinos departamentu). Toliau apibūrinama, kurių asmeninių savybių jis privalo turėti: sąžiningas, išmintingas, blaivus ir kt.²⁷ Dauguma vaistininkų turėjo valdžios institucijos išduotus liudijimus, kad jie išlaikė vaistininko egzaminus ir tik dalis išsilavinimą buvo įgiję universitetuose. XIX a. pradžioje farmaciją galėjo studijuoti Vilniaus, Dorpat, Maskvos universitetuose ir Sankt Peterburgo medicinos chirurgijos akademijoje.

Carinėje Rusijoje miestiečiai ir valstiečiai turėjo mokėti pagalvės, luomo ir kitus mokesčius, butų rinkliavas.

1 pav. Pirmojo carinės Rusijos Vaistinių statuto fragmentas, 1789 m.

²⁷Gudienė Vilma. *Vaistininkystė Carinės Rusijos aneksuotoje Lietuvoje 1795–1914 m.*: daktaro disertacija, rankraštis. Kaunas, 1997, p. 46–50.

Miesto gyventojai savo namuose privalėjo apgyvendinti kareivius ir juos aprūpinti maistu, atlikti rekrutų prievolę. Bajorai, dvasininkai ir valdininkai nuo prievolių ir mokesčių buvo atleisti²⁸. Šiai privilegijuotajai grupei priklausė ir carinės Rusijos vaistininkai. Nuo mokesčių jie buvo atleisti dar Jekaterinos II įsaku²⁹.

Privilegijos vaistininkams kėlė pirklių nepasitenkinimą. Nuo XIX a. pradžios pirkliai pagal valdomo kapitalo dydį buvo suskirstyti į tris gildijas. Aukščiausios gildijos priklausantieji turėjo teisę verstis ne tik vidaus, bet ir užsienio prekyba, pramonės verslais.

Pirklių rūmai rūpinosi, kad prekyautojai būtų priskirti prie pirklių luomo ir mokėtų mokesčius jų išdui³⁰. Vilniaus pirklių vadovybė reikalavo, kad vaistininkai taip pat būtų pavaldūs šiems rūmams ir pildytų jų išdą. 1796 m. Vilniaus vaistinių vedėjai Martynas Vagneris, Jurgis Gutas, Matvejus Šulcas, Johanas Frydrichas Velkas, Lindau, Adolfas Ulrichas Strasburgas bei Andrejus Kočiukas – siekė konkrečių privilegijų iš imperijos valdžios ir kreipėsi į gubernatorių prašdami, kad vaistininkai nebūtų priskirti prie pirklių luomo³¹. Jie argumentavo, kad vaistininkų veikla akivaizdžiai skiriasi nuo pirklių, jiems reikia specialaus išsilavinimo, bet to, vaistininkų darbas griežtai kontroliuojamas³².

1807 m. spalio 7 d. išleistas įsakas nurodė, kad carinės Rusijos vaistininkai priskiriami prie vadinamojo mokslo luomo ir šis statusas suteikė jiems privilegijų ir galimybę įvežti vaistus pagal kitas taisykles, nei taikomas pirkliams³³.

XIX a. pradžioje tik didžiuosiuose imperijos miestuose, administraciniuose centruose veikė vaistinės. 1812 m. visoje Lietuvos Vilniaus gubernijoje veikė tik 21 vaistinė, iš jų devynios Vilniuje, dvi Kaune, dauguma apskričių centrų turėjo po vieną vaistinę. Tais metais vaistinių nebuvo Trakų, Švenčionių (Užnerio) ir Ašmenos apskrityse³⁴. Vidutiniškai apskrityje gyveno apie 100 tūkst. gyventojų. Miestelių, bažnytkaimių ir kaimų gyventojams gydytojo ir vaistininko pagalba buvo nepasiekiama, jie pasikliaudavo žolininkų, žiniuonių patarimais (2 pav.).

Pažangesni dvarininkai samdydavo gydytoją arba felčerį, įkurdavo jų prižiūrimas dvaro vaistines. 1826 m. dvaro vaistinės veikė Skuode ir Meškiučiuose, 1833 m. – Tauragėje ir kt. Susirgusius turtingus dvarininkus vizituodavo iš miestų atvykę gydytojai.

Tik maža dalis provincijos gyventojų galėjo sulaukti gydytojų ir vaistininkų pagalbos. 1815–1826 m. gubernijos provincijoje įkurtos tik šešios naujos vaistinės, o gubernijos centre Vilniuje veikė devynios vaistinės. Universitetas buvo traukos centras, viliojęs atvykti į Vilnių gydytojus ir vaistininkus iš kitų Europos miestų. Be to, universiteto Medicinos kolegijos absolventai pasilikdavo dirbti mieste, todėl Vilniuje buvo gausu gydytojų ir čia vaistines norinčių steigti farmacininkų. Be išskirtinių reikalavimų, Medicinos departamentas išduodavo leidimą įkurti naują vaistinę.

²⁸Jurginis Juozas, Merkys Vytautas, Tautavičius Adolfas. *Vilniaus miesto istorija nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos*. Vilnius: Mintis, 1968, p. 215–216.

²⁹Varadinov N. H. *Варадинова Аптекарский уставъ*. С. Петербургъ, 1880, с. XLV.

³⁰Jurginis Juozas, Merkys Vytautas, Tautavičius Adolfas. *Vilniaus miesto istorija nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos*. Vilnius: Mintis, 1968, p. 201

³¹M. Br. Artysci sztuki aptekarskiej. *Lekarz Wileński*, 1913, nr. 5, s. 14.

³²Buchner J. A. Rzecz o ważności Farmacyi we względzie naukowo – politycznym. *Pamiętnik farmaceutyczny Wileński*, 1821, nr. 1, s. 125.

³³Urządzenia Farmaceutyczne. *Pamiętnik farmaceutyczny Wileński*, 1820, nr. 1, s. 147.

³⁴S. Pb. CVIA. F. 1299, ap. 2, b. 15.

2 pav. Vaistažolių pardavėjos prie Šv. Jonų bažnyčios, Vilnius, XX a. pradžia.
Jano Bulhako nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

Po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo Vilniuje gyveno apie 20 000, 1800 m. – 25 430 gyventojų³⁵. 1796 m. mieste veikė šešios privačios, Dominikonų vienuolyno ir universiteto vaistinės. Vienai vaistinei vidutiniškai teko mažiau nei 3000 miesto gyventojų. Be šių, veikė ir kelios vadinamosios uždarnosios vaistinės ligoninėse ir vienuolynuose. 1812 m., pasitraukus prancūzams, mieste buvo aštuonios privačios, universiteto ir valstybinė vaistinės. Vaistinėse (neskaitant valstybinės ir uždarytųjų) dirbo 9 vaistininkai, 5 provizoriai, 6 *gizeliai* (padėjėjai), 20 mokinių ir 10 darbininkų³⁶. Vaistinės vadinamos įvairiais vardais – *Žydroji*, *Saulės* (3 pav.), *Apvaizdos*, *Aušros vartų*, *Liūto*, *Žalioji* – buvo pagrindinėse miesto gatvėse netoli viena nuo kitos: penkios – Didžiojoje, dvi – Vokiečių ir po vieną – Dominikonų ir šv. Jono gatvėse.

Valstybinė vaistinė, įkurta Gydomo valdybos XIX a. pradžioje, teikė vaistus ligoninėms, kariuomenei ir *karo invalidams*. 1812 m. čia dirbo vienas vaistininkas, jo padėjėjas (gizelis), trys mokiniai ir 10 darbininkų³⁷, o 1836 m. – vedėjas prov. Karlas Olanderis, du padėjėjai, keturi mokiniai, raštininkas ir darbininkai. Per 1820 m. pusmetį ši vaistinė aprūpino vaistais 23 795 žmones: Vilniaus pėstininkų pulką, Minsko divizijos ligoninę, Vilniaus, Pinsko ir kitų apskričių kariuomenės *invalidų komandas*³⁸.

XIX a. pradžioje Vilniuje vaistininko paslaugos buvo daug pasiekiamesnės nei Sankt Peterburge arba Maskvoje, kur vienai vaistinei tenkantis gyvento-

³⁵Jurginis Juozas, Merkys Vytautas, Tautavičius Adolfas. *Vilniaus miesto istorija nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos*. Vilnius: Mintis, 1968, p. 214.

³⁶S. Pb. CVIA. F. 1299, ap. 1, b. 15.

³⁷S. Pb. CVIA. F. 1299, ap. 1, b. 15.

³⁸Voiciulevič Ivona. *Vaistininkystės raida Vilniuje 1795–1915 m.*: magistro baigiamasis darbas: rankraštis: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006, p. 21.

3 pav. Vaistininko Stanislovo Savickio *Saulės* vaistinė (kairėje) ir Bajorų institutas (dešinėje), Vilnius, Dominikonų gatvė, 1850, Jono Kazimiero Vilčinskio *Vilniaus albumo* chromolitografija. Atviruko nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

jų skaičius buvo dvigubai didesnis nei Vilniuje. Neabejotinai tam turėjo įtakos Vilniaus universitetas, kuriame buvo rengiami ir vaistininkai. Vaistinės kūrėsi ir apskrčių centruose, tačiau kituose miestuose ir miesteliuose jų nebuvo. Vaistinė galėjo steigti visi, tačiau dažniausiai jas kūrė vaistininkai, kartais vienuolijos, dvarininkai. Vaistinei vadovauti galėjo tik vaistininkas. Surasti norintįjį dirbti provincijoje buvo nelengva. Taigi vaistinių plėtrą ribojo farmacininkų stoka.

Tačiau nors ir lėtai daugėjant vaistinių, jų savininkai rūpinosi apsaugoti savo veiklą nuo konkurentų. XIX a. IV dešimtmetyje imperijos valdžia sugriežtino vaistinių steigimo taisykles ir užkirto kelią galimai konkurencijai.

1.2. Vaistinių steigimo ribojimai

1836 m. išleistas Antrasis vaistinių statutas išsamiau apibrėžė vaistinių steigimo tvarką. Šiame dokumente pasirūpinta vaistinių savininkus apginti nuo gausėjančių konkurentų. Tad Statutas įpareigojo steigiant naują vaistinę gauti kaimynystėje veikiančių vaistinių raštiškus savininkų sutikimus arba argumentuotus prieštaravimus. Pretendentas, norintis steigti naują vaistinę, teikdavo prašymą Medicinos departamentui. MD įpareigodavo už sveikatos apsaugą gubernijo-

4 pav. Kėdainių vaistinė, 1930 m. B. Mikstavičiaus nuotrauka iš Kėdainių krašto muziejaus fondų. Inventoriaus numeris: Ke Km Gek 9859/2; F. 5744

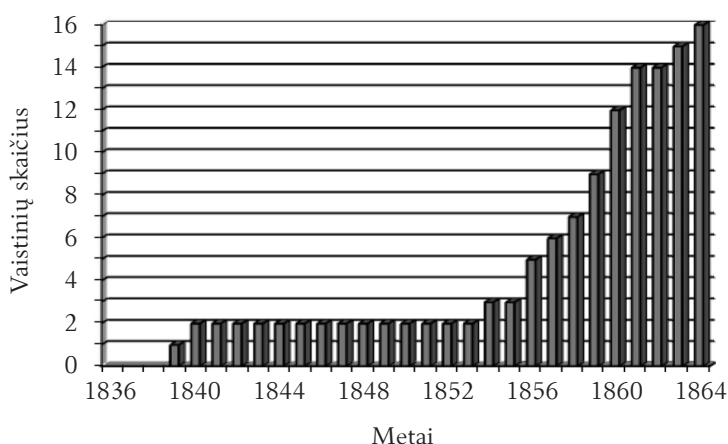
je atsakingą Gydyimo valdybą nurodyti gyventojų skaičių toje vietovėje, išsiųsti oficialius laiškus artimiausių vaistinių savininkams ir informuoti juos apie gautą prašymą. Savininkų buvo klausiama, ar jie neprieštaraus, kad jų kaimynystėje bus įkurta nauja vaistinė, ir prašoma pateikti informaciją, kiek per metus jų vaistinėse registruota receptų ir kokios uždirbtos pajamos.

Kaimynų sutikimo reikėjo ne tik norint įsteigti vaistinę tame pačiame mieste, bet ir už keliasdešimt kilometrų nutolusiose vietovėse. Vaistinių savininkai kaip įmanydami stengėsi kuo skurdžiau apibūdinti vaistinės būklę ir prieštara, kad pretendentai būtų išduodamas leidimas. Tiesa, Statute buvo išlyga – bus leidžiama kurti vaistines ir neturint kaimynų sutikimo, jei VRM, kuri tuo metu rūpinosi ir sveikatos apsauga, nutars, kad vaistinė toje vietovėje reikalinga, o prieštarašai – nepagrįsti. Tačiau vaistinių savininkų priešinimasis užkirto kelią vaistinių plėtrai.

Iki minėto potvarkio įteisinimo 1795–1836 m. Lietuvos Vilniaus gubernijoje buvo įsteigta 15 vaistinių. Kėdainiuose (1814–1827), Šiauliuose (1822–1835), Ukmergėje (apie 1812 m.) trumpai veikė po dvi vaistines, vėliau po vieną iš jų buvo iškeltos į kitus miestus (4 pav.).

Įsiteisėjus naujai tvarkai 1836–1840 m. buvo atidarytos tik dvi vaistinės Rietave ir Novoaleksandrovske (Zarasuose), vėliau per 13 metų, t. y. 1841–1853 m., nebuvo įsteigta nė vienos naujos vaistinės (5 pav.). Tik nuo 1857 m. kasmet naujų vaistinių skaičius pamažu didėjo³⁹.

³⁹Gudienė Vilma. *Vaistininkystė Carinės Rusijos aneksuotoje Lietuvoje 1795–1914 m.: daktaro disertacija: rankraštis*. Kaunas, 1997, p. 16.

5 pav. Naujų vaistinių skaičiaus didėjimas, 1836–1864 m.

Vaistininkų pareikšta nuomonė dėl naujos vaistinės steigimo turėjo svarią įtaką valdžios institucijų sprendimams ir dažnai, susidūrus gyventojų ir vaistininkų interesams, lemdavo antrieji.

1854 m. Kražių vaistinės savininkas provizorius Bernardas Šteinbergas prašė Kauno gubernijos Gydytojų valdybos išduoti leidimą steigti Kražių vaistinės skyrių Varniuose. Telšių vyskupas Motiejus Valančius pritarė šiam pageidavimui ir Gydytojų valdybai rašė: „1850 m. perkėlus vyskupijos namą iš Alsėdžių į Varnius, kur be to, yra ir katedros kapitula, seminarija, konsistorija taip pat parapijinės bažnyčios, šito miestelio gyventojų skaičius žymiai padidėjo ir čia reikalinga vaistinė. (...) ir aš nuolankiai prašau, kad Gydytojų valdyba padėtų p. Šteinbergui gauti leidimą“⁴⁰. 1854 m. pateiktas ir žydų bendruomenės vyresniojo pageidavimas, kad būtų atidaryta vaistinė Varniuose⁴¹.

Artimiausių vaistinių savininkai pateikė nepalankią nuomonę. Už 28 km nuo Varnių veikusios Telšių vaistinės savininkas provizorius Leopoldas Geldneris Kauno gubernijos Gydytojų valdybai išsamiai aprašė ekonominę savo padėtį. Jis nurodė – jo vaistinės metinė apyvarta yra 3000 rublių, o pajamos lygios išlaidoms⁴². Rietavo vaistininkas Julijus Surkovas nurodė dar mažesnę apyvartą – 1500 rublių ir pabrėžė skurdžią vaistinės būklę⁴³. Abu teigė, kad naujos vaistinės įkūrimas sužlugdys jų vaistines, ir prieštaravo, kad būtų atidaryta vaistinė Varniuose. Tad provizoriui B. Šteinbergui leidimas nebuvo išduotas. Vaistininkas parašė antrąjį prašymą Gydytojų valdybai. Jis pageidavo, kad prie Varnių dvasinės seminarijos būtų leista įkurti vadinamąją namų vaistinę (*domashniaja apteka*). 1855 m. šis prašymas patenkintas⁴⁴. Namų vaistinės buvo leidžiama steigti ma-

⁴⁰Valančius Motiejus. *Raštai*. Vilnius: Vaga, 1972, t. 1, p. 491.

⁴¹Varniai, 1854 kovo 27 d. Telšių vyskupo M. Valančiaus laiškas Kauno gubernijos Gydytojų valdybai. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 325, l. 1-2.

⁴²Telšiai, 1854 birželio 4 d. Telšių vaistinės savininko ir vedėjo provizoriaus Leopoldo Geldnerio laiškas Kauno gubernijos Gydytojų valdybai. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 325, l. 6-7.

⁴³Rietavas, 1854 birželio 9 d. Rietavo vaistinės savininko ir vedėjo provizoriaus Leopoldo Geldnerio raportas Kauno gubernijos Gydytojų valdybai. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 325, l. 10.

⁴⁴Kaunas, 1855 gruodžio 1 d. Kauno gubernijos Gydytojų valdybos informacija Kauno karo reikalų gubernatoriui. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 325, l. 12.

žuose miesteliuose, kur netoliese nebuvo nei gydytojo, nei vaistinės ir joms leidžiama parduoti tam tikrus vaistus be receptų⁴⁵.

Vėliau vyskupas M. Valančius savo atsiminimuose apie Varnius rašė: „Garsus Varnių miestas, man ten 1850–1864 m. gyvenant, buvo kiek-tiek laimingas. Mano rūpesčiu vidaus reikalų ministeris jo mylista Perovskis leido Varniuose įsteigti aptieką; ją tuojau ir įsteigė Kražių aptiekus vokiečiai; jo pavardės nebeatmenu“⁴⁶.

Ilgai užsitęsė ir Utenos vaistinės steigimas. Provizorius Ignotas Žukovskis 1851 m. norėjo atidaryti vaistinę Utenoje⁴⁷. Artimiausia vaistinė buvo Ukmergėje, už 45 varstų (1 varstas – 1,067 km). Kauno gubernijos Gydyimo valdyba pagal reikalavimus pranešė Ukmergės, Kupiškio ir Vidžių vaistinininkams, kad Utenoje norima steigti vaistinę ir prašė pareikšti savo nuomonę.

Ukmergės vaistinininkas V. Bartminskis Gydyimo valdybai skundėsi – atidarius naują vaistinę Utenoje, sumažės ir taip mažos jo pajamos, ir rašė, kad tarp miestų yra geras susisiektumas, dažnai Utenos ir jos apylinkių gyventojai vaistus perka jo vaistinėje⁴⁸. Kitas Ukmergės vaistinininkas Aleksandras Šimkevičius taip pat prieštaravo, kad būtų įsteigta vaistinė Utenoje, ir apkaltino provizorių I. Žukovskį norint pakenkti ir taip sunkiai besiverčiančioms Ukmergės ir kitoms kaimyninėms vaistinėms⁴⁹.

Nepalankūs atsiliepimai buvo įvertinti kaip nepagrįsti, ir po dešimt mėnesių trukusių biurokratinių susirašinėjimų 1852 m. leidimas steigti vaistinę Utenoje išduotas⁵⁰. Tačiau provizorius I. Žukovskis neįvykdė kito reikalavimo – atidaryti vaistinę per metus nuo leidimo išdavimo. Beveik metus trukusios derybos išvargino pretendentą. Tad I. Žukovskis, gavęs ilgai lauktą dokumentą, nesugebėjo laiku atidaryti vaistinės ir teisę ją steigti prarado⁵¹.

Siekdamas išvengti panašių nesusipratimų, kai gavęs leidimą asmuo dėl lėšų trūkumo neįsteigia vaistinės, MD 1847 m. išleido potvarkį, dar daugiau apsunkinęs naujų vaistinių kūrimą. Dokumente nurodė – visi pretendentai privalo pateikti pažymą, įrodančią, kad jie gali panaudoti 1500–3000 rb vaistinei kurti⁵². Tai galėjo būti ne tik piniginės lėšos, bet ir įvairus turtas, pvz., pastatai, dvaras, galvijai ir pan. 1873 m. išleidus naujas vaistinių steigimo taisykles šis reikalavimas panaikintas.

Minėtam prov. I. Žukovskiui Novoaleksandrovsco (Zarasų) teismas 1851 m. išdavė pažymą apie jo turtą, kurį sudarė dvaras, nupirkta už 1300 rublių sidabru ir baudžiauninkai: keturi vyrai ir dvi moterys, įvertinti 300 sidabro rublių⁵³.

⁴⁵Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 62–63.

⁴⁶Valančius Motiejus. *Raštai*. Vilnius: Vaga, 1972, t. 1, p. 491.

⁴⁷Novoaleksandrovskas, 1851 gegužės 18 d. Provizoriaus, dvarininko, gyvenančio Novo-Aleksandrovske, I. Žukovskio prašymas. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 221, l. 1.

⁴⁸Ukmergė, 1851 rugsėjo 10 d. Ukmergės vaistinės savininko, provizoriaus Viktoro Bartminskio raportas Kauno gubernijos Gydyimo valdybai. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 221, l. 9.

⁴⁹Ukmergė, 1851 spalio 31 d. Ukmergės vaistinės savininko, provizoriaus Aleksandro Šimkevičiaus raštas Kauno gubernijos Gydyimo valdybai. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 221, l. 18.

⁵⁰Kaunas, 1852 balandžio 24 d. Kauno gubernatoriaus kanceliarijos raštas Kauno gubernijos Gydyimo valdybai. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 221, l. 22.

⁵¹1852 gegužės 30 d. Kauno gubernijos Gydyimo valdybos raštas provizoriui I. Žukovskiui. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 221, l. 23.

⁵²Varadinov N. *Н. Варадинова Аптекарский уставъ*. С. Петербургъ, 1880, с. 37.

⁵³1851 birželio 1 d. Novoaleksandrovsco apskrities teismo sprendimas. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 221, l. 6.

Vaistinių savininkams suteiktos teisės daryti įtaką vaistinių steigimui privedė prie stagnacijos. 1812 m. Vilniuje veikė 9 visuomenės vaistinės, tiek pat jų buvo ir po 50 metų. Provincijos gyventojams vaistininko paslaugos buvo nepasiekiamos, milžiniškoje imperijoje per metus įsisteigdavo vos keliolika vaistinių. Įvertinusi šią problemą caro valdžia leido kurti vaistų krautuves, dažų parduotuvėlėms prekiauti gydymosiomis medžiagomis⁵⁴. Taip pat nutarė liberalizuoti vaistinių steigimo tvarką ir numatė objektyvius vaistinių steigimo kriterijus.

1864 m. išleistos Vaistinių steigimo taisyklės apibrėžė, kad išduodant leidimus bus atsižvelgiama į tame mieste, kuriame norima atidaryti naują vaistinę, esančių vaistinių metinį receptų skaičių, ir gyventojų, vidutiniškai tenkančių vienai vaistinei, skaičių. Maskvoje, Sankt Peterburge, Varšuvoje viena vaistinė turėjo vidutiniškai aptarnauti ne mažiau kaip 12 000 nuolatinių gyventojų ir per metus pagaminti vaistų pagal 30 000 receptų, gubernijų centruose atitinkamai – 10 000 gyventojų ir 15 000 receptų, apskričių centruose – 7 000 gyventojų ir 6 000 receptų. Nustatyta, kad miesteliuose galima steigti naują vaistinę ne arčiau kaip už 15 varstų (apie 16 km) nuo veikiančios vaistinės⁵⁵. Vaistinių steigimą valdžia pradėjo kontroliuoti, vadovaudamasi objektyviais kriterijais. Iš dalies tai sumažino vaistinių savininkų monopolines teises, tačiau savininkai ir toliau stengėsi paveikti MD sprendimus ir užkirsti kelią potencialiems konkurentams. Kartais vaistininkų pastangos būdavo viršesnės už taisykles. Tikėtina, kad valdžios sprendimus bandyta paveikti ir papirkinėjimais.

XIX a. septintajame dešimtmetyje beveik visi Kauno gubernijos apskričių centrai turėjo po dvi vaistines, išskyrus Panevėžio ir Telšių. Medicinos departamentas ir Gydytojų valdyba kasmet gaudavo prašymų atidaryti čia antrą vaistinę.

1830 m. Telšiuose gyveno per 4000 gyventojų. Miestas greitai augo ir 1867 m. gyventojų buvo dvigubai daugiau, apie 8000, be to, buvo 180 kalinių (*areštantų*), miesto ligoninėje gydėsi 100 ligonių, dirbo 150 tarnautojų ir buvo kavalerijos pulkas⁵⁶. Kitos artimiausios vaistinės buvo už 62 km. Kražiuose ir už 70 kilometrų Šiauliuose⁵⁷. Vaistinė Telšiuose veikė nuo 1798 m. Pagal gyventojų, tenkančių vienai vaistinei, normas XIX a. viduryje jau buvo galima steigti antrą vaistinę, tačiau leidimas nebuvo išduodamas, nes tam prieštaravo Telšių vaistininkas Leopoldas Geldneris. Kauno gubernijos Gydytojų valdybai jis rašė apie *skurdžių* vaistinės būklę, teigė, kad atidarius dar vieną vaistinę, jis patirs sunkumų. Kaip vaistininkas teigė, mieste plinta cholera ir vargingiesiems vaistai parduodami pigiau⁵⁸. Prieštaravimą ketinimui atidaryti antrąją vaistinę Telšiuose L. Geldneris išsiuntė ir Kauno gubernijos gubernatoriui. Gal argumentai buvo įtikinami, o gal kitos priežastys lėmė, kad leidimo steigti antrąją vaistinę pretendentai negavo ir Gydytojų valdyba jiems pranešė – remiantis Vaistinių steigimo taisyklėmis, jų pageidavimai nepatenkinti⁵⁹.

⁵⁴S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 239, b. 1.

⁵⁵Gudienė Vilma. *Vaistininkystė Carinės Rusijos aneksuotoje Lietuvoje 1795–1914 m.*: daktaro disertacija: rankraštis. Kaunas, 1997, p. 63.

⁵⁶Telšiai, 1867 sausio 4 d. Telšių apskrities inspektoriaus raštas Kauno gubernijos Gydytojų valdybai. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 739, l. 1.

⁵⁷S. Pb. CVIA. F. 1299, ap. 15, b. 1114.

⁵⁸Telšiai, 1867 sausio 21 d. Telšių vaistinės savininko Leopoldo Geldnerio raportas Kauno gubernijos Gydytojų valdybai. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 739, l. 5–6.

⁵⁹Kaunas, 1867 balandžio 26 d. Gydytojų valdybos atsakymas provizoriui Zalkindui. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 739, l. 14–15.

Tačiau apskrities centre buvo leidžiama steigti naują vaistinę, jei viena vaistinė aptarnavo daugiau kaip 7000 gyventojų ir metinis receptų skaičius – per 6000.

L. Geldneris pats suskubo steigti antrą vaistinę mieste ir, 1867 m. gavęs leidimą, po metų atidarė savo vaistinės skyrių. Iki Pirmojo pasaulinio karo antros vaistinės Telšiuose niekam nepavyko įsteigti. XIX a. ir XX a. pradžioje Telšių gyventojus vaistais aprūpino tik Geldneriai: iki 1854 m. – Teodoras Geldneris, jį pakeitė sūnus Leopoldas, pastarąjį – jo sūnus Oskaras (1867–1927)⁶⁰.

Nuožmi kova dėl antros vaistinės steigimo vyko ir Panevėžyje. Miestas augo. 1851–1857 m. receptų skaičius padvigubėjo nuo 3618 iki 7295 vienetų⁶¹. 1866 m. prov. Jurevičius norėjo įkurti antrą vaistinę Panevėžyje, o Jonavos vaistinės savininkas Zeligas Zalkindas prašė leidimo *sunkiai išsilaikančią* Jonavos vaistinę perkelti į Panevėžį⁶². Pastarasis pateikė ir Panevėžio žydų bendruomenės prašymą, kuriame rašoma: dauguma miesto gyventojų žydai ir jie pageidauja, kad būtų įkurta antra vaistinė teigiamai jų charakterizuojamo Z. Zalkindo⁶³. Panevėžio vaistinės savininkas prov. Ferdinandas Liudvikas Reinhardas įrodinėjo, kad pagal taisykles negalima steigti antros vaistinės. Savo atsakyme jis neigė pretendento Z. Zalkindo kaltinimus, kad Panevėžio vaistininkas neatsakingai dirba. Be to, nurodė, kad jis suteikia 10–40 proc. nuolaidas neturtingiesiems, o žydų ligoninės varguoliams – 30 proc. nuolaidas⁶⁴. Abu pretendentai – prov. Jurevičius ir Z. Zalkindas – gavo neigiamus atsakymus. Jurevičius apskundė sprendimą, bet jis nebuvo pakeistas. Tais pačiais 1866 m. Medicinos departamentas patenkino paties Panevėžio vaistinės savininko prov. F. L. Reinhardo prašymą įsteigti mieste vaistinės skyrių⁶⁵. Tik 1883 m. išduotas leidimas įkurti antrą vaistinę Panevėžyje, o veikusį skyrių įsakyta uždaryti.

Vilkaviškyje, Marijampolėje, Kybartuose, Virbalyje, Biržuose, Kėdainiuose, kuriuose gyveno 4–8 tūkstančiai gyventojų, iki pat Pirmojo pasaulinio karo veikė po vieną vaistinę. 1914 m. *Vargdieniu* pasivadinęs autorius „Lietuvos žiniuose“ kritikavo tokius vaistinių skaičiaus ribojimus ir teigė, kad tokiuose miesteliuose gali dirbti keli advokatai, bet vaistinė gali būti tik viena⁶⁶.

Vaistininkai stengėsi iš savo rankų nepaleisti sėkmingo verslo. Jie ne tik trukdė naujų vaistinių plėtrai, kūrė savo vaistinių skyrius (savininkas viename mieste galėjo turėti tik vieną vaistinę ir skyrių), bet ir primygtinai skatino savo sūnus tapti farmacininkais. Jie turėjo palankias sąlygas pradėti veiklą, nes jiems nereikėjo kovoti su kaimyninių vaistinių savininkų priešprieša – juk dažnai jie savo vaistinę steigė tėvo arba brolio kaimynystėje. Žymiausios XIX a. vaistininkų šeimos buvo katalikų Geldnerių ir protestantų Kenigšteterių.

Kenigšteteriams priklausė Panevėžio, Kupiškio, Biržų, Pandėlio vaistinės. Pirmojo Panevėžio vaistinės savininko, įsteigusio vaistinę 1781 m., pavardė ne-

⁶⁰Российский Медицинский список на 1910 годъ. С.-Петербургъ, 1910. Вольные аптеки въ Империи, с. 45.

⁶¹S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 244, b. 471, 753.

⁶²Jonava, 1867 gruodžio 15 d. Zeligo Zalkindo raštas Kauno gubernijos valdybos Gydymo skyriui. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 739, l. 18-19.

⁶³Panevėžys, 1867. Panevėžio žydų bendruomenės raštas. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 739, l. 25-26.

⁶⁴Panevėžys, 1866. Panevėžio vaistinės savininko prov. Ferdinando Liudviko Reingardo atsakymas Kauno gubernijos valdybos Gydymo skyriui. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 696, l. 5-7.

⁶⁵Peterburgas, 1866 rugpjūčio 24 d. Medicinos departamento raštas Kauno gubernijos valdybos Gydymo skyriui. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 696, l. 1.

⁶⁶Vargdienis. Reikalinga mums steigti miesto aptiekos. *Lietuvos žinios*, 1914, balandžio 3 (16), nr. 72, p. 1-2.

žinoma. 1815 m. ji priklausė Michailui Kenigšteteriui⁶⁷, turėjusiam tris sūnus farmacininkus. Vyriausias Johanas Kenigšteteris 1811 m. Mintaujos Gydyimo valdyboje išlaikė provizoriaus padėjėjo egzaminus ir pusantrų metų dirbo Panevėžyje, vėliau – Vilniuje M. Šulco vaistinėje. Jis, kaip ir kiti šios šeimos farmacininkai, studijavo ne arčiau esančiame Vilniaus, bet Dorpato (dabar – Tartu) universitete, nes čia buvo dėstoma gimtąja vokiečių kalba. Johanas 1814 m. išlaikė provizoriaus egzaminus ir 1827–1845 m. buvo Kupiškio vaistinės savininkas ir vedėjas⁶⁸. Vaistinininko šeimoje augo keturios dukros ir du sūnus – Karlas Leopoldas ir Eduardas Gustavas, abu šie trečiosios kartos vaistinininkai taip pat buvo Dorpato (dabar – Tartu) universiteto absolventai.

Vyresnėlis Karlas Leopoldas Kenigšteteris, gimęs 1816 m., tapo Biržų, o ketveriais metais jaunesnis Eduardas Gustavas – Kupiškio vaistinininku. Karlas Leopoldas nuo 1838 m. dirbo tėvo vaistinėje mokiniu, ir 1841 m., išlaikęs egzaminus, gavo provizoriaus diplomą. 1845 m. diplomą gavo ir Eduardas Gustavas, jis 1845–1883 m. buvo Kupiškio vaistinės savininkas ir vedėjas⁶⁹.

Šiam mirus vaistinė perėjo vaikų Piotro ir Alinos žinion, jie samdė vedėją, kartais vaistinę išnuomodavo, vėliau abu minimi kaip provizoriaus padėjėjai. Piotras 1907 m. Maskvos universitete išlaikė provizoriaus egzaminus⁷⁰ ir nuo 1910 m. tapo vaistinės savininku, bet pats nedirbo vedėju. Šioms pareigoms samdydavo vedėją arba vaistinę išnuomodavo. Po karo P. Kenigšteteris pats dirbo savo Kupiškio vaistinėje vedėju. Jam mirus nuo 1929 m. iki nacionalizacijos Kupiškio vaistinė priklausė Kenigšteterių įpėdiniams, neturėjusiems farmacijos išsilavinimo. Taigi Kupiškio vaistinė 113, o Panevėžio 30 metų priklausė Kenigšteteriams.

Panevėžio vaistinininkas Michailas savo vaistinę perdavė sūnui Piotriui Leoniui Kenigšteteriui, gimusiam 1801 m. Baigęs pagrindinę mokyklą Panevėžyje šešiolikmetis Piotras pradėjo mokinio praktiką vaistinėje Rygoje. 1821 m. Dorpato (Tartu) universitete išlaikė provizoriaus padėjėjo egzaminus, dirbo Panevėžyje ir 1825 m. tame pačiame universitete įgijo provizoriaus diplomą. Piotro šeimoje augo tik dukterys. Panevėžio vaistinė Kenigšteterių šeimai priklausė iki 1864 m. Kupiškio vaistinės savininko Johano Kenigšteterio sūnus Karlas Leopoldas buvo Biržų ir Pandėlio vaistinių savininkas (6 pav.)⁷¹.

Kita vokiečių kilmės vaistinininkų šeima – Geldneriai – panašų vaistinių tinklą sukūrė Žemaitijoje. Įvairiais laikotarpiais jiems priklausė Telšių, Viekšnių, Raseinių, Kelmės vaistinės, Telšių – net 120 metų. Pirmojo šios garsios vaistinininkų giminės atstovo Teodoro Geldnerio šeima Telšių vaistinę paveldėjo iš Teodoro žmonos Vilhelminos tėvo Ciglerio. Geldnerių šeimoje užaugo keturi sūnūs, tapę farmacininkais.

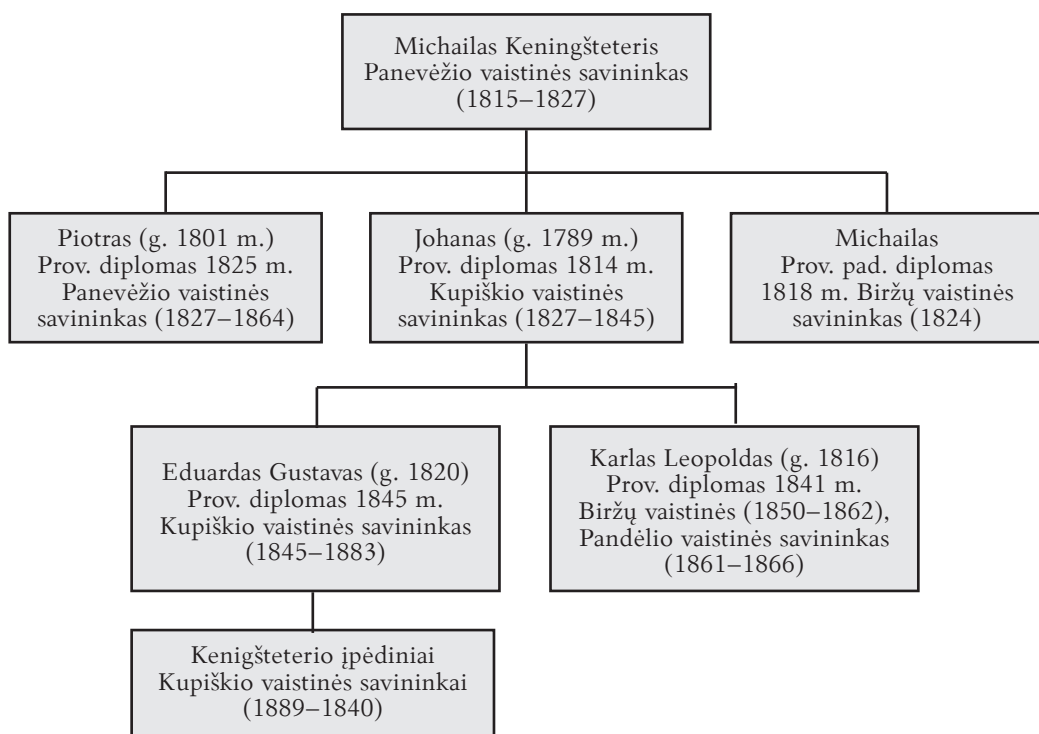
⁶⁷Knizikevičienė Liudvika. *Panevėžio medicinos istorija iki 1990 metų*. Panevėžys: Lietuvos gydytojų sąjungos Panevėžio filialas, 2009, p. 38.

⁶⁸Kai kuriuose dokumentuose nurodoma, kad Kupiškio vaistinė veikė nuo 1821 m. Kauno gubernijos Gydyimo valdyba 1819 m. išdavė leidimą steigti vaistinę Adomui Reichenbachui, bet jis tinkamai neįrengė vaistinės ir leidimą prarado. 1821 m. Johanas Kenigšteteris prašė išduoti leidimą steigti vaistinę Kupiškyje. Jo negavęs savavališkai atidarė vaistinę. Nepaisant to, kad inspektorius nustatė, kad vaistinė gerai, tvarkingai įrengta, oficialus leidimas veikti buvo išduotas tik 1827 m.

⁶⁹Ukmergės apskritys, Kupiškio Johano Kenigšteterio vaistinės darbuotojų tarnybinis sąrašas. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 168, l. 23–25.

⁷⁰Lietuvos farmacijos prekybos įstaigų ir farmacininkų sąrašai: Vid. Reik. Min-jos Sveikatos Departamento oficialus leidinys Nr. 2. *Medicina*, 1923, nr. 1, priedas, p. 39.

⁷¹LCVA. F. 378, ap. 121, b. 900, l. 1.

6 pav. Kenigšteteriams priklausiusios vaistinės, 1815–1940 m.

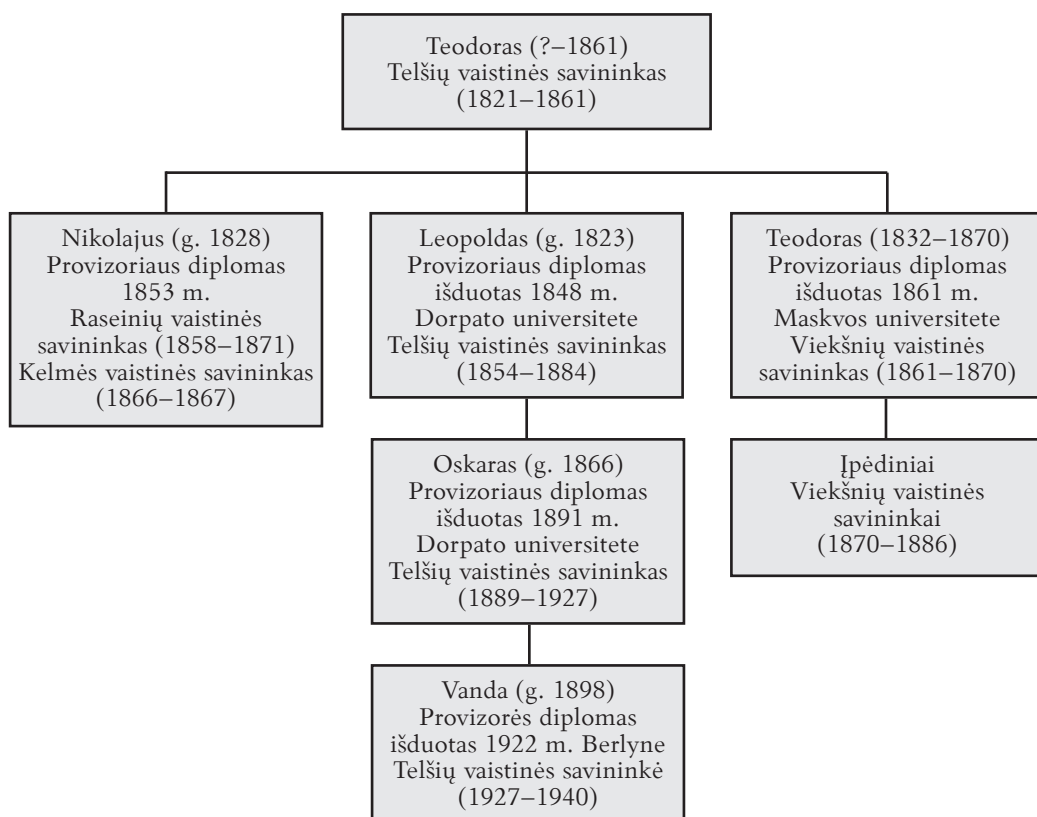
Iš Lietuvos kilusių Dorpatu (dabar – Tartu) universiteto studentų sąrašuose minimi šie Geldneriai: Frydrichas, gimęs 1822 m., provizoriaus diplomas jam išduotas 1846 m., daugiau žinių apie jį neaptikta; ir trys broliai, dirbę Žemaitijoje – Telšių vaistinininkas Leopoldas, Raseinių ir Kelmės Nikolajus ir jauniausias Vieکشنیų vaistinės savininkas Teodoras⁷² (7 pav.).

Visi jie kūrė vaistines vieni kitų kaimynystėje ir išvengė esamų savininkų priešpriešos. Tuo metu, kai vaistinių savininkų nuomonė lemdavo vaistinių plėtrą, Teodoro Geldnerio sūnūs įsteigė vaistines Vieکشniuose, Raseiniuose, Pandėlyje.

38 metus, 1836–1864 m., galiojo nuostata, leidusi vaistinių savininkams daryti įtaką naujų vaistinių steigimui. Per tą laikotarpį etnografinėje Lietuvoje įsteigta tik 16 naujų vaistinių (Zarasuose ir Rietave apie 1840 m., 1854 m. atidaryta trečia vaistinė Kaune, 1855 m. – Molėtuose, 1857 m. – Šeduvoje, 1858 m. įkurta antra vaistinė Raseiniuose, 1859 m. – Utenoje, 1860 m. – Vieکشniuose, Trakuose, Butrimonyse, Kauno priemiestyje Vilijampolėje, 1861 m. – Pandėlyje ir Pasvalyje, 1863 m. – vaistinės skyriai Vilkijoje ir 1864 m. Birštone).

1864 m. Vilniuje veikė 9 vaistinės ir dešimta homeopatijos vaistinė, Vilniaus gubernijos apskrčių centruose – Ašmenoje, Dysnoje, Lydoje, Švenčionyse, Tra-

⁷²Tyla Antanas. *Lietuviai ir Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802–1918 metais*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013, p. 101–102, 105.

7 pav. Geldneriams priklausiusios vaistinės, 1821–1940 m.

kuose, Vileikoje – veikė po vieną. Kaune, įskaitant ir priemiesčio Vilijampolės vaistinę, veikė keturios, Kauno gubernijos apskričių centruose – Zarasuose, Panevėžyje, Šiauliuose, Telšiuose – po vieną ir po dvi vaistines – Ukmergėje ir Raseiniuose. Iš viso Vilniaus gubernijoje buvo 23, o Kauno – 29 vaistinės, jų skyriai ir homeopatijos vaistinės⁷³.

1864 m. apibrėžus vaistinių, gyventojų ir receptų skaičiaus sąsajos (koreliacijos) kriterijus, kasmet buvo atidaroma po keletą naujų vaistinių, jos kūrėsi didesniuose apskričių miesteliuose, kuriuose gyveno turtingesnės bendruomenės.

Tačiau kaimo gyventojams vaistininko paslaugos vis dar buvo nepasiekiamos. Šią problemą imperijos valdžia ryžosi spręsti 1881 m. – priėmė Kaimo vaistinių steigimo taisykles.

⁷³Российский Медицинский список на 1865 годъ. С.-Петербургъ, 1865. Вольные аптеки въ Империи, с. 298–299, 309–310.

1.3. Kaimo vaistinės, 1881–1914 m.

Iki XIX a. devintojo dešimtmečio miestelių ir kaimo gyventojai vaistų išgydavo nuvykę į miestą. Retame miestelyje dirbo felčeris, veikė vaistinė. Miesteliuose steigiamoms vaistinėms buvo keliami analogiški reikalavimai kaip ir miesto. Jose turėjo būti oficina (vaistų prekybos kambarys), laboratorija, atsargų kambarys, rūsys, privalu turėti platų vaistinių žaliavų asortimentą, įvairių įrankių, prietaisų, indų, o vedėju galėjo dirbti tik provizorius. Mažas pajamas uždirbančioms miestelių vaistinėms buvo neįmanoma įvykdyti šių reikalavimų.

Gubernijų valdybos Gydyimo skyriaus inspektorius kasmet tikrindavo ir tolimiausias gubernijos vaistines. Jų būklę vertino ataskaitose ir aprašydavo, ar teisingai officinoje ir atsargų kambaryje išdėstyti vaistai, ar pagal reikalavimus žolių kambaryje (*travenaja*) ir rūsyje laikomos medžiagos, ar medžiagos laikomos tinkamuose induose, ar jos apsaugotos nuo dulkių, šviesos ir oro poveikio. Taip pat vertinta nuodų ir stipriai veikiančių medžiagų laikymo sąlygos. Šios medžiagos turėjo būti laikomos atskirai nuo kitų medžiagų rakinamoje ir vaistinės vedėjo antspauduotoje spintoje. Be to, buvo tikrinama vaistų atsargų kokybė ir vertinama, ar yra pakankamas jų kiekis. Vaistinės privalėjo turėti įvairių dydžių svarstyklių, grūstuvių, talpyklių, šaukštų, piliulių gamybos mašiną ir kt. Indai ir prietaisai, naudojami nuodams ir stipriai veikiančioms medžiagoms turėjo būti ženklinami užrašu *Venena* (nuodai). Buvo vertinamas *koktorijos* įrengimas, prietaisai, būtini cheminėms medžiagoms paruošti. Vaistininkas privalėjo registruoti duomenis apie vaistų gamybą, stipriai veikiančių medžiagų pardavimą specialiose knygos: receptų, *rankinio* pardavimo, nuodų, laboratorijos knygos. Buvo tikrinama, ar vaistinėje yra vaistų kainynas (*taksa*), farmakopėja ir knygos apie vaistų gamybą, gydytojų sąrašas. Inspektorius analizuodavo, ar vaistų kainos atitinka nurodytas kainyne, ar visi receptai registruoti receptų knygoje, ar tinkamai saugomi receptai, taip pat tikrino personalo darbą⁷⁴. Vilniaus gubernijos inspektorius 1881 m. ataskaitoje rašė: „Daugelio tvarka gera. Jose yra visi būtini įrengimai. Tik miestelių vaistinės dėl mažos apyvartos neturėjo tinkamai įrengtų laboratorijų“⁷⁵. Išsamioje 1882 m. Kauno gubernijos valdybos Gydyimo skyriaus inspektoriaus ataskaitoje apie patikrintas Žemaitijos vaistines rašoma: „pats miestelis Kražiai labai gražus, jame daug sodų. Nežiūrint to, kad dauguma gyventojų žydai, miestelis tvarkingas. Greta katalikų vienuolyno – sodas, nuostabios architektūros katalikų ir reformatų bažnyčia. Greta miestelio didelis, pusiau sugriautas pastatas, primenantis iki 1863 m. čia veikusią gimnaziją. Apžiūrėta vaistinė priklauso provizoriaus padėjėjui Adolfui Urbanovičiui. Regis kitą tokią skurdžią vaistinę būtų sunku rasti. Joje yra nepakankamas medikamentų kiekis, trūksta reikiamų prietaisų. Metinė apyvarta vos siekia 600 rublių. Sunku išivaizduoti, kaip ji išsilaiko.“ Tik todėl, kad gydytojas vaistininką apibūdino kaip *sąžiningą, bet labai neturtingą*, inspektorius nereikalavo šios vaistinės uždaryti, o pasiūlė perkelti ją į naujas patalpas ir pavadinti kaimo vaistine.

⁷⁴Kaunas, 1871 m. Kauno gubernijos Gydyimo valdybos ataskaita. S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 239, b. 28.

⁷⁵S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 279, b. 75.

8 pav. Šilalės kaimo vaistinė, XX a. pradžia.
Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

Rytojaus dieną, patikrinus Telšių apskrities Varnių provizoriaus Jeronimo Šimkevičiaus vaistinę, jam teko dar daugiau nusivilti. Inspektorius pažymėjo, kad ji buvo netvarkingesnė nei Kražių⁷⁶.

Vaistinių patikrinimo protokolai rodo, kad mažų miestelių vaistinėms keliaimi reikalavimai neatitiko jų galimybių. 1881 m. priimtose Kaimo vaistinių steigimo taisyklės reformavo tvarką ir sugrupavo vaistines į vadinamąsias *normalines* ir kaimo, o antrosioms įteisino lengvatas. Nuo 1881 m. kaimo vaistinės neprivalėjo gaminti sudėtingų vaistų, turėti brangių laboratorijos įrenginių, rengti vaistinės mokinių. Sumažintas privalomų turėti žaliavų, instrumentų, įrenginių, indų sąrašas. Leista steigti naują kaimo vaistinę, jei iki kaimyninės daugiau kaip septyni varstai (buvo 15 varstų), o svarbiausia – kaimo vaistinės vedėjo pareigas leista eiti ir provizoriaus padėjėjams (8 pav.)⁷⁷.

Patvirtinus šias taisykles mažuose miesteliuose pradėta steigti vaistines. Ne tik bendruomenė, bet ir vaistinių savininkai buvo suinteresuoti, kad jų miestelyje dirbtų gydytojas arba felčeris. Dažnai vaistinė buvo vienintelė medicinos paslaugas teikianti institucija. Išleidus Kaimo vaistinių steigimo taisykles jau pirmaisiais metais kelios Kauno gubernijos vaistinės (Kražių, Šiluvos, Suvainišio) buvo perorganizuotos į kaimo vaistines, o kitais metais, 1882, išduota 10, 1883 m. – 14, 1884 m. – 11 leidimų steigti kaimo vaistines. Ne visi pretendentai sugebėjo jas įkurti, kai kurios trumpai veikusios dėl ekonominių sunkumų buvo uždaromos. Kaimo vaistines suskubo kurti ir neturintieji farmacijos išsilavinimo. Jų vaistinių sąnaudos buvo didesnės, nes reikėjo samdyti provizoriaus padėjėją, todėl joms išlikti buvo dar sunkiau. Per ketverius metus po kaimo vaistinių tai-

⁷⁶S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 280, b. 119.

⁷⁷Kaikaris A., Staniulytė D., Sereikaitė I., Vaigauskaitė R. Kaimo vaistinių steigimas Lietuvoje 1881–1914 metais. *Lietuvos TSR farmacininkų III suvažiavimo pranešimų tezės*. Vilnius, 1982, p. 165–166.

1 lentelė. Kaimo vaistinių skaičius Vilniaus, Kauno, Suvalkų gubernijose, 1885–1914 m.

Gubernija	1885 m.	1890 m.	1895 m.	1900 m.	1905 m.	1910 m.	1914 m.
Vilniaus	16	14	27	27	22	27	45
Kauno	27	45	54	55	52	60	79
Suvalkų	2	5	7	11	10	13	15

syklių patvirtinimo Vilniaus gubernijoje įsteigta 16, o Kauno 27 kaimo vaistinės. Ypač greitai jų skaičius didėjo Kauno gubernijoje (1 lentelė).

Carinės Rusijos valdžia, norėdama pagerinti sveikatos apsaugos pasiekiamumą valstiečiams, 1887 m. priėmė įstatymą dėl medicinos pagalbos plėtros. Apskirtyse atidarytos naujos ligoninės, priėmimo ir felčerio punktai, daugėjo gydytojų ir felčerių (2 lentelė).

2 lentelė. Vilniaus ir Kauno gubernijų medicinos paslaugų institucijos, 1894 m.

Institucijos	Vilniaus gubernijoje	Kauno gubernijoje
Kaimo ligoninės	14	14
Priėmimo punktai	28	28
Felčerio punktai	21	98
Kaimo vaistinės	26	52

Kaimo vaistinių plėtra priklausė nuo ūkininkų gerovės lygio. Apskirtyse, kuriose agrariniai ūkiai buvo daugiau išplėtoti, gyveno turtingesni ūkininkai, steigėsi daugiau vaistinių. Didesnėje ir labiau žemės ūkį išvysčiusioje Kauno gubernijoje 1914 m. kaimo vaistinių buvo beveik dvigubai daugiau nei Vilniaus ir 5 kartus daugiau nei mažesnėje ir skurdesnėje Suvalkų gubernijoje.

1910 m. visoje imperijoje vidutiniškai kaimo vaistinės sudarė 37,8 proc., o 1914 m. – 40,29 proc.⁷⁸ Gubernijose, turėjusiose didesnius urbanistinius centrus, geriau išplėtotą pramonę, *normalinių* vaistinių buvo daugiau nei kaimo, priešingai, daugiau kaimo vaistinių buvo agrarinėse Kauno, Kuršo (Kurliandijos), Estliandijos gubernijose. 1910 m. Vilniaus gubernijoje kaimo vaistinės sudarė 36,5 proc., o Kauno gubernijoje – 56 proc.⁷⁹ Lietuviškų gubernijų pramonės rodikliai net tris kartus atsiliko nuo imperijos vidurkio⁸⁰.

Nors kaimo vaistinės greitai plito, didžiajai valstietijos daliai gydytojo ir vaistininko paslaugos buvo nepasiekiamos. XX a. pradžioje vidutiniškai vienas gydytojas ir vienas vaistininkas teko 10 000 Kauno gubernijos gyventojų ir vidutiniškai vienas žmogus per metus vaistams išleisdavo 17 kp (Kauno guber-

⁷⁸Memorandumas farmacijos ir aptiekų reikalais. 1925 m. III. 23. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 3 (9), p. 15.

⁷⁹1910 m. Kauno gubernijoje veikė 58 normalinės, 60 kaimo, 3 vaistinių skyriai iš viso 121 vaistų prekybos įstaigos. *Российский Медицинский список на 1910 годъ*. С.-Петербургъ, 1910. Вольные аптеки въ Империи, с. 43–46.

⁸⁰Aleksandravičius Egidijus, Kulakauskas Antanas. *Carų valdžioje: XIX amžiaus Lietuva*. Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 231.

9 pav. Provizoriaus padėjėjas Kajetonas Stropus su žmona Stefanija prie savo Laukuvos kaimo vaistinės, apie 1913 m. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

nijoje 1914 m. gyveno 1 857 100 žmonių, tik 10,5 proc., t. y. 195 100 gyveno miestuose⁸¹). Gydytojų ir vaistininkų paslaugomis daugiausia naudojo miesto gyventojai, todėl tikėtina, kad apie pusantro milijono Kauno gubernijos kaimo gyventojų oficialiomis medicinos paslaugomis beveik nesinaudojo.

Kaimo vaistinėse inspektoriai nustatydavo vaistų laikymo, prekybos ir kitų pažeidimų. Kartais pastebėdavo, kad vaistinės priežiūra paliekama farmacijos išsilavinimo neturinčiam šeimos nariui. Kaimo vaistinėje dirbo tik vienas specialistas, prireikus išvykti ar susirgus rasti pavaduojantį farmacininką buvo nelengva.

Nors ir būta trūkumų, kaimo vaistinių plėtra pagerino mažų miestelių ir kaimo žmonių sveikatos apsaugą. Iki tol gydėsi patys ir pirkę vaistus pas krautuvininkus bei žolininkus valstiečiai, ūkininkai ir kiti bendruomenės nariai pradėjo konsultuotis su vaistininku, dažniausiai provizoriaus padėjėju, kuris turėjo praktikos ir minimalių medicinos, botanikos, chemijos, lotynų kalbos ir kitų teorinių žinių. XIX a. didžiąjai gyventojų daliai – valstietijai – vaistininko paslaugos buvo beveik nepasiekiamos, o XX a. pradžioje kaimo vaistinės greitai plito ir pelnė vis didesnę pasitikėjimą (9 pav.).

Apibendrinant privalu pažymėti, kad vaistinių steigimo reglamentacija turėjo įtakos vaistinių plėtrai. Mažinant apribojimus, jų skaičius didėjo, tačiau neabejotinai svarbiausia priežastis, lėmusi spartesnę vaistinių plėtrą, buvo ekonominė gyventojų gerovė. Kurdamas vaistinę savininkas stengdavosi tai įvertinti, tačiau

⁸¹Vaitekūnas Stasys. *Lietuvos gyventojai per du tūkstantmečius*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006, p. 121.

kartais tekdavo kaimo vaistines uždaryti, nes jos veikė nuostolingai. Miestų vaistines nuo bankrotų saugojo įteisinta gyventojų ir vaistinių skaičiaus koreliacija. Vaistinių verslo aplinką ir iš dalies tam tikro regiono ar miesto ekonomikos lygį atspindi vaistinių skaičius, jų uždirbamos pajamos, vieno gyventojų vidutinės išlaidos vaistinėms prekėms ir kiti rodikliai.

1.4. Vaistinių skaičiaus dinamika, personalas, ekonominiai rodikliai, XIX a.–XX a. pradžia

Sveikatos apsaugos paslaugas prižiūrinčioms institucijoms vaistinės kasmet teikdavo duomenis apie užregistruotą receptų skaičių, už juos gautas lėšas, pajamas už kitas prekes, informaciją apie darbuotojus ir kt. Šios institucijos duomenis apibendrindavo ir pateikdavo oficialias ataskaitas. Išanalizavus šiuos ir kitus šaltinius galima įvertinti ne tik vaistinių veiklos rezultatų kaitą, bet ir atskleisti farmacijos ir medicinos paslaugų pasiekiamumą visuomenei.

Po Abiejų Tautų Respublikos padalijimo Rusijos imperijos aneksuotos Lietuvos sveikatos apsaugos lygis buvo aukštesnis nei centrinės Rusijos dalies. Universitetiniame mieste Vilniuje santykinai dirbo daugiau gydytojų, veikė keli kartus daugiau vaistinių. Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto profesoriai ne tik dėstė studentams, bet ir užsiėmė privačia praktika. Viena Vilniaus vaistinė 1824 m. vidutiniškai aptarnavo apie 5000 miesto gyventojų. Po carinės Rusijos potvarkio (1836 m.), suvaržiusio naujų vaistinių steigimą, ilgą laiką Vilniuje naujos vaistinės nebuvo steigiamos. Vilniečių skaičius didėjo ir 1841 m. viena Vilniaus vaistinė vidutiniškai aptarnavo – 5 500, tačiau Sankt Peterburgo – 10 000, Maskvos – 14 000 gyventojų.

Vaistinininko paslaugos buvo pasiekiamos tik didžiųjų miestų gyventojams. 1863 m. imperijos vaistinių skaičius artėjo prie tūkstančio. 244 vaistinės veikė sostinėse Sankt Peterburge, Maskvoje ir gubernijų centruose, o 676 – apskričių centruose ir miesteliuose. Kasmet buvo atidaroma tik keliolika naujų vaistinių. Per 10 metų, t. y. 1851–1861 m., atidaryta tik 120 naujų vaistinių, 1862 m. – 29, 1863 m. – 28⁸². Per kitus 14 m. (1863–1877) įkurta keturis kartus daugiau vaistinių, tai yra 701 (3 lentelė). Tokį vaistinių skaičiaus didėjimą lėmė visuomenės modernėjimas, urbanizacijos procesas, universitetų, rengiančių ir farmacininkus, plėtra, vaistinių steigimo reglamentacijos liberalizavimas.

1881 m. priimtos Kaimo vaistinių steigimo taisyklės sukūrė palankias sąlygas vaistines kurti mažuose miesteliuose ir todėl per 24 metus, 1877–1901 m., vais-

3 lentelė. Vaistinių skaičius Rusijos imperijoje, 1851–1914 m.

Metai	1851	1861	1863	1877	1901	1905	1911	1914
Vaistinių skaičius	743	863	920	1621	3518	3919	4804	5500

⁸²S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 239, b. 35.

tinių skaičius imperijoje padidėjo daugiau kaip du kartus (įsteigta beveik 2000 naujų vaistinių).

1905 m. Vilniuje ir Kaune vienai vaistinei teko apie 7 300 gyventojų, Varšuvoje – 13 000, Sankt Peterburge – 16 600, Maskvoje – 22 800 (taisyklės numatė šiuose trijuose miestuose vienai vaistinei vidutiniškai 12 000 nuolatinių gyventojų). 12-koje carinės Rusijos provincijų vidutiniškai vienai vaistinei teko 29 500 gyventojų, kitose 34 provincijose – 48 700, o Sibire – net 85 700⁸³. 1914 m. vidutiniškai vienai imperijos vaistinei teko 33 000 gyventojų⁸⁴.

Lietuviškose gubernijose vaistininko paslaugos buvo daug lengviau pasiekiamos nei rytinių imperijos gubernijų gyventojams. 1905 m. vidutiniškai vienai Kauno gubernijos vaistinei teko 14 800 gyventojų. Prieš 80 m., 1824 m., apie 1 200 000 gyventojų turinčioje Lietuvos Vilniaus gubernijoje veikė 26 vaistinės (9 iš jų – Vilniuje), taigi vienai gubernijos vaistinei vidutiniškai teko 46 100, o neskaitant Vilniaus vaistinių – 70 600 gyventojų. Tik gubernijos ir apskričių centrų gyventojai vaistus pirkė vaistinėse, apie milijonas gyventojų tokių galimybių neturėjo. 1843–1858 m. vienai Kauno gubernijos vaistinei vidutiniškai teko apie 42 000 gyventojų. 1864–1881 m. šis rodiklis sumažėjo nuo 36 000 iki 28 000 gyventojų. 1881 m. patvirtinus Kaimo vaistinių steigimo taisyklės greitai steigėsi kaimo vaistinės, ir 1910 m. vienai vaistinei vidutiniškai teko apie 14 000 gyventojų. Taigi XIX a. stebima palaipsnė provincijos vaistinių plėtra. Tačiau Vilniaus vaistinių plėtra kelis dešimtmečius buvo sustojusi, nes šiame mieste veikė daugiau vaistinių nei kituose imperijos gubernijų centruose.

1864 m. Vilniuje gyveno apie 60 000 žmonių, veikė 9 vaistinės (kaip ir 1812 m.), viena vidutiniškai aptarnavo 6 660 gyventojų ir per metus vidutiniškai pagamino vaistų pagal 10 405 receptus. Vilniuje 1846–1864 m. vaistinių receptų skaičius, taip pat ir pajamos padidėjo 2,5 karto, tačiau vaistinių nedaugėjo. Nauja vaistinė Vilniuje buvo įsteigta tik 1864 m., ji nekėlė konkurencijos kitoms, nes prekiaavo homeopatiniais vaistais⁸⁵. Plėtėsi miesto teritorija, daugėjo Aušros Vartų, Šnipiškių, Užupio, Antakalnio gyventojų. Pietvakarinėje miesto dalyje kilo naujas kvartalas, vadinamas Naujamiesčiu. Po kelių dešimtmečių pertraukos, 1869 m., įsteigta nauja vaistinė, ji atidaryta Užupyje. Vilniaus vaistininkai, nenorėdami įgyti daugiau konkurentų, steigė vaistinių skyrius: 1874 m. – Antakalnyje, 1883 m. – Šnipiškėse ir 1890 m. – Naujamiestyje atidaryti Vilniaus vaistinių savininkų vaistinių skyriai. Vaistinių steigimo taisyklės (1864 m.) numatė, kad vienai gubernijos centro vaistinei vidutiniškai turi tekti 10 000 gyventojų. Kai gyventojų skaičius viršydavo nustatytą normą, t. y. vidutiniškai vienai vaistinei tekdavo daugiau nei 10 000 gyventojų, skyrius buvo uždaromas ir išduodamas leidimas vienam iš pretendentų steigti naują vaistinę. Taigi Vilniuje gyventojų skaičius, tenkantis vienai vaistinei, buvo mažesnis, nei apibrėžta caro valdžios reglamentuose, todėl ilgą laiką didėjant gyventojų skaičiui naujos vaistinės nebuvo steigiamos. 1875 m. vienai Vilniaus vaistinei vidutiniškai teko per 8 tūkstančius

⁸³Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 44–45.

⁸⁴Memorandumas farmacijos ir aptiekų reikalais. 1925 m. III. 23. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 3 (9), p. 15.

⁸⁵*Российский Медицинский список на 1864 годъ*. С.-Петербургъ, 1864. Вольные аптеки въ Империи, с. 290.

4 lentelė. Vaistinių skaičius Vilniaus, Kauno, Suvalkų gubernijose, 1846–1914 m.

Metai	1846	1859	1864	1865	1870	1880	1890	1900	1910	1914
Vilniaus gubernijos vaistinių skaičius	17	20	23	23	29	33	52	67	74	96
Iš jų Vilniuje	9	9	9	9	11	11	11	14	20	23
Kauno gubernijos vaistinių skaičius	20	20	29	31	50	52	101	115	121	140
Iš jų Kaune				4	4	4	6	5	6	7
Suvalkų gubernijos vaistinių skaičius					14	20	28	32	33	35
Iš jų Suvalkuose					2	2	2	2	2	2

gyventojų, o 1897 m. – per 12 tūkstančių. Nuo 1900 m. iki Pirmojo pasaulinio karo Vilniuje įsteigtos 9 naujos vaistinės (4 lentelė).

Sveikatos paslaugų pasiekiamumo kaitą atspindi ir didėjantis šios srities darbuotojų (gydytojų, felčerių, farmacininkų) skaičius. 1825 m. visoje Lietuvos Vilniaus gubernijoje *valdžios tarnyboje* dirbo 12 gydytojų ir 51 dirbo privačiai⁸⁶, daugiausia iš jų – Vilniuje. 1849 m. Vilniaus gubernijoje dirbo 65 gydytojai (iš jų 38 Vilniuje: 27 *valdžios tarnyboje* ir 11 praktikavo laisvai; kiti 27 gydytojai dirbo apskrityse: 19 *valdžios tarnyboje*, 8 privačiai), 1854 m. Vilniaus gubernijoje dirbo 62 gydytojai, 17 felčerių, 19 *ciriulnikų*, 1859 m. – 68 gydytojai. Vienam gydytojui Vilniuje vidutiniškai teko 1 189, o apskrityse – 13 564 gyventojai⁸⁷. 1880 m. Vilniaus gubernijoje dirbo 85 gydytojai, iš jų 40 – *valdžios tarnyboje*. Vienam Vilniaus gubernijos gydytojui vidutiniškai teko 13 530 gyventojų⁸⁸. Po dešimtmečio gydytojų Vilniaus gubernijoje padaugėjo beveik dvigubai ir 1890 m. čia dirbo 183 gydytojai, beveik 40 proc. jų – Vilniuje. Gubernijos centre praktikavo 70 gydytojų, iš jų 43 dirbo privačiai⁸⁹. Kauno gubernijos medicinos darbuotojų skaičius pateiktas 5 lentelėje (5 lentelė).

5 lentelė. Kauno gubernijos medicinos personalas, 1871–1911 m.

Pareigos	1871	1889	1895 ¹	1908	1911 ²
Gydytojai		149	188	170	171
Iš jų dirbantys privačiai	62 ³	101	154		111
Iš jų moterys gydytojos		3	3	3	2
Felčeriai		319	242	229	101
Akušerės ir pribuvėjos			50	90	110

¹Памятная книжка Ковенской губернии на 1897, с. 78–79.

²Памятная книжка Ковенской губернии на 1912, с. 25.

³Kaunas, 1871 m. Kauno gubernijos Gydymo valdybos ataskaita. S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 239, b. 114.

⁸⁶Vilnius, 1826 m. Vilniaus gubernijos medicinos tarnautojų sąrašas. S. Pb. CVIA. F. 1299, ap. 13, b. 664.

⁸⁷Koreva A. *Materialy dlia geografii i statistiki Rossii (Vilenskaja gubernija)*. S. Peterburg 1861, c. 696.

⁸⁸S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 278, b. 88.

⁸⁹S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 288, b. 24.

XIX a. pradžioje Lietuvos Vilniaus gubernijoje dirbo vos 30–40 farmacininkų (6 lentelė). Po administracinės reformos 1843 m. suformuotos Vilniaus ir Kauno gubernijos. Vilniaus gubernijoje 1846 m. dirbo tik 25 farmacininkai. Greičiausiai vaistinių ir jų darbuotojų skaičius didėjo XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje (7, 8 lentelės). Nuo 1900 m. iki 1914 m. farmacininkų skaičius Vilniuje ir Kaune padvigubėjo (9 lentelė).

Miesto vaistinių savininkai samdė daugiau darbuotojų, nes jų pajamos ir darbo krūvis buvo keleriopai didesni nei provincijos vaistinių. Pajamas sudarė lėšos, gautos už vaistus, pagamintus pagal gydytojų ir felčerių receptus, ir už vadinamąjį *rankinį pardavimą*, tai yra parduotas vaistines medžiagas, chemikalus, higienos reikmenis, tvarsliavą ir patentinius vaistus. XIX a. pabaigoje didžiąją dalį – apie 70–80 proc. – pajamų sudarė pagal receptus pagamintų vaistų pardavimas. Vaistinės darbuotojų skaičius buvo susijęs su pagal receptus pagamintų vaistų skaičiumi. Pavyzdžiui, 1864 m. Vilniuje Vokiečių gatvėje veikusioje Karolio Borkumo vaistinėje per dieną vaistinės vedėjas K. Borkumas ir trys mokiniai vidutiniškai paruošdavo 44 vaistus pagal gydytojų receptus. Šioje vaistinėje tais metais buvo užregistruotas didžiausias receptų skaičius⁹⁰. Kitose Vilniaus vaistinėse dirbo vedėjas, kartais – vienas padėjėjas ir du–trys mokiniai arba tik provizorius ir trys mokiniai. 1893 m. vidutiniškai vienoje Vilniaus vaistinėje dirbo keturi farmacininkai ir trys mokiniai ir per dieną viena vaistinė paruošdavo 43 vaistus pagal receptus. Didžiausias krūvis tais metais teko provizoriaus Stefano Sirvydo vaistinės kolektyvui, kuriame dirbo 13 žmonių – tai minėtas vaistinės vedėjas S. Sirvydas, 5 padėjėjai ir 7 mokiniai. Per metus šioje vaistinėje užregistruota 30 732 receptai (per dieną buvo pagaminama vaistų pagal 85 receptus). Adomo Rimševičiaus vaistinėje per metus buvo pagaminta vaistų tik pagal 12 000 receptus (vidutiniškai 33 receptai per dieną) ir joje dirbo atitinkamai mažiau darbuotojų: du provizoriai, vienas padėjėjas ir du mokiniai⁹¹. Tais pačiais, 1893, metais mažesnes pajamas uždirbusiose Kauno vaistinėse taip pat vidutiniškai dirbo po 7 darbuotojus, tačiau Kauno vaistininkai samdė aukštesnės kvalifikacijos personalą, dažniausiai du provizorius, du padėjėjus ir tris mokinius⁹². Apskričių centrų vaistinėse dirbo provizorius, padėjėjas ir mokinys, o kartais – tik provizorius ir mokinys. Kaimo vaistinėse dirbo vienas darbuotojas, dažniausiai padėjėjas.

XIX a. pabaigoje vienam farmacininkui vidutiniškai teko 14 000 gyventojų, prieš Pirmąjį pasaulinį karą šis skaičius sumažėjo iki 11 000.

Medicinos paslaugų poreikis ir finansinės galimybės jomis naudotis didėjo, tačiau vaistinių, farmacininkų ir užregistruotų receptų skaičius įrodo, kad tik nedidelei gyventojų daliai šios paslaugos buvo pasiekiamos.

1861 m. visose imperijos viešose vaistinėse pagaminta vaistų pagal 4 400 000 receptus, po trejų metų, 1863 m., receptų skaičius didėjo 10 proc. – iki 4 920 000. Vidutiniškai viena vaistinė per metus pagamino vaistų pagal 5 000, o 1863 m. – 5 300 receptų⁹³, (Kauno gubernijoje – pagal 3 730 receptų⁹⁴). Iš viso Kauno

⁹⁰S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 239, b. 124.

⁹¹S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 291, b. 31.

⁹²Российский Медицинский список на 1893 годъ. С.-Петербургъ, 1898. Вольные аптеки въ Империи, с. 58, 91.

⁹³S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 239, b. 35.

⁹⁴S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 239, b. 35.

6 lentelė. Vaistinių darbuotojų skaičius Lietuvos Vilniaus gubernijoje, 1815, 1824, 1834 m.

Metai	Provizoriai	Padėjėjai	Iš viso farmacininkų	Mokiniai	Iš viso darbuotojų
1	2	3	4 (2 + 3)	5	6 (4 + 5)
1815	21	8	29	33	62
1824	24	14	38	28	66
1834	31	7	38	36	74

7 lentelė. Vaistinių darbuotojų skaičius Vilniaus gubernijoje, 1846–1914 m.

Metai	Provizoriai	Padėjėjai	Iš viso farmacininkų	Mokiniai	Iš viso darbuotojų
1	2	3	4 (2 + 3)	5	6 (4 + 5)
1846	21	4	25	27	52
1900	58	38	96	53	149
1910	65	83	148	93	241
1914	82	118	200	94	294

8 lentelė. Vaistinių darbuotojų skaičius Kauno gubernijoje, 1887–1914 m.

Metai	Provizoriai	Padėjėjai	Iš viso farmacininkų	Mokiniai	Iš viso darbuotojų
1	2	3	4 (2 + 3)	5	6 (4 + 5)
1887	41	67	108		
1891	92	48	140	48	188
1895	91	48	139		
1900	123	25	148	43	191
1910	73	88	161	90	251
1914	82	131	213	83	296

9 lentelė. Vaistinių darbuotojų skaičius Vilniuje ir Kaune, 1900–1914 m.

Metai	Provizoriai	Padėjėjai	Iš viso farmacininkų	Mokiniai	Iš viso darbuotojų
1	2	3	4 (2 + 3)	5	6 (4 + 5)
Vilnius					
1900	20	19	39	48	87
1910	26	38	64	60	124
1914	42	52	94	57	151
Kaunas					
1900	9	3	12	6	18
1910	7	12	19	20	39
1914	11	15	26	19	45

gubernijos receptai sudarė apie 2,5 proc., o Vilniaus miesto – 1,9 proc. visose imperijos vaistinėse užregistruotų receptų.

Nuo 1846 m. per dešimtmetį receptų skaičius Vilniaus vaistinėse padidėjo 83 proc., per kitą dešimtmetį – dar 46 proc. ir kasmet pamažu didėjo iki 1892 m. 1865–1890 m. Kauno vaistinėse užregistruotų receptų skaičius padvigubėjo (10 lentelė).

Vilniaus ir kitų gubernijos vaistinių pajamų ir užregistruotų receptų skaičius akivaizdžiai skyrėsi. 1871 m. viena Vilniaus vaistinė vidutiniškai pagamino beveik šešis kartus daugiau vaistų pagal receptus nei vidutiniškai viena provincijos vaistinė (11 lentelė), taip pat šešis kartus skyrėsi ir vidutinės metinės pajamos (vidutinės vienos Vilniaus vaistinės metinės pajamos buvo 3 667 rb (mėnesio 306 rb), o gubernijos 606 rb (mėnesio 50 rb)). Šis skirtumas tarp Kauno ir kitų Kauno gubernijos vaistinių buvo gerokai mažesnis – 3,7 karto. 1894 m. Vilniaus gubernijoje šis santykis padidėjo iki septynių kartų.

1871 m. vidutiniškai vienai Kauno vaistinei teko 25,5 proc. mažiau receptų nei Vilniaus⁹⁵ (11 lentelė). Tačiau Kauno gubernijoje (be Kauno) veikė dvigubai daugiau vaistinių ir jų pajamos buvo 3,5 karto didesnės nei atitinkamų Vilniaus gubernijos vaistinių (12 lentelė).

12 lentelės duomenys atskleidžia, kad Vilniaus vaistinių pardavimai sudarė 66 proc. visų gubernijos vaistinių pajamų, nors skaičiumi jų beveik keturis kartus mažiau. Tačiau Kauno vaistinių pardavimai sudarė 14 proc. visos gubernijos vaistinių pajamų (12 lentelė). Vilnius buvo gerokai stipresnis ekonominis centras nei Kaunas, tačiau Kauno provincijoje gyveno daugiau pasiturintys ūkininkai ir valstiečiai, taip pat Kauno gubernijos apskričių centrų ir miestelių gyventojai buvo turtingesni nei Vilniaus gubernijoje. Telšiuose ir Novoaleksandrovske (dabar – Zarasai) iki Pirmojo pasaulinio karo veikė tik po vieną vaistinę. Novoaleksandrovskas (dabar – Zarasai) buvo vienas mažiausių apskrities centrų, jame užregistruotas ir mažiausias receptų skaičius. Šiauliuose 1908 m. veikė trys vaistinės, čia užregistruota daugiausia receptų. Ukmergės, Panevėžio, Raseinių vaistinės 1908 m. kiekviena per metus išduodavo vaistų pagal 12 000–15 000 receptų, o Telšių – 8 000, tai yra tūkstančiu daugiau nei Zarasų (13 lentelė). Vaistinės pajamos priklausė nuo gyventojų ekonominės gerovės. Ten, kur gyveno turtingesnė bendruomenė, dirbo daugiau gydytojų ir išlaidos vaistams buvo didesnės. Skurdesniuose miestuose receptų užregistruota mažiau. Abejonių kelia Telšių vaistinėje užregistruotas receptų skaičius. Gali būti, kad vaistininkas pateikdavo neobjektyvius duomenis, nes vengė, kad būtų leista įkurti dar vieną vaistinę mieste. Išduodant leidimą steigti naują vaistinę buvo atsižvelgiama į gyventojų ir vaistinėje užregistruotų receptų skaičių. Mažas receptų skaičius galėjo būti argumentas prieštaraujant, kad būtų leista įsteigti antrą vaistinę Telšiuose. 1908 m. Telšiuose nurodytas panašus receptų skaičius kaip ir mažesniame Viekšnių miestelyje.

Kasmet didėjo ir gydytojų, ir felčerių išrašomų receptų skaičius. Pamažu gyventojai vis dažniau naudojos gydytojų paslaugomis ir daugiau išleisdavo vaistams. Gydytojų ir vaistininkų paslaugų pasiekiamumą atspindi ir vidutinis

⁹⁵S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 239, b. 114.

10 lentelė. Vilniaus ir Kauno vaistinėse užregistruotų receptų skaičius, 1846–1908 m.

Metai	1846	1857	1865	1874	1881	1890	1892	1893	1908
Receptų skaičius Vilniaus vaistinėse	34 767	63 772	93 249	112 185	128 290	162 123	162 760	160 781	
Receptų skaičius Kauno vaistinėse			32 142	28 633	54 306	62 937	57 198	62 132	64 095

11 lentelė. Vidutiniškai vienai vaistinei tenkantis receptų skaičius, 1871 m.

Vietovė	Vilnius	Vilniaus gubernija (be Vilniaus)	Kaunas	Kauno gubernija (be Kauno)
Receptų skaičius	9029	1672	7195	1940

12 lentelė. Vilniaus ir Kauno gubernijų vaistinių, jose užregistruotų receptų skaičius ir vaistinių pajamos, 1893–1894 m.

Parametrai	1893 m.					1894 m.				
	Vilnius		Vilniaus gubernija (be Vilniaus)		Visoje Vilniaus gub.	Kaunas		Kauno gubernija (be Kauno)		Visoje Kauno gub.
	skaičius	proc.	skaičius	proc.	skaičius / proc.	skaičius	proc.	skaičius	proc.	skaičius / proc.
Vaistinės	14	21,2	52	78,8	66 / 100	7	6,5	107	93,5	114 / 100
Receptai	160 781	64,9	86 942	35,1	247 723 / 100	58 299	17,9	320 396	82,1	378 695 / 100
Pardavimai	111 211 rb	66	57 199 rb	34	168 410 rb / 100	26 930 rb	13,9	194 219 rb	86,1	221 149 rb / 100

13 lentelė. Kauno gubernijos apskričių centrų gyventojų ir vaistinių skaičius bei vaistinėse užregistruotų receptų skaičius, 1865 m., 1883 m. ir 1908 m.

Miestas	1865 m.			1883 m.			1908 m.		
	Skaičius								
	Gyven- tojų	Vais- tinių	Re- ceptų	Gyven- tojų	Vaisti- nių	Recep- tų	Gyven- tojų	Vais- tinių	Re- ceptų
Ukmergė	7 451	2	9677	14 888	2	12 806	14 345	2	12 679
Novoaleksandrovskas (dabar – Zarasai)	4 770	1	3 418	6 612	1	2 939	7 128	1	5 091
Panevėžys	8 071	1	6 518	17 330	2	13 183	13 610	2	13 960
Šiauliai	5 283	1	7 318	19 849	2	15 135	20 993	3	27 474
Telšiai	7 169	1	7 212	10 800	1	4 635	8 029	1	5 746
Raseiniai	10 933	2	8 480	10 647	2	10 163	8 421	2	15 060

vienam gyventojui tenkantis receptų skaičius per metus ir išlaidos vaistinės prekėms. Pavyzdžiui, 1843 m. vienam Kauno gubernijos gyventojui vidutiniškai teko 0,04⁹⁶, 1851 m. – 0,05⁹⁷, 1855 m. – 0,08⁹⁸, 1881 m. – 0,136, 1885 m. – 0,15⁹⁹, 1889 m. – 0,169¹⁰⁰, 1895 m. – 0,18¹⁰¹, 1900 m. – 0,214¹⁰², 1907 m. – 0,22 recepto per metus¹⁰³. Taigi tik labai maža visuomenės dalis konsultavosi su gydytojais ir vartojo jų išrašytus vaistus. Dažniausiai gydytojų paslaugomis naudojosi miestų gyventojai. Vidutiniškai vienam Vilniaus gubernijos gyventojui per 1894 m. teko 0,34 recepto ir vaistinės prekės per metus išleisdavo 23 kp. Tačiau vienam vilniečiui vidutiniškai teko 1,04 recepto ir 72 kp vaistinės prekės, o kitoje gubernijos dalyje (neskaitant Vilniaus) vidutiniškai vienam gyventojui teko 0,14 recepto ir 7 kapeikos vaistinės prekės, kauniečiui atitinkamai 0,81 recepto ir 38 kp prekės. Vidutiniškai vienas apskrities gyventojas (neįskaitant apskričių centrų) vaistams per metus išleisdavo nuo 6 kp (Kauno, Zarasų, Ukmergės) iki 11–13 kp (Telšių, Raseinių, Šiaulių, Panevėžio). 1911 m. vienam Kauno gubernijos gyventojui vidutiniškai teko 0,23 recepto ir vaistinėje per metus gyventojas išleisdavo 16 kapeikų. Miesteliuose, kuriuose nebuvo nei gydytojo, nei felčerio, gyventojus gydė vaistininkas. Pavyzdžiui, 1887 m. Kauno gubernijos Telšių apskrities Gargždų vaistinėje pagaminta vaistų tik pagal 18 receptų ir už juos gauta 18,72 rb pajamų, o už kitas prekes – 883,29 rb, Šiaulių apskrities Kriukų vaistinė per metus pagamino 54 vaistus už 59,18 rb, už kitų prekių pardavimą gavo 502,27 rb¹⁰⁴.

Iš pateiktų skaičių matoma, kad didžioji dalis gyventojų nesinaudojo nei gydytojo, nei farmacininko paslaugomis. Vaistų kainos buvo didelės, jas regulavo valstybė. Medicinos taryba patvirtindavo vaistinių žaliavų kainas bei įkainius už vaistų gamybą ir išleisdavo oficialų kainyną, vadinamąjį vaistinių taksą (*Aptekarskaia taksa*). Kitas šaltinis, nusakantis dideles vaistų kainas, tai receptų knygos. Kiekvienas receptas buvo perrašomas į jas ir pažymima kaina. Pavyzdžiui, 1801–1802 m. Vilniaus universiteto receptų knygoje nurodyta, kad vienam pacientui išrašyti trys vaistai kainavo net 20 auksinų¹⁰⁵. Dažniausiai vaisto kaina buvo 2–8 auksinai.

Bėgant metams žaliavos pigo. 1830 m. vidutinė vaisto kaina buvo apie 1 rublis¹⁰⁶. Į brangiausių vaistų sudėtį įėjo importinės gyvūninės žaliavos: bebrų sruglių milteliai *Castoreum*, muskusas *Moschus*, taip pat augalinės žaliavos iš Pietų Amerikos ir Azijos – *Balsamum Copaivae*, *Radix Sarsaparillae*, *Pulpa Tamarindorum*. Pavyzdžiui, 1841 m. vaistų kainyne *Aptekarskaia taxa* nurodyta, kad viena drachma (3,732 gr.) bebrų sruglių miltelių kainavo 6, muskusas *Moschus cabardinus* – 2, o *Moschus tunquinensis* – 9 rublius, o dažnai vaistų sudėtyje minimo

⁹⁶20 Kauno gubernijos vaistinių per 1843 m. pagal receptus pagamino 34 218 vaistus. Tais metais gubernijoje gyveno 848 521 gyventojas.

⁹⁷1851 m. – receptų skaičius – 48 337, gyventojų skaičius – 934 751.

⁹⁸1855 m. – receptų skaičius – 77 858, gyventojų skaičius – 932 160.

⁹⁹1885 m. – receptų skaičius – 225 890, gyventojų skaičius – 1 503 595.

¹⁰⁰1889 m. – receptų skaičius – 264 780, gyventojų skaičius – 1 570 445.

¹⁰¹1895 m. – receptų skaičius – 305 500, gyventojų skaičius – 1 682 318.

¹⁰²1900 m. – receptų skaičius – 347 045, gyventojų skaičius – 1 620 308.

¹⁰³1907 m. – receptų skaičius – 378 944, gyventojų skaičius – 1 724 694.

¹⁰⁴S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 285, b. 118.

¹⁰⁵Vilniaus universiteto vaistinės receptų knyga. VUB RSk. F26-3644, l. 92A.

¹⁰⁶Gudienė Vilma, Šimaitienė Zenona. Medicines produced in Telšiai pharmacy (Vilnius governorate): analysis of prescription book from 1830. *Pharmazie*, 2014, t. 69, no. 1, p. 79.

opijaus drachma kainavo 12 kapeikų, svilarožių lapų *Folia althaeae* – 1 kapeiką. Brangiai, tai yra vieną rublį, teko mokėti ir už neseniai atrasto alkaloido chinino drachmą, o atitinkamas kiekis chininmedžių žievės miltelių kainavo dešimt kartų pigiau¹⁰⁷. XIX a. pradžioje receptų knygose vaistininkai nurodė ne tik paciento pavardę, bet dažnai ir jo socialinį statusą, einamas pareigas. Administraciniuose centruose gyveno turtingi miestiečiai ir dažniausi vaistinių klientai buvo caro armijos kariškiai, dvasininkai, valdininkai, dvarininkai. Kartais panašios sudėties vaistus gydytojai išrašydavo su brangiais priedais arba be jų, turtingą pacientą gydytojai gydė net penkis kartus brangesniais vaistais, nei ta pačia liga sergantį *rekrutą, ubagą, žydėlį, valstietį*. Jei recepte gydytojas pažymėdavo *pro peupere*, tai yra neturtingajam, vaistininkas privalėjo išduoti vaistus pigiau¹⁰⁸.

1866 m. vidutinė vaisto kaina – 35 kp. Kaip jau minėta, pigiau vaistai buvo parduodami neturtingiesiems, ligoninėms. Pavyzdžiui, 12 proc. nuolaida buvo teikiama Kauno ligoninei ir jos įsigytų vaistų vidutinė kaina buvo 31 kp¹⁰⁹. Po dešimtmečio, 1875 m., Kauno gubernijoje vidutinė vaisto kaina išaugo 17 proc., iki 42 kp¹¹⁰, 1880 m. – iki 45 kp¹¹¹, 1890 m. – 52 kp, o 1900 m. sumažėjo iki 42 kp, 1908 m. buvo 47 kp, o 1911 m. 48 kp. Vilniuje vidutinė vaisto kaina buvo didesnė nei provincijoje. 1874 m. vidutinė vieno pagal receptą pagaminto vaisto kaina – Vilniuje buvo 51 kp, kitose gubernijos vaistinėse – 40 kp¹¹²; 1883 m. atitinkamai Vilniuje 54 kp, kitose gubernijos vaistinėse 47 kp; o 1893 m. – Vilniuje 47,5 kp, kitose gubernijose 43,5 kp¹¹³.

Vidutines vaistų kainas palyginus su maisto kainomis tenka pastebėti, kad vaistai buvo brangūs: 1847 m. 1 funtas (arba vadinamas Rusijos svaras, atitinkantis 409,5 g) ruginės duonos kainavo 3,5 kapeikas, toks pat kiekis grikių kruopų – 3,5 kp, miltų – 1,50 kp, (1858 m. pabrango iki 2,35 kp), 1843 m. sūdytų lašinių funtas kainavo 9 kp, o 1858 m. – 16 kp, sviesto svaras 1843 m. – 12 kp, 1858 m. – 20 kp, 60 didelių kiaušinių 1843 kainavo 40–60 kp, 1858 m. – 60–90 kp¹¹⁴.

XIX a. viduryje valstietija, kuri sudarė didžiąją Vilniaus ir Kauno gubernijos gyventojų dalį, skurdo, gydymo paslaugos jiems buvo labai brangios ir sunkiai pasiekiamos, be to, jie nepasitikėjo gydytojais ir pirmenybę teikė liaudies medicinai arba gydėsi patys.

Todėl mažų miestelių vaistinės sunkiai vertėsi. Tačiau gubernijų ir apskričių centrų vaistinės buvo daug turtingesnės. Telšių vaistininkas Leopoldas Geldneris laiške Kauno gubernijos Gydyimo valdybai aprašė (jo teigimu) skurdžią vaistinės ekonominę padėtį. Jis nurodė, kad 1866 m. vaistinė aptarnavo 7 989 miesto gyventojus ir pardavė vaistų pagal 7 182 receptus, už kuriuos gavo 2 515 rublių (vidutiniškai 35 kapeikos už vieną receptą). Be receptų, pardavė vaistų ir kitų prekių už 455 rublius, iš viso gavo 2 970 rublių pajamų. Namų remontui vaisti-

¹⁰⁷ Аптека́рская такса, или Оце́нка лека́рствам, составле́нная Ме́дицинским Со́ветом. Санктпетер-бург, 1841.

¹⁰⁸ Gudienė Vilma, Šimaitienė Zenona. Medicines produced in Telšiai pharmacy (Vilnius governorate): analysis of prescription book from 1830. *Pharmazie*, 2014, t. 69, no. 1, p. 76–78.

¹⁰⁹ Kaunas, 1871 m. Kauno gubernijos Gydyimo valdybos ataskaita. S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 239, b. 28.

¹¹⁰ S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 244, b. 389.

¹¹¹ S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 279, b. 86.

¹¹² S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 239, b. 59.

¹¹³ S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 291, b. 31.

¹¹⁴ Koreva A. *Materialy dlia geografi i statistiki Rossii (Vilenskaja gubernija)*. S. Peterburg, 1861, c. 462–464.

ninkas išleido 500 rb, knygoms, žurnalams, laikraščiams, popieriui su antspaudams – 100 rb, vaistinei šildyti – 100 rb, 6 proc. pajamų arba 180 rb skyrė vaistinės atsargoms įsigyti, 800 rb – medikamentams, 100 rb – *medicininiam stiklui* (vaistinės indams), o atlyginimams teko: vedėjui – 300 rb, provizoriaus padėjėjui, mokiniams ir darbininkams – iš viso 500 rb, taigi 370 rb liko savininkui¹¹⁵.

Vaistinės pajamų dydis lėmė ir pačios vaistinės kainą.

Mažesnių miestelių vaistinių kainos didėjo, jei miestelyje dirbo gydytojas ar felčeris ir mažėjo jei veikė vaistų krautuvė. XX a. pradžioje administraciniuose centruose vaistinės kainavo apie 10 000–20 000 rb, didesniuose miesteliuose – apie 8 000–10 000 rb, o kaimo vaistinės – 1 500–3 000 rublių¹¹⁶. Pavyzdžiui, 1911 m. Vladas Bartlingas už 14 000 rb įsigijo Marijampolės vaistinę¹¹⁷ (10 pav.), 1913 m. Raseinių vaistinė parduota už 18 000 rb, o Zarasų apskrities Rokiškio vaistinė 2 000 rb pigiau, tai yra už 16 000 rb¹¹⁸. Prieš pat karą 1914 m. Telšių apskrities Sedos *normalinė* vaistinė parduota už 5 000 rb¹¹⁹, o Zarasų apskrityje Dūkšto kaimo vaistinė – už 2 870 rb, savininkas nurodė, kad iš šios sumos 2 000 rb sumokėta už vaistus¹²⁰. 1912 m. parduota dar neįrengta kaimo vaistinė Kauno apskrityje Vandžiogaloje. Leidimo steigti vaistinę savininkas nurodė, kad šį leidimą jis parduoda už 200 rb. 1887 m. už 100 rb buvo parduotas leidimas steigti kaimo vaistinę Ukmergės apskrityje Subačiuje¹²¹, po dvejų metų ši vaistinė parduota už 1 250 rb¹²², metinės jos pajamos buvo apie 900 rb¹²³, po 11 metų, 1907 m., už 2 850 rb¹²⁴, pajamos – apie 1 200 rb¹²⁵. Dažnai vaistinė buvo įkuriama nuomotose patalpose, vėliau savininkas stengdavosi pasistatyti namą ir į jį perkelti vaistinę. Nusprendus ją parduoti ieškota pirkėjų, kurie pirtų ir namą, ir vaistinę. Taip padidėdavo namo kaina, bet buvo sunkiau jį parduoti, nes naujasis savininkas turėjo tęsti pradėtą veiklą. Dažniausiai vaistines įsigydavo farmacininkai.

Apibendrinant reikia pastebėti, kad XIX a. pradžioje tik Vilniaus, apskričių centrų gyventojai ir dvaruose rezidavusi aristokratija galėjo naudotis vaistininkų paslaugomis, didžiajai gyventojų daliai šios paslaugos buvo nepasiekiamos. Vilniaus universitete buvo rengiami farmacininkai, todėl šiame mieste, palyginti su Maskva, Sankt Peterburgu, santykinai buvo daugiau vaistinių ir čia dirbo universitetinį išsilavinimą turėję vaistininkai. VU absolventai vaistininkai pamažu kūrėsi ir kituose Lietuvos miestuose. Tačiau 1842 m. uždarius Vilniaus medicinos chirurgijos akademiją, Lietuva liko be mokslo centro ir tai atsiliepė šalies ekonominio, kultūrinio, mokslo ir kitoms gyvenimo sritims, taip pat ir farmacijai. Iki XIX a. vidurio daugiausia vaistinės kūrėsi tik administraciniuose centruose ir jų skaičius didėjo lėtai. Maži miesteliai buvo be gydytojo, vaistininko ir felčerio

¹¹⁵Telšiai, 1867 sausio 21 d. Telšių vaistinės savininko Leopoldo Geldnerio raportas Kauno gubernijos Gydyimo valdybai. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 739, l. 5–6.

¹¹⁶Lietuvos vaistinės 1914. *Lietuvos aidas*, 1918, nr. 10, p. 4.

¹¹⁷Gudienė Vilma. Marijampolės miesto vaistinės 1815–1940 m. Iš *Acta Musei historiae medicinae et pharmacologiae Lituanicae*. Kaunas: KMA, 1995, t. 2, p. 90.

¹¹⁸KAA. F. I-477, ap. 5, b. 32, l. 5.

¹¹⁹KAA. F. I-477, ap. 5, b. 34, l. 1.

¹²⁰KAA. F. I-477, ap. 5, b. 46, l. 3.

¹²¹KAA. F. I-477, ap. 1, b. 1363, l. 45.

¹²²KAA. F. I-477, ap. 1, b. 1543, l. 19.

¹²³S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 286, b. 131.

¹²⁴KAA. F. I-477, ap. 5, b. 9, l. 2.

¹²⁵S. Pb. CVIA. F. 1298, ap. 1, b. 2679.

10 pav. Vlado Bartlingo vaistinė Marijampolėje, XX a. pradžia.
Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

paslaugų, nes trūko medicinos personalo. Gyventojai skurdo ir negalėjo mokėti už jų paslaugas, valstiečiai nepasitikėjo oficialia medicina. Be to, vaistinių plėtrą stabdė įstatymai, neskatinę, bet trukdę vaistinių plėtrai. 1864 m. įteisinus koreliaciją tarp gyventojų ir vaistinių skaičiaus bei 1881 m. priėmus Kaimo vaistinių steigimo taisykles vaistinių skaičius didėjo daug greičiau. Nuo XIX a. vidurio iki Pirmojo pasaulinio karo Vilniuje ir Kaune jų skaičius padvigubėjo, o kitoje gubernijų dalyje padidėjo 6–7 kartus, pavyzdžiui, Kauno gubernijoje nuo 20 iki 140. Vaistinininko paslaugos tapo pasiekiamesnės ir dėl santykinio vaistų kainų mažėjimo, ir ekonominės gyventojų būklės gerėjimo. XIX a. pradžioje veikė mažai vaistinių, importuojamos žaliavos buvo labai brangios, todėl ir didelės vaistų kainos. 1802 m. vaistinėje pagamintas vaistas vidutiniškai kainavo apie tris auksinus, 1830 m. – apie rublį, o 1866 m. – 35 kp, tai yra panašiai tiek pat, kiek ir kilogramas lašinių, 1908 m. – 47 kp. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą kaina padidėjo iki 50 kapeikų. 1843 m. per metus vidutiniškai vienas receptas teko 19, o 1907 m. – 4-iems Kauno gubernijos gyventojams. 1894 m. per metus vilnietis išleisdavo apie 70 kp vaistinės prekės, o kiti gubernijos gyventojai – 7 kapeikas. Išlaidos sveikatai priklausė nuo ekonominės šeimų gerovės, daugiausia lėšų šioms reikmėms skirdavo Vilniaus gyventojai. XIX a. pabaigoje Kauno provincijoje veikė dvigubai daugiau vaistinių ir jų pajamos 3,5 karto viršijo atitinkamų Vilniaus gubernijos vaistinių pajamas. Pasiturintys Kauno gubernijos ūkininkai galėjo daugiau lėšų skirti savo sveikatai, todėl šios gubernijos mažesniuose miesteliuose dirbo felčeriai, kartais ir gydytojai, veikė vaistinės. Kai kuriose iš jų per metus buvo užregistruojama net po 2 000 receptų, nors dažniausiai nuo 300 iki 1000 receptų. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą kaimo vaistinės Kauno gubernijoje sudarė 56 proc., o Vilniaus gubernijoje 36,5 proc. visų vaistinių.

1908 m. vidutinės Kauno vaistinių metinės pajamos buvo apie 7 000 rb, didžiosios uždirbo apie 7 000–8 500 rb, Žaliakalnį veikęs skyrius – 600 rb., prieš karą didžiosios Vilniaus vaistinės gavo 30 000–35 000 rb, mažesnės 12 000–20 000 rb, ir nedidelės – 6 000–10 000 rb metinių pajamų. Atsižvelgusi į tai, kad skurstantiems gyventojams medicinos paslaugos neprieinamos, 1913 m. lapkričio 1 d. Vilniaus miesto taryba įsteigė municipalinę vaistinę, kuri miesto varguomenei parduodavo vaistus su nuolaida ir nemokamai. Vaistams kompensuoti savivaldybė per metus skyrė 2 000 rb.

Žydų varguomenė nemokamus ir su nuolaida vaistus įsigydavo draugijos *Mišmeres Choilim* vaistinėje. Rašoma, kad per dieną ši vaistinė išduodavo apie 300 vaistų lengvatine kaina, o miesto municipalinė vaistinė – 300 per mėnesį¹²⁶.

Ir municipalinėje, ir privačiose vaistinėse didžiąją dalį vaistinės pajamų sudarė vaistai, parduoti pagal gydytojų ir felčerių receptus. XIX a. pabaigoje pajamos už vaistus, parduotus pagal receptus, sudarė 70–75 proc. visų vaistinės pajamų. Didėjant patentuotų vaistų, pagamintų keliose vietinėse laboratorijose, ir importuojamų iš užsienio pasiūlai, prieš Pirmąjį pasaulinį karą ši dalis sumažėjo iki 62–65 proc.

Plečiantis vaistinių tinklui, didėjant pardavimams ir kainoms didėjo ir vaistinės darbuotojų uždarbis. XX a. pradžioje miesto vaistinės vedėjas uždirbdavo apie 80–100 rb, padėjėjas 50–60 rb, mokinys 20–30 rublių per mėnesį.

Taigi didėjo farmacininkų skaičius, pamažu – ir jų uždarbis, steigėsi naujos vaistinės, didėjo gyventojų išlaidos vaistams. Modernėjanti visuomenė sveikatai skyrė daugiau dėmesio ir lėšų. XIX a. didžioji visuomenės dalis skurdo, negalėjo patenkinti minimalių išgyvenimo poreikių ir apie galimybę gauti oficialios medicinos paslaugas net negalvojo. Carinės Rusijos sveikatos apsauga buvo dešimtmečiais atsilikusi nuo Vakarų Europos: mažai išplėtotą farmacijos pramonę, mokslas, medicinos ir farmacijos paslaugų pasiekiamumas provincijos gyventojams. Vilniaus ir Kauno gubernijos išsiskyrė tuo, kad čia buvo tankesnis nei centrinėje imperijos dalyje kaimo vaistinių tinklas, tačiau mažiau išplėtotą pramonę. Be to, nuo 1842 m. neliko aukštosios mokyklos, rengusios gydytojus, vaistininikus, odontologus.

Po Pirmojo pasaulinio karo destruktijos nepriklausomybę paskelbusioje Lietuvoje buvo keičiama teisinė farmacijos bazė, atkuriamos vaistinės, sprendžiamos naujos problemos.

1.5. Vaistinių steigimas nepriklausomoje Lietuvoje

Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, pradėta rūpintis nacionalinės sveikatos apsaugos sistemos kūrimu. 1918 m. balandžio 25 d. suformuota pirmoji sveikatos apsaugos reikalus turėjusi spręsti institucija – Sveikatos komisija (SK). Rugšėjo 24 d. SK susirinkime aptariami krašto sanitarijos klausimai. Jame nutarta

¹²⁶Andriušis Aurimas. *Institucinė municipalinė medicinos raida Vilniuje 1876–1915 metais*: daktaro disertacija: rankraštis. Vilnius, 2008, p. 122–132.

*kooptuoti du farmacininkus Žukauską ir Nasvytį į Sveikatos Komisiją jų reikalams atstovauti*¹²⁷.

Po septynių mėnesių, 1918 m. lapkričio 15 d., SK pertvarkyta į Sveikatos departamentą (SD) ir įdarbinti trys etatiniai darbuotojai: gydytojas, mokslų daktaras Jurgis Alekna, farmacininkas prov. Jonas Makauskis ir raštininkas. Lapkričio 18 d. prie VRM įkurtas Farmacijos skyrius (FS), jame dirbo viršininkas, revizorius ir raštininkas¹²⁸.

Keliems farmacijos reikalų administratoriams pirmiausia reikėjo surinkti duomenis apie vaistines, jų personalą, patikrinti turimus dokumentus ir įvertinti esamą padėtį, analizuoti prašymus atnaujinti karo metu uždarytų, sunaikintų vaistinių veiklą, prašymus steigti naujas vaistines, tvarkyti kitus kasdienes reikalus ir dalyvauti kuriant nacionalinę farmacijos teisinę bazę. Pirmojo pasaulinio karo metu dalis vaistinių buvo sugriautos ir sudegintos, kita dalis liko be šeimininkų, kurie buvo priversti pasitraukti į Rusiją. Pavyzdžiui, iš aštuonių Kauno vaistinių, veikusių 1914 m., 1918 m., liko tik penkios. Šiaulių apskrityje iš 20 teliko 15, Panevėžio apskrityje iš 11 – tik šešios¹²⁹. Per karą buvo sunaikinta arba nutraukė veiklą apie 30 proc. vaistinių. 1919 m. registruota 101 vaistinė, o 1914 m. – veikė 154¹³⁰.

Į Lietuvą grįžo farmacininkai, karo sumaištyje praradę mokslo baigimo dokumentus. Dalis diplomų buvo likę įvairių carinės Rusijos gubernijų vaistinėse, kuriose jie dirbo prieš karą, kitiems mokslo baigimo dokumentus išdavė okupacinės valdžios, todėl diskutuota, ar juos pripažinti. Reikėjo sudaryti dirbančių farmacininkų registrą, patikrinti jų kvalifikacijos dokumentus. Antraisiais nepriklausomybės metais, 1919 m., mokslo baigimo pažymėjimus LR valdžios institucijoms pateikė tik vienas farmacijos magistras, 10 provizorių ir 26 provizorių padėjėjų. Jiems išduoti nuolatiniai leidimai praktikuoti Lietuvoje. Kitiems buvo privalu kuo greičiau pateikti dokumentus ir pereinamuoju laikotarpiu išduoti laikini leidimai dirbti. Pavyzdžiui, provizorius Liudas Gano prašė SD leisti jam dirbti vaistinėje, nors negalėjo pateikti provizoriaus diplomo. Prieš karą jis dirbo Žytomyre (Volynės gubernija, dabar Ukraina) Paškevičiaus ir Puzinausko vaistinėje. Diplomas liko minėtos gubernijos Gydytojų skyriuje. Patikėjusi asmeniniu pranešimu apie išsilavinimą SD suteikė L. Gano teisę metus dirbti provizoriaus padėjėju ir įpareigojo per šį terminą atgauti dokumentus. Tačiau iš bolševikinėje sumaištyje skandinavų krašto laiku negavęs dokumentų L. Gano vėl kreipėsi į SD prašydamas pratęsti laikinojo leidimo galiojimą. Šį kartą jis pridėjo ir dviejų kolegų liudijimus, kad jis *baigė provizoriaus mokslus Odesoje*, laikinasis leidimas dar kartą pratęstas. Vėliau, pateikęs diplomą, L. Gano gavo nuolatinį leidimą užsiimti provizoriaus praktika Lietuvoje¹³¹. 1920 m. registruoti 106 provizoriai ir 108 provizoriaus padėjėjai¹³², 1922 m. – 248 provizoriai ir 366 padėjėjai.

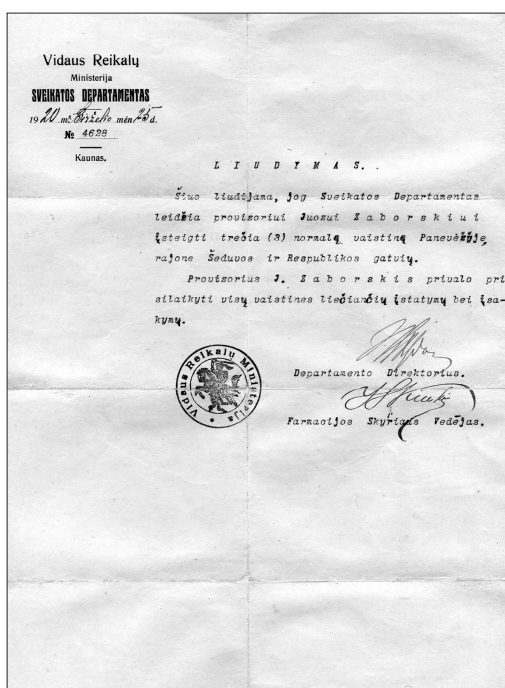
Dar didesnė painiava užklupo valdžios institucijas atkuriant vaistinių nuosavybės teises ir išduodant leidimus steigti naujas vaistines. Visi buvę savininkai buvo kviečiami kuo greičiau grįžti į Lietuvą ir atnaujinti apleistų vaistinių veiklą.

¹²⁷Lietuvos Respublikos Tarybos žinios. LCVA. F. 923, ap. 1, b. 1, l. 220.

¹²⁸Meškauskas Juozas. *Lietuvos medicinos istorija*. Chicago: Pasaulio lietuvių gydytojų sąjunga, 1987, p. 331.

¹²⁹Vaistinių steigimo nuo 1914 iki 1934 m. liepos 1 d. lentelė. *Farmacijos žinios*, 1934, nr. 8, p. 27.

¹³⁰Kaunas, 1920. Farmacijos skyriaus veiklos apžvalga. LCVA. F. 380, ap. 1, b. 88, l. 53.

11 pav. Vidaus reikalų ministerijos Sveikatos departamento išduotas leidimas Juozui Zaborskiui steigti vaistinę Panevėžyje, Kaunas, 1920 m. birželio 25 d.
Dokumentas iš Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės bibliotekos fondų

Tai reglamentavo pirmieji Lietuvos farmacijos potvarkiai, išleisti 1919 m. kovo mėnesį. VRM įsakymu Nr. 8 nurodoma, kad norintieji steigti naujas vaistines ir vaistų krautuves privalo gauti SD leidimą (11 pav.), o veikiančių vaistinių vedėjai turi pateikti informaciją, kada gautas leidimas steigti vaistinę, taip pat pateikti farmacijos personalo studijų baigimo pažymėjimus, be to, nurodyti metinę vaistinės apyvartą, receptų skaičių ir informuoti, kokių prekių trūksta.

Antrasis įsakymas (Nr. 9) iš esmės reformavo iki tol galiojusią vaistinės steigimo tvarką, leidusią visiems asmenims turėti vaistinę, ir nurodė, kad „Aptieką gali atidaryti Farmaceutai (Farmacijos Magistrai, Provizoriai ir Provizoriaus padėjėjai) ir Valstybės bei Visuomenės Įstaigos“. Taigi pakeista carinėje Rusijoje galiojusi tvarka, kai vaistinės savininku galėjo būti visi asmenys ir 1919–1940 m. farmacininkai įgijo išskirtinę teisę būti vaistinių savininkais.

Trečiasis įsakymas (Nr. 10) įpareigojo visus vaistinių savininkus, kurių

vaistinės per karą buvo uždarytos, gavus SD leidimą atnaujinti jas iki 1919 m. birželio 1 d. Laiku jų neatidarius numatyta vaistinių steigimo leidimus išduoti kitiems pretendentes.

Lietuvos nacionalinės teisės kūrėjai pagrindiniu naujų vaistinių steigimo kriterijumi, kaip ir iki tol carinės Rusijos valdžia, pasirinko demografinius rodiklius. Jie numatė, koks gyventojų skaičius vidutiniškai turi tekti vienai vaistinei. Anksčiau galioję carinės Rusijos potvarkiai numatė, kad apskričių centruose viena vaistinė turi aptarnauti 7000 gyventojų. 1920 m. balandžio 15 d. išleistas VRM įsakymas sumažino šias gyventojų skaičiaus normas ir skelbė „Didesniuose centruose kiekvienai vaistinei turi būti ne mažiau 4000 gyventojų; mažesniuose gi kiekvienai vaistinei ne mažiau 3000 gyventojų“. Didieji miestai – turintys per 10 000 gyventojų¹³¹. Sklandžiai įgyvendinti minėtus reglamentus buvo keblu. Daug miestelių liko be vaistinių. Išblaškyti savininkai nespėjo numatytu laiku sugrįžti. Be to, neturintieji farmacijos išsilavinimo pagal naująją tvarką negalėjo turėti vaistinės. Trūko vaistų, įsigalėjo vaistų krautuvės. Pavyzdžiui, karo metais

¹³¹LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 629.

¹³²Kaunas, 1920. Farmacijos skyriaus veiklos apžvalga. LCVA. F. 380, ap. 1, b. 88, l. 53.

¹³³Kaikašius Alfonsas. *Lietuvos farmacijos istorija. Atsiminimai*. Kaunas: Sveikatingumo ir medicinos reklamos centras, 2000, p. 46.

Anykščių vaistinė sudegė, jos savininkas K. Hopenas su šeima pasitraukė į Rusiją. Iki nurodyto termino, 1919 m. birželio 1 d., jis nepareikšė savo teisių atkurti vaistinę, ir birželio 2 d. leidimas Anykščiuose steigti vaistinę buvo išduotas provizoriui Antanui Žukauskui.

Po dvejų metų į Anykščius grįžo K. Hopeno įpėdinės ir gavo leidimą atnaujinti tėvo vaistinę. Tikėtina – pateikė svarbias priežastis, kodėl negalėjo grįžti iki įsakyme nurodytos datos. Taigi Anykščiuose gyveno tik 3510 gyventojų ir veikė dvi vaistinės: A. Žukausko ir K. Hopeno įpėdinių.

1925 m. VRM išleido Vaistinių steigimo taisykles ir tiksliau apibrėžė tvarką ir išimtis. Kai kuriems vaistinių steigėjams numatė privilegijas. Savivaldybėms leista steigti vaistines neatsižvelgiant į kitiems steigėjams privalomas gyventojų skaičiaus normas. Pirmumo teisę gauti leidimą suteikta valstybės tarnyboje (farmacijos arba sanitarijos skyriuose) dirbusiems farmacininkams, ilgesnį darbo stažą, aukštesnį farmacijos laipsnį turintiems pretendents, taip pat tiems, kurių šeima ir jie patys neturi vaistinės ir anksčiau nebuvo gavę vaistinės steigimo leidimo. Numatytas privalomas 7 kilometrų nuotolis tarp miestelių vaistinių. Taisyklės tiksliau apibrėžė demografines normas¹³⁴.

Bene visų farmacininkų siekis buvo turėti savo vaistinę. Mažas privatus verslas garantavo didesnes nei samdomo darbuotojo pajamas, įvairiapusiškesnę, įdomesnę veiklą. Organizuojant vaistinės darbą nereikėjo gilių verslo, ekonomikos žinių ir farmacininkai jautėsi galį šią veiklą sėkmingai, savarankiškai plėtoti. Valstybės reglamentai, nustatantys vaistinių skaičiaus normas, nuotolius tarp kaimų ir miestelių vaistinių, iš dalies saugojo vaistines nuo galimų ekonominių sunkumų ir užtikrino stabilias pajamas. Tad dėl kiekvieno naujo leidimo, ypač miestuose, užvirdavo nuožmi kova.

Steigimo leidimus išduodavo VRM, tačiau siūlymus, kokį sprendimą priimti, teikdavo Farmacijos kolegija, kurios nariai buvo Farmacijos skyriaus ir Valstybinės analitinės laboratorijos vedėjai, SD ir Centralinio valdžios vaistų sandėlio atstovai, farmacijos profesinių organizacijų delegatai. Šis darbas buvo lydimas nuolatinių nesantaikų ir įtarinėjimų. Norinčiųjų steigti vaistines mažuose miesteliuose ir bažnytkaimiuose būdavo keletas, o miestuose – netgi dešimt ir daugiau.

1922 m. Farmacijos skyriaus vedėjas Antanas Karaitis įteikė prašymą SD leisti steigti vaistinę Kaune. Pretendentas A. Karaitis priklausė Farmacijos kolegijai, todėl jis nusišalino nuo šio klausimo svarstymo. Užvirė ginčai, prieštaravimai, barniai. Oficialius prieštaravimus atsiuntė Raudonojo Kryžiaus draugijos valdyba, Kauno vaistinių savininkai ir atskirai vienas iš jų – farmacijos magistras Petras Raudonikis. Jo laiškas SD pasirodė nekorektiškas ir dėl minėtame rašte pasakytų *melagingų žinių* apie pretendentą SD grasino pateikti ieškinį. Neatsižvelgiant į nepasitenkinimą dėl galimo naujo konkurento ir Farmacijos kolegijos nario Zenono Kuzavo nepritarimo, A. Karaičio prašymas buvo patenkintas ir SD leidimą išdavė¹³⁵.

Steigiant naujas vaistines esamų savininkų nuomonė teisiškai neturėjo jokios įtakos sprendimams, tačiau jie visuomet bandydavo apginti savo interesus.

¹³⁴Vaistinių steigimo taisyklės. *Vyriausybės žinios*, 1925 m. vasario 26 d., nr. 183, p. 3.

¹³⁵Kaunas, 1922 m. Susirašinėjimai dėl vaistinės steigimo. LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 57, l. 2, 13, 16-17, 37, 50.

1923 m. SD, gavęs prašymą leisti Vieکشniuose steigti antrą vaistinę, apie tai informavo Vieکشnių vaistininką V. Aleksandravičių. SD duomenimis, Vieکشniuose buvo 6000 gyventojų ir pagal šį rodiklį galėjo veikti dvi vaistinės. V. Aleksandravičius įrodinėjo, kad pateikti duomenys klaidingi, nes, pasak jo, prieš karą siekiant, kad per Ventos upę būtų pastatytas tiltas, gyventojų skaičius buvo dirbtinai išpūstas. Pasak vaistininko, Vieکشniuose gyvena apie 2000 žmonių, jų sumažėjo miestelį nusiaubus gaisrai. Be to, pašlijo ekonominė vaistinės būklė, nes žmonės neturi pinigų ir konkurenciją sudaro vaistų krautuvė¹³⁶. Šie argumentai įtikino SD ir leidimas įsteigti antrąją vaistinę nebuvo išduotas.

Vaistinių steigimo taisyklės nenumatė, kad išduodant leidimus bus vertinami ir nuopelnai tėvynei, bet pretendentai, tikėdamiesi palankumo, pabrėždavo savo nuopelnus valstybei.

Pavyzdžiui, po bolševikinio perversmo praradęs visą savo turtą iš Odesos į nepriklausomą Lietuvą su šeima grįžęs provizorius Liudas Žemaitis keletą metų prašė leidimo įkurti vaistinę: 1924 m. – Radviliškyje, 1926 m. – Kaune, 1927 m. – Kelmėje, 1928 m. – vėl Kaune arba Panevėžyje. Visi šie prašymai nebuvo patenkinti. 1928 m. lapkričio 3 d., norėdamas padėti broliui, įžymus Lietuvos mokslininkas, pedagogas, Lietuvos universiteto Matematikos-gamtos fakulteto dekanas profesorius Zigmas Žemaitis kreipėsi į Ministrą Pirmininką Augustiną Voldemarą: „Žinodamas iš prityrimo, kad Jūsų Ekscelencija kilęs iš Vilniaus krašto, esi tikras to nelaimingo krašto lietuvių užtarėjas, įgaunu drąsos kreiptis į Tamstą šiuo asmeninio pobūdžio reikalu.“ Toliau pažymėjo, kad L. Žemaitis savo lėšomis padėjo įgyti mokslą jam ir broliui Jokimui ir dviem pusbroliams. Dirbdamas Maskvoje išitraukė į kultūrinį ir tautinį lietuvių gyvenimą, Odesoje vadovavo lietuvių tautinei draugijai. Prašymą baigė tokiais žodžiais: „išdrįstu kreiptis į Jūsų Ekscelenciją prašydamas Tamistos užtarimo, kad labai prityrusiam vaistinių darbe broliui Liudui Žemaičiui būtų leista įsteigti vaistinę Panevėžyje“. Sunku pasakyti, ar šis laiškas lėmė sprendimą, bet po dvejų metų, 1930 m., L. Žemaitis gavo teisę steigti vaistinę Panevėžyje. Tuo metu jis dirbo Panevėžio apskrities savivaldybės vaistinės vedėju ir nenorėjo atsisakyti gerai apmokamų pareigų, 1931 m. šios vaistinės vedėjo mėnesio atlyginimas buvo neįtikėtinais didelis 900 Lt¹³⁷. Todėl įkūręs vaistinę L. Žemaitis ją išnuomojo, o pats tęsė darbą savivaldybės vaistinėje. Siekiant išvengti panašių atvejų, 1937 m. priimtame Vaistinių, vaistų gamybos ir prekybos įstatyme uždrausta per trejus metus naujai įsteigtą vaistinę parduoti arba išnuomoti be VRM leidimo¹³⁸.

Konkuravo ne tik pretendentai, norintys atidaryti vaistinę mieste, bet ir provincijos miesteliuose, kuriuose nebuvo nei gydytojo, nei felčerio, pavyzdžiui, Viduklėje. 1912 m. čia vaistinę įsteigęs ir vedėju dirbęs prov. Dovydas Rozenbliumas 1914 m. pasitraukė į Rusiją, palikęs vaistinės globą blogai pareigas vykdžiusiai provizoriaus padėjėjai Bertai Epšteinaitei-Okunienei. Savininkui D. Rozenbliumui negrįžus į Lietuvą iki VRM nurodyto termino, 1920 m. birželio 1 d., jo vaistinė buvo uždaryta. Tais pačiais metais du nauji pretendentai pareiškė norą

¹³⁶LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 276, l. 109–110.

¹³⁷L. M. Iš savivaldybių vaistinių 1931 m. veikimo. *Savivaldybė*, 1932, nr. 10 (113), p. 30.

¹³⁸Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2005, t. 3, p. 21.

įkurti vaistinę. Leidimas išduotas provizoriui Simonui Butkui, nes šis turėjo dve-
jais metais ilgesnį farmacininko darbo stažą nei kitas pretendentas¹³⁹.

Diskusijas ir nepasitenkinimą kėlė Vaistinių steigimo taisyklių nuostata, su-
teikianti pirmumo teisę steigti vaistines valdžios tarnyboje dirbantiems žmo-
nėms. Ja pasinaudojo dalis VRM SD Farmacijos skyriaus vadovų. Farmacijos
skyriuje dirbo tik trys darbuotojai, du iš jų – farmacijos specialistai, kuriems
teko didelis krūvis ir atsakomybė. Pirmumo teisė gauti vaistinės steigimo pri-
vilegiją tapo paskata siekti pareigų Farmacijos skyriuje. Lietuvos vaistininkų
draugija (LVD) ir Lietuvos farmaceutų sąjunga (LFS) kritikavo šią tvarką ir
įžvelgė piktnaudžiavimų. 1930 m. LVD siūlė Farmacijos skyriaus viršininko
pareigas patikėti tik vaistinę turinčiam farmacininkui, kuris nesiektų pasinau-
doti pirmumo teise. Tokiu būdu ši postą užimtų tik LVD nariai, nes beveik visi
savininkai priklausė šiai organizacijai. Tačiau valdžios institucijos bėgštavo, kad
aukščiausias farmacijos administravimo pareigas vykdomas vaistinės savininkas
išskirtinai rūpinsis tik savininkų interesais. Nors ir buvo nuogaštavimų ir disku-
sijų, ši privilegija išliko iki 1940 m.

Iš septynių Farmacijos skyriaus vadovų penki pasinaudojo pirmumo teise
gauti leidimą naujai vaistinei kurti ir dažniausiai vaistines steigdavo laikinojo-
je sostinėje Kaune. Pirmasis Farmacijos skyriaus viršininkas Jonas Makauskis,
šias pareigas ėjęs 1918 m. – iki 1920 m.¹⁴⁰, 1924 m. gavo leidimą steigti vaisti-
nę Kaune, Vienybės aikštėje, ją vėliau pavadino *Gulbės vaistine*¹⁴¹. J. Makauskį
pakeitęs Jonas Skinkis Farmacijos skyriui vadovavo beveik pusantų metų ir
1920 m. įkūrė vaistinę Vilkaviškyje. Pranas Stakelė šias pareigas ėjo beveik dve-
jus metus, iki 1922 m. kovo 15 d. Jis, dar būdamas Farmacijos skyriaus vadovas,
1921 m., gavo leidimą įkurti vaistinę Šiauliuose. Anksčiau minėtas Antanas
Karaitis (Farmacijos skyriaus vadovas 1922 m. kovo–1924 m. gegužės mėn.),
dirbdamas Farmacijos skyriaus vadovu, 1924 m. gavo leidimą steigti vaistinę
Kaune, ji pavadinta *Benediktinių*, Petras Staugaitis (Farmacijos skyriaus vado-
vas 1924–1927) 1925 m. įkūrė vaistinę Kaune, Laisvės alėjoje 80, ją pavadino
Centraline vaistine, Povilas Malinauskas (1927 m. kovo 1 d.–1930 m. gruodžio
5 d.) šia teise nepasinaudojo, Juozas Žvirblis (1930 m. gruodžio 5 d.–1932 m.
spalio 1 d.) 1932 m. įsteigė vaistinę Kaune Šančiuose Antano Juozapavičiaus
prospekte ir vadino *Naujoji*, Jonas Kuprevičius (1933–1934) šia teise nepasinau-
dojo. Nuo 1935 m. sausio 1 d. Farmacijos skyrius buvo pavadintas Farmacijos
referentūra, o jos vadovai – referentai¹⁴².

Du referentai – S. Nasvytis (1935–1939) ir Julijonas Žemaitis – iki šio pa-
skyrimo turėjo vaistines. S. Nasvytis – Jonavoje, J. Žemaitis 1932–1937 m. buvo
vienos iš Kauno vaistinių savininkas¹⁴³, todėl jie nepretendavo gauti privilegiją.

Pirmumo teisę steigti vaistines turėjo miesto ir apskričių savivaldybės, be-
veik visos apskričių savivaldybės pasinaudojo šia teise. Farmacininkai piktinosi,
kad dalis vaistinių priklauso ne farmacininkams, o, pavyzdžiui, įpėdiniams arba

¹³⁹Gudienė Vilma. Viduklės vaistininkai. Iš *Viduklė*. Kaunas: Naujasis lankas, 2002, p. 779–782.

¹⁴⁰Makauskis Jonas. *Farmacijos žinios*, 1932, nr. 9–10 (63–64), p. 17–18.

¹⁴¹Kaunas, 1924 gruodžio mėn. J. Makauskio vaistinės Registracijos lapas. LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 55, l. 20.

¹⁴²Reformos Vidaus Reikalų Ministerijos etatuose. *Farmacijos žinios*, 1934, nr. 12 (90), p. 22.

¹⁴³Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2005, t. 3, p. 333–339.

našlėms. Jie privalėjo nuo paveldėjimo datos per 5 metus parduoti vaistinę, o studijuojantiems farmaciją šis terminas galėjo būti pratęsiamas iki 10 metų.

1937 m. pabaigoje LR Seimas priėmė Vaistinių, vaistų gamybos ir prekybos įstatymą ir nustatė mokestį už leidimą steigti vaistinę. Mieste, kuriame gyveno per 50 000 gyventojų, tokio leidimo gavėjas privalėjo į valstybės iždą pervesti 2 000 Lt. Šis mokestis atitinkamai mažėjo pagal gyventojų skaičių, antrosios eilės (kaimo) vaistinių steigėjams teko mokėti 100 Lt.¹⁴⁴

Farmacininkai nebuvo patenkinti vaistinių steigimo tvarka ir kai kurie siūlė taikyti koncesijų sistemą. Pagal ją visos vaistinės koncesijos pagrindais būtų perduodamos tam tikram vaistininkui, o šis negalėtų jos nei išnuomoti, nei parduoti, nei jos priežiūrą perduoti kitam asmeniui. Tuomet tik farmacininkai tam tikrą laiką būtų vaistinės valdytojai, o negalėdami vykdyti šių pareigų – privalėtų vaistinę perduoti kitam koncesininkui. Ši idėja buvo svarstoma, tačiau nebuvo įteisinta.

Leidimų steigti vaistinę tvarka kėlė nesantaiką ne tik tarp pretendentų, esamų ir potencialių savininkų, bet ir tarp institucijų, atsakingų už tokių leidimų išdavimo svarstymą. Kilus nesutarimams tarp patariamąjį balsą turinčios Farmacijos kolegijos ir SD, Farmacijos kolegijos vaidmuo buvo apribotas. Taigi carinės Rusijos vaistinių steigimo modelis buvo patobulintas, nustatyti aiškesni kriterijai, užkirstas kelias vaistinių savininkams lemti naujų vaistinių steigimą, tačiau išliko galimybė subjektyviems sprendimams, netolygioms sąlygoms tarp esamų savininkų, jų įpėdinių ir tarnautojų farmacininkų, kurie turėjo mažas galimybes kada nors tapti vaistinių savininkais.

1.6. Ekonominiai rodikliai, personalas, 1918–1940 m.

Karo sugriautoje Lietuvoje 1918 m. prie Vidaus reikalų ministerijos Sveikatos departamento įkurtas Farmacijos skyrius pradėjo rūpintis farmacijos reikalais. 1919 m. jis užregistravo 106 vaistines, iš jų 66 kaimo, taip pat 11 sandėlių, dvi *chemijos* laboratorijas ir tais metais leista įsteigti 15 *normalinių* ir 20 kaimo vaistinių¹⁴⁵. 21-oje Lietuvos apskrityje 1923 m. jau veikė 239 vaistinės ir 22 sandėliai¹⁴⁶.

Nepriklausomoje Lietuvoje vaistinės buvo klasifikuojamos taip pat kaip ir carinėje Rusijoje į *normalines* ir kaimo. 1937 m. Seime svarstant Vaistinių, vaistų gamybos ir prekybos įstatymą kilo ginčai dėl pavadinimo *narmalinės*, nes šis vėtinys iš rusų kalbos lietuviškai skambėjo keistai. Todėl šie pavadinimai pakeisti, nors skirstymo principai išliko tie patys. Nuo 1938 m. *normalinės* vaistinės vadinamos pirmos eilės, o kaimo – antros eilės vaistinėmis.

¹⁴⁴Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija: Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2005, t. 3, p. 21.

¹⁴⁵Kaunas, 1920. Farmacijos skyriaus veiklos apžvalga. LCVA. F. 380, ap. 1, b. 88, l. 53.

¹⁴⁶Lietuvos farmacijos prekybos įstaigų ir farmacininkų sąrašai: Vid. Reik. Min-jos Sveikatos Departamento oficialus leidinys Nr. 2. Medicina, 1923, nr. 1, priedas, p. 23–30.

Pusę Lietuvos vaistinių sudarė kaimo, vėliau vadinamos antros eilės, vaistinės. 1928 m. veikė 147 *normalinės* ir 145 – kaimo, 1938 m. – 159 pirmos eilės, 153 – antros eilės vaistinės.

1926 m. Lietuvos vaistinės pardavė prekių beveik už 6,8 mln. litų. Iki 1931 m. apyvarta didėjo ir 1930 m. pasiekė aukščiausią lygį per visą nepriklausomybės laikotarpį 8 mln. litų. Didžiosios pasaulio ekonominės krizės (1929–1933) ir agrarinės krizės padariniai Lietuvoje buvo jaučiami nuo 1929 m. Gyventojai riboja savo poreikius ir 1931 m. vaistinių pajamos sumažėjo beveik 6 proc., mažėjo ir receptų skaičius. Dar daugiau – po 11–12 proc., (apie 840 tūkst. Lt kasmet) – vaistinių pajamos mažėjo 1932–1933 m. 1933 m. Lietuvos vaistinės gavo 2 mln., tai yra 26 proc. mažiau pajamų ir 24 proc. pagamino mažiau vaistų pagal receptus nei sėkmingiausiais 1930 m. Krizės metais gyventojai rečiau kreipdavosi pagalbos į gydytojus, mažiau išleido pinigų vaistams, tačiau tuo laiku buvo įsteigtos kelios naujos vaistinės (14 lentelė).

14 lentelė. Lietuvos gyventojų ir vaistinių skaičius, metinės pajamos, receptų skaičius, 1926–1937 m.

Metai	1926	1928	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
Gyventojų skaičius, tūkst.	2 227	2 286	2 340	2 367	2 393	2 451	2 476	2 499	2 526	2 549
Vaistinių skaičius	287	292	294	293	298	298	294	305	309	311
Pardavimai, tūkst. Lt	6 770	7 199	8 071	7 683	6 821	5 986	6 315	6 317	6 888	7 532
Receptų skaičius, tūkst. vnt.	690	792	1 021	953	858	776	813	828	882	934

Vienai Lietuvos vaistinei 1927–1937 m. vidutiniškai teko 7 200–8 200 gyventojų. Mažiau gyventojų vienai vaistinei teko miestų ir turtingesnių apskričių vaistinėms, daugiau – skurdesnių apskričių vaistinėms. Pavyzdžiui, 1934 m. Laikinojoje sostinėje Kaune viena vaistinė vidutiniškai aptarnavo 4 000 (veikė 26 vaistinės), Panevėžyje – 2 620 (8 vaistinės), Šiauliuose 3 400 gyventojų (7 vaistinės). Mažeikių, Šakių, Marijampolės apskričių vienai vaistinei vidutiniškai teko 6 000–6 500 gyventojų, daugiausia 10 000–11 600 – Trakų, Utenos, Alytaus apskričių vaistinėms (15 lentelė). Pastarosioms vaistinėms vidutiniškai teko aptarnauti didesnę gyventojų skaičių, bet čia gyvenusių žmonių pajamos buvo mažesnės, todėl mažesnis ir vaistinių uždarbis. Mažeikių apskrityje gyveno turtingesni miestiečiai ir valstiečiai. Vidutinė vienos šios apskrities vaistinės apyvarta buvo 19 000 litų, o Trakų perpus mažesnė – 8 400 litų. Miestuose gyveno labiau pasiturintys žmonės, jiems medicinos paslaugos buvo prieinamesnės, veikė daugiau vaistinių. Kauno mieste 1934 m. gyveno 103 tūkst., panašiai ir Kauno apskrityje – 116,5 tūks. gyventojų. Kaune veikė dvigubai daugiau (26) vaistinių nei apskrityje (13 vaistinių)¹⁴⁷.

Beveik kiekviena apskrities savivaldybė turėjo savo vaistinę. 1919 m. pirmoji vaistinė įsteigė Alytaus apskrities savivaldybė, kitais, 1920, metais – Biržų ir Zarasų. Pagerėjus savivaldybių finansinei padėčiai, 1925 m. net penkios sa-

¹⁴⁷Vaistinių steigimo nuo 1914 iki 1934 m. liepos 1 d. lentelė. *Farmacijos žinios*, 1934, nr. 8, p. 26–27.

15 lentelė. Vaistinių skaičius apskrityse ir vienai vaistinei tenkantis vidutinis gyventojų skaičius, 1914–1937 m.

Vietovė	1914 m.	1918 m.	1928 m.		1937 m.	
	Vaistinių skaičius			Vienai vaistinei tenkantis gyventojų skaičius	Vaistinių skaičius	Vienai vaistinei tenkantis gyventojų skaičius
Kaunas	8	5	21	4 600	27	4 000
Panevėžio aps.	11	6	21	6 442	25	7 000
Šiaulių aps.	20	15	31	5 770	34	7 000
Mažeikių aps.	9	9	14	5 427	13	6 383
Šakių aps.			10	7 702	12	6 332
Marijampolės aps.	4	4	13	7 740	18	6 543
Trakų aps.	6	5	8	10 741	8	12 243
Utenos aps.	4	4	12	9 716	13	9 746
Alytaus aps.	7	8	13	9 222	13	10 589
Iš viso Lietuvoje	154	129	292	7 435	311	8 200

vivaldybės atidarė vaistines. 1931 m. veikė 16 miesto ir apskričių savivaldybių vaistinių¹⁴⁸, 1937 m. – 20¹⁴⁹.

Pirmumo teisę turintys steigėjai – valstybė ir savivaldybės – galėjo atidaryti vaistines nepaisydamos privatiems steigėjams privalomų demografinių rodiklių ir nuotolio tarp vaistinių, todėl jos buvo kuriamos ten, kur tikimasi didžiausio uždarbio – apskričių centruose. Biržų apskrities savivaldybė turėjo tris vaistines: Biržuose (įkurta 1920 m.), Pasvalyje (1923 m.) ir Joniškėlyje (1930 m.). Panevėžyje veikė Pirmoji savivaldybės vaistinė (įkurta 1924 m.), Antroji savivaldybės vaistinė (1934 m.), abi įkurtos apskrities savivaldybės ir trečioji Miesto vaistinė 1933 m. įkurta miesto savivaldybės. Šiaulių apskrities savivaldybė 1925 m. įkūrė vaistinę Pakruojyje ir tik vėliau, 1933 m., Šiauliuose. Iki tol Šiaulių miesto taip pat ir Kauno savivaldybė turėjo uždaras vaistines, tik savo darbuotojų reikmėms¹⁵⁰. Keturios savivaldybės (Kauno, Kėdainių, Kretingos, Trakų) savo vaistinių neįsteigė.

Biržų apskrities savivaldybė, įsteigusi net tris vaistines, iš šio verslo gavo didžiausias pajamas: 1928 m. 175 tūkst. Lt, 1930 m. – 169 tūkst. Lt, o 1937 m. – 196,5 tūkst. Lt. Panevėžio apskrities savivaldybės vaistinė 1927 m. uždirbo 105,5 tūkst. Lt, sėkmingiausiais – 1930 metais – 130 tūkst. Lt, o 1937 m. jau dvi jai priklausančios vaistinės gavo 123,5 tūkst. litų. Panevėžio miesto savivaldybės vaistinės pajamos 1937 m. buvo 78 tūkst. Lt. 1930 m. mažiausias pajamas iš vaistinių veiklos gavo Zarasų (38,3 tūkst. Lt) ir Marijampolės (60 tūkst. Lt) savivaldybės¹⁵¹. Daugumos šių vaistinių uždirtas grynasis metų pelnas, neatskaičius ilgalaikio

¹⁴⁸L. M. Iš savivaldybių vaistinių 1931 m. veikimo. *Savivaldybė*, 1932, nr. 10 (113), p. 29.

¹⁴⁹*Lietuvos viešosios sveikatos 1937 metų apžvalga*. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1939, p. 41–42.

¹⁵⁰L. M. Iš savivaldybių vaistinių 1931 m. veikimo. *Savivaldybė*, 1932, nr. 10 (113), p. 29.

¹⁵¹*Lietuvos viešosios sveikatos 1930 ir 1931 metų apžvalga*. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1933, p. 69–70.

turto nusidėvėjimo, buvo 1,5–14 tūkst. Lt, Utenos – beveik 30 tūkst. Lt. Šios lėšos patekdavo į apskričių savivaldybių biudžetą. Tačiau to meto savivaldybių vaistinių ekonominių rodiklių analitikai teigė – įvertinus savivaldybių investicijas, tik 2000 Lt grynąjį pelną gaunančias vaistines galima laikyti teikiančiomis ekonominę naudą. Pavyzdžiui, 1931 m. Alytaus savivaldybės vaistinė gavo 1500 litų grynojo pelno, tačiau savivaldybė į vaistinę investavo 40 000 Lt. Įvertinus turto nudėvėjimo sąnaudas ir investicijas, analitiko nuomone, Alytaus savivaldybės vaistinė atnešė ne pelną, bet 1500 Lt nuostolį. Akivaizdų 7,3 tūkst. Lt nuostolį patyrė pirmaisiais metais dirbusi Ukmergės savivaldybės vaistinė. Tačiau kai kurios savivaldybės iš pelningos vaistinių veiklos gavo solidžias įplaukas. Biržų savivaldybės biudžetą 1931 m. trijų vaistinių pelnas papildė 19,4 tūkst. Lt, Telšių – 10 tūkst. Lt, Utenos – net 28,8 tūkst. litų¹⁵². Savivaldybių vaistinės parduodavo prekes vidutiniškai 43 proc. brangiau nei pirkdavo. Dalis prekių buvo perparduodamos, kita dalis pagaminama, tai yra pagal receptus iš įvairių žaliavų gaminami vaistai. Tam reikėjo kvalifikuotų farmacininkų ir pagalbinio personalo. Personalo atlyginimai vidutiniškai sudarė 57 proc. bendrojo pelno (16 lentelė).

Savivaldybių vaistinės taikė nuolaidas nuo valdžios patvirtinto *vaistų kainyno* taksos. Vienos jų net iki 50 proc. pigiau pardavė vaistus ligoninėms, prieglaudoms, gydytojams. 20–25 proc. nuolaidas taikė pagal receptus pagamintiems vaistams parduodamiems vaikams, mokykloms, tarnautojams, varguomenei. Mažesnes nuolaidas taikiusios vaistinės turėjo didesnę bendrąją pelną. Didžiausią grąžą (vienam kapitalo litui tenka grynojo pelno dalis) iš vaistinių veiklos gavo Utenos, Vilkaviškio, Biržų, Telšių savivaldybės, ypač išskirtini Utenos vaistinės rezultatai. Panašias pajamas gavo Utenos ir Panevėžio vaistinės, tačiau Utenos vaistinės grynasis pelnas daugiau nei penkis kartus viršijo Panevėžio. Pastaroji vaistinė taikė daugiau nuolaidų, mokėjo didesnę patalpų nuomą, taip pat didesnius atlyginimus personalui.

Savivaldybių vaistinių kapitalo vertė buvo 23–68 tūkst. Lt, didžiąją dalį sudarė vaistų atsargos. Vaistinių veiklos rezultatai priklausė nuo steigėjų gebėjimų kontroliuoti veiklą, vedėjo kompetencijos, vaistinės populiarumo, ypač nuo jos vietos, ir nuo personalo pastangų užsitarnauti gyventojų pasitikėjimą. Siekdamos skatinti vedėjus savivaldybės skyrė papildomus priedus prie atlyginimo. Savivaldybės svarstė šias premijas susieti su grynuoju pelnu ir taip skatinti vadovus mažinti veiklos sąnaudas. Be atlyginimo sąnaudų, pelną mažino vaistinės patalpų ir tarnautojų gyvenamųjų kambarių nuoma, šildymo ir kitos išlaidos. Dažniausiai buvo nuomojami 3–4 kambariai, kai kurios vaistinės veikė savivaldybei priklausančiose patalpose ir mokėjo jai nuomą. Skyrėsi už apšvietimą vaistinių patiriamos sąnaudos. Joniškėlio, Šakių vaistinės 1931 metais tam išleido 91 Lt, kitos vaistinės 250–400 Lt, o Panevėžio vaistinė sumokėjo 650 Lt, Raseinių 880 Lt per metus¹⁵³. Tuo metu vienos kilovatvalandės kaina Lietuvoje buvo apie vieną litą. Tikėtina, kad dalis vaistinių buvo apšviečiamos žibalinėmis lempomis.

Privačios vaistinės 1933 m. valstybei mokėjo 20–22 proc. grynojo pelno mokestį, tačiau jei mieste veikė ir savivaldybės vaistinė, tuomet mokestis buvo 18–20 proc.¹⁵⁴

¹⁵²L. M. Iš savivaldybių vaistinių 1931 m. veikimo. *Savivaldybė*, 1932, nr. 10 (113), p. 30–31.

¹⁵³L. M. Iš savivaldybių vaistinių 1931 m. veikimo. *Savivaldybė*, 1932, nr. 10 (113), p. 30–31.

¹⁵⁴Kronika. *Farmacijos žinios*, 1934, nr. 1, p. 24.

16 lentelė. Savivaldybių vaistinių ekonominės veiklos rodikliai, 1931 m.

Miestas, kuriame veikė savivaldybės vaistinė	Pardavimai (Lt) ¹	Bendrasis pelningumas (proc.) ²	Grynasis pelnas (Lt) ³	Grynasis pelningumas (proc.) ⁴	Atlyginimams tenkanti bendrojo pelno dalis (proc.) ⁵
Alytus	75 551	36	1 465	1,9	53
Biržai	80 693	34	7 391	9,2	56
Pasvalys	68 393	40	6 443	9,4	59
Joniškėlis	43 189	49	5 631	13,0	63
Mažeikiai	94 794	33	1 771	1,9	67
Panevėžys	110 000	37	4 860	4,4	52
Rokiškis	84 634	38	4 940	5,8	62
Šakiai	48 845	48	2 714	5,6	64
Pakruojis	47 931	52	4 792	10,0	55
Telšiai	74 000	44	10 146	13,7	49
Vilkaviškis	79 133	61	15 036	19,0	42
Ukmergė	39 129	35	Nuostolis – 15 036		92
Utena	115 819	56	28 785	24,9	41
Zarasai	42 486	44	2 895	6,8	57
Marijampolė	68 243	43	5 850	8,6	56
Raseiniai	79 962	39	8 572	10,7	44

¹Gautos pajamos už parduotas prekes, tai yra už pagamintus vaistus ir kitas prekes parduotas be receptų.

²Prekių pardavimo ir pirkimo kainų skirtumo procentinė išraiška. Parodo kiek procentų brangiau prekė parduota nei pirktą.

³Grynasis pelnas, neatskaičius turto nusidėvėjimo.

⁴Parodo, kiek nuo 100 Lt pajamų uždirbta grynojo pelno (Lt).

⁵Bendrasis pelnas apskaičiuojamas iš pajamų, atėmus parduotų prekių savikainą. Bendrojo pelno lėšos naudojamos veiklos sąnaudoms (atlyginimams, patalpų nuomai, šildymui, apšvietimui, mokesčiams ir kitoms sąnaudoms) padengti.

Be privačių ir savivaldybių vaistinių, Kaune veikė valstybės, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus vaistinės, Ukmergėje – žydų draugijos *Ezro* vaistinė.

Daugiausia pajamų uždirbo Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos vaistinė, įsteigta 1919 m. lapkričio mėn. Kaune¹⁵⁵. 1928 m. jos metinės pajamos buvo beveik pusė milijono litų (457 tūkst. Lt), 1934 m. – 436,5 tūkst. Lt, 1937 m. – 470 tūkst. litų. Vaistinė vykdė įvairias gamybos ir prekybos funkcijas, parduodavo vaistus gyventojams, taip pat aprūpindavo vaistais savo ligoninės pacientus, vykdė masinę vaistų gamybą, atstovavo užsienio kompanijoms ir platino jų vaistus. Vedėjo pareigas ėjo provizorius Julijonas Juškevičius. 1928 m. be jo dirbo 7 pa-

¹⁵⁵Prieš karą Rusijos Raudonojo kryžiaus draugijos Vietinis moterų komitetas 1903 m. įsteigė vaistinę Kaune.

dėjęjai ir mokinys, 1930–1937 m. – 9 provizoriaus padėjęjai. *Ta įstaiga kasmet išmoka valdžiai iki 15 000 Lt mokesčių, o Raud. Kryžiui atiduoda pelno dukart tiek*, rašoma draugijos leidinyje¹⁵⁶.

Tuo metu Utenoje veikė dvi vaistinės, vienai teko apie 3000 gyventojų. Tačiau dvigubai didesnėje Ukmergėje nuo 1931 m. veikė trys privačios, savivaldybės ir žydų draugijos *Ezro* vaistinė, vienai Ukmergės vaistinei vidutiniškai teko mažiausias visoje Lietuvoje gyventojų skaičius – 2263. Nors buvo didelė konkurencija, žydų draugijos vaistinės pajamos 1928–1937 m. padidėjo 15 proc.

Valstybės, savivaldybių ir draugijų vaistinių pajamos 1927–1930 m. sudarė 19–24 proc., o 1937 m. – net 27 proc. visų Lietuvos vaistinių pajamų. Didžiausią net 5–6 proc. visų Lietuvos vaistinių pajamų gaudavo Raudonojo Kryžiaus vaistinė. Buvo palyginta apskričių centruose veikusių savivaldybių ir privačių vaistinių apyvarta. Tenka pastebėti, kad vidutiniškai 2 proc. didesnes pajamas uždirbdavo privačios vaistinės. 1930 m. apskrities centro (be sostinės Kauno) vaistinės vidutinės metinės pajamos buvo 75 000 Lt, o sostinės – 83 000 Lt. Vienos Kauno vaistinės vidutinės pajamos buvo net penkis kartus didesnės nei Kauno apskrities vaistinės.

1937 m. didžiausia visų Lietuvos vaistinių pajamų dalis (net 23 proc.) teko sostinės Kauno vaistinėms, 10 proc. – Šiaulių, 8 proc. – Panevėžio, po 5 proc. – Biržų ir Raseinių apskrities vaistinėms. Vidutiniškai viena Panevėžio vaistinė 1934 m. aptarnavo 2600 gyventojus ir čia veikė 8 vaistinės, o septynis kartus gyventojų skaičiumi didesnėje Panevėžio apskrityje veikė 17 vaistinių ir vienai vidutiniškai teko tris kartus didesnis gyventojų skaičius (8 760) nei mieste¹⁵⁷.

Kaip jau rašyta, XIX a. pabaigoje didžiąją dalį vaistinės pajamų (70–75 proc.) sudarė pagal receptus pagamintų vaistų pardavimai (tik 9 proc. pajamų sudarė parduoti vaistai pagal felčerių receptus). 1928 m. pajamų dalis už vaistus, pagamintus pagal gydytojų ir felčerių receptus, sumažėjo iki 40 proc., 1937 m. – iki 37 proc., ir padidėjo Lietuvos ir užsienio (daugiausia Vokietijos) vaistų gamybos įmonių produkcijos, tai yra patentinių vaistų, pardavimai. 1921–1922 m. Lietuvoje įkurtos pirmosios vaistų gamybos įmonės: 1921 m. Kaune – *Vaistija* ir 1922 m. *Sanitas*, 1922 m. Šiauliuose – *Galen*. 1937 m. veikė aštuonios chemijos farmacijos laboratorijos¹⁵⁸: *Pharmakon* (įsteigta 1925 m. Klaipėdoje), *GerMaPo* (1928 m. Kaune), *Litpharma* (1935 m. Šiauliuose), *Vaistas* (1935 m. Kaune), ir kitos¹⁵⁹. Importuojamų patentinių vaistų pardavimai Lietuvoje viršijo vietinės produkcijos pardavimus. 1937 m. Lietuvos vaistų importas sudarė 1,6 mln. Lt, o 1939 m. padidėjo iki 2,23 mln. Lt¹⁶⁰. Patentiniai vaistai buvo išradingai reklamuojami, jų populiarumas didėjo, gydytojai vis dažniau juos skirdavo savo pacientams, todėl vaistinės pajamos, gautos už pagamintus vaistus, mažėjo ir didėjo pajamos iš vadinamojo *rankinio*, tai yra kitų vaistinės prekių, pardavimo. Įdomu,

¹⁵⁶*Lietuvos Raud. Kryž. Dešimtmetis 1919–1929*. Kaunas, 1930, p. 15.

¹⁵⁷Vaistinių steigimo nuo 1914 iki 1934 m. liepos 1 d. lentelė. *Farmacijos žinios*, 1934, nr. 8, p. 26–27.

¹⁵⁸*Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos įstaigų ir personalo sąrašas*. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1937, p. 116.

¹⁵⁹Kaikaris Alfonsas. *Lietuvos farmacijos istorija. Atsiminimai.*, Kaunas: Sveikatingumo ir medicinos reklamų centras, 2000, p. 50.

¹⁶⁰Stonkutė-Zukienė Regina. *Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2005, t. 3, p. 185.

kad privačiose vaistinėse pajamų dalis už pagamintus vaistus buvo didesnė (44 proc.) nei savivaldybių (33 proc.) ir Raudonojo Kryžiaus (30 proc.) vaistinės.

Lietuvoje daugėjo gydytojų, farmacininkų ir vaistinių, tačiau medicinos paslaugomis naudojosi maža dalis gyventojų. 1937 m. Kauno vaistinės pagamino vaistų pagal 188 000 receptų, o vidutiniškai viena apskrities vaistinė – apie 44 000 receptų. Mažiausiai receptų užregistruota Seinų, Zarasų, Trakų, Vilkaiviškio, o daugiausia – Šiaulių, Panevėžio, Ukmergės, Raseinių apskrityse (12 pav.). 1937 m. vienam Kauno gyventojui per metus vidutiniškai teko 1,7 recepto, Šiaulių, Rokiškio, Raseinių, Telšių apskrities gyventojui – 0,52, o Kauno apskrities (neskaitant Kauno) – 0,2, Trakų dar mažiau – 0,16 recepto per metus¹⁶¹. Buvo palyginta Kauno miesto vaistinių pajamos ir miesto gyventojų skaičius: vienam gyventojui per metus vidutiniškai teko 16 Lt vaistinės pajamų. Tačiau sostinės vaistinės gamino ir patentinius vaistus, juos parduodavo kitoms Lietuvos vaistinėms, todėl šis skaičius negali tiksliai atspindėti, kiek vienas kaunietis išleisdavo vaistams. Vienam Kauno apskrities gyventojui vidutiniškai teko 1,55 lito vaistinės metinių pajamų. Šiaulių apskrities gyventojas vidutiniškai vaistams ir vaistinės prekėms per metus išleisdavo 3,7 Lt, Alytaus – 2,7 Lt, Telšių – 3,9 Lt.

1927 m. vidutinė vieno pagal receptą pagaminto vaisto kaina buvo apie 4 Lt¹⁶², 1930 m. – 3,34 Lt, o 1934 m. sumažėjo iki 2,6 Lt, 1937 m. – 2,75 Lt¹⁶³.

1930 m. mažiausia vidutinė vieno pagaminto vaisto kaina buvo Kauno vaistinėse (2,93 Lt). Brangiau pagamintus vaistus parduodavo provincijos vaistinės – vidutiniškai už 3,69 Lt. Skyrėsi vidutinė vieno pagal receptą pagaminto vaisto kaina ir tame pačiame mieste, pavyzdžiui, Kaune 1926 m. Juozo Matulaičio vidutinė pagaminto vaisto kaina – 4,59 Lt, o Antano Karaičio vaistinėje 4,4 proc. mažesnė – 4,39 Lt. Sveikatos departamentas kasmet išleisdavo *Vaistų taksas*, kuriose detalai buvo nurodytos vaistų žaliavų kainos, taip pat kainos už darbą *Taxa Laborum*. Pavyzdžiui, tepalo, pleistro, 30 žirnelių pagaminimo didžiausia kaina – vienas litas, jei žirneliai aptraukti sidabru – papildomai 1,20 Lt, jei auksu – 4 Lt. 6 žvakučių pagaminimas kainavo 1,20 Lt, o už vaisto įpakavimą bei etiketės ir signatūros išrašymą – 0,4 Lt. Parduoti vaistą pigiau nei nurodyta kainyne leidžiama, tačiau apie tai skelbti viešai ir taip reklamuotis buvo griežtai draudžiama¹⁶⁴.

Kai kuriuose miesteliuose veikė vaistinė, bet nebuvo gydytojo, todėl tik nedidelė dalis pajamų buvo gaunama už vaistų gamybą. Pavyzdžiui, Plokščių (Šakių aps.) kaimo vaistinėje pajamos už pagamintus vaistus sudarė tik 8,5 proc., 1926 m. joje užregistruoti tik 54 receptai, 1931 m. – 114. Tačiau Vieksniuose (Mažeikių aps.) veikė *normalinė* vaistinė ir per 1927 m. parduota vaistų pagal 2 902 gydytojo receptus, iš viso gauta pajamų – 30 tūkst. litų. Po 10 metų, 1936 m., pajamos dvigubai sumažėjo iki 15 380 Lt, o 1940 m. padidėjo iki 24 tūkst. Lt¹⁶⁵.

Vaistinės pajamų dydį lėmė tam tikri veiksniai, taip pat ir valdžios institucijų reguliuojamos kainos, mokesčiai. 1938 m. *Kainų tvarkytojų tarpžinybinė komisija* nustatė mažesnes vaistų kainas¹⁶⁶, pasak Petrašiūnų vaistininko Jono Pusvaš-

¹⁶¹Lietuvos viešosios sveikatos 1937 metų apžvalga. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1939, p. 41–42.

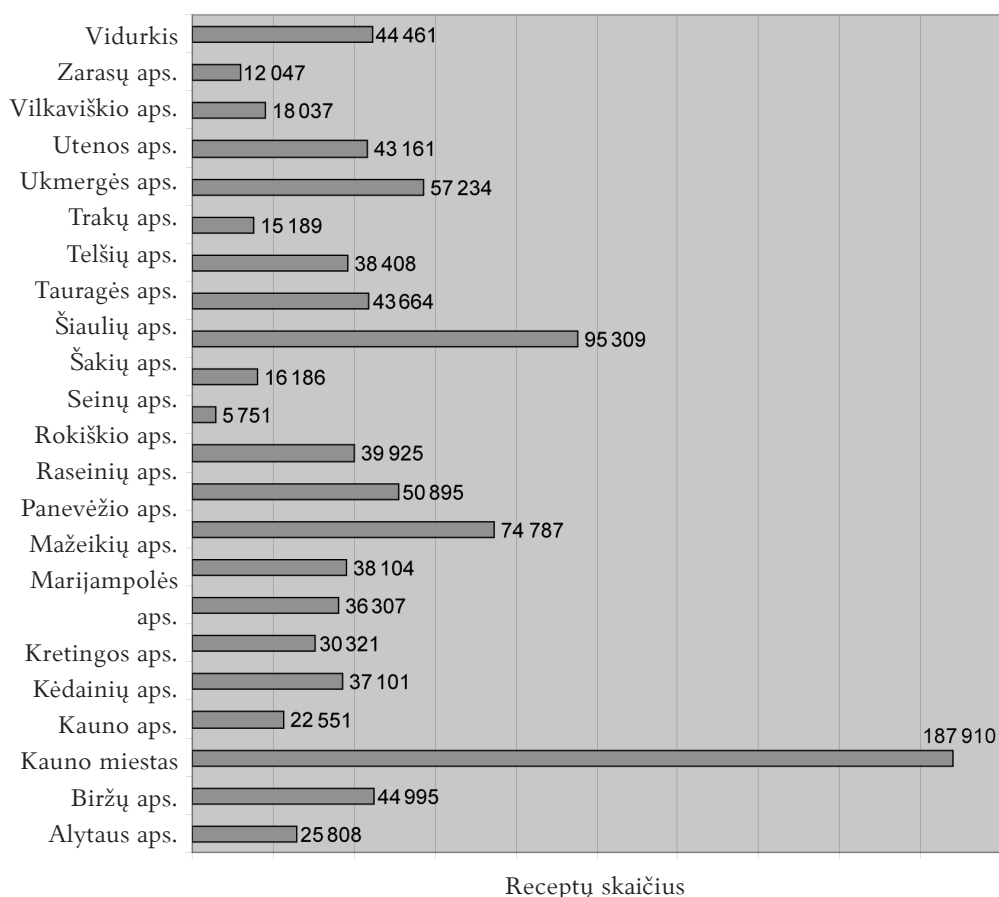
¹⁶²Lietuvos viešosios sveikatos stovio 1928 metų apžvalga. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1929, p. 53–54.

¹⁶³Lietuvos viešosios sveikatos 1937 metų apžvalga. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1939, p. 41–42.

¹⁶⁴Vaistų taksas. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1939, p. 3–8.

¹⁶⁵Vieksnių vaistinės byla. LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 276, l. 4, 26.

¹⁶⁶Kronika. Verslo mokesčių reikalas. Farmacijos žinios, 1940, nr. 3–4, p. 28.

12 pav. Receptų skaičius, užregistruotas apskričių ir Laikinosios sostinės Kauno vaistinėse, 1937 m.

kio – bendrosios pajamos sumažėjo. Vaistininkas rašė, kad iki tol kas mėnesį jo pajamos buvo apie 2 000 Lt (tokias pajamas vidutiniškai gaudavo viena Lietuvos vaistinė), už vaistus ir žaliavas tiekėjams mokėdavo 1000 Lt. Be to, jis nurodo, kad padidėjo ir mokesčiai. Anksčiau jo vaistinė kasmet mokėjo 200 Lt valstybei ir 80 Lt savivaldybei, o 1939 m. šie mokesčiai padidėjo ir teko mokėti 500 Lt valstybei ir 200 Lt savivaldybei per metus. Padidėjo ir kitos vaistinės sąnaudos, vaistinės valymas atsiėjo 100 Lt, už kurą ir šviesą – 20 Lt, vaistinės ir buto nuoma – 500 Lt. Taigi J. Pusvaškis rašė, kad vienas vaistinėje dirbdamas po 16–18 valandų per dieną mažai uždirba¹⁶⁷.

Mažuose miesteliuose ir kaimo vaistinėse dažniausiai dirbo tik vaistinės vedėjas. Lietuvos miestų vaistinių kolektyvą dažniausiai sudarydavo trys–keturi darbuotojai. 1919 m. leidimus užsiimti farmacijos praktika turėjo tik 106 provi-

¹⁶⁷Petrašiūnų vaistinės nuomininko Jono Pusvaškio laiškas Farmacijos referentūrai. LSVA. F. 1733, ap. 1, b. 1498, l. 8.

zoriai ir 108 provizoriaus padėjėjai¹⁶⁸, taip pat buvo užregistruoti 35 mokiniai, o 1923 m. – 248 provizoriai ir 366 padėjėjai¹⁶⁹, 1937 m. – 279 provizoriai ir 413 padėjėjų¹⁷⁰. „Farmaceutų reikalai“ rašė, kad 1933 m. 24 Lietuvos farmacininkai buvo bedarbiai¹⁷¹.

Dauguma farmacininkų dirbo vaistinėse, maža dalis universitete, laboratorijose, sandėliuose. Pagal oficialią statistiką 1937 m. vienai vaistinei vidutiniškai teko du darbuotojai. Tačiau Lietuvos Raudonojo Kryžiaus vaistinėje dirbo 10 farmacininkų, Šiaulių apskrities savivaldybės vaistinėje – trys farmacininkai ir du mokiniai¹⁷², kitoje šio miesto vaistinėje – aštuonių žmonių kolektyvas (13 pav.).

1926–1937 m. farmacininkų, dirbusių vaistinėse, padidėjo 63, o vaistininko mokinių 81 (17 lentelė).

1923–1940 m. profesinėje spaudoje publikuoti 82 provizorių padėjėjų, 19 provizorių, 13 chemikų vaistininkų ir 44 mokinių, ieškančių darbo, skelbimai, o darbo pasiūlymų buvo mažiau. Siūlyta 12 vietų provizoriams miesto ir 4 kaimo vaistinėse, taip pat ieškota 3 chemikų vaistininkų dirbti kaime, provizoriaus padėjėjams buvo siūloma viena darbo vieta miesto ir 5 kaimo vaistinėse, mokiniams – tik 4 darbo vietos: dvi kaime ir dvi mieste.

13 pav. Cemacho Volpės įpėdinių vaistinės kolektyvas, Šiauliai, Vilniaus g. 173, 1933 m.
Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

¹⁶⁸Kaunas, 1920. Farmacijos skyriaus veiklos apžvalga. LCVA. F. 380, ap. 1, b. 88, l. 53.

¹⁶⁹Lietuvos farmacijos prekybos įstaigų ir farmacininkų sąrašai: Vid. Reik. Min-jos Sveikatos Departamento oficialus leidinys Nr. 2. *Medicina*, 1923, nr. 1, priedas, p. 22–39.

¹⁷⁰*Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos įstaigų ir personalo sąrašas*. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1937, p. 119–139.

¹⁷¹Kronika. Farmaceutai bedarbiai. *Lietuvos farmaceutas*, (vienkartinis leidinys), 1933, vasario 28 d., p. 13.

¹⁷²*Lietuvos viešosios sveikatos 1937 metų apžvalga*. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1939, p. 42.

17 lentelė. Lietuvos vaistinių personalas, 1926–1937 m.

Personalas	1923 m.	1926 m.	1930 m.	1937 m.
Provizoriai, chemikai vaistininkai	248	176	189	198
Vaistinininko padėjėjai	366	249	278	290
Farmacijos specialistų iš viso	614	425	467	488
Vaistinininko mokiniai		41	123	122
Personalo iš viso		466	590	610

Farmacinininko darbo užmokestis priklausė nuo pareigų, darbovietės, patirties, stažo. Didžiausią uždarbį gaudavo savivaldybių vaistinių vedėjai. 1932 m. Panevėžio savivaldybė vedėjui mokėjo didžiausią 926 Lt mėnesinį atlyginimą, Biržų apskrities savivaldybė – 469 Lt, ir šiek tiek daugiau Pasvalio ir Joniškėlio¹⁷³. Atlyginimo fondas buvo paskirstomas atsižvelgiant į specialisto kvalifikaciją. Savivaldybių vaistinės vedėjui provizoriui teko 41 proc. (vidutiniškai 760 Lt per mėnesį), vienam arba dviem padėjėjams 33 proc. atlyginimo fondo (vidutinis padėjėjo atlyginimas 422 Lt) ir 18 proc. vienam arba dviem pagalbiniais darbuotojams. Vidutinis *kito* (mokinio, sanitaro) darbuotojo atlyginimas – 185 Lt. Buvęs Panevėžio miesto savivaldybės vaistinės provizoriaus padėjėjas Marijonas Juknevičius 1931 m. apygardos darbo ir socialinės apsaugos inspektoriui rašė, kad sumažinus darbuotojų skaičių jis buvo atleistas iš pareigų. 3,6 m. jis dirbo savivaldybės vaistinėje ir per mėnesį gavo 448 Lt. Atleistas darbuotojas reikalavo, kad jam būtų išmokėta kompensacija. Inspektorius išaiškino, kad atleidžiant darbuotoją privaloma apie tai pranešti prieš mėnesį, o kaimo vietovėje – prieš du. Taip nepadarius – būtina išmokėti kompensaciją ir nurodė, kad M. Juknevičiui reikia išmokėti dviejų mėnesių dydžio kompensaciją, tai yra 896 Lt¹⁷⁴. Farmacijos specialistų darbo užmokestis buvo kelis karus didesnis nei, pavyzdžiui, nekvalifikuoto darbininko, kuris per mėnesį vidutiniškai uždirbdavo apie 200 Lt. Atlyginimas priklausė nuo farmacininko patirties ir pareigų.

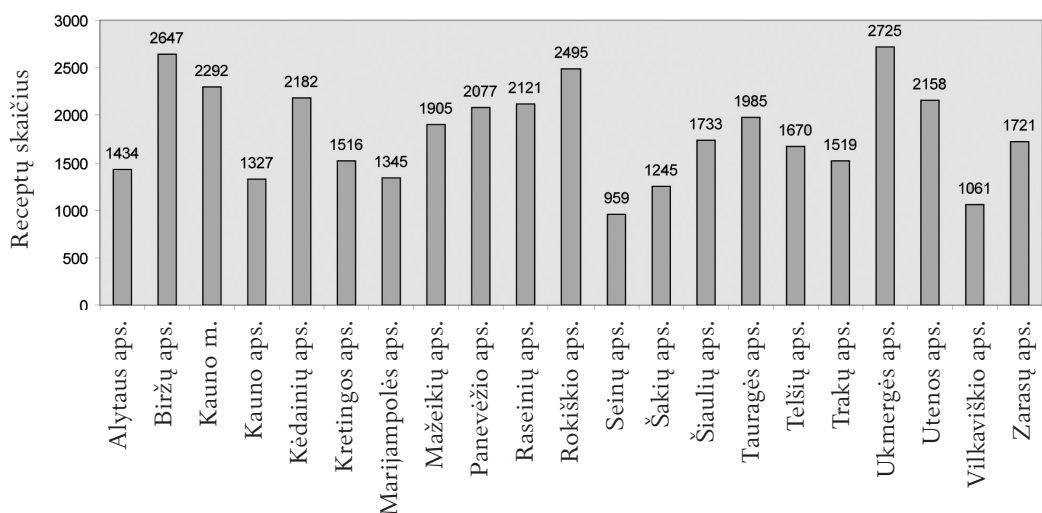
Kauno žydų ligoninės *Bikur Cholim* vaistinės personalo atlyginimai buvo mažesni. 56 metų provizorius Leizeris Beras Ratnovskis 1934 m. uždirbo 400 Lt per mėnesį, o ligoninės direktorius – 1200 Lt, gydytojas bei vedėjas – po 700 Lt. Tos pačios ligoninės vaistinininko Berelio Šterno mėnesinis uždarbis – 150 litų, o dvidešimtketuri metų pirmus metus toje vaistinėje dirbusi farmacininkė Sora Lėja Fridmanaitė gavo tik 75 litus per mėnesį¹⁷⁵. 1930 m. „Farmacijos žinios“ skelbė: „Centralinis Valstybės Vaistų Sandėlis seniai ieško provizoriaus (alga apie 600 litų ir proc. nuo pelno), bet norinčių nėra“¹⁷⁶. Tačiau universitetą baigę jauni chemikai vaistininkai guodėsi, kad sunku surasti darbą. Be to, pirmuosius metus po studijų jie privalėjo atlikti praktiką ir dažnai už tai negaudavo atlyginimo.

¹⁷³L. M. Iš savivaldybių vaistinių 1931 m. veikimo. *Savivaldybė*, 1932, nr. 10 (113), p. 30–31.

¹⁷⁴Panevėžys, 1931. Marijono Juknevičiaus laiškas Panevėžio apygardos darbo ir socialinės apsaugos inspektoriui. LCVA. F. 1722, ap. 2, b. 154, l. 64–66.

¹⁷⁵Kaunas, 1934 sausio 9 d. Kauno žydų ligoninės pranešimas Kauno miesto mokesčių inspektoriui apie darbuotojus ir jų atlyginimą. KAA. F. 209, ap. 2, b. 8917, l. 9.

¹⁷⁶Kronika. *Farmacijos žinios*, 1930, nr. 4, p. 25.

14 pav. Vienam farmacininkui tenkantis vidutinis receptų skaičius per metus, 1937 m.

Darbas vaistinėje buvo intensyvus. Farmacininkas privalėjo rūpintis vaistų gamyba, prekyba, žaliavų įsigijimu, vaistinės paruošų tvarkymu, pajamų ir sąnaudų apskaita, pildyti receptų registracijos žurnalą, nuodų ir stipriai veikiančių medžiagų apskaitos knygas, gilinti profesines žinias. Įvertinus santykį – kiek dirbo vaistinėse farmacininkų ir kiek pagaminta vaistų, – tenka pastebėti, kad vienam specialistui per dieną vidutiniškai reikėjo pagaminti 8–10 vaistų pagal receptus (skaičiuojant 240 darbo dienų per metus). Daugiausia receptų 1937 metais teko Ukmergės, Biržų, Rokiškio, mažiausiai Seinų, Vilkaviškio vienam farmacininkui. 20 proc. visų Lietuvoje išrašytų receptų patekdavo į Kauno vaistines, kuriose dirbo 82 farmacininkai ir 31 mokinys. Vidutiniškai vienam Kauno farmacininkui per metus teko 2 300 receptų, tai yra apie 10 receptų per dieną (14 pav.). Prižiūrimi farmacininkų vaistus gamindavo, signatūras ir etiketes išrašydavo ir vaistinio mokiniai.

Vienas farmacininkas per metus vaistinei vidutiniškai uždirbdavo 14 000 Lt pajamų. Pagal šį rodiklį našiausiai dirbo ir didžiausias pajamas uždirbo Biržų ir Kauno farmacininkai, vienam vidutiniškai teko apie 22 000 Lt pajamų, mažiausiai pajamų uždirbo Seinų (6 500 Lt), Trakų (9 000 Lt), Kėdainių (10 000 Lt) vienas farmacininkas.

Vaistinės nuo ekonominių sunkumų *saugojo* ribojamas vaistinių skaičius. Savininkai vaistines be vargo parduodavo. Miesto vaistinei rasti pirkėją nebuvo sunku. 1924–1940 m. „Farmacijos žiniuose“ buvo paskelbti 38 pranešimai apie parduodamas vaistines kaime ir tik 5 – mieste. Norintieji pirkti kaimo vaistinę pateikė – 11, o miesto – 7 skelbimus, 7 farmacininkai skelbėsi norį išsinuomoti, o 9 – išnuomoti vaistines. Apie parduodamas vaistines dažniausiai kolegos susižinodavo vieni iš kitų, todėl spaudoje apie tai skelbdavo retai. Už kiek buvo perkamos vaistinės, žinoma iš archyvinėse bylose rastų dokumentų. Kai kurios užuominos leidžia daryti prielaidą, kad kartais oficialiose sutartyse nurodytos mažesnės kainos.

1928 m. už 50 000 Lt nupirka Žagarės vaistinė, o 1937 m. parduota už 20 000 Lt¹⁷⁷, o 1939 m. – už 35 000 Lt¹⁷⁸. 1924 m. pusė Jonavos vaistinės nupirka už 70 000 Lt¹⁷⁹, o 1939 m. spalio mėnesį parduota už 33 250 Lt¹⁸⁰, Salako vaistinė 1930 m. parduota už 25 000 Lt, o 1937 m. – už 15 000 Lt¹⁸¹, 1936 m. Subačiaus (Panevėžio aps.) – už 15 000 Lt¹⁸². Didelės buvo ir vaistinių nuomos kainos, 1929 m. Alytaus vaistinės mėnesio nuoma atsiėjo 500 Lt¹⁸³, o 1932 m. Anykščių vaistinė A. Žukauskas išnuomojo už 100 dolerių per mėnesį.

Modernėjant visuomenei medicinos paslaugos buvo pasiekiamos vis didesnei žmonių daliai. XIX a. antroje pusėje vienam gyventojui teko apie 0,34 recepto per metus, o XX a. pradžioje – dvigubai daugiau, taip pat daugiau gyventojai išleido ir kitoms vaistinės prekėms. Didėjo vaistinių apyvarta, receptų skaičius. Farmacininko darbas buvo gerai apmokamas ir paklausus. Didėjo konkurencija, privertusi mažinti vaistų kainas. Didėjant pasiūlai mažėjo importinių vaistinių žaliavų kainos. Užsienio ir vietos pramonė XX a. vis daugiau siūlė patentinių vaistų, todėl santykinai pajamos už pagamintus vaistus mažėjo. Savivaldybės, deklaruodamos, kad steigia vaistines siekdamos sumažinti išlaidas, kurias patiria kompensuodamos privačioms vaistinėms už tam tikrai žmonių grupei suteiktas nuolaidas, ne visada gaudavo laukiamą naudą.

1930 m. 94 proc. sudarė privačios vaistinės, kurių savininkai buvo farmacininkai arba jų turto paveldėtojai, ir 6 proc. vaistinių priklausė valstybei, miestų ir apskričių savivaldybėms, draugijoms¹⁸⁴. 1938 m. įpėdiniais priklausė 8,8 proc. (26 vaistinės), buvo išnuomota 4,4 proc. (13) vaistinių, 36 proc. (111) vaistinių savininkų samdė vedėjus¹⁸⁵.

Vedėjus samdė savivaldybės, dalis įpėdinių ir kai kurie sostinės ir apskričių centrų vaistinių savininkai. 1922 m. 70 proc. Kauno vaistinių savininkų patys dirbo vedėjais, o 1938 m. – tik 48 proc. Taigi vis dažniau savininkai patikėdavo vadovo pareigas kitiems, o patys dirbo valdžios institucijose, išitraukė į visuomeninę veiklą, rūpinosi vaistinės veiklą plėtra, pavyzdžiui, patentinių vaistų kūrimu ir gamyba, negaišdami laiko kasdieniniam darbui vaistinėje. Tačiau mažesnes pajamas uždirbantys provincijos vaistinių savininkai dažniausiai patys dirbo vedėjais.

Apibendrinant reikia pasakyti – per kelis nepriklausomybės dešimtmečius įvyko akivaizdūs pokyčiai. Lietuvos farmacijos teisinės bazės kūrėjai reformavo carinės Rusijos vaistinių steigimo reglamentą, bet išlaikė esminį principą – gyventojų ir vaistinių skaičiaus sąsają miestuose bei nuotolius tarp miestelių vaistinių. Tiesa, gyventojų skaičius, tenkantis vienai vaistinei, apibrėžtas mažesnis.

Ne visi farmacininkai buvo patenkinti tokia vaistinių steigimo tvarka ir siūlė rinktis Vokietijoje taikomą konsesijų modelį, tačiau iš esmės keisti nusistovėjusią tvarką nesiryžta. Vaistinių kūrimo reglamento naujovė – nebuvo suteikiama

¹⁷⁷LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 310, l. 36, 85.

¹⁷⁸LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 312, l. 102, 130.

¹⁷⁹LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 50, l. 24.

¹⁸⁰LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 49, l. 82, 153, 159.

¹⁸¹LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 312, l. 36, 89.

¹⁸²LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 205, l. 109.

¹⁸³LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 3, l. 60.

¹⁸⁴*Lietuvos viešosios sveikatos 1930 ir 1931 metų apžvalga*. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1933, p. 69-70.

¹⁸⁵*Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos personalo ir įstaigų sąrašas*. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1938, p. 130-141.

teisė steigti ir pirkti vaistines farmacijos išsilavinimo neturintiems asmenims, be to, steigiant naują vaistinę farmacininkams, dirbusiems valdžios tarnyboje, buvo teikiamas pirmumas.

Tuoju po karo sumaišties, pirmaisiais nepriklausomybės metais, veikė apie 110, 1923 m. – 239, o 1937 m. – 311 vaistinių. Pusė jų veikė bažnytkaimiuose ir buvo vadinamos „kaimo“, vėliau – „II eilės“ vaistinėmis. Ekonominės krizės metais vaistinių pajamos sumažėjo 26 proc., tačiau vaistinės nebankrutavo. Priešingai – net buvo įkurtos kelios naujos vaistinės. Beveik pusę pajamų (40–45 proc.) jos gaudavo už receptinius vaistus, XX a. pradžioje ši dalis sudarė 70 proc. Tai įrodo vaistinės darbo funkcijų kaitą: mažėjo vaistų gamyba pagal receptus ir didėjo darbo apimtys, susijusios su vaistų perpardavimu. Gausėjo patentinių vaistų, jų gamintojų uždarbis buvo daug didesnis, nei galima buvo uždirbti už receptinių vaistų pardavimus. Todėl kai kurios didžiosios vaistinės ėmėsi naujos srities – patentinių vaistų kūrimo. Vis tik rinkoje vyravo didelę tokių vaistų gamybos ir platinimo patirtį turinčių užsienio kompanijų gaminiai. Vaistininkai susidūrė su naujais iššūkiais, keitėsi pusiausvyra tarp minėtų pagrindinių veiklos sričių – vaistų gamybos ir prekybos. Aštrėjo konkurencija. Valstybė stengėsi mažinti vaistų kainas, didinti mokesčius, todėl pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį vaistinių pelningumas (grynojo pelno dalis, palyginti su jų pajamomis) buvo didesnė už antrąjį. Tai atspindi ir vaistinių kainos. Kai kurie vaistininkai, brangiai įsigiję vaistines, pirmaisiais nepriklausomybės metais vėliau jas pardavė pigiau. Miesto vaistinių kaina bėgant metams didėjo. Įdomu pažymėti, kad nepriklausomoje Lietuvoje mažėjo farmacininkų skaičius, nuo 614 (1923 m.) iki 488 – 1937 m. Į nepriklausomą tėvynę iš Rusijos sugrįžo daugiau farmacininkų, nei jų galėjo įdarbinti Lietuvos vaistinės. Dalis negavusiųjų darbo vietos užsiėmė kita veikla, pavyzdžiui, dirbo mokyklose. Lietuvos farmacijos absolventų gretos buvo negausios, todėl pasitraukiančiųjų iš farmacijos srities buvo daugiau nei ją papildančiųjų. Darbo jėgos pasiūla buvo didelė, vaistinių darbuotojų atlyginimai viršijo Lietuvos vidurkį. Vaistinės mokėdavo uždirbdavo daugiau nei darbininkas, o padėjėjų alga buvo apie 250–350 litų, vedėjai uždirbdavo apie 400 litų. Didžiausius atlyginimus savo vaistinių personalui mokėjo savivaldybės. Jos turėjo išskirtines teises, tai yra galėjo steigti vaistines nepaisydamos kitoms vaistinėms privalomų gyventojų skaičiaus normų ir nuotolio tarp vaistinių. Jos sudarė konkurenciją pelningiau dirbusioms privačioms vaistinėms.

Būtina paminėti ir visų vaistininkų nepalankiai vertinamą konkurentą – vaistų krautuves. Reikia pripažinti, kad jų veikla, buvusi naudinga XIX a. antroje pusėje, tapo nepateisinama tarpukario Lietuvoje. Krautuvės buvo įkurtos tam, kad mažuose miesteliuose, nesant vaistinių, gyventojai galėtų įsigyti būtiniausių vaistinių medžiagų. Tačiau ir tada, kai galimybė įsigyti visas reikiamas medžiagas ir medicinos priemones tapo pasiekama vaistinėse, įsigalėjusios vaistų krautuvės nesutiko savo veiklos atsisakyti.

1.7. Vaistų krautuvės

Saistomiems griežtų vaistinių steigimo apribojimų, reglamentacijų ir kontrolės vaistininkams teko konkuruoti su vaistų krautuvininkais, kurių veikla buvo mažai kontroliuojama, o ir nustatytų taisyklių jie dažnai nepaisė. Jie turėjo teisę savo parduotuves vadinti vaistų krautuvėmis, prekiauti žaliavomis, patentiniais vaistais, net kai kuriomis stipriai veikiančiomis medžiagomis, kartu pardavinėjo kosmetiką, parfumeriją, muilus, augalų sėklas ir kt. (15 pav.). XIX a. pradžioje tik didžiuosiuose carinės Rusijos miestuose dirbo gydytojai ir veikė vaistinės. Dauguma imperijos gyventojų, prireikus medicinos pagalbos, patarimų ir vaistų gaudavo iš žolininkų, užkalbėtojų arba gydėsi vadovaudamiesi savo patirtimi. Gydomosiomis medžiagomis prekiaavo chemikalų, galanterijos, geležies krautuvės.

1854 m. Vilniaus Gydyimo valdybos inspektorius rašė: „Kasmet mažėja receptų skaičius ir apyvarta vaistinėse, nes vaistus ir net nuodingas medžiagas galima nusipirkti pas materialistus ir kioskininkus. Trakų apskrityje Žiežmarių miestelyje nuo krautuvininkų parduotų vaistų mirė trys žmonės. Apie tai buvo pranešta Medicinos departamentui, o minėtų vaistų likučiai atiduoti į Gydyimo valdybą ištirti“¹⁸⁶.

Tais pačiais metais Joniškio vaistininkas J. Geimanas rašė, kad vaistinės pajamos mažos, nes visose krautuvėse ir krautuvėlėse prekiaujama vaistais. Vaistininkas prašė Gydyimo valdybos *uždrausti jiems prekiauti vaistais*, nes jis bus priverstas uždaryti savo vaistinę¹⁸⁷.

Carinės Rusijos valdžia, 1836 m. suteikusi galimybę vaistinių savininkams daryti įtaką naujų vaistinių steigimui, užkirto kelią vaistinių plėtrai. Tad XIX a. viduryje miestelių gyventojai neturėjo galimybės gauti medicinos pagalbos, nes nebuvo nei felčerių, nei vaistinių. Todėl 1864 m. priimtose taisyklėse nurodė, kad siekiant palengvinti miesto ir kaimo gyventojams galimybę įsigyti paprastų vaistinės prekių, leidžiama jomis prekiauti vaistų

15 pav. Provizoriaus Apolinaro Marcinkevičiaus vaistų krautuvės reklama skelbia, kad krautuvėje galima įsigyti vaistų, muilų, *parfumų*, ūsų fiksatorių, *bažnytinių kodylų* (dervos smilkalams), sėklų, žemaitiškų *trejų devynerių*, apie 1913 m. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

¹⁸⁶S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 244, b. 598.

¹⁸⁷KAA. F. I-474, ap. 1, b. 696.

krautuvėse¹⁸⁸. Chemikalų ir žolių parduotuvėlės savo iškabose nurodydavo esančios *vaistų krautuvės (aptekarskii magazin)*. Jos buvo atidaromos kaip ir visos kitos prekybos įstaigos, gavus vietos valdžios leidimą. Steigiant tokias krautuves jų darbuotojams nereikėjo specialaus išsilavinimo. Pagrindinis reikalavimas – paisyti medicinos prekėms privalomų laikymo ir sandėliavimo taisyklių. Be to, buvo pateiktas sąrašas, kokiomis medžiagomis vaistų krautuvė negali prekiauti. Jose neleista gaminti vaistų pagal receptus, klijuoti etikečių *vidiniam* arba *išoriniam* vartojimui, pardavinėti kai kurių stipriai veikiančių medžiagų, nuodų (išimties suteikiamos krautuvių savininkams, turintiems provizoriaus išsilavinimą). Prižiūrėti prekybą krautuvėse buvo pavesta vietos sveikatos priežiūrą kontroliuojančioms institucijoms kartu su miesto ir apskrities policija¹⁸⁹.

1891 m. šių krautuvių teisės buvo išplėstos ir leista prekiauti patentiniais vaistais, o kaimuose, kuriuose nebuvo vaistinės, – ir medicininis vynu.

XX a. pradžioje vaistų krautuvių žaibiškai daugėjo, jos buvo steigiamos viena šalia kitos (16 pav.).

1904 m. visoje carinėje Rusijoje veikė 3919 vaistinių ir 3500 vaistų bei 2200 dažų krautuvių, pastarosios irgi prekiaavo vaistinėmis medžiagomis. Miestuose vaistų krautuvių skaičius net kelis kartus viršijo vaistinių skaičių. 1900 m. Char-

16 pav. Vaistų krautuvė Jurbarkoje, Kauno gatvėje. Kairėje pusėje matomos dvikalbės iškabos *Аптека́рский магази́н* *Aptiekarskas tavoras*, Jurbarkas, 1915 m.

Atviruko nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

¹⁸⁸S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 239, b. 1.

¹⁸⁹Kaunas, 1862 lapkričio 12 d. Kauno gubernatoriaus kanceliarijos aiškinamasis raštas apie vaistinių prekių ir sudėtingų vaistų prekybą vaistų krautuvėse. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 600, l. 1-6.

18 lentelė. Vaistų krautuvių skaičius Vilniaus ir Kauno gubernijose, 1890–1911 m.

Metai	1890	1892	1903	1905	1906	1908	1911
Vaistų krautuvių skaičius Vilniaus gubernijoje	20	39	116	120	126	140	195
Vaistų krautuvių skaičius Kauno gubernijoje	28	25	72	61	86	87	154

kove veikė penkios vaistų krautuvės, 1910 m. jų būta jau 150, o vaistinių – tik 25¹⁹⁰. Žaibiškai krautuvių skaičius didėjo Vilniaus ir Kauno gubernijose. 1890 m. Vilniaus gubernijoje veikė 20 vaistų krautuvių, o po 18 m., t. y. 1908 m., jų buvo septynis kartus daugiau – 140. Per tą patį laikotarpį Kauno gubernijoje krautuvių skaičius padidėjo tris kartus (18 lentelė). 1912 m. Vilniuje veikė 18 vaistinių, taip pat – dvi homeopatijos vaistinės ir 68 vaistų krautuvės¹⁹¹. Taigi krautuvių skaičius beveik keturis kartus pranoko vaistinių skaičių ir didžiąją pajamų dalį už gydomąsias medžiagas ir medicinos priemones pelnydavo krautuvininkai. Nėgana to, jie pažeidinėjo nustatytą prekybos tvarką. 1905 m. carinėje Rusijoje dažų ir vaistų krautuvininkams iškeltos 192 bylos. 1903 m. Vilniaus ir Kauno gubernijose užfiksuota 18 pažeidimų, 1906 m. – 11, o 1911 m. – vien Kauno gubernijoje 24¹⁹².

Krautuvininkai dažniausiai buvo baudžiami už tai, kad gamino vaistus pagal gydytojų receptus, prekiaavo stipriai veikiančiomis, nuodingomis medžiagomis, pvz., arseno junginiu vadintu *aršeniku* (nuodingas bekvapis, bespalvis penkiavalenčio arseno oksidas), taip pat žaliavomis ir vaistais, kuriais prekiauti buvo leista tik vaistinėse. Patikrinimų metu krautuvėse buvo randama patentinių vaistų, neleidžiamų įvežti į Rusijos imperiją, ir netgi vaistų falsifikatų¹⁹³. Už neteisėtą prekybą buvo skiriamos piniginės baudos, o už ypatingus pažeidimus – uždaroamos krautuvės, areštuojami vedėjai. 1867 m., padarius kratą Jonavoje Chaikelio Rubinovičiaus krautuvėje, rastos neteisėtos medicinos prekių atsargos buvo konfiskuotos¹⁹⁴. 1891 m. už netinkamą prekiavimą vaistais Kauno vaistų krautuvės savininkui paskirta 10 rublių bauda. 1894 m. už stipriai veikiančių ir nuodingųjų medžiagų prekybos tvarkos nesilaikymą 13 bylų atiduota į teismą. 1911 m. teismas ištyrė tris Vilniaus gubernijos krautuvių tvarkos pažeidimų bylas. Dviem krautuvių vedėjams skyrė pinigines baudas, vienam – areštą. Tais pačiais metais Kauno gubernijoje registruoti 24 prekybos tvarkos pažeidimai. Aštuoni vedėjai išteisinti, aštuoni areštuoti, du sumokėjo baudas ir šešios vaistų krautuvės uždarytos¹⁹⁵.

¹⁹⁰Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 37, 60, 62–63.

¹⁹¹Памятная книжка Виленской губернии на 1912, от. 2, с. 107, 112–113.

¹⁹²Gudienė Vilma. *Vaistininkystė Carinės Rusijos aneksuotoje Lietuvoje 1795–1914 m.*: daktaro disertacija: rankraštis. Kaunas, 1997, p. 53.

¹⁹³Kaunas, 1862 lapkričio 12 d. Kauno gubernatoriaus kanceliarijos aiškinamasis raštas apie vaistinių prekių ir sudėtingų vaistų prekybą vaistų krautuvėse. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 600, l. 1–6.

¹⁹⁴Jonava, 1867 lapkričio 13 d. Jonavos miestiečio Žydų bendruomenės nario Chaikelio Rubinovičiaus pareiškimas Kauno apskrities 4 nuovados valdytojui p. Germanui. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 737, l. 137.

¹⁹⁵S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 292, b. 26.

Vaistinininkai piktinosi farmacijos išsilavinimo neturinčių konkurentų veikla ir net koneveikė juos spaudoje. „Pas mus Lietuvoje griebėsi tokias sankrovas atidengti daugiausia žydėliai, vakar dar žibalą ir pipirus pardavinėję, o šandien aptiekiais save vadindami, imasi net vaistus pagal gydytojų receptų taisyti“, – rašė provizorius Zenonas Kuzavas. Pasak autoriaus, tokios liberalios tvarkos nebuvo Lenkijoje ir Suvalkų gubernijose. Z. Kuzavas piktinosi, kad carinėje Rusijoje leidžiama prekiauti vaistais *mažai raštingiems* – jo vadinamiems aferistams¹⁹⁶. Kartais vaistų krautuves atidarydavo farmacininkai, negavę leidimo steigti vaistinės. Pavyzdžiui, XX a. pradžioje Kaune veikė prov. G. S. Linkovskio, Biržuose – provizoriaus A. Marcinkevičiaus vaistų krautuvės (17, 18 pav.).

Atkakli kova prieš prekybą vaistais krautuvėse prasidėjo nepriklausomoje Lietuvoje. 1919 m. čia veikė 144 vaistų krautuvės ir 106 vaistinės¹⁹⁷. 1920 m. balandžio 15 d. VRM išleido įsakymą, įpareigojantį per aštuonis mėnesius, tai yra iki 1921 m. sausio 1 d., uždaryti visas vaistų krautuves. Įsakymas sulaukė staigaus šiuo verslu užsiimančių žmonių pasipriešinimo. Po mėnesio, gegužės 12 d., krautuvinininkai įsteigė Vaistų krautuvių savininkų sąjungą ir kreipėsi į Vyriausybę, kad minėtas įsakymas būtų atšauktas. Netrukus terminas, iki kada privaloma uždaryti krautuves, buvo pratęstas, o vėliau atšauktas¹⁹⁸. Po šios nesėkmės pradėta nuosekliau rengtis krautuvinininkų veiklos suvaržymams, atlikti patikrinimai, nustatyti pažeidimai, skirtos baudos. 1922 m. krautuvių skaičius sumažėjo iki 128. Dvylikos vaistų krautuvių savininkai buvo provizoriaus padėjėjai, vienos, veikusios Luokėje (Telšių aps.) – provizorius Chaimas Kaganas, kiti savininkai farmacijos išsilavinimo neturėjo. 12 krautuvių priklausė lietuviams, kitos 116 – žydams¹⁹⁹. 1923 m. SD iškėlė krautuvinininkams 90 bylų, už 25 000 litų konfiskuota vaistų ir skirta keli tūkstančiai litų baudų. Beveik du trečdaliai visų krautuvių savininkų buvo kaltinami įvairiais pažeidimais, vaistų gamyba ir falsifikatų pardavimu²⁰⁰. 1926 m. VRM dar griežčiau suvaržė krautuvinininkų veiklą, nurodė, kokiomis medžiagomis jiems leidžiama prekiauti ir kokiomis draudžiama. Krautuvių savininkai Kaune organizavo susirinkimą. Į jį pakvietė Seimo narį advokatą Ozerį Finkelšteiną (1863–1932). Reikalauta ne susiaurinti, bet išplėsti vaistinių medžiagų, kuriomis leidžiama prekiauti krautuvėse, sąrašą. Valdžios institucijų pastangas riboti šią prekybą įvardijo kaip *nukreiptas į žydų tautą*. Seimo narys O. Finkelšteinas įteikė VRM krautuvinininkų teises *ginantį* pareiškimą, tačiau šį kartą VRM sprendimas nebuvo pakeistas ir į prašymus neatsižvelgta²⁰¹.

Valdžios institucijoms nerimą kėlė nelegali vaistų prekyba, ypač – spiritinio eterio, vadinamosios *anodijos*, pardavinėjimas. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje *anodija* tapo brangios degtinės alternatyva. Dažniausiai eterio buvo užlašinama ant cukraus ir šis mišinys buvo tirpinamas burnoje. *Anodijos* žmonės įsigyda-

¹⁹⁶Z. K. Apie gydytojus ir aptiekiaus. (Prie d-ro Jarašiaus straipsnio). *Lietuvos žinios*, 1911, sausio 27 (vasario 9), nr. 11, p. 1.

¹⁹⁷Kaunas, 1920. Farmacijos skyriaus veiklos apžvalga. LCVA. F. 380, ap. 1, b. 88, l. 53.

¹⁹⁸Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2005, t. 3, p. 21.

¹⁹⁹*Lietuvos medicinos, farmacijos ir veterinarijos personalo ir įstaigų sąrašas*. 1924–1925 met. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1925, p. 31–33.

²⁰⁰Farmacijos reikalai. *Medicina*, 1924, nr. 3, p. 229.

²⁰¹Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2005, t. 3, p. 21.

17 pav. Provizoriaus G. S. Linkovskio vaistų krautuvė Kaune, Rotušės aikštėje, XX a. pradžia.
Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

18 pav. Provizoriaus Apolinaro Marcinkevičiaus vaistų krautuvė Biržuose, 1913 m.
Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

vo pas kontrabandininkus (*šmugelninkus*), taip pat pirkdavo vaistų krautuvėse ir vaistinėse. XIX a.–XX a. I pusėje spiritinis eterio tirpalas buvo dažna sudedamoji vaistų dalis, taip pat populiarė svaiginimosi priemonė.

1906 m. laikraštyje „Lietuvos ūkininkas“ autorius Burba iš Varnių (Telšių apskritis) rašė, kad šio krašto gyventojams nuo seno *anodija* tapo mylimiausiu visas ligas gydančiu vaistu. Autorius nurodo, kad Varnių miestelyje viena vaistų krautuvė per mėnesį anodijos parduoda už 48–50 rublių²⁰².

1915 m. gydytojas Kazys Grinius laikraštyje „Sveikata“ taip pat perspėjo apie eterio žalą. Jis pažymėjo, kad karo metais uždraudus prekiauti alkoholiu, žmonės svaiginosi vaistinėje įsigyta valerijonų tinktūra, odekolonu ir, žinoma, eteriu. Jo straipsnio antraštė įspėja – *Negerkite degamojo spirito, nes apaksite*²⁰³. 1937 m. Raseinių apskrities Eičių kaimo gyventojas K. Pikčiūnas už eterio laikymą buvo nubaustas kalėti šešis mėnesius ir 300 litų pinigine bauda²⁰⁴.

Gyventojai eterį be recepto pirkdavo ir vaistinėse. Plokščių vaistinė (Šakių rajonas) per metus parduodavo apie 2 000 gramų eterio, Viduklės kaimo vaistinė – apie 1 000 gramų. 1921 m. Farmacijos kolegija, siekdama užkirsti kelią piktnaudžiavimui, pasiūlė sunkiai įgyvendinamą sprendimą – vaistinėje vienam asmeniui per dieną išduoti ne daugiau kaip 25 gramus eterio. Tik 1936 m. eteris ir jo mišiniai buvo įtraukti į Svaigiųjų vaistų sąrašą ir be recepto neparduodami.

Pažaboti vaistų krautuvių veiklą aktyviai reikalavo vaistinių savininkai. Valdžios institucijos stengėsi riboti vaistinių medžiagų prekybą kitose vietose nei vaistinėse, kontroliuoti stipriai veikiančių medžiagų pardavimą, tikrinti krautuves ir apie rastus nusižengimus viešai skelbti spaudoje.

Ilgainiui vaistų krautuvių savininkai perorganizavo savo veiklą, nes prekyba vaistais jiems buvo vis mažiau pelninga. Trumpėjo sąrašas gydomųjų medžiagų, kuriomis jiems leista prekiauti. Vaistų krautuvės sulaukdavo didesnio kontrolierių dėmesio, o valdžios institucijos – vaistinių savininkų skundų dėl krautuvininkų veiklos. Todėl šia veikla užsiimančių prekeivių skaičius mažėjo ir mažmeninė vaistų prekyba pamažu koncentravosi vaistinėse.

²⁰²Burba. Varniai (Telšių apskričio). *Lietuvos ūkininkas*, 1906 rugsėjo 27 (spalio 10), nr. 51, p. 3 (583).

²⁰³Negerkite degamojo spirito, nes apaksite. *Sveikata*, 1915, nr. 1, p. 3.

²⁰⁴Samulionytė Janina. Kontrabanda muziejuose: anodija. *Lietuvos muziejų rinkiniai*, 2004, nr. 3, p. 35–40.

2. VISUOMENINIS DARBAS

2.1. Farmacininkų visuomeninio darbo ištakos ir jų veikla Vilniaus medicinos draugijoje

Europos farmacijos istorijoje šimtmetis – XVIII a. II pusė–XIX a. I pusė – vadinamas *farmacijos aukso amžiumi*. Tai naujų medžiagų (organinių rūgščių, alkaloidų, glikozidų ir kt.) atradimų ir aktyvaus farmacininkų dalyvavimo tiriamojame veikloje laikotarpis. Jų atradimai buvo įdiegti ne tik į gydymą, bet ir žemės ūkį, maisto pramonę, chemijos mokslą ir kitas sritis. XVIII–XIX a. sandūroje įvyko chemijos ir farmacijos mokslų susilieėjimas. Šį vyksmą lėmė ekonominiai veiksniai, plečiantis pramonei reikėjo vis daugiau cheminių junginių, o vaistinių laboratorijos buvo technologiškai pasirengusios juos gaminti ir kurti. Jose pradėta gaminti ne tik vaistus, bet ir dažus, kosmetiką, chemikalus ir kt. Ekonominė nauda, kurią vaistininkai gaudavo iš šios gamybos, leido tobulinti technologijas, diegti naujoviškesnę aparatūrą ir tęsti tyrimus. Dalis garsių farmacininkų atradėjų neturėjo oficialaus teorinio pasirengimo, jie žinias įgijo tik praktikuodami vaistinėse, pavyzdžiui, fitochemijos pradininkas Švedijos Šiopingo (*Köping*) miestelio vaistininkas, organinių rūgščių atradėjas, Karališkosios Švedijos mokslų akademijos narys Karlas Vilhelmas Šelė, *Carl Wilhelm Scheele*, (1742–1786), alkaloido morfino atradėjas Frydrichas Vilhelmas Sertiurneris, *Friedrich Wilhelm Sertürner* (1783–1841) ir kt. Farmacininkai pasiūlė naujų gydomųjų medžiagų, tačiau šias naujoves atsargiai vertino gydytojai, vengdami rizikuoti ir diegti jas praktikoje. Urbanizacijos procesas greitino užkrečiamųjų ir kitų ligų plitimą, o jas įveikti to meto medicina buvo bejėgė.

Klestint Europos farmacijai atsiskleidė ir Vilniaus vaistininkų mokslinė ir visuomeninė veikla, kuri buvo glaudžiai susijusi su Vilniaus universitetu ir Vilniaus medicinos draugija. 1781 m. VU įsteigus Medicinos kolegiją, pradėta rengti gydytojus. XVIII a. pabaigoje iš Turino (Italija) į Vilnių atvykęs Jozefas Sartorijus, *Josephus Gerardus Sartorius*, (?–1799) tapo pirmuoju VU chemijos profesoriumi ir nuo 1784 m. skaitė chemijos, o nuo 1785 m. – ir farmacijos paskaitas. Universitetas buvo atviras visuomenei, paskaitas galėjo lankyti ne tik studentai, bet ir miesto bendruomenė, todėl dalis vaistininkų ir jų padėjėjų klausėsi lotynų kalba skaitomų prof. J. Sartorijaus, vėliau lenkų kalba skaitomų prof. Andriaus Sniadeckio, *Jędrzej Sniadecki*, (1768–1838) ir Johano Frydricho Volfango, *Johannes Friedrich Wolfgang* (1776–1859) chemijos ir farmacijos paskaitų²⁰⁵. Vilniaus vaistininkai praktikai ne tik domėjosi farmacijos mokslu, bet ilgainiui

²⁰⁵Jozefas Sartorijus – VU (tuo metu vadinamos Lietuvos Vyriausiosios mokyklos) profesorius. Nuo 1784 m. skaitė chemijos, nuo 1795 m. ir farmacijos kursą. Andrius Sniadeckis (1768–1838), 1797–1832 m. – VU chemijos profesorius, chemijos vadovėlio autorius, VU chemijos laboratorijos įkūrėjas, 1798–1803 m. dėstė farmaciją.

patys įsitraukė į bendruomenišką profesinę veiklą, tiriamąjį darbą ir farmacijos mokslo žinių sklaidą. XIX a. pradžioje Europos vaistininkai jungėsi į profesines draugijas, kurių pagrindinis tikslas – farmacijos mokslo žinių diegimas į praktiką, bendradarbiavimas tarp kolegų ir kitų sričių praktikų.

Paveikiausia tokio bendravimo priemone tapo profesinė spauda, pamažu keitūsi iki tol vyravusį būdą dalytis mokslo žiniomis privačiai susirašinėjant.

XIX a. pradžioje įvyko svarbios medicinos permainos. Dar XVIII–XIX a. sandūroje Europoje vyravo vadinamasis medicinos nihilizmas. Gydytojai buvo bejėgiai prieš greitai plintančias ligas, visuomenė negerbė gydytojo profesijos ir nesitikėjo veiksmingos pagalbos. Medicinos studijos Gardino karališkoje medicinos mokykloje ir Vilniaus universiteto Medicinos fakultete buvo nepopuliarios. Tik XIX a. pradžioje pradėta vertinti, kad medicina prilygsta tokiems mokslams kaip filosofija, istorija, o išsilavinę gydytojai nusipelno visuomenės pagarbos ir gali ne tik išgydyti ligas, bet ir užkirsti joms kelią²⁰⁶. Daugėjo norinčiųjų studijuoti mediciną. 1839–1857 m. net 67 proc. studentų iš Lietuvos mokėsi Maskvos universiteto Medicinos fakultete, o 1850–1918 m. 59 proc. jaunuolių iš Lietuvos – Dorpat (dabar – Tartu) universitete studijavo mediciną²⁰⁷.

Vilniaus universitete įkūrus Medicinos fakultetą, į jį buvo kviečiami dirbti medicinos profesorai iš Italijos, Austrijos, Prancūzijos.

Išskirtinę svarbą Lietuvos medicinos raidai turėjo iš Vienos į Vilnių 1804 m. atvykę Europoje žinomi gydytojai tėvas Johanas Pėteris Frankas, *Johann Peter Frank*, (1745–1821), ir sūnus Jozefas Frankas, *Joseph Frank*, (1771–1842). Vos dešimt mėnesių Vilniuje gyvenęs ir dirbęs J. P. Frankas parengė VU medicinos studijų pertvarkos planą, įdiegė praktinį klinikinio gydymo kursą, įsteigė Terapijos kliniką²⁰⁸. Beveik dvidešimt metų (iki 1823 m.) Vilniuje dirbęs jo sūnus prof. Jozefas Frankas buvo daugelio idėjų, modernizavusių sveikatos apsaugą Lietuvoje, iniciatorius. Vienas iš reikšmingiausių jo nuopelnų – profesinės organizacijos Vilniaus medicinos draugijos, subūrusios gydytojus ir vaistininkus bendram darbui, įkūrimas.

1805 m. gruodžio 12 d. prof. J. Franko namuose įkurta Vilniaus medicinos draugija (VMD). Tarp 15 šios draugijos steigėjų buvo trys Vilniaus vaistininkai: J. F. Volfgangas, Karlas Vagneris, *Charles Wagner*, (1786–1863), Jurgis Gutas, *George Gutt*, (19–20 pav.).

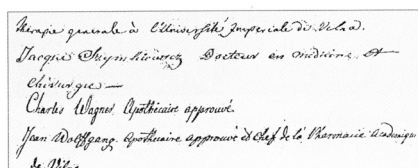
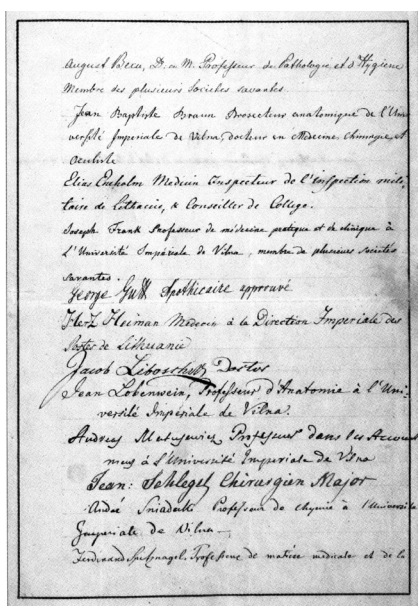
Pirmuoju draugijos pirmininku išrinktas prof. Andrius Sniadeckis (21 pav.), išdą patikėta tvarkyti vaistininkui J. Gutui, išdininko pareigas jis vykdė 10 metų, t. y. 1805–1817 m. Draugijos šūkis – *Tarnauti mokslui ir gimtajam kraštui* – nusakė VMD tikslus. Visi draugijos nariai buvo raginami įsitraukti į medicinos mokslo žinių kūrimą, sklaidą, diegimą į praktiką ir privalėjo kasmet parengti po pranešimą, o nesilaikančius šio reikalavimo 1814 m. nutarta net šalinti iš draugijos²⁰⁹. Draugija numatė rūpintis trimis sritimis – medicina, chirurgija ir vaistininkystės mokslu (*Nauki Aptekarskiey*).

²⁰⁶Miežutavičiūtė Vitalija Janina. *Vilniaus medicinos draugija ir jos kova su infekcinėmis ligomis (1805–1939)*: daktaro disertacija: rankraštis. Kaunas, 1998, p. 16–17.

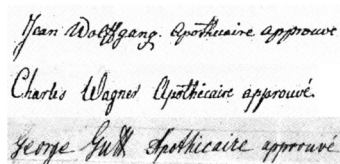
²⁰⁷Tyla Antanas. *Lietuviai ir Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802–1918 metais*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013, p. 73–75.

²⁰⁸Frankas Jozefas. *Atsiminimai apie Vilnių*. Vilnius: Mintis, 2001, p. 5.

²⁰⁹Miežutavičiūtė Vitalija Janina. *Vilniaus medicinos draugija ir jos kova su infekcinėmis ligomis (1805–1939)*: daktaro disertacija: rankraštis. Kaunas, 1998, p. 17, 21.

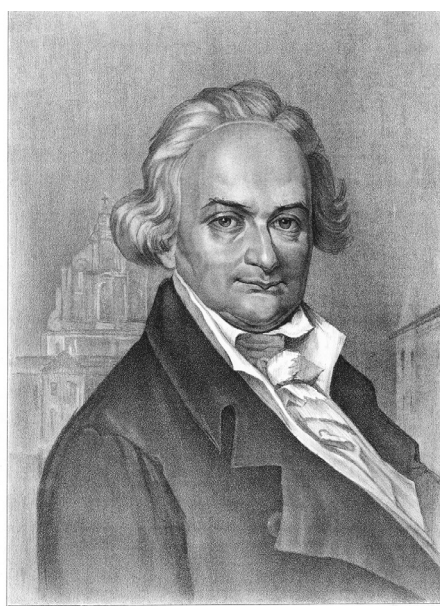

19 pav. Vilniaus medicinos draugijos steigimo statuto fragmentas, 1805 m. Dokumentas iš Vilniaus universiteto bibliotekos

20 pav. Vilniaus vaistininkų Johano Frydricho Volfgango, Karlo Vagnerio, Jurgio Guto parašai Vilniaus medicinos draugijos statute, Vilnius, 1805 m.

Vienas aktyviausių VMD narių J. F. Volfgangas (22 pav.) bendrai veiklai siekė suburti Vilniaus vaistininkus ir įsteigti VMD Farmacijos skyrių. Šią idėją 1819 m. kovo 12 d. išdėstė VMD posėdyje ir sulaukė draugijos narių pritarimo. VMD daugiausia dėmesio skyrė medicinai, o farmacijos klausimai likdavo antraeiliai. Tad efektyves-

Andrius Sniadeckis
1768-1838

21 pav. Pirmasis Vilniaus medicinos draugijos prezidentas profesorius Andrius Sniadeckis (1768-1838). Estampas. Autorius J. Kadušinas. Lietuvos dailės muziejaus eksponatas. G-574

22 pav. Profesorius Johanas Frydrichas Volfgangas (1776-1859). Estampas. Autorius Antanas Jankevičius. Lietuvos dailės muziejaus eksponatas. D. F. 1834 G-2934

nis darbas, aptariant farmacijos reikalus, galėjo vykti mažesniame draugijos narių rate, kuriame dėmesys būtų skiriamas farmacijai.

Tuo metu carinėje Rusijoje veikė dvi farmacininkų organizacijos: 1803 m. Rygoje įkurta Rygos chemijos-farmacijos draugija, *Rigaer Chemisch-pharmazeutischen Gesellschaft*²¹⁰ ir Sankt Peterburgo Farmacininkų draugija, įsteigta 1818 m.²¹¹

Vilniaus vaistininkai, parengę skyriaus veiklos planą, išsiuntė 82 laiškus Vilniaus, Gardino, Bialystoko, Podolės, Mogiliovo, Vitebsko, Volynės gubernijų vaistininkams, kviesdami dalyvauti VMD Farmacijos skyriaus darbe. Laiške išdėstė organizacijos tikslus ir numatomus darbus²¹². Po mėnesio, 1819 m. balandžio 12 d., VMD posėdyje buvo paskelbta apie Farmacijos skyriaus įsteigimą ir patvirtinti nuostatai. Gegužės 17 d. įvyko pirmasis posėdis, jam vadovavo VMD pirmininkas Johanas Andrius Lobenveinas, *Joannes Andreas Lobenwein*, (1758–1820). Išrinkta skyriaus valdyba, pirmuoju valdybos pirmininku tapo J. Gutas (1769–1836), sekretoriaus pareigas ėjo J. F. Velkas, išdininko – M. Šulcas. Šiame posėdyje aptarti organizaciniai klausimai ir numatyta kitais, 1820 m., išleisti profesinį periodinį leidinį²¹³. Farmacijos skyriaus vadovas buvo kasmet perrenkamas. 1820 m. gegužės 19 dieną slapto balsavimo metu vienbalsiai išrinktas K. Vagneris²¹⁴, po metų, 1821 m., gegužės 19 d. jį pakeitė J. F. Volfgangas, o K. Vagneris tapo pavaduotoju, M. Šulcas rūpinosi skyriaus finansais²¹⁵.

Farmacijos skyriaus nariai paskelbė konkrečius uždavinius – turtinti *farmakologijos kabinetą*. Tai tarsi muziejus, kuriame kolekcionuojamos augalinės, gyvūninės, mineralinės kilmės medžiagos, vadinamos *materia medica*, naudojamos vaistams gaminti. Kitas uždavinys – organizuoti vaistų žaliavų, mineralinių vandenų cheminius tyrimus ir informuoti VMD Farmacijos skyriaus narius apie laboratorijose atliekamų tyrimų rezultatus. Tobulinti vaistų gamybos technologijas ir kurti naujas. Ieškoti brangios užsienio produkcijos analogų ir juos pakeisti gaminamais vaistinėse vaistais. Auginti retus vaistinguosius augalus, stebėti paroduamų žaliavų kokybę ir apie netinkamas arba falsifikuotas medžiagas rengti pranešimus ir viešai įspėti visuomenę. Vaistininkai buvo raginami domėtis farmacijos mokslo naujovėmis, atradimais, naujų įrenginių diegimu į vaistų gamybą, įvairių prietaisų tobulinimu ir šias žinias populiarinti tarp kolegų²¹⁶.

Pirmaisiais Farmacijos skyriaus veiklos metais nariai kas mėnesį (išskyrus vasarą) rengė susirinkimus, kuriuose pateikdavo įvairių tyrimų rezultatus ir užsienio farmacijos spaudos apžvalgas. Pavyzdžiui, birželio 3 d. posėdyje prof. J. F. Volfgangas skaitė pranešimą apie farmacininkų rengimo problemas. K. Vagneris apžvelgė Anglijos medicinos ir farmacijos būklę²¹⁷. 1819 m. spalio 2 d.

²¹⁰Stradinš Jānis, Salaks Juris. Apotheken und Apotheker in Lettland. In *Die Apotheke: historische Streiflichter*. Basel: Roche, 1996, s. 134.

²¹¹Gudienė Vilma, Kripaitytė Aurima. Professional associations of pharmacists in Lithuania: history and directions of activity. *Medicina*, 2002, no. 38, p. 1231.

²¹²Lista Farmaceutow do których rozesłany okólnik z wyrażeniem miast w których utrzymują apteki. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, t. 1, nr. 2, s. 270–272.

²¹³Kronika farmaceutyčna. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, t. 1, nr. 2, s. 266–267.

²¹⁴Kronika farmaceutyčna. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, t. 1, nr. 3, s. 407.

²¹⁵Kronika farmaceutyčna. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1822, t. 2, nr. 1, s. 663.

²¹⁶Prawidła dla Wydziału farmaceutyčnego Towarzystwa medycznego Wileńskiego, na dnia 12 kwietnia 1819 r. postanowione. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, t. 1, nr. 1, s. 152–154.

²¹⁷Kronika farmaceutyčna. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, t. 1, nr. 2, s. 266–267.

keturi pranešėjai kalbėjo apie cheminių preparatų gamybą, vaistinių medžiagų klastojimo atvejus, galimus brangių importinių žaliavų vietinius analogus, technologinius vaistų gamybos procesus. Du vaistininkai parengė užsienio spaudos apžvalgą. Po mėnesio vykusiame susirinkime perskaityti septyni, o gruodžio 2 d. – du originalūs pranešimai ir apžvelgta užsienio spauda. Kitais, 1820, metais Vilniaus vaistininkai posėdžių metu pateikė po 4–8 pranešimus²¹⁸.

1820 m. Farmacijos skyriaus nariai pradėjo leisti periodinį darbų rinkinį „Pamiętnik farmaceutyczny Wileński“, „Vilniaus farmacijos užrašai“, kuriame publikavo ir susirinkimuose skaitytus pranešimus²¹⁹.

Tai pirmasis tokio pobūdžio periodinis leidinys lenkų kalba.

2.2. Profesinis leidinys

„Pamiętnik farmaceutyczny Wileński“, „Vilniaus farmacijos užrašai“

Europoje farmacijos žurnalus pradėta leisti XVIII a. pabaigoje. Pirmasis išėjo 1780 m. Vokietijoje. Tai Johano Giotlingo, *Johann Friedrich August Göttling*, leistas „Almanach oder Taschenbuch für Scheidekünstler und Apotheker“. Nuo 1793 m. Vokietijoje ėjo „Journal der Pharmacie“. Jo leidėjas ir redaktorius – įžymus Vokietijos farmacijos profesorius, VMD garbės narys, J. F. Volfgango bičiulis J. B. Tromsdorfas. 1797–1799 m. Paryžiaus farmacininkų draugija leido periodinį profesinį žurnalą „Journal de la Société de pharmacie de Paris“, kurį vėliau sujungė su „Annales de chimie“. 1808–1814 m. ėjo farmacijos naujienlaikraštis „Bulletin de pharmacie“, 1818–1837 m. – farmacijos žurnalas „Journal de pharmacie“. Rygoje vokiečių kalba 1803–1808 m. ėjo periodinis farmacijos žurnalas „Russisches Jahrbuch der Pharmacie“, „Rusijos farmacijos metraštis“²²⁰, ir kiti žurnalai. 1820–1822 m. Vilniaus vaistininkai leido „Pamiętnik farmaceutyczny Wileński“, „Vilniaus farmacijos užrašus“ (23 pav.).

Spauda tapo pagrindine bendradarbiavimo priemone, jungiančia skirtingų šalių farmacininkus. Vokietijos, Prancūzijos, Lenkijos, Rusijos imperijos vaistininkai profesiniuose leidiniuose keisdavosi mokslo duomenimis, aprašė tyrimus, atliekamus jų laboratorijose. Žurnalų skaitytojai farmacininkai, sužinoję apie naujos medžiagos išskyrimą ar naujo vaisto gamybos technologiją, aprašytą metodą taikė savo laboratorijose. Tokiu būdu XIX a. pradžioje vyko skirtingų šalių, skirtingomis kalbomis kalbančių vaistininkų bendras darbas.

Rengdami pranešimus ir publikacijas VMD Farmacijos skyriaus nariai rėmėsi ir kitų autorių darbais, analizavo jų tyrimus. Farmacijos skyrius prenumeravo tuo metu carinėje Rusijoje ir Europoje leidžiamus farmacijos žurnalus. Susirinkimuose buvo apžvelgiamas užsienio leidinių turinys, aptariamose išskirtinėse publikacijose. 1819 m. spalio 2 d. vaistininkai K. Vagneris ir J. F. Velkas pristatė naujausio Paryžiuje leidžiamo farmacijos žurnalo „Journal de pharmacie“ ir

²¹⁸Kronika farmaceutyczna. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, t. 1, nr. 3, s. 407.

²¹⁹Kaikaris Alfonsas. *Lietuvos farmacijos istorija. Atsiminimai*. Kaunas: Sveikatingumo ir medicinos reklamos centras, 2000, p. 38.

²²⁰*Archiv der Pharmacie des Apotheker-Vereins im nördlichen Teutschland*. Reihe 2, Lemgo, 1838, Bd 14. s. 57.

Sposób doświadczania czystości Cyny, iaka się w handlu znajdować zwykłą, przez P. Kaulquelin	164	O sposobie robienia balsamu siarczowego (<i>Oleum lini sulphuratum</i>) podanym przez P. J. C. C. Schradera	76
Nowsze postrzeżenia o doświadczaniu Cyny	167	Plaster z winianem potażu antymoniowym (<i>Emplastrum de tartaro emetico</i>)	78
Wiadomość o mniemanem fałszowaniu preparatów cynku i odkryciu w nim nowego metalu	168	Nowy sposób robienia maści merkurialnej (<i>Unguentum Hydrargyri</i>), przez J. Higgenbotom. tamże	
Sposób zbierania, suszenia i utrzymywania narsznika purpurowego (<i>Digitalis purpurea</i>) przez P. Sestrom	171	Nowy i na krótszy sposób robienia piastu bleywasowego (<i>Emplastrum album coctum</i>), przez P. Trommsdorffa podany	81
O fałszowaniu korzeni mlecznicy gorzkiej (<i>Polygala amara</i>) postrzeżenie Pana Ziz	172	Sposób robienia octanu ołowiu ze zhytkiem zasady	82
Rzecz o niewłaściwym używaniu korzeni mlecznicy gorzkiej (<i>Polygala amara</i>) przez J. Wolfganga	173	Nowy preparat pod nazwiskiem mydła amoniakalnego (<i>sapo ammoniacalis</i>) przez Pana Gudret zalecany	84
O fałszowaniu korzeni mlecznicy senegalskiej (<i>Polygala senega</i>), postrzeżenie F. Welka	177	O tafcie wezykatoryjnej służącej zamiast plastera z much hiszpańskich robiouego, przez M. Szulca	85
O wprowadzeniu w użycie lekarskie wnętrzney kory sosnowey (<i>Alburnum Pini</i>)	179	Łatwy sposób robienia solanu potażowego (<i>chloras potassae</i> v. <i>Hyperhalois potassae</i>) z przyłączoną ryciną do tego, przez M. Szulca podany	87
Piżmo przez J. Wolfganga	303	Sposób robienia fosforanu żelaza płynnego przez prof. Juch podany	89
Malina oddzielno-płciowa (<i>Rubus Chamaemorus</i>) przez J. Wolfganga	431	Postrzeżenie względem olejku lotnego z gałek muszkatowych, przez J. Gutta	91
Szałw. przez J. Wolfganga	444	Postrzeżenie nad krystalizacją oleju lotnego Bahunu (<i>Ledum palustre</i>), przez K. Wagnera	93
Nogiet ogrodowy (<i>Calendula officinalis</i>) przez J. Wolfganga	456	O krystalizacji oleju mięty pieprzowej, postrzeżenie M. Machuauera	97
II. FARMACYA.		O nowo wprowadzonych preparatach w użycie lekarskie, <i>Aqua antimiasmatica simplex</i> i <i>agua antimiasmatica composita</i>	99
O preparatach złota świeżo wprowadzonych w użycie lekarskie	61	Uwagi nad sposobami robienia ekstraktów z dołączeniem wiadomości o nowej machinie wynalezionoy przez hrabiego Reala do wyciągania ekstraktów służących, i o drugiej wydoskonaloney przez P. Döbereinera, przez J. Wolfganga	103
Nowy preparat żywego srebra	64	O robieniu ekstraktów przez P. C. Johnsona	115
<i>Lapis miraculosus</i>	tamże	O preparatach z porostu islandzkiego: I. Sposób robienia czekolady lekarskiej z porostu islandzkiego, przez prof. Juch podany	116
Sposób robienia kwasu octowego przez Pana Creutza podany	65		
Sposób naykorzystniejszy robienia kwasu wodosolnego, podany przez A. F. Gehlena	67		
Poprawiony sposób robienia kwasu fosforycznego	69		
Korzystny sposób robienia kwasu bursztynowego	72		
Uwagi nad robieniem płynu z rogu icleniego (<i>spiritus cornu cervi</i>) i płynnego bursztynianu amoniakalnego (<i>liquor cornu cervi succinatus</i>); podane przez J. Skoczniowskiego aptekarza w Lindawie	75		

23 pav. Žurnalo „Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński“, „Vilniaus farmacijos užrašai“, pirmojo numerio turinys, 1820 m.

vokiškų leidinių apžvalgas²²¹. Straipsnių vertimus rengė J. Gutas ir J. F. Volfgangas. 1821 m. vasario 17 d. J. F. Volfgangas Farmacijos skyriaus susirinkime pateikė informaciją apie alkaloido chinino atradimą, 1822 m. apie jį paskelbė „Vilniaus farmacijos užrašai“²²². 1820 m. prancūzų mokslininkai Pieras Josefas Peletje, *Pierre-Joseph Pelletier*, (1788–1842), ir Žanas Kaventu, *Joseph Bienaimé Caventou*, (1795–1877), išskyrė šią medžiagą, po metų apie ją sužinojo Vilniaus vaistininkai, dar po metų – „Vilniaus farmacijos užrašų“ skaitytojai.

Farmacijos skyriaus posėdžiuose aptartos Europos farmacijos mokslo naujienos per spaudą pasiekdavo Vilniaus gubernijos provincijos vaistines ir kitų gubernijų žurnalo prenumeratorių. Leidinį prenumeravo ne tik vaistininkai ir gydytojai, bet ir dvasininkai, studentai, dvarininkai, kiti inteligentai ir net karininkai²²³. Žurnalas keliavo ne tik Lietuvos, bet ir Varšuvos, Kijevo, Daugpilio, Minsko, Rygos skaitytojams²²⁴. Pirmajame numeryje išvardytos 70 prenumeratorių pavardės²²⁵, 19 iš jų gyveno Vilniuje²²⁶. Vėliau prenumeratorių mažėjo,

²²¹Kronika farmaceutyczna. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, t. 1, nr. 2, s. 268.

²²²Kronika farmaceutyczna. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1822, t. 2, nr. 1, s. 659.

²²³Prenumeratoriai. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, nr. 2, s. 160.

²²⁴Grakauskas V. Iš Vilniaus farmacininkų draugijos istorijos. Iš *Vilniaus Medicinos draugija (1805–1985 m.)*. Vilnius: Mokslas, 1988, p. 35.

²²⁵Prenumeratoriai. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, t. 1, nr. 1, s. 1.

²²⁶Mekas Tauras. Lietuvos įvaizdis „Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński“ žurnale. Iš *Acta Musei historiae medicinae et pharmaciae Lituanicae*. Kaunas: Kauno medicinos akademija, 1995, t. 2, p. 115.

antrajame numeryje minima 40, ketvirtajame – 54 prenumeratoriai. Mėnesio prenumerata kainavo 1,06 rb, be pašto paslaugų – 1,04 sidabro rb.

Žurnalo leidėjai – VMD Farmacijos skyriaus nariai B. Grizeris, J. Gutas, M. Macevičius, M. Machnaueris, M. Šulcas, K. Vagneris, J. F. Velkas, J. F. Volfgangas – pirmaisiais metais išleido keturis (viso leidinio apimtis 558 psl.), antraisiais, 1821 m. – tris, o 1822 m. – vieną 200 puslapių numerį²²⁷.

Halinos Lichockos atliktas išsamus „Vilniaus farmacijos užrašų“ turinio tyrimas atskleidė, kad žurnale buvo paskelbta 160 originalių publikacijų, jos sudarė 47 proc. visų darbų, kita dalis – vertimai iš prancūzų ir daugiausia iš vokiečių farmacijos žurnalų.

Leidinyje spausdinti garsių to meto mokslininkų – J. B. Trommsdorffo (1770–1837), Louiso Nicolaso Vauquelino (1763–1829), Johano Volfgango Dobereinero (1780–1849), Johanno Andreaso Buchnerio (1783–1852) ir kt. – autorių darbai. VMD Farmacijos skyriaus narys korespondentas (nuo 1820 m.), farmacijos profesorius, 1815–1851 m. žurnalo „Repertorium für die Pharmacie“ redaktorius ir „Vilniaus farmacijos užrašų“ bendradarbis J. A. Buchneris į Vilnių siuntė publikacijas apie toksikologiją, farmaciją, fiziką ir chemiją²²⁸. Daugiausia iš užsienio autorių paskelbta J. Tromsdorfo publikacijų (jos sudarė 9,5 proc. visų leidinio „Vilniaus farmacijos užrašų“ publikacijų). 6 proc. darbų buvo versti iš „Allgemeine nordische Annalen der Chemie“ (1817–1822), kurio redaktorius buvo kitas VMD narys korespondentas Alexanderis Nicolausas Schereris (1771–1824). Jis – Sankt Peterburgo farmacijos draugijos kūrimo iniciatorius ir prezidentas, nuo 1815 m. Sankt Peterburgo mokslų akademijos narys. 4 proc. darbų buvo iš žurnalo „Jahrbuch für Chemie und Physik“, kurį leido ir redagavo Halės universiteto fizikos ir chemijos profesorius Johannas Salomo Christophas Schweiggeris (1779–1857).

„Vilniaus farmacijos užrašai“ ir Erfurte leidžiamas „Journal der Pharmacie“, „Farmacijos žurnalas“ pristatė panašias mokslo temas. Abiejų žurnalų redaktoriai, bičiuliai, bendraamžiai – J. F. Volfgangas ir J. B. Tromsdorfas – savo šalyse buvo farmacijos mokslo ir praktikos reformatoriai bei vaistinininkų mokslinės veiklos organizatoriai²²⁹.

Vilniaus vaistinininkai skelbė publikacijas apie fitocheminius, balneologinius tyrimus, vietinių augalų morfologiją, vaistinių žaliavų falsifikavimą ir kt.

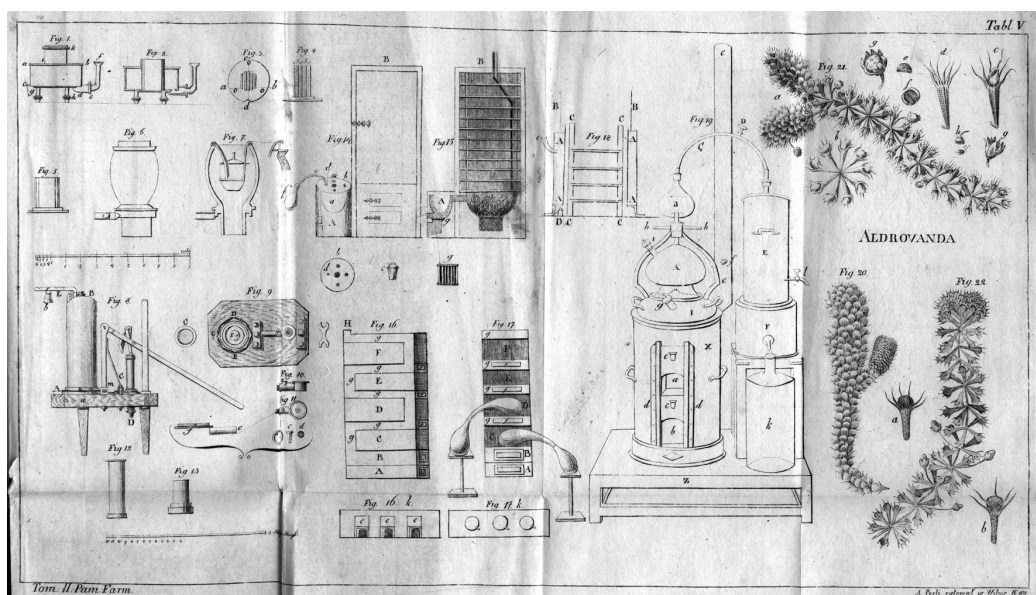
Didžiausias indėlis priskirtinas įvairiapusiam intelektualui, produktyviam, įžvalgiam mokslininkui prof. J. F. Volfgangui. 1817–1822 m. VMD posėdžiuose jis perskaitė 10 pranešimų, „Vilniaus farmacijos užrašuose“ paskelbė 19, o „Dziennik medycyny, chirurgii i farmacyi“ – Medicinos, chirurgijos ir farmacijos žurnale per 25 publikacijas. Jis rašė apie fitocheminius tyrimus, vaistų chemiją ir technologiją, zoologiją, botaniką, balneologiją²³⁰. Tyrė Birštono, Druski-

²²⁷Stakulienė Silvija. Lietuviškoji farmacijos spauda: ištakos ir raida (1905–1940). Iš *Farmacija šiuolaikinėje visuomenėje*: tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Kaunas, 2003, p. 162.

²²⁸Lichocka Halina. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński 1820–1822: bibliografia analityczna zawartosci*. Warszawa: Inst. Hist. Nauki, 1981, s. 12–14.

²²⁹Gorski Peter. Kolektywy farmaceutów wileńskich i erfurckich (1820) widziane w kategoriach pojęciowych Ludwika Flecka (1896–1961). *Kultura i Historia*, 2001, nr. 1. [interaktyvus], [žiūrėta 2003 m. gruodžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/archives/40>>.

²³⁰Bieliński Józef Szeliga. *Stan nauk lekarskich za czasów Akademii medyko-chirurgicznej Wileńskiej: bibliograficznie przedstawiony*. Warszawa: Wyd. i nakł. Towarzystwa lekarskiego Warszawskiego, 1889, s. 860.

24 pav. Žurnalo „Vilniaus farmacijos užrašai“ įklijta, 1822, t. 2

ninkų mineralinius vandenius. Jam vadovaujant buvo atliekami krašto augmenijos tyrimai²³¹. 1821 m. su studentu, vėliau garsiu botaniku, Stanislovu Gorskiu (1802–1864) ekspedicijos Aukštaitijoje metu tyrinėjo augmeniją, rinko pavyzdžius herbariumui²³². Prof. J. F. Volfgangui vadovaujant studentai atrado ir aprašė vietos augalų augavietes, o kolegos iš kitų vietovių siuntė į Vilnių medžiagą apie jų teritorijoje augančius augalus²³³, botaninių ekspedicijų aprašymus²³⁴.

Šie tyrinėjimai buvo aprašomi žurnale „Vilniaus farmacijos užrašai“; augalų morfologija perteikiama spalvotose įklijose, publikuojami naujų vaistų gamybos prietaisų – distiliatorių, presų, kolbų – piešiniai (24 pav.).

Panašiu metu Vilniaus medicinos draugijos nariai leido žurnalą „Pamiętnik Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego“; „Vilniaus medicinos draugijos užrašai“. Pirmasis tomas išėjo 1818 m., antrasis – 1821 m. Abiem – ir gydytojų, ir farmacininkų – žurnalams stigo prenumeratorių, todėl nutarta juos sujungti. Nuo 1822 m. vietoj dviejų žurnalų – „Vilniaus farmacijos užrašai“ ir „Vilniaus medicinos draugijos užrašai“ – pradėta leisti bendrą žurnalą „Dziennik medycyny, chirurgii i farmacyi“, „Medicinos, chirurgijos ir farmacijos žurnalas“. 1822 m. išėjo keturi, 1823 m. – trys, 1824 m. – vienas, o 1830 m. – keturi leidinio numeriai²³⁵. Šiame žurnale publikacijas skelbė prof. J. F. Volfgangas ir 1830 m. tris straipsnius parengė vaistininkas J. F. Velkas²³⁶.

²³¹Rembieliński Robert, Kuźnicka Barbara. *Historia farmacji*. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, 1987, s. 111.

²³²1821, Vilnius. Ekspedicijos dienoraštis. VUB RSk. F20-26.

²³³1822, Kremenecas. Pastabos botanikos klausimais. VUB RSk. F20-36

²³⁴1822, Pinskas. Mokslinės augalų tiriamosios kelionės į Pinsko paviatą ataskaita. VUB RSk. F20-33.

²³⁵Stakulienė Silvija. Lietuviškoji farmacijos spauda: ištakos ir raida (1905–1940). Iš *Farmacija šiuolaikinėje visuomenėje*. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Kaunas, 2003, p. 162.

²³⁶Bieliński Józef Szeliga. *Stan nauk lekarskich za czasów Akademii medyko-chirurgicznej Wileńskiej: bibliograficznie przedstawiony*. Warszawa: Wyd. i nakł. Towarzystwa lekarskiego Warszawskiego, 1889, s. 854.

Profesinių žurnalų leidyba reikalavo daug pastangų – aktyvių autorių, didesnio skaitytojų rato, palaikomojo valdžios požiūrio. Deja, šių aplinkybių stigo Vilniuje leidžiamiems žurnalams ir jų leidyba nutrūko.

Mokslo žurnalą „Vilniaus farmacijos užrašai“ prenumeravo 50–70 skaitytojų, nors tuomet visoje gubernijoje veikė tik 25 vaistinės. Aštuoni Vilniaus vaistininkai rūpinosi žurnalo turiniu, leidyba, finansais. Nenuostabu, kad sunkus leidybos darbas po dvejų metų nutrūko. VMD Farmacijos skyriaus iniciatyvių narių veikla iš esmės pakeitė Lietuvos farmacijos veidą.

Šiems pokyčiams taip pat turėjo įtakos ir Europos farmacijos pažanga, teorinis ir praktinis farmacininkų rengimas Vilniaus universitete, medicinos mokslo ir praktikos proveržis. Šioje aplinkoje ir susiformavo aktyvi, pažangi, novatoriška Vilniaus vaistininkų bendruomenė, kuri rūpinosi ne tik praktika, bet prioritetu laikė tiriamąją veiklą. Jie analizavo užsienio kolegų atradimus ir pritaikė juos savo vaistinėse. Neveiksmingus, bet ilgą laiką vartotus vaistus keitė naujais, savo laboratorijose identifikuodavo brangių vaistų klastotes ir stengėsi užkirsti kelią jų neteisėtai prekybai. Įdiegė naujas technologijas ir atrado bei vaistų gamybai naudojo vietinę augmeniją. Visa tai praturtino vaistų ir jų formų asortimentą, todėl žmonės buvo gydomi patikimesniais ir veiksmingesniais vaistais.

Visuomenėje gerbiami to meto Vilniaus vaistininkai rūpinosi ne tik profesiniais, visuomeniniais reikalais, bet buvo ir įvairiapusės, spalvingos asmenybės.

2.3. Pirmųjų Vilniaus medicinos draugijos Farmacijos skyriaus narių portretai

Kaip jau minėta, trys Vilniaus vaistininkai – J. F. Volfgangas, J. Gutas, K. Vagneris – buvo tarp Vilniaus medicinos draugijos steigėjų, dar penki – B. Grizeris, M. Machnaueris, M. Macevičius, M. Šulcas ir J. F. Velkas – į VMD įstojo 1818–1819 m. Taigi visi Vilniaus vaistinių savininkai tapo šio skyriaus nariais.

Šeši iš jų turėjo Vilniaus universitete įgytus vaistininko diplomus. Jie tapo filosofijos kandidatais, o išklaukę farmacijos, medicinos kursą ir išlaikę egzaminus – vaistininkais. Tik J. F. Velkas ir J. Gutas nestudijavo universitete, bet išlaikė specialius egzaminus Gydyimo valdyboje ir gavo vaistininko diplomus²³⁷. XIX a. pradžioje carinėje Rusijoje veikė vos keli universitetai, kuriuose buvo galima studijuoti farmaciją. Dauguma vaistininkų diplomus įgydavo išlaikę egzaminus prie Gydyimo valdybos sudarytos komisijos. 1810 m. carinės Rusijos valdžia sugrupavo tarnautojus, taip pat ir farmacijos specialistus, į tam tikras kategorijas: turintieji aukščiausią vaistininko *laipsnį*, buvo priskirti prie devintosios valdininkų klasės, provizoriai – 10, provizoriaus padėjėjai (*gizeliai*) 11 klasės²³⁸. Taigi 7 Vilniaus vaistininkai buvo priskirti prie 9 valdininkų klasės, vienas provizorius J. F. Velkas – 10 klasės, 5 *gizeliai* – 11 klasės²³⁹.

²³⁷S. Pb. CVIA. F. 1299, ap. 4, b. 11.

²³⁸Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 28–29.

²³⁹S. Pb. CVIA. F. 1299, ap. 4, b. 11.

Carinės Rusijos Gydyimo valdybos personalo sąrašuose pateikti aprašymai apie darbuotojų išsilavinimą, jų šeimos sudėtį, profesinę ir visuomeninę veiklą, nuopelnus imperijai. 1823 m. tokiam dokumente išdėstyta informacija apie penkis Vilniaus vaistininkus: J. Gutą, K. Vagnerį, M. Machnauerį, M. Šulcą ir J. F. Velką. Dokumente rašoma, kad jie 1812 m. aukojo medikamentų imperijos armijai, o Šv. Onos (Anos) trečiojo laipsnio ordino kavalierius vaistininkas M. Šulcas už tai apdovanotas net caro padėka.

Vaistininkai priklausė Vilniaus labdarybės draugijai (įsteigta 1807 m.), aukojo vaistus jos globotiniams. 1820 m. M. Šulcas už savo lėšas atvežė prietaiso, gaminančio sieros vonias, modelį. Buvo numatoma už Vilniaus labdarybės draugijos lėšas įrenginį įsigyti²⁴⁰.

1807 m. K. Vagneris ir J. Gutas prižiūrėjo Vilniaus karinę valstybinę vaistinę prie Šv. Ignato ligoninės. Čia nemokamai dirbo K. Vagnerio *gizeliai* ir mokiniai. K. Vagneris 1818 m. – Vilniaus evangelikų kolegijos viceprezidentas, 1819 m. – prezidentas. Visi Gydyimo valdybos užsakyti toksikologiniai tyrimai nemokamai buvo atliekami K. Vagnerio vaistinėje²⁴¹.

Vilniaus vaistininkai buvo kilmingi miestiečiai, rašoma *dvarininkai neturintys valstiečių*. Pavyzdžiui, „Žaliosios“ vaistinės savininkas ir vedėjas Michailas Macevičius (1774–1820) kilęs iš Slonimo pavieta *neturtingos bet garbingos bajorų šeimos*. Gimtinėje jis mokėsi ir atliko vaistinės mokinio praktiką, tuomet persikėlė į Vilnių tapo „Žaliosios“ vaistinės provizoriaus padėjėju, lankė paskaitas Vilniaus universitete, 1809 m. įgijo filosofijos kandidato laipsnį, 1811 m. išlaikė provizoriaus egzaminus. Po metų tapo minėtos vaistinės savininku ir vedėju²⁴².

XIX a. pradžioje Vilniaus vaistininkai pasižymėjo išskirtiniu solidarumu, savitarpio pagalba. Mirus vaistininkui jo įpėdiniai privalėjo nedelsdami surasti naują vaistinės vedėją. Kol vykdavo paieškos, vaistinę prižiūrėdavo kitos vaistinės savininkas. Pavyzdžiui, „Žaliosios“ vaistinės savininko našlė Johana Macevič (Macewicz), 1820 m. palaidojusi savo 46 metų vyrą, vadovauti vaistinei pasamdė vedėją, kurį po metų atleido dėl nesutarimų. Tuomet savininkė numatė, kad vaistinės vedėjo pareigas eis jau 14 metų šioje vaistinėje dirbęs provizoriaus padėjėjas Liudvikas Reinhardas. Iki tol, kol 1821 m. L. Reinhardas išlaikė provizoriaus egzaminus²⁴³, našlės vaistinę prižiūrėjo K. Vagneris.

Mirus vaistininkui B. Grizeriui, mažamečių jo vaikų paveldėtą vaistinę prižiūrėjo Vilniaus vaistininkas Michailas Machnaueris²⁴⁴. Mirus M. Machnaueriui (1828 m.), jo įpėdiniu vaistinės vedėju laikinai buvo K. Vagneris²⁴⁵.

Vilniaus vaistininkus vienijo aktyvus dalyvavimas bažnytinės bendruomenės veikloje, mokslinė, visuomeninė, šviečiamoji veikla. Pavyzdžiui, M. Šulcas konsultavo pirmosios 1823 m. į lietuvių kalbą išverstos kulinarijos knygos apie

²⁴⁰Lichocka Halina. *Badania leczniczych wód mineralnych w Polsce (1800–1858) z perspektywy rozwoju chemii*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1989, s. 92.

²⁴¹S. Pb. CVIA. F. 1299, ap. 12, b. 727.

²⁴²*Pamiętnik farmaceutyczny Wileński*, 1820, nr. 3, s. 421.

²⁴³LVIA. F. 564, ap. 1, b. 13, l. 123.

²⁴⁴S. Pb. CVIA. F. 1299, ap. 13, b. 727.

²⁴⁵S. Pb. CVIA. F. 1299, ap. 15, b. 1114.

islandinės kerpenos panaudojimą maistui gaminti „Apie darymą valgio iš kerpių islandų“ rengėjus²⁴⁶.

Istoriografijoje nuodugniai atskleisti trijų vaistininkų, buvusių tarp VMD steigėjų, viešo ir privataus gyvenimo epizodai. Kaip jau minėta, XIX a. pradžioje Vilniuje dirbę vaistininkai buvo kilmingi bajorai, o vaistininkai Martynas Vagneris ir jo sūnus Karlas turėjo grafo titulą. Jolanta Žentelytė-Butkevičienė, tyrinėjusi Vagnerių giminės genealogiją, nustatė, kad ši iš Prūsijos kilusi šeima, XVII a. apsigyveno Ščecine (*Szczecin*), o XVIII a. persikėlė į Bydgoščių (*Bydgoszcz*), kur ir gimė būsimas vaistininkas Martynas Vagneris²⁴⁷. Prieš persikeldamas į Vilnių grafas M. Vagneris dirbo karaliaus dvaro vaistininku, Apeliacinio teismo pirmininku. VU bibliotekoje saugoma Martyno Vagnerio Vienos universitete 1778 m. lapkričio 27 d. apginta fiziologijos-medicinos daktaro disertacija *Apie kraują (De Sanguine)*²⁴⁸.

1777 m. rugpjūčio 18 d. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Stanislovas Augustas suteikė M. Vagneriui privilegiją steigti Vilniuje vaistinę²⁴⁹.

Ji, pavadinta „Žydrąja vaistine“, veikė Rotušės aikštėje esančiame Abramovičiaus name (dabar – Didžioji g. 36.). 1818 m. pavasarį savininkai vaistinę perkėlė į gretimą Kuncos namą.

M. Vagneriui mirus vaistinę paveldėjo jo jaunas sūnus, studentas Karlas (1786–1863)²⁵⁰. Kol Karlas baigė studijas, vaistinę prižiūrėjo iš Ščecino pakviestas Vagnerių šeimos bčiulis J. F. Volfgangas²⁵¹. 1805 m. baigęs studijas devyniolikmetis K. Vagneris tapo paveldėtos vaistinės vedėju. Tais pačiais metais jis kartu su žymiausiais Vilniaus gydytojais ir vaistininkais įsteigė Vilniaus medicinos draugiją (VMD)²⁵².

Grafų Vagnerių šeima karta iš kartos už anticarinę veiklą patekdavo į valdžios nemalonę. Už tai 1826–1827 m. Sankt Peterburge kalėjo ir K. Vagneris²⁵³. 1826 m. Gydyimo valdyba nurodė, kad nuo rugpjūčio 29 d. vaistinėje K. Vagnerio nėra ir jo vaistinę prižiūri M. Šulcas²⁵⁴. Grįžęs iš kalėjimo vaistininkas neilgai džiaugėsi laisve, 1830 m. jis buvo ištremtas į Sibirą. Po tremties 1835 m. jis su žmona Ana nusipirko Šalčininkų dvarą ir ten gyveno iki mirties²⁵⁵. Pavargęs

²⁴⁶Brandenburgas Teodoras. *Apey darima walge ysz kiarpium islanu, pagal datiryma Teodora Brandenburga aptiekoriaus Mohilawe ant upes Dniępra drauga daugiel draugiszczu mōkitu*. Wyjłniuy: drukarnioy A. Marcinausio, Tilžė, 1823, p. 22.

²⁴⁷Žentelytė Jolanta. *Užmaršties puslapiai: Grafo Vagnerio šeima*: diplominis darbas: rankraštis. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Žurnalistikos institutas, 1992.

²⁴⁸Wagner Martin. *Dissertatio Inauguralis Physiologico-Medica De Sanguine*, 1778. VUB RSk. Med. 9209.

²⁴⁹LVIA. F. 564, ap. 1, b. 76, l. 21.

²⁵⁰S. Pb. CVIA. F. 1299, ap. 13, b. 727. Karlas Vagneris (1786–1863). 1812 m. nemokamai teikė vaistus carinės Rusijos armijai. 1817 m. išrinktas Vilniaus labdarybės draugijos nariu, nemokamai teikė vaistus šios draugijos globotiniams. 1817 m. – Vilniaus Biblijos draugijos narys. Nuo 1818 m. Vilniaus evangelikų kolegijos viceprezidentas, 1819 m. – prezidentas. 1820 m. – Vilniaus labdarybės draugijos III skyriaus sekretorius. Evangelikų bažnyčios kolegijos deputatas, išrinktas atstovauti Vilniaus miesto teismuose dvasiniams ir bažnytiniais reikalams. 1822 m. jam pavesta prižiūrėti Žydų ligoninės vaistinę. Savo lėšomis vaistinės laboratorijoje atliko Vilniaus Gydyimo valdybos pavestus toksikologinius tyrimus.

²⁵¹Muszyński Jan. Przyczynek do dziejów aptek Wileńskich. *Wiadomości Farmaceutyczne*, 1927, nr. 32, s. 731.

²⁵²S. Pb. CVIA. F. 1299, ap. 13, b. 727.

²⁵³Žentelytė Jolanta. *Užmaršties puslapiai: Grafo Vagnerio šeima*: diplominis darbas: rankraštis. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Žurnalistikos institutas, 1992, p. 20, 23.

²⁵⁴S. Pb. CVIA. F. 1299, ap. 13, b. 969.

²⁵⁵Žentelytė Jolanta. *Užmaršties puslapiai: Grafo Vagnerio šeima*: diplominis darbas: rankraštis. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Žurnalistikos institutas, 1992, p. 23.

nuo persekiojimų K. Vagneris persikėlė į provinciją ir vaistininko darbą iškeitė į dvarininko rūpesčius. Vaistinę Vilniuje jis nuomojo, o 1844 m. už 4 800 sidabro rublių pardavė nuomininkui prov. Aleksandrui Chruščickiui²⁵⁶.

K. Vagneris, gyvendamas atokiame Šalčininkų dvare, rūpinosi ūkiu, laiškais bendravo su bičiuliais ir kolegomis, rėmė Šalčininkų liuteronų bažnyčią. Be to, raitas lankydavo apylinkių ligonius ir aprūpindavo juos vaistais. Vagnerių šeima palaidojo 18 vaikų ir tris vaikaičius, ir tik vienas likęs sūnus Vitoldas Vagneris prižiūrėjo tėvų dvarą²⁵⁷. 1855 m. Vilniuje iškilmingai minint VMD 50 metų veiklos jubiliejų iš penkiolikos draugijos steigėjų buvo gyvi tik du, abu vaistininkai: 80 metų profesorius J. F. Volfgangas ir 69 metų K. Vagneris. Šventėje dalyvavęs K. Vagneris pasakė emocingą kalbą. Po renginio kartu su delegacija jis aplankė savo mokytoją, bičiulį, J. F. Volfgangą, gyvenusį Paluknio dvare (netoli Trakų) ir įteikė VMD garbės nario diplomą.

K. Vagneris caro valdžios buvo persekiojamas iki mirties. Atokiame dvare gyvenantį 77 metų grafą 1863 m. numatyta dar kartą ištremti, tačiau nespėjus įvykdyti šio sprendimo gruodžio 23 d. K. Vagneris mirė.

Kitas VMD steigėjas vaistininkas J. Gutas (1769–1836) buvo kilęs iš Bavarijos. Jis pradžios mokslus baigė Prūsijos karalystėje, atliko vaistinės mokinio praktiką ir 1789 m. tapo vaistininko padėjėju. Atvykęs į Vilnių 1797 m. Gydyimo valdyboje išlaikė provizoriaus egzaminus²⁵⁸ ir apie 1800 m. nusipirko didelį namą Pilies gatvėje (dabar – Pilies g. 36), kuriame buvo 40 kambarių, juos šildė 30 koklinių krosnių. Pirmajame aukšte veikė vaistinė, dalį kambarių J. Gutas išnuomojo. Šalia vaistinės buvo įsikūrusi ir kavinė²⁵⁹. 1807 m. J. Gutas buvo Šv. Ignoto karo ligoninės vaistininkas, 1808 m. – evangelikų bažnyčios kolegijos senjoras, 1812 m. aukojo medikamentus Rusijos caro armijai, 1817 m. išrinktas Vilniaus labdarybės draugijos nariu. Jis buvo VMD išdininkas, administravo ir Vilniaus dvarininkų susirinkimo lėšas. J. Gutas nuo 1820 m. buvo Gerojo Ganytojo ir Tobulos vienybės masonų ložių garbės narys, priklausė Uoliojo lietuvių ložei²⁶⁰.

Apie prabangų vaistininko šeimos gyvenimą byloja keli laikraščio „Kurier Litewski“, „Lietuvos kurjeris“ skelbimai²⁶¹. 1818 m. rašoma, kad J. Gutas pametė auksinę tabokinę ir atgavęs ją dosniai atlygintų radusiajam²⁶², o 1830 m. tame pačiame laikraštyje skelbiama, kad iš vaistininko Guto namo pavogti prabangūs drabužiai: keli frakai, apsiaustas su pelerina ir bebrų kailiu, puošnios suknelės²⁶³.

1836 m. Vilnių sukrėtė 67 metų vaistininko J. Guto žmogžudystė. Spauda rašė, kad nužudymo priežastis – aukštuomenės intrigos. Vaistininkas galėjo būti įtrauktas į kunigaikštienės Stefanijos Radvilaitės nuvuodijimo istoriją²⁶⁴.

²⁵⁶LIVIA. F. 564, ap. 1, b. 76, l. 21.

²⁵⁷1864, Vilnius. Messieurs! Pranešimas apie Karlą Vagnerį. VUB RSk. F26-169.

²⁵⁸S. Pb. CVIA. F. 1299, ap. 13, b. 727. J. Gutas (1769–1836) VMD steigėjas. 13 metų 1806–1817 buvo šios draugijos išdininku. J. Gutas buvo vedęs Teresę Tišlerytę. Turėjo sūnus Ferdinandą (gydytojas), g. 1800 m., Aleksandrą-Josifą (teisės magistras, dirbo Varšuvoje), g. 1801 m., Edvardą-Jakobą, g. 1806 m. ir dukras Liudviką, g. 1798 m. ir Vilhelminą, g. 1803 m.

²⁵⁹Drėma Vladas. *Vilniaus namai archyvų fonduose*. Vilnius: Savastis, 1998, t. 1, p. 172.

²⁶⁰Čaplinskas Antanas Rimvydas. *Vilniaus gatvių istorija: Pilies gatvė. Valdovų kelias*. Vilnius: Charibdė, 2005, t. 3, p. 42.

²⁶¹*Kurier Litewski* Lietuvos kurjeris – pirmasis Lietuvos laikraštis, leistas 1760–1763 m.; 1796–1833 m.

²⁶²Ogłoszenia. *Kurier Litewski*, 1818, nr. 51, s. 6.

²⁶³Ogłoszenia. *Kurier Litewski*, 1830, nr. 50, s. 6.

²⁶⁴*Wiadomosci farmaceutyczne*, 1934, nr. 38.

Žmogžudystės istorija buvo apipinta gandai, esą Rusijos armijos karininkas, norėdamas užvaldyti savo žmonos Stefanijos Radvilaitės turtą, nutarė ją nužudyti. Norėdamas įsigyti nuodų, kreipėsi į kaimynystėje gyvenusį vaistininką J. Gutą, nurodydamas pramanytą tokio prašymo priežastį. 1832 m. S. Radvilaitei mirus, sakoma, kad J. Gutas norėjęs apie įvykio aplinkybes pranešti caro valdžiai. Po ketverių metų 1836 m. spalio mėn. žiauriai subadytas J. Guto kūnas rastas jo namuose. Už žmogžudystę apkaltinti vaistininko žento tarnai, caro armijos karininko galimą kaltę valdžios nedomino. Apie tai, kad vaistininkai parduodavo nuodus be gydytojo recepto, rašoma ir kituose šaltiniuose²⁶⁵.

Trečiasis vaistininkas, vienas iš 15 VMD steigėjų, Johanas Frydrichas Volfgangas gimė Podolėje gydytojo šeimoje. Manoma, kad šeima kilusi iš Nyderlandų. Gardino seniūno ir LDK valstybinių ekonomijų valdytojo Antano Tyzenhauzo pakviestas J. F. Volfgango tėvas trumpai dirbo Gardine, vėliau persikėlė į Trakus ir galiausiai – į Lydą. Sūnus 1792–1796 m. mokėsi pijorų vienuolyne Ščecine. Jis, gerai išmanusio chemijos mokslą globėjo, kunigo L. Breno paskatintas dirbo vienuolyno vaistinėje, vėliau pradėjo studijas Vilniaus universitete. 1801 m. jas baigęs grįžo į Ščeciną ir vadovavo pijorų vienuolyno vaistinei. Po metų Vagnerių šeimos pakviestas grįžo į Vilnių ir tapo M. Vagnerio įpėdinių vaistinės vedėju, o 1804 m. – Vilniaus universiteto vaistinės vedėju. 1806 m. J. F. Volfgangui už darbą apie sieros vandenilio dujas „Rosprawa o gazie wodorodnym siarczystym“ suteiktas filosofijos mokslų daktaro laipsnis. Netrukus jis pakviestas dėstyti VU farmaciją, o 1810 m. – eiti Farmacijos ir farmakognozijos katedros vadovo ir profesoriaus pareigas. Farmacijos profesoriaus šeimoje užaugo garsus Druskininkų gydytojas, balneologas, kurtorto laikraščio leidėjas Ksaveras ir viena pirmųjų moterų Lietuvoje, dalyvavusi mokslinėje veikloje, vertusi mokslo knygas ir pati parengusi visoje Europoje žinomą darbą apie kurčėnų mokymą – Aleksandra. Po universiteto likvidavimo J. F. Volfgangas nebedėstė, o 1833 m., atsisakęs ir vaistinės vedėjo pareigų, apsigyveno prie Trakų Paluknio dvare. Čia jis toliau atliko botanikos ir farmakognozijos tyrimus, rašė mokslinius darbus, rinko herbariumus, jo vardu pavadintos net kelios augalų rūšys.

1833 m. jam pasitraukus iš aktyvios profesinės veiklos VMD Farmacijos skyrius neteko ryškiausio savo lyderio.

J. F. Volfgangas buvo išskirtinių gebėjimų lyderis, vienijęs Vilniaus vaistininkus praktikus bendram tiriamajam ir leidybos darbui, kūręs VU farmacijos mokslo pagrindus, parašęs gausybę mokslo publikacijų, redagavęs profesinį leidinį, vadovavęs VU vaistinei, plėtojęs tarptautinį farmacininkų bendradarbiavimą. Dirbdami su juo kartu pirmieji VMD Farmacijos skyriaus nariai energingai plėtojo visuomeninę veiklą, atsiskleisdami kaip kolegiški praktikai, aktyvūs tyrėjai ir visuomenininkai.

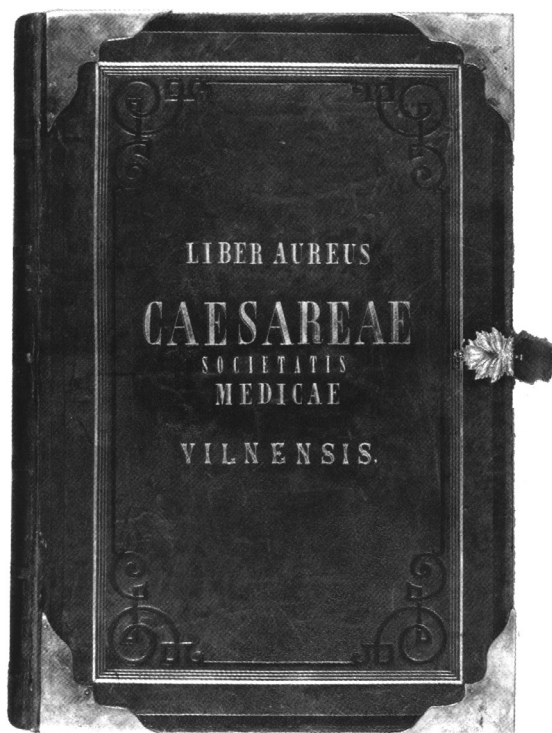
²⁶⁵1827, Sankt Peterburgas, Vilniaus Gydyimo valdybos raštas dėl nuodų pardavimo. VUB RSk. F20-17, l. 1.

2.4. Farmacininkai – Vilniaus medicinos draugijos nariai ir jų darbai

Po 1830–1831 m. sukilimo caro valdžia uždarė VU, o po dešimties metų, 1842-aisiais, ir iš jo reorganizuotą – Medicinos chirurgijos akademiją. Netekusi mokslo centro VMD liko vienintelė ir pagrindinė institucija, kuri telkė gydytojus ir farmacininkus, rūpinosi medicinos mokslo žinių sklaida.

Tikruoju VMD nariu galėjo tapti slaptu balsavimu VMD susirinkime išrinktas, Vilniuje gyvenantis gydytojas ir farmacininkas, turintis trijų narių rekomendacijas. Nariai korespondentai galėjo būti gamtos mokslų, fizikos, chemijos, zoologijos, botanikos, mineralogijos atstovai²⁶⁶, taip pat gydytojai ir vaistininkai, gyvenantys kituose miestuose²⁶⁷.

1853 m. kovo 12 d. VMD posėdyje nuspręsta visus buvusius, esamus ir būsimus tikruosius draugijos narius ir narius korespondentus registruoti vadinamojoje „Aukso knygoje“, „Liber Aureus Caesareae Societatis Medicae Vilnensis“,

25 pav. Vilniaus medicinos draugijos „Aukso knyga“, „Liber Aureus Caesareae Societatis Medicae Vilnensis“, 1853–1928 m. Nuotrauka iš Vilniaus universiteto bibliotekos

²⁶⁶Miežutavičiūtė Vitalija Janina. *Vilniaus medicinos draugija ir jos kova su infekcinėmis ligomis (1805–1939)*: daktaro disertacija: rankraštis. Kaunas, 1998, p. 22.

²⁶⁷Józef Szeliga Bieliński. *Stan nauk lekarskich za czasów Akademii medyko-chirurgicznej Wileńskiej: bibliograficznie przedstawiony*. Warszawa: Wyd. i nakł. Towarzystwa lekarskiego Warszawskiego, 1889, s. 757.

„Imperatoriškos Vilniaus Medicinos draugijos aukso knyga“ (25 pav.). Joje įrašyti narių vardai, pavardės, mokslo laipsniai, išrinkimo į VMD metai, kartais – keletas biografijos faktų, nario mirties data.

„Aukso knygoje“ minimi tokie pasaulyje įžymūs VMD nariai korespondentai: skiepų nuo raupų atradėjas Edvardas Dženeris, *Edwar Jenner*, Prūsijos karaliaus gydytojas Kristupas Hufelandas, *Christoph Hufeland*, prancūzų kariuomenės chirurgas Dominykas Žanas Larė, *Dominique Jean Larrey*, stetoskopo išradėjas Prancūzijos profesorius Renė Teofilis Lenekas, *Rene Theophile Laen-neck*, rusų mokslininkai Nikolajus Pirogovas, Dmitrijus Mendelejevas, moderniosios mikrobiologijos pradininkas Robertas Kochas²⁶⁸, taip pat garsūs farmacininkai teoretikai ir praktikai. 19 lentelėje pateikiamas 39 farmacininkų VMD tikrųjų narių, o 20 lentelėje – 20 narių korespondentų sąrašas²⁶⁹. XX a. pradžioje „Aukso knygoje“ įrašytos tik narių pavardės, nenurodyta, kokia jų profesija, todėl nepavyko identifikuoti XX a. pradžios VMD narių farmacininkų.

Draugijos administraciją sudarė prezidentas, viceprezidentas, sekretorius, išdininkas, nuo 1842 m. – dar ir bibliotekininkas bei konservatorius, atsakingas už kabinetuose saugomų rinkinių priežiūrą. Vaistininkai daugiau nei kiti nariai turėjo finansų tvarkymo patirties, todėl jiems dažnai buvo patikimos išdininko pareigos, taip pat jie ėjo ir konservatoriaus, kartais – bibliotekininko pareigas. Kaip jau minėta, VMD Farmacijos skyriui 1819 m. priklausė aštuoni nariai. Po 7 naujus narius išrinkta penktąją ir šeštąją, o po 6 – septintąją ir aštuntąją dešimtmečiais. Per kitus du dešimtmečius VMD nariais išrinkti 6 farmacininkai. 1873 m. VMD gretas papildė farmacininkai trys tikrieji nariai ir net penki nariai korespondentai. Pirmaisiais veiklos metais nariai korespondentai buvo renkami įžymūs Europoje ir carinėje Rusijoje farmacijos profesoriai, XIX a. II pusėje – vaistinėse dirbę praktikai.

19 lentelė. Farmacininkai – Vilniaus medicinos draugijos tikrieji nariai

Vardas, pavardė, gimimo ir mirties metai	Metai, kuriais išrinktas VMD nariu	Pastabos
1	2	3
Johanas Frydrichas Volfgangas, <i>Johannes Friedrich Wolfgang</i> (1776–1859)	1805	VMD (1805 m.) ir VMD Farmacijos skyriaus (1819 m.) steigėjas. 1817 m. – VMD viceprezidentas, farmakologijos kabineto kūrėjas. VU profesorius, 1810–1831 m. – Farmakologijos ir farmacijos katedros vedėjas, 1804–1833 m. – VU vaistinės vedėjas. Trijų monografijų, gausių mokslo publikacijų autorius, Maskvos gamtos tyrinėtojų, Vokietijos mokslų akademijos „Leopoldina“ garbės narys.

²⁶⁸Triponienė Dalia, Katilienė Irena, Šulgienė Nijolė. Vilniaus medicinos draugijos „Aukso knyga“ [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. lapkričio 14 d.]. Prieiga per internetą: <www.respublika.lt>.

²⁶⁹*Liber Aureus Caesareae Societatis Medicae Vilnensis* (1853–1928 m.). VUB RSK. F26–290.

19 lentelės tęsinys

1	2	3
Karlas Vagneris, <i>Charles Wagner</i> (1786–1863)	1805	VMD (1805 m.) ir VMD Farmacijos skyriaus (1819 m.) steigėjas. 1820–1822 m. VMD Farmacijos skyriaus vadovas. „Vilniaus farmacijos užrašuose“ publikavo straipsnius apie toksikologinius tyrimus, vaistų gamybos technologijas, Anglijos, Prancūzijos farmacijos raidą.
Jurgis Gutas, <i>George Gutt</i> (1769–1836)	1805	VMD (1805 m.) ir VMD Farmacijos skyriaus (1819 m.) steigėjas. 1806–1817 m. – VMD išdininkas, pirmasis VMD Farmacijos skyriaus vadovas. Žurnale „Vilniaus farmacijos užrašai“ paskelbė tris publikacijas apie veikliųjų medžiagų išskyrimą, cheminių junginių gavybą ir vaistinių žaliavų klastotes.
Matvėjus Šulcas, <i>Maciej Schulz</i>	1818	1817–1837 m. – VMD išdininkas. Žurnale „Vilniaus farmacijos užrašai“ paskelbė septynis straipsnius: apie tam tikrų distiliatų gamybą, vaistų technologą.
Bartolomėjus Grizeris, <i>Bartłomiej Gryzer</i> (?–1822)	1819	Žurnale „Vilniaus farmacijos užrašai“ paskelbė publikaciją apie citvaro sėklų (<i>Semina cinae</i>) cheminę analizę.
Michailas Macevičius, <i>Michał Macewicz</i> (1774–1820)	1819	Žurnale „Vilniaus farmacijos užrašai“ paskelbė publikaciją apie gumiarabiko (<i>Gummi arabicum</i>) klastotes.
Michailas Machnaueris, <i>Michał Machnauer</i> (?–1828)	1819	Žurnale „Vilniaus farmacijos užrašai“ paskelbė du straipsnius: apie pipirmėčių aliejaus kristalizaciją ¹ ir apie ajero šaknis ² .
Johanas Frydrichas Velkas, <i>Fryderyk Woelck</i> (?–1856)	1819	1842–1848 m. – VMD išdininkas. Kartu su J. Kuševičiumi rūpinosi farmakologijos kabineto kūrimu ir plėtra. Kabinetas įsteigtas 1842 m. Tyrinėjo Stakliškių mineralinių vandenų sudėtį ir gydomąsias savybes, vaistinių augalų falsifikavimo atvejus, naujas vaistų gamybos technologijas.
Karolis Borkumas, <i>Karol Borkum</i> (?–1874) (26 pav.)	1842	1842 m. VMD posėdyje skaitė pranešimą apie kalninių ožkų skrandyje susidarantį akmenį „Observatio de concrementis calcareis in sacco Moschi moschiferi obviis“. Toks akmuo buvo laikomas mistiniu vaistu ir vadinamas bezoaru ³ .
Justinas Kuševičius, <i>Justyn Kuszewicz</i> (?–1876) (27 pav.)	1843	Kartu su J. F. Velku rūpinosi farmakologijos kabineto kūrimu ir plėtra. Tyrimo sritis – balneologija, analizavo Stakliškių ir Šalčininkų mineralinio vandens cheminę sudėtį. 1864 m. VMD posėdyje skaitė pranešimą „De aqua oxymuriatica“ ⁴ apie chloruotą vandenį.
Jozefas Vojevodskis <i>Josef Wojewodzki</i> (?–1845)	1843	Provizoriaus diplomą išduotas Vilniaus medicinos chirurgijos akademijoje 1836 m., dirbo Žydų ligoninės vaistinės vedėju.
Liudvikas Zeidleris, <i>Ludwik Zejdlar</i> (1814–1909)	1843	Jo pareigos VMD: 1853–1869 m. konservatorius, 1869–1893 m. – išdininkas.
Aleksandras Chruščickis <i>Chrościcki Aleksander</i> (?–1874) (28 pav.)	1845	VMD posėdyje 1847 m. skaitė pranešimą apie septynis mėnesius trukusį jo dukters nervinį karščiavimą, <i>febris nervosae</i> . Ligą gydžius <i>kalomeliu</i> (gyvsidabrio chloridu) atsiskyrė dalis apatinio žandikaulio su dantimis, kurie buvo perduoti VMD, tikėtina anatomijos kabinetui ⁵ .

19 lentelės tęsinys

1	2	3
Antonas Jione	1846	Vilniaus kariuomenės vaistinės vaistininkas. Skaitė pranešimą „De potione Riveri“ („Riveri gėrimas“) ⁶ .
Stanislavas Savickis <i>Stanislaw Sawicki</i> (?–1852)	1846	Vilniaus vaistininkas.
Aleksandras Gmelinas, <i>Aleksander Gmelin</i> (?–1881)	1850	Šv. Jokūbo ligoninės vaistininkas, kolegijos asesorius.
Konstantinas Michalskis, <i>Konstanty Michalski</i>	1851	Provizorius.
Vincentas Naruševičius, <i>Wincenty Naruszewicz</i> (?–1869)	1853	VMD iždininkas 1855–1862 m., 1864–1869 m.
Rudolfas Tomsonas, <i>Rudolf Thomson</i>	1853	Kariuomenės vaistininkas.
Aleksandras Novickis, <i>Aleksander Nowicki</i>	1855	Kolegijos sekretorius, Vilniaus gubernijos globos namų garbės narys.
Janas Šileris, <i>Jan Schiller</i>	1858	Farmacijos magistras, VMD posėdyje skaitė pranešimą apie jodo ir kalio druskų istoriją.
Henrikas Koskovskis, <i>Henryk Koskowski</i>	1859	VMD posėdyje skaitė pranešimą apie Birštono vandenių cheminę sudėtį ir parengė rankraštį „Analizinė chemija“.
Janas Laveckis, <i>Jan Ławecki</i> (?–1870)	1860	1862 m. VMD posėdyje skaitė pranešimą apie cheminę analizę – „Kadmio ir cinko skirtumai“.
Teodoras Borkumas, <i>Teodor Borkum</i> (?–1874)	1863	1864 m. parengė pranešimą „De Aloetico principio amaro“, „Kartaus skonio alijošiaus preparatai“.
Adolfas Šerševskis, <i>Adolf Szerszewski</i>	1864	1869 m. – VMD kabinetų konservatorius.
Ernestas Voigtas, <i>Ernestus Voigt</i>	1868	Kolegijos tarėjas, <i>Consiliis Collegiorum</i> .
Eduardas Šporas, <i>Eduardus Spohr</i> (?–1886)	1868	VMD kabinetų konservatorius – 1874, 1881, 1885 m.
Zigmundas Salkindas, <i>Zygmund Salkind</i> (?–1885)	1870	
Josefas Kamenskis, <i>Józef Kamieński</i>	1873	Diplomas išduotas 1830 m., teismo patarėjas – <i>nadvoyny sovietnik</i> .
Apolinaras Mikutovičius (1838–1893)	1873	Diplomas išduotas 1840 m.

19 lentelės tęsinys

1	2	3
Juozapas Biligas, <i>Józef Bilig</i>	1873	
Stanislavas Aksiutičius, <i>Stanisław Aksiutycz</i>	1875	
Feliksas Kėkštas	1876	
Jonas Prošinskas	1880	Nuo 1882 m. – narys korespondentas.
Liudvikas Petrusevičius	1886	Nuo 1896 m. – narys korespondentas. Persikėlė iš Vilniaus ir tapo Lydos vaistininku.
Juozas Rogovskis	1888	1894 m. išvyko iš Vilniaus ir nutraukė narystę VMD.
Stefanas Sirvydas	1887	
Adomas Rimševičius, <i>Adamus Rymaszewicz</i>	1893	
Petras Jundzilas, <i>Petrus Jundzill</i>	1894	

¹Machnauer M. O krystallizacyi Oleiu Mięty Pieoprzowey. *Pamiętnik farmaceutyczny Wileński*, 1820, t. 1, s. 97–99.

²Machnauer M. Razbiór korzeni Aieru Pospolitego (Acorus calamus). *Pamiętnik farmaceutyczny Wileński*, 1820, t. 1, s. 197–201.

³Bieliński Józef Szeliga. *Stan nauk lekarskich za czasów Akademii medyko-chirurgicznej Wileńskiej: bibliograficznie przedstawiony*. Warszawa: Wyd. i nakł. Towarzystwa lekarskiego Warszawskiego, 1889, s. 779.

⁴Ten pat, s. 781.

⁵Ten pat, s. 781.

⁶Mikstūra iš sodos, citrinos rūgšties ir vandens, pavadinta prancūzų gydytojo, Monpeljė (Italija) medicinos profesoriaus Lazare Rivièrė (1589–1655) vardu.

20 lentelė. Farmacijos profesoriai ir farmacininkai praktikai VMD nariai korespondentai

Vardas, pavardė, gimimo ir mirties metai	Išrinkimo į VMD narius korespondentus data	Pastabos
1	2	3
Ferdinandas Giesė, <i>Ferdinand Giese</i> (1781–1821)	1807	Charkovo universiteto farmacijos profesorius. Nuo 1814 m. – Dorpatto universiteto profesorius, nuo 1816 m. – šio universiteto prorektorius, 1817–1818 m. – rektorius.
Davidas Grindelis, <i>Dawid Gründel</i> (1776–1836)	1807	Dorpatto universiteto chemijos ir farmacijos profesorius. 1803 m. jo iniciatyva įsteigta Rygos chemijos–farmacijos draugija, 1804–1814 m. – Dorpatto universiteto chemijos, farmacijos profesorius, 1810 m. – Dorpatto universiteto rektorius, pirmojo Rusijos imperijoje farmacijos periodinio mokslo žurnalo „Russisches Jahrbuch der Pharmacie von 1803–1808“ leidėjas ir redaktorius.
Teodoras Brandenburgas, <i>Teodor Brandenburg</i>	1818	Vaistininkas iš Polocko, jo darbai publikuoti „Vilniaus farmacijos užrašuose“, išleido kelias knygas, viena iš jų – apie islandinės kerpenos, <i>Lichen Islandicus</i> , naudojimą maistui gaminti. Ji išversta į lietuvių kalbą ir išleista 1823 m.

20 lentelės tęsinys

1	2	3
Aleksandras Nikolajus Šereris, <i>Alexander Nicolaus Scherer</i> , (1771–1824)	1819	Vokiečių chemikas ir farmakologas. Nuo 1804 m. – Sankt Peterburgo medicinos chirurgijos akademijos chemijos ir farmacijos profesorius, Peterburgo farmacijos draugijos kūrimo iniciatorius ir prezidentas, nuo 1815 m. – Sankt Peterburgo mokslų akademijos narys.
Johanas Bartolomėjus Tromsdorfas, <i>Johann Bartholomäus Trommsdorff</i> (1770–1837)	1819	Vokiečių vaistininkas ir chemikas, nuo 1795 m. Erfurto universiteto profesorius, pirmosios Vokietijoje mokslo institucijos, rengusios farmacininkus, steigėjas, pirmojo Europoje farmacijos periodinio leidinio redaktorius.
Jozefas Celinskis, <i>Józef Celiński</i> (1779–1832)	1820	Varšuvos universiteto profesorius. Varšuvos medicinos akademijos Medicinos skyriaus vienas iš steigėjų, farmacijos studijų organizatorius, dėstė chemiją, farmaciją, farmakologiją. Pirmojo lenkų kalba farmacijos vadovėlio autorius (1811 m.) pirmosios lenkiškos farmakopėjos bendraautoris (1817 m.).
Fryderikas Buchneris, <i>Fryderik Buchner</i> (1783–1852)	1820	Landshuto universiteto (Vokietija) farmacijos profesorius.
J. G. Zigra, <i>Zigra</i>	1820	Mintaujos vaistininkas.
Florijonas Savičevskis, <i>Floryan Sawiczewski</i> (1797–1876)	1836	Krokuvos universiteto farmacijos profesorius. Farmacininkas, chemikas, gydytojas, profesorius. 1851–1852 m. – Jogailos universiteto rektorius, 1838–1841 m. – Medicinos fakulteto dekanas, žurnalo „Pamiętnik Farmaceutyczny Krakowski“ „Krokuvos farmacijos užrašai“ 1834–1836 m. leidėjas ir redaktorius.
Edvardas Sileris, <i>Edward Siller</i> (?–1852)	1843	Vaistininkas, Dorpato universiteto profesorius.
Jonas Adamovičius, <i>Jan Adamowicz</i> (?–1870)	1843	Vaistininkas iš Gardino, taip pat dirbo Druskininkuose. VMD prezidento Adomo Ferdinando Adamovičiaus (1802–1881) brolis ¹⁵ .
Teodoras Heinrichas, <i>Teodor Heinrich</i> (?–1869)	1843	Vaistininkas iš Varšuvos.
Adomas Bartaševičius, <i>Adam Bartoszewicz</i> (?–1868)	1861	Vaistininkas iš Kauno.
Bonaventura Daškevičius, <i>Bonaventura Daszkiewicz</i>	1869	Vaistininkas iš Tiumenės.
Apolinaras Dronseiko	1873	Provizorius iš Smurgainių.
Germanas Oniškevičius	1873	Provizorius iš Ašmenos.
Vikenti Godlevski	1873	Provizorius iš Voložino.
Karlas Šreiberis	1873	Provizorius iš Šalčininkų.
Juozapas Ginzbergas	1873	Provizorius iš Smurgainių.
Kazimieras Julskis	1890	Provizorius iš Maskvos.

26 pav. Vilniaus medicinos draugijos narys
vaistininkas Karolis Borkumas.
Nuotrauka iš VUB RSk. F26-4892, l. 2V,
(nr. 16)

27 pav. Vilniaus medicinos draugijos narys,
iždininkas, vaistininkas Liudvikas Zeidleris.
Nuotrauka iš VUB RSk. F26-4892, l. 3V,
(nr. 26)

28 pav. Vilniaus medicinos draugijos narys vaistininkas Aleksandras Chruščickis.
Nuotrauka iš VUB RSk. F26-4892, l. 4V, (nr. 33)

Pirmaisiais Farmacijos skyriaus veiklos metais skyrius buvo jungtis tarp Europos ir carinės Rusijos farmacijos mokslo, taip pat – tarp Vilniaus universiteto ir vaistininčių praktikų. Privačių vaistinių laboratorijose buvo vykdomi fitocheminiai, farmakognostiniai tyrimai, naujų medžiagų paieška, cheminiai bandymai.

Atsižvelgiant į VMD narių farmacininkų publikacijų turinį, atliktus organizacinius ir praktikos darbus, galima išskirti tris pagrindines jų veiklos kryptis: pirmoji – moksliniai botanikos, farmakognozijos, vaistų chemijos, fitochemijos, balneologijos, chemijos tyrinėjimai, antroji – su farmacijos praktika susijusių uždavinių sprendimai, vaistų gamybos technologijų tobulinimas, vietos žaliavų, kurios galėtų pakeisti brangias importuojamąsias, paieška, vaistinių žaliavų kokybės tyrimai, siekiant užkirsti kelią falsifikatams. Trečioji kryptis – tai farmacijos mokslo žinių sklaida ir populiarinimas: periodinio žurnalo leidyba, bibliotekos rinkinių pildymas, bendradarbiavimas su kitų šalių profesinėmis organizacijomis, tyrimų duomenų pateikimas per Farmacijos skyriaus posėdžius.

VMD Farmacijos skyrius aktyviausias buvo iki Vilniaus universiteto uždarymo.

Uždarius universitetą mažėjo inteligentijos, į miestą retai atvykdavo išsilavinusių vaistininčių iš kitų šalių. Buvusį liberalesnį valdžios požiūrį keitė nuožmios represijos.

Per penkiasdešimt metų, t. y. 1843–1895 m., farmacijos mokslo tema parengta 10 pranešimų²⁷⁰, o aktyviaisiais Farmacijos skyriaus veiklos metais daugiau pranešimų buvo pateikiama per vienus metus. 1843 m. VMD kūrė Farmacijos ir farmakologijos kabinetą, šiam darbui vadovavo draugijos Farmacijos skyrius ir 1863 m. *materia medica* kolekcijoje jau buvo beveik 300 eksponatų²⁷¹. Siekdamas gilinti vaistininčio mokinių žinias, 1860 m. Farmacijos skyrius surengė paskaitas. Deja, jų klausytis atvyko tik šio sumanymo iniciatoriaus L. Zeidlerio vaistinės mokiniai. 1868 m. VMD Farmacijos skyriaus delegatai nedalyvavo Sankt Peterburge organizuotame Rusijos imperijos farmacijos draugijos suvažiavime, bet raštu nurodė svarstytinas temas: būtinybę kelti aukštesnius reikalavimus farmacininkų parengimui, griežtinti vaistinių kontrolę ir siekti, kad vaistines steigtų tik farmacininkai²⁷².

Iki Pirmojo pasaulinio karo farmacininkai buvo renkami VMD tikraisiais nariais ir nariais korespondentais, skaitė pranešimus draugijos posėdžiuose. Tikėtina, kad XX a. pradžioje VMD Farmacijos skyrius neturėjo didelio palaikymo, nes 1906 m. Vilniaus farmacininkai įsteigė naują organizaciją – Farmaceutų draugiją. Po dvejų metų kilus nesantaikai tarp žydų ir krikščionių, organizacija skilo ir antrieji 1909 m. įkūrė II Vilniaus vaistininčių-tarnautojų draugiją²⁷³. XIX a. II pusėje–XX a. pradžioje kilusi tautinės savasties ir tapatumo paieškos banga skaldė margatautę Lietuvos farmacininkų bendruomenę. Gausėjo lietuvių farmacininkų gretos ne tik Vilniaus, Kauno, Suvalkų gubernijose, bet ir visoje carinėje Rusijoje. Lietuviai farmacininkai vienijosi į tautines profesines organizacijas.

²⁷⁰Grakauskas V. Iš Vilniaus farmacininkų draugijos istorijos. Iš *Vilniaus Medicinos draugija (1805–1985 m.)*. Straipsnių rinkinys. Vilnius: Mokslas, 1988, p. 36.

²⁷¹Voiciulevič Ivona. *Vaistininkystės raida Vilniuje 1795–1915 m.*: magistro baigiamasis darbas: rankraštis. Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006, p. 39–40.

²⁷²Vilnius, 1868 spalio 24 d. Imperatoriškos Vilniaus medicinos draugijos Farmacijos skyriaus rengiamas raštas Rusijos imperijos farmacijos draugijai. VUB RSk. F26-2941, l. 2.

²⁷³Atbalsiai Vilniuje. *Vilniaus žinios*, 1909, liepos 2 (15), nr. 141 (459), p. 1.

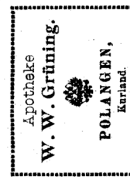
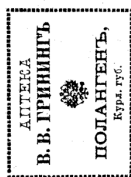
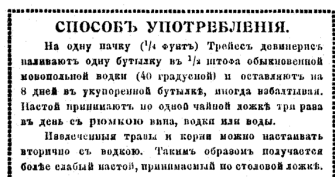
2.5. Lietuvių motyvai pasirinkti farmacininko profesiją, karjeros kelias

XIX a. II pusėje carinė Rusija vykdė aktyvią rusifikaciją. Imperijos valdžia, norėdama asimiliuoti tautas, pirmiausia skubėjo daryti švietimo sistemos pertvarkas. Apribojo galimybę mokytis gimtąja kalba, sumažino pradinių ir vidurinių mokyklų skaičių, varžė visuomeninę, kultūrinę veiklą, viešame gyvenime reikalavo vartoti tik rusų kalbą. XIX a. I pusėje Vilniaus, Kauno, Suvalkų, Gardino, Slonimo gubernijose dažniausiai receptuose ir signatūrose vaistų vartojimas buvo rašomas lenkų kalba, sudedamosios vaisto dalys – lotynų. Po 1863 m. sukilimo išleistas įsakas draudė rašyti kitomis kalbomis nei lotynų ir rusų. Įpareigota neparduoti vaistų, jei receptas išrašytas lenkiškai, o šiam reikalavimui nusižengęs vaistininkas pirmą kartą baudžiamas 50, antrą kartą 100 rublių bauda, trečiąją kartą – numatoma atimti teisę turėti vaistinę²⁷⁴.

1864–1904 m. imperijos valdžia uždraudė spausdinti, įvežti ir platinti lietuvišką spaudą. Vaistų pavadinimus buvo privaloma rašyti kirilica (29 pav.).

Tuo pačiu metu lietuvių tauta patyrė ne tik brutalią rusinimo politiką, bet ir savaiminį lenkėjimą. Polonizacijos procesas iš bažnytinio ir viešo gyvenimo stūmė lietuvių kalbą – ji buvo vertinama valstietiška, archajiška. Dalis lietuvių, pamiršę savo gimtąją kalbą, laikė save lenkais. XIX a. septintajame dešimtmetyje iš kaimo kilusi lietuvių inteligentija nubrėžė bendrus tautiškumą žadinančius tikslus ir kvietė kovoti už gimtosios kalbos išsaugojimą ir sklaidą, tautinių mokyklų steigimą, tautinės kultūros puoselėjimą, dvasingumo stiprinimą. Pagrindine priemone šiam tikslui pasiekti laikė mokslą ir švietimą. Dažnam teko sunki užduotis apsispręsti, kas esi – lenkas ar lietuvis. Dalis sulenkėjusių lietuvių pamažu atsigrėžė į savo tautines ištakas. Kaimo garbės reikalu tapo steigti valdžios draudžiamas slapta lietuviškas mokyklas, nepaisant sunkios materialinės padėties – leisti vaikus mokytis į gimnazijas ir net į universitetus.

Kaip atsaką į lietuvių kalbos ir kultūros naikinimą tauta pasirinko ne viešą protestą, bet savitą, unikalų kovos būdą – lietuvių savimonės budinimą. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje formavosi lietuvių tauta, deklaravusi tautinio ir politinio išsivadavimo idėjas.

29 pav. Palangos Vilhelmo Griuningo vaistinės „Trejų devynerių“ etiketė, XX a. pradžia. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

²⁷⁴1865, Kijevo gubernijos gubernatoriaus kanceliarijos laiškas. VUB RSk. F38-2.

Gyvendama savo tėvynėje ir svetur lietuvių inteligentija ir valstietija būrėsi į bendruomenes, organizacijas, leido lietuviškus leidinius ir kūrė modernios tautinės visuomenės pamatus. Ši visuomenė vėliau, 1918 m., paskelbė Lietuvos nepriklausomybę. Reikšmingą įtaką šiam procesui turėjo ir farmacininkai.

Lietuviai farmacininko profesiją pasirinko vedini ne įprastų motyvų, pvz., šeimos verslo tęstinumo, ekonominės gerovės siekimo, ar paskatinti sektino pavyzdžio, bet norėdami jiems pasiekiamu, galima sakyti – lengvesniu būdu įgyti vadinamąją *laisvą* profesiją. Farmacininko kelią rinkosi jaunimas iš valstiečių ir ūkininkų šeimų.

Universitetuose studijuoti inžineriją, mediciną, teisę galėjo tik gimnazijų absolventai, o studijuoti farmaciją, mokytis kunigų seminarijoje, karo mokykloje galėjo ir turintieji keturių gimnazijos klasių baigimo pažymėjimą. Taigi žengiant pirmą žingsnį farmacininko karjeros link ir tampant vaistinės mokiniu reikėjo būti baigus keturias gimnazijos klases arba progimnaziją, arba du kunigų seminarijos kursus. Vaikinams, baigusiems tik keturias realinių mokyklų klases, ir merginoms, baigusioms šešias gimnazijos arba mokyklos klases, reikėjo išlaikyti papildomą lotynų kalbos egzaminą. Baigusieji šešias vyskupijų (eparchijų) mokyklų klases, turintieji namų mokymo liudijimą privalėjo laikyti papildomus algebros ir lotynų kalbos egzaminus. Šio išsilavinimo neturintys žmonės privalėjo savarankiškai pasirengę laikyti išplėstinį vaistinės mokinio egzaminą, jie kažkodėl buvo vadinami *švedais*²⁷⁵. Tokie egzaminai buvo organizuojami prie vyrų gimnazijų ir progimnazijų²⁷⁶.

Pasiturintys ūkininkai ir net skurdesni valstiečiai stengėsi lavinti savo sūnus. Jaunuoliai, įgiję pradinį išsilavinimą, dažnai vykdavo mokytis į kaimynines Liepojos ir Mintaujos (Jelgavos) gimnazijas, kuriose švietimo sistema buvo liberalesnė. Liepojos gimnazijoje mokytojo, rašytojo Jono Biliūno iniciatyva buvo įkurtas slaptas lietuvių gimnazistų ratelis. Jo nariai platino draudžiamą lietuvišką spaudą, grįžę į savo gimtinę atostogauti, – anticarinius atsišaukimas. Provizoriaus padėjėjas Adomas Mačius rašė, kad 1900 m. slaptajame gimnazijos ratelyje buvo daugiau nei vienuolika jo bendramokslių, vėliau tapusių farmacininkais²⁷⁷. Ne visi baigė mokslus, kai kurie buvo *išmesti* už nepaklusnumą arba anticarinę veiklą. Pavyzdžiui, 1896 m. iš šios mokyklos pašalinti lietuviai, atsisakę melstis rusiškai²⁷⁸. Už lietuviškos spaudos laikymą ir platinimą 1898 m. iš Marijampolės gimnazijos buvo pašalintas (vėliau provizoriumi tapęs) Jonas Skinkis²⁷⁹ (30 pav.)²⁸⁰.

Matas Valeika, persekiojamas už anticarinių atsišaukimų platinimą, taip pat nebaigė gimnazijos. Jonas Jablonskis jam patarė įsidarbinti vaistinėje mokiniu, nes *laisva profesija įgalina savarankiškai gyventi, grįžti į Lietuvą ir jai dirbti*²⁸¹.

²⁷⁵Baliūnas Vytautas. *Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija (1727–1995)*. Panevėžys: AB Panevėžio spaustu-
vė, 1995, p. 54–55.

²⁷⁶Taisyklės aptiekų mokiniams. *Lietuvos žinios*, 1911, birželio 28 d., nr. 73, p. 2.

²⁷⁷Mačius Adomas. Farmacininkai – Liepojos gimnazijos slaptojo ratelio nariai. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 2, p. 41–42.

²⁷⁸Valeika Matas. *Dvidešimt penkeri metai Vilniaus krašte*. Vilnius: Mintis, 1989, p. 25.

²⁷⁹Kaluškevičius Benjaminas, Misių Kazys. *Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai, 1864–1904*. Vilnius: Dieme-
dis, 2004, p. 423.

²⁸⁰Jonas Skinkis (1879–1947) – 1920 m. Farmacijos skyriaus vadovas, 1926–1930 pirmasis Lietuvos konsu-
las Argentinoje, septynių pjesių autorius. Lietuvoje dirbo Joniškio, Vilkaviškio, Vilniaus vaistinėse.

²⁸¹Valeika Matas. *Dvidešimt penkeri metai Vilniaus krašte*. Vilnius: Mintis, 1989, p. 32–33.

30 pav. Provizorius Jonas Skinkis su dukra provizore Elena Skinkaite.
Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

Dėl *priešiškumo* caro valdžiai gimnazijos nebaigė Konstantinas Stašys, Karolis Žiugžda ir kiti būsimi farmacininkai²⁸². Provizorius Vincas Feliksas Kudirka savo atsiminimuose rašė, kad niekuomet neplanavo tapti vaistininku, bet svajojo apie gydytojo profesiją. Jo tėvas, kaip ir daugelis lietuvių valstiečių, agitavo sūnų tapti kunigu. V. F. Kudirka mokėsi Veiverių mokytojų seminarijoje ir 1905 m. kartu su kitais keturiais bendramoksliais parašė ir seminarijos administracijai įteikė peticiją, kurioje reikalavo *pašalinti tendencingus mokymus, įvesti lietuvių kalbą seminarijoje, nemušti mokinių* ir kt. Šią idėją palaikę seminaristai pareiškė, kad neis į paskaitas, kol nebus patenkinti reikalavimai. Peticijos autoriai netrukus pašalinti iš seminarijos ir vėliau nuolat žandarų persekioti. Negalėdamas pasilikti tėvų namuose, kuriuose nuolat vyko kratos, V. F. Kudirka prieglobstį rado Luokės miestelio vaistinėje. Čia jis pradėjo mokinio praktiką, bet greitai žandarmerijos buvo susektas ir 1908 m. emigravo į Ameriką²⁸³.

Kita priežastis, privertusi nutraukti mokslus gimnazijose – materialiniai nepritekliai. Dėl skurdžios padėties mokslus metė vėliau įžymiu farmacininku tapęs Petras Raudonikis (1869–1950). Jis vienintelis nepriklausomoje Lietuvoje – farmacijos profesorius. Dėl šios priežasties gimnazijos nebaigė Simonas Gaudešis, vėliau tapęs Šilalės vaistininku, Adolfas Gerdvilis, vėliau – vienos didžiausių Lietuvoje farmacinių bendrovių „GerMaPo“ bendrasavininkis ir kiti²⁸⁴.

²⁸²Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija: Lietuvos farmacininkų erškėčių keliai*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2002, t. 2, p. 270, 322.

²⁸³Kaunas, 1957. Provizoriaus Vinco Felikso Kudirkos atsiminimai: rankraštis. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai. F. Farmacijos istorija, b. Vaistininkų atsiminimai, l. 40.

²⁸⁴Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija: Lietuvos farmacininkų erškėčių keliai*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2002, t. 2, p. 113, 117.

XIX a. devintajame dešimtmetyje lietuviškose gubernijose veikė dvasinės ir pedagoginės mokyklos, taip pat – karo ir technikos mokykla²⁸⁵. Turtingesni valstiečiai primygtinai stengdavosi bent vieną sūnų *išleisti į kunigus*. Studijos kunigų seminarijoje nebuvo ilgos ir sudėtingos, o baigus mokslus buvo garantuota žmonių pagarba ir finansinė gerovė. Tačiau dalis seminaristų, įvertinę, kad tai ne jų pašaukimas, studijas nutraukdavo. Po tokio žingsnio tėvų namų durys buvo užvertos ir buvę seminaristai išvažiuodavo į didžiuosius carinės Rusijos miestus. Tik nedaugeliui iš jų pasisekė baigti gimnazijas ir įstoti į universitetus. Taigi pašalinti iš gimnazijos ar neturintys lėšų, metę studijas kunigų seminarijoje atsidurdavo gyvenimo kryžkelėje ir kaip vieną iš galimybių rinkosi darbą vaistinėse. Jų sprendimą lėmė ne pašaukimas, bet ekonominiai ir socialiniai motyvai²⁸⁶. Nepaklusę tėvų valiai jaunuoliai su keliomis monetomis kišenėje prieglobstį rasdavo vaistinėse²⁸⁷. Pavyzdžiui, Julius Čaplikas (1888–1941) nutraukė studijas kunigų seminarijoje ir pradėjo dirbti vaistinėje, vėliau šis provizoriaus padėjėjas buvo Lietuvos Seimo narys (1936–1940), 1935 m. – vidaus reikalų ministras²⁸⁸, Matas Žvirėnas (1892–1961), atsisakęs stoti į kunigų seminariją, neteko savo tetos, gyvenusios Sankt Peterburge ir buvusios lietuvių tautinio sąjūdžio dalyvės Veronikos Pekštytės, finansinės paramos ir pasirinko farmacininko profesiją. Kitas provizorius, aktyvus visuomenininkas, ilgametis Farmacijos skyriaus vadovas Steponas Nasvytis (1883–1972) taip pat studijas pradėjo kunigų seminarijoje, po dvejų metų jas nutraukęs dirbo vaistinėje²⁸⁹. Į kunigų seminariją atsisakė stoti būsimi farmacininkai Jonas Steikūnas, Antanas Žukauskas ir kiti. Žymus lietuvių rašytojas, provizorius A. Žukauskas-Vienualis (1882–1957) rašė, kad farmacija jam buvo ne mėgstama profesija, bet išsigelbėjimas iš keblios padėties. Prieš dėdės vyskupo Antano Baranausko ir savo tėvų valią jis netapo kunigu²⁹⁰. Gydytojo, Lietuvos prezidento Kazio Griniaus prisiminimuose minima, kaip vienas Garliavos gyventojas jo tėvui pasakojo, kad vaistininko Kazio Aglinsko tėvai, norėdami jį *išmokslinti* kunigu, perniek išleido daug pinigų²⁹¹.

Griškabūdžio parapijos provizoriaus padėjėjo Juozo Zigmantinio (Kregždžio) (1885–1912) nekrologe rašoma, kad 27 metų farmacininkas mirė nuo tuberkuliozės ir *tai da viena mūsų tamsumo auka*. Baigęs penkias Marijampolės gimnazijos klases J. Kregždys, tėvo verčiamas, įstojo į Seinų dvasinę seminariją. Po penkerių studijų metų paliko šią mokslo instituciją žinodamas, *jog pas tėvus už tokį „bedievišką“ darbą neras prieglaudos*. Po dvejų metų vargingo darbo Vilniuje įgijo provizoriaus padėjėjo pažymėjimą ir sužinojo, kad serga *džiova*. Net paliegusio sūnaus tėvai nerėmė ir jam nepadėjo²⁹².

Darbas vaistinėje daugeliui lietuvių jaunuolių tapo išsigelbėjimu nuo sunkumų. Dažniausiai vaistinės mokinio praktika truko trejus metus, tik baigusiesiems

²⁸⁵Vėbra Rimantas. *Lietuvių visuomenė XIX a. antroje pusėje*. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 167.

²⁸⁶Drevinskas Petras. Apie farmaceutus lietuvius. *Viltis*, 1909, kovo 11 (24), nr. 29, p. 1–2.

²⁸⁷Juozas. Šis-tas apie farmaceutus. *Viltis*, 1909, liepos 10 (23), nr. 78 (263), p. 1.

²⁸⁸Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininkų biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, l. 59–61.

²⁸⁹Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininkų biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, p. 206–209.

²⁹⁰Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija*. Vilnius: Farmeka, 1998, t. 1, p. 191.

²⁹¹Ilgūnas Gediminas. *Kazys Grinius*. Vilnius: Pradai, 2000, p. 29–30.

²⁹²A. juozas Kregždys. *Lietuvos ūkininkas*, 1912, balandžio 5 (18), nr. 14, p. 2 (134).

31 pav. Maskvos universiteto farmacijos studentai, 1903 m.

Pirmoje eilėje antras iš dešinės Juozas Zaborskis.

Nuotrauka iš Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės bibliotekos fondų

gimnaziją – dvejus²⁹³. Po praktikos privačiai arba savarankiškai pasirengę vaistininko mokiniai galėjo laikyti provizoriaus padėjėjo egzaminus. Juos egzaminavo speciali komisija, sukurta prie universitetų Medicinos fakulteto arba prie Medicinos chirurgijos akademijos. Kartu su prašymu laikyti egzaminus buvo būtina pateikti liudijimą apie *gerą elgesį*. Dėl politinių motyvų į caro valdžios nemalonę patekusieji tokį dokumentą kartais gaudavo papirkę valdininkus. Sėkmingai išlaikę egzaminus ir tapę provizoriaus padėjėjais norintieji siekti provizoriaus laipsnio dvejus metus dirbo vaistinėje padėjėjais ir vakarais klausė paskaitų universitete (31 pav.)²⁹⁴.

Farmacininkai diskutavo apie per trumpas farmacijos studijas ir siūlė jas pratęsti iki trejų metų. Tiek studijos truko tik Odesos universitete. Prašymą pailginti farmacijos studijas 1905 ir 1908 m. atmetė Dorpat (Tartu) universiteto Medicinos fakultetas. Farmacininkai nuogąstavo, kad tarp jų nepelnytai patenka ir mažai išsilavinusių²⁹⁵.

Tolimiausiose carinės Rusijos gubernijų vaistinėse galima buvo sutikti lietuvių (32 pav.)²⁹⁶. Studijuodami ir vėliau dirbdami lietuviai kėlėsi iš miesto į miestą. Pavyzdžiui, Juozas Žvirblis dirbo Maskvoje, Bucharoje, Chivoje, Samarkande (dabar Uzbekistanas)²⁹⁷, provizorius Apolinaras Marcinkevičius farmacijos aukštojo mokslo diplomą 1891 m. gavo Dorpat (Tartu) universitete, dirbo Lietuvoje, po 1905 m. sukilimo slapstydamasis nuo žandarų išvyko į Sankt Peterburgą, vėliau – į Mandžiūriją (33 pav.).

²⁹³Taisyklės aptiekų mokiniams. *Lietuvos žinios*, 1911, birželio 28 d., nr. 73, p. 2.

²⁹⁴Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 26.

²⁹⁵Z. K. Apie gydytojus ir aptiekus. (Prie d-ro Jarašiaus straipsnio). *Lietuvos žinios*, 1911, sausio 27 (vasario 9), nr. 11, p. 1.

²⁹⁶Atsišaukimas – pranešimas. *Farmaceutų reikalai*, 1911, nr. 2, p. 75.

²⁹⁷Juozo Žvirblio autobiografija. LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 276, l. 120.

32 pav. Vaistininkas Maksimilonas Giedgaudas (stovi prie vaistų spintos),
Ostaškovas, Tverės gubernija, XX a. pradžia.
Nuotrauka iš Halinos Gelžinienės asmeninio archyvo

1938 m. „Farmacijos žinių“ vedamajame straipsnyje rašoma, kad „90 proc., o gal ir daugiau, lietuvių farmacininkų buvo išsiblaškę po plačiąją Rusiją ir skendo tirštoje rusų masėje“²⁹⁸.

Darbas vaistinėje išspręsdavo daug jaunų žmonių, siekiančių užsidirbti pragyvenimui ir įgyti išsilavinimą, problemų. Mokinio atlyginimas priklausė nuo to, ar vaistinės savininkas suteikdavo mokiniui vadinamąją *pilną išlaikymą* ar ne. *Pilnas išlaikymas* reiškė, kad mokiniui bus suteikiama gyvenamoji vieta, nereikės mokėti už patalpos šildymą, drabužių skalbimą, maistą. Mokinys gaudavo kambarėlį pas *principālę* (taip buvo vadinami į darbą priėmę vaistinių savininkai) ir trijų–penkių–dešimties rublių mėnesinį užmokestį, o trečiaisiais darbo metais – ir dvigubai

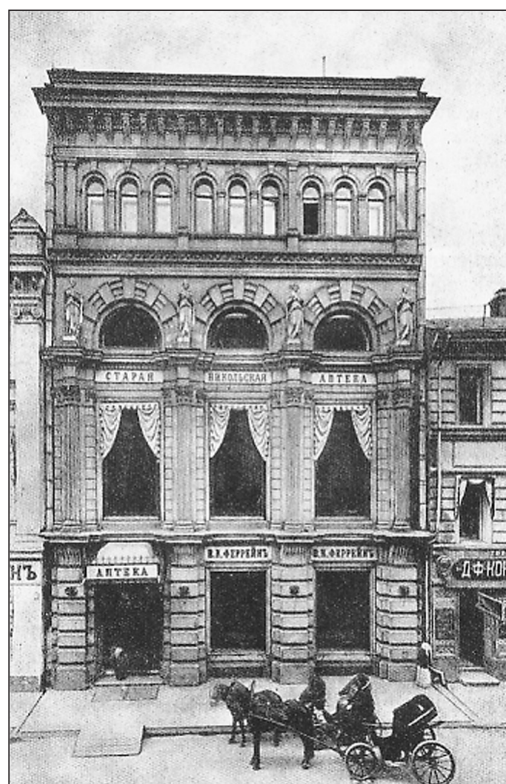

33 pav. Vaistininkas Apolinaras Marcinkevičius
Mandžiūrijoje, XX a. pradžia.
Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos
istorijos muziejaus fondų

²⁹⁸Nepriklausomo gyvenimo 20 metų sukaktis. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 2, p. 3.

didesnį²⁹⁹. Atlyginimas, darbo sąlygos ir poilsio laikas įvairiose vaistinėse skyrėsi. Dažniausiai mokinys dirbo 10 valandų per dieną ir vieną dieną per savaitę ilsėjosi. Atsiminimuose provizorius Juozas Kuprevičius rašė, kad trejus metus dirbo mokiniu Orlovo gubernijos vaistinėje. Pirmaisiais metais per mėnesį uždirbdavo 10 rublių, antrais – 15, trečiaisiais metais savininkas papildomai skyrė 100 rublių provizoriaus padėjėjo egzaminų laikymo išlaidoms. Pasak autoriaus, šie darbo metai buvo *kančios ir šeimininko patyčių* laikotarpis. Jo darbo diena prasidėdavo 8 val., baigdavosi – 22 val., ir tik kartą per savaitę nuo 4 valandos vakaro galėdavo pailsėti³⁰⁰. Kitas farmacininkas, pasivadinęs Juozu, laikraštyje „Viltis“ 1909 m. rašė, kad vaistinės mokinio praktikos diena prasidėdavo anksti ryte – nuo 8 val. ir, jei vaistinė nebudi, baigdavosi 22 valandą. Pietų pertrauka trukdavo valandą–pusantros. Per dvi savaites buvo suteikiama pusantros dienos poilsui, kartais – viena diena kas 3–4 dienas. Pirmaisiais metais už šį darbą mokinys gaudavo 8 rublius, antraisiais – 10–12 rublių, trečiaisiais – 15 rb *ant viso gero*, arba atitinkamai 30, 35, 40 rb – *ant viso savo*. Iš šio uždarbio mokinys turėjo sutaupyti 100–150 rb provizoriaus padėjėjo egzaminams³⁰¹. Provizorius Dragūnas, prisimindamas darbą Gardino gubernijos Slonimo vaistinėje, rašė, kad dirbo 14 val. per dieną, pusę dienos per savaitę buvo leidžiama pailsėti, per mėnesį uždirbdavo tris rublius³⁰². Geresnės darbo sąlygos ir didesnis darbo užmokestis buvo didmiesčiuose, ypač garsiojoje ir didžiausioje ne tik imperijoje, bet ir Europoje Fereino vaistinėje, veikusioje Maskvoje Staraja Nikolskaja gatvėje (34, 35 pav.).

Joje dirbęs provizorius Steponas Žvirblis rašė, kad iki 1905 m. streiko šioje vaistinėje mokinio darbo diena truko 10 valandų, o poilsio diena buvo suteikiama *kas antrą šventadienį*. Pirmaisiais metais mokinio uždarbis buvo 12 rublių per mėnesį, antraisiais – 18, trečiaisiais – 24 rubliai ir visiškas išlaidkymas. Vaistinėje dirbo 12 mokinių, tame pačiame name su jais gyveno ir

34 pav. Fereino vaistinės eksterjeras, Maskva, Staraja Nikolskaja gatvė, pastatas netoli Kremliaus, apie 1910 m.

²⁹⁹Farmaceutas. Apie lietuvių farmacininkus. *Vilniaus žinios*, 1906, gegužės 12 d., nr. 90, p. 2–3.

³⁰⁰Kaunas, 1957. Provizoriaus Juozo Kuprevičiaus atsiminimai: rankraštis. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai. F. Farmacijos istorija, b. Vaistininkų atsiminimai, l. 2.

³⁰¹Juozas. Šis-tas apie farmaceutus. *Viltis*, 1909, liepos 10 (23), nr. 78 (263), p. 1.

³⁰²Vilnius, 1957. Dragūno atsiminimai: rankraštis. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai. F. Lietuvos farmacijos istorija, b. Farmacininkų atsiminimai, l. 13.

35 pav. Fereino vaistinės prekybos salė, Maskva, Staraja Nikolskaja gatvė, apie 1910 m.

juos prižiūrėjo provizorius. 11 valandą mokiniai gaudavo kavos ir pusryčius, 16 val. – pietus ir vakare – arbatos, 23 valandą visi privalėjo būti namie. Šios vaistinės pranašumas – ne tik didesnis uždarbis, bet ir rūpestis mokinius parengti padėjėjo egzaminams. Trečiaisiais darbo metais kiekvieną šeštadienį buvo dėstomos farmacijos paskaitos³⁰³.

Mažesniuose miestuose mokiniai kartais dirbdavo ir be atlygio, kad tik gautų reikiamą pažymėjimą apie praktiką arba, kaip teigė vaistininkas Augustinas Pocius, kartais mokėdavo savininkui, kad šis išrašytų fiktyvų pažymėjimą³⁰⁴. Tik įgijusieji mokinio praktikos galėjo laikyti provizoriaus padėjėjo egzaminus. Taipus farmacininku – pakilus vienu karjeros laipteliu aukščiau – pasikeisdavo darbo pobūdis, daugiau laiko tekdavo skirti vaistų gamybai ir jų pardavimui, mažiau – patalpų švaros priežiūrai ir kitiems nekvalifikuotiems darbams, kuriuos atlikdavo mokinys. Atsiverdavo platesnės veiklos galimybės, iki 35–45 rb padidėdavo darbo užmokestis. Padėjėjai buvo labiau gerbiami. Po padėjėjo praktikos ir studijų universitete sėkmingai išlaikiusieji egzaminus įgydavo provizoriaus diplomą. Tuomet jie galėjo eiti vaistinės vedėjo pareigas, uždirbdavo 60–100 rublių per mėnesį ir kai kurie, sukaupe pinigų, steigdavo vaistines³⁰⁵. Lietuviai farmacininkai įsiliejo į carinės Rusijos farmacininkų bendruomenę, įgijo pasitikėjimą ir kai kurie ėjo aukštas pareigas. Dauguma ir tapę vaistinių savininkais ir vedėjais, farmacijos įmonių vadovais, carinės Rusijos farmacijos profesinių sąjungos nariais, mokslininkais ir dėstytojais, nepamiršo savo tautos interesų, padėjo lietuviams ir buvo aktyvūs tautinio judėjimo organizatoriai ir dalyviai.

³⁰³Kaunas, 1957. Stepono Žvirblio atsiminimai: rankraštis. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai. F. Farmacijos istorija, b. Vaistinininkų atsiminimai, l. 76.

³⁰⁴Vilnius, 1968. Augustino Pocius atsiminimai: rankraštis. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai. F. Farmacijos istorija, b. Vaistinininkų atsiminimai, l. 103.

³⁰⁵Ne-farmaceutas. Pražuvusios spėkos. *Vilniaus žinios*, 1906, vasario 16 (kovo 1 d.), nr. 37, p. 1.

2.6. Farmacininkai imperijos didmiesčiuose. Asmenybės ir jų laimėjimai

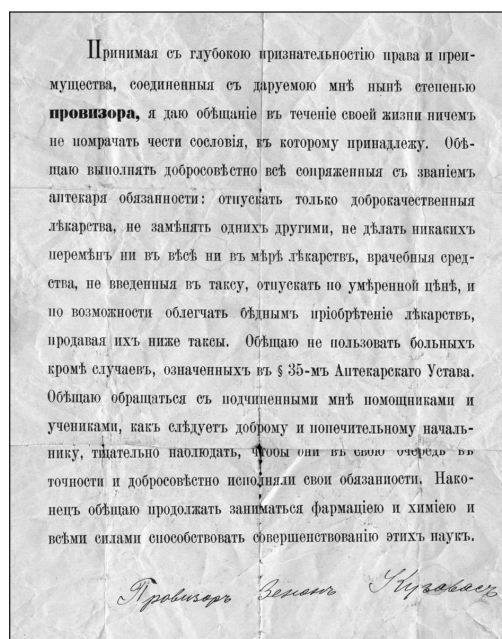
XIX a. antroje pusėje jaunimas studijavo Maskvos, Sankt Peterburgo, Dorpatu (Tartu), Charkovo, Kijevo ir kituose carinės Rusijos universitetuose. Per 84 metus, t. y. 1833–1917 m., Maskvos universitete mokėsi apie 2 000 jaunuolių iš Lietuvos³⁰⁶. Per panašų laikotarpį, t. y. 1802–1880 m., Dorpatu (Tartu) universitetą baigė 228 lietuviai, iš jų 31 provizorius (36, 37 pav.)³⁰⁷.

Dauguma lietuvių farmacininkų dirbo tolimose carinės Rusijos gubernijose, mažesnė jų dalis praktikavo Vilniaus, Kauno, Suvalkų gubernijose.

1900 m. trisdešimtyje imperijos gubernijų 141 lietuvis dirbo vaistinės vedėju, iš jų 67 – kaimo vaistinėse. Pusė vedėjų dirbo lietuviškose gubernijose, kita dalis buvo pasklidusi po įvairias imperijos dalis. 18 lietuvių vadovavo gubernijos centru (Maskvos, Sankt Peterburgo, Tambovo, Vitebsko, Vilniaus), 29 – apskričių centru, 24 miestelių vaistinėms, 3 buvo vaistinių skyrių, kiti kaimo vaistinių vedėjai. Jie dirbo tolimose Smolensko, Tambovo, Dagestano, Ufos ir kitose gubernijose³⁰⁸.

36 pav. Provizorius Zenonas Kuzavas – Dorpatu (Tartu) universiteto absolventas, 1909 m. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

37 pav. Provizoriaus priesaika su Zenono Kuzavo parašu, Dorpatas, 1909 m. Dokumentas iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

³⁰⁶Tyla Antanas. Lietuvių Alma Mater Maskvoje. *Mokslas ir gyvenimas*, 1974, nr. 6, p. 36–37.

³⁰⁷Tyla Antanas. Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802–1918 m. *LTSR Mokslų akademijos darbai: A serija*, 1973, t. 3, p. 72.

³⁰⁸Российский Медицинский список на 1900 годъ. С.-Петербургъ, 1900. Вольные аптеки въ Империи, с. 3–106.

Kiek iš viso lietuvių dirbo carinės Rusijos vaistinėse, preliminariai galime spręsti iš spaudoje rastų užuominų. Rašoma, kad už tėvynės ribų 1906 m. dirbo apie 900 lietuvių farmacininkų ir vaistinės mokinių. K. Grinius nurodė, kad 1910 m. galėjo būti apie 300 farmacininkų lietuvių³⁰⁹. Patys farmacininkai teigė, kad prieš Pirmąjį pasaulinį karą carinės Rusijos vaistinėse dirbo apie 2 000 lietuvių, daugiausia Maskvoje.

Lietuviai atrado farmacininko karjeros sėkmės kelią XIX a. aštuntąjį dešimtmetį. J. Basanavičius rašė, kad 1875–1879 m. Maskvoje studijavo apie 20–25 lietuviai studentai, o vaistinėse dirbo keli lietuviai farmacininkai³¹⁰. Maskvos universiteto Medicinos fakulteto studentas Antanas Buivydas 1884 m. laiške Viekšnių vaistininkui, bičiuliui Vincentui Aleksandravičiui vaizdžiai pasakoja apie pastarojo kolegas lietuvius: „Išz tavo bendru Maskvoje tikrai jau mažai kas beyra: Szemeta apsivedęs su siuvike gude ir palikins ję nesczia nuskambėjo pernei ant amžino gyvenimo pas musu narsius garbingus prosenius. Linka kazokioj nusipirko aptieką. Broniszas kaip ako bitis pasirode pradžioje sziu metu, bet tikrai vel iszsibalde isz Maskvos negavęs vietos. Tas kuris buvo Kielmeje aptekoje pradzioje metu megino dūti akzaminą ant provysoriaus...“³¹¹ (38 pav.).

Rašoma, kad XX a. pradžioje ir Sankt Peterburge, ir Maskvoje gyveno ir dirbo po 150 esamų ir būsimų farmacininkų³¹², tačiau neabejotinai gausiausia ir aktyviausia lietuvių farmacininkų bendruomenė telkėsi Maskvoje, 1900 m. net 10 proc. Maskvos vaistinių vedėjų buvo lietuviai. 1900 m. Sankt Peterburge veikė 69 vaistinės, tik vienai iš jų vadovavo lietuvis A. Golovačas, taip pat Sankt Peterburgo gubernijoje vienai kaimo vaistinei vadovavo lietuvis Karolis Marcinkevičius³¹³, 1909 m. Sankt Peterburge vaistinę įsteigė Vladas Grudzinskas (1868–1936), o 1913 m. ją pardavęs grįžo į Lietuvą³¹⁴.

teipgi praszau nepyk, jei asz ką asztrei pasakysiu ar tikraur sakant, ne szvelnei iszgūsziu savo mysles. Raszai, kad budamas laimingu tarpo nelaiminguu neko giaro negales suteikti delei savuju brolu letuvninku, teipgi darbudamasis aptiekoje netures laiko pasinokitis lietuviszkos kalbos. Asz su tukia byla ne galu sulygti. Tiktai reik tvirtu noro, o laikas gal atsirasti ant to daliko labai lengvei. Užmirszk ape mergates, mesk i szalį lenkiszkas knigutes ir gazetas (Warszavska gazeta), o imkis už skaitimo Auszros ir kitu gana giaru knigelu letuviszku. isitemyk i kožna žodi, kuris iszlekia isz burnos atėjusio pirkimo delei vaistžoliu lietuvninko; nes tiktai aiszkliausia ir tikrausia kalba užsilaike dar lig sziolei szirdesie musu kaimiecių brolu lietuvninku ir žemaičzių.

Man malonu iszgirsti, kad laimingas esi isz to jog tarp savuju priscina giventi. Asz matau kad mili musu žeme Lietuva brangie, nes rēki dainas, giesmes, o gal ir vardus vaistžoliu, pasakas, priežodzius ir teip toliau ir kaip žynau giarai dūdi paszelpa ne mažą apsigusems musu brolems sunams Lietuvos, teipgi matau kad isz tikros szirdes nori matyti lietuvninkus kaip medegiszkosie teip ir dvasiszkosie dalikūsie ne žemesneis ir ne mažesneis už kitas tautas jau senei apszvieczamas szviesa visokių mokslu. No jauno ko giaro mažai ką galu pasakiti: Isz tavo bendru Maskvoje tikrai jau mažai kas beyra: Szemeta apsivedęs su siuvike gude ir palikins ję nesczia nuskambejo pernei ant amžino gyvenimo pas musu narsius garbingus prosenius. Linka kazokioje nusipirko apteką. Broniszas kaip ako(?) bitis pasirode pradžioje sziu metu, bet tikrai vel iszsibalde isz Maskvos negavęs vietos. Tas kuris buvo Kielmeje aptekoje (ne atmenu jo pavardes) pradzioje metu megino dūti akzaminą ant provysoriaus, nežinau ar iszdave tiktai, praszė Tau nusiusti labas dienas. Jei skaitai gazetą Kraj ar kitus gudiszkus laikaszczius, tai jau aiszkei galejei girdieti ape tvirtą kasdien auganti atsigimymą lietuviszkos tautos. Auszra, kaip žynai pats, tukstanczeis jau platinas po svieto kialdama isz gylaus miego tvirtus, dorus lietuvninkus ir griazdama ant tikro kialo iszgamas lietuvos, kurie dien isz dienos mažinas nū atgijusios lietuviszkos dvasies, kaip pavasario sniegas nū spindulu saules. Auszra skaito netik Evropej bet ir Amerykioj ir Azioje. Uz rubeziaus daug iszeina naudingi gražiu letuviszku knigelu. Nu pasakik isz atvertos szirdes, argi ne puikei, naudingai sustatitas Auszros kalendorius. Asz del paraginima ant skaitimo knigu vakar iszsiunczau savo bro-

38 pav. Maskvos universiteto medicinos studento Antano Buivydo laiško, rašyto 1884 m. Viekšnių vaistininkui Vincentui Aleksandravičiui teksto fragmentas, publikuotas leidinyje „Mūsų senovė“, 1937 m.

³⁰⁹D-ras K. Grinius. Apie lietuvių medicinos laikraštį. *Lietuvos žinios*, 1910, balandžio 7 (20), nr. 28, p. 1.
³¹⁰*Lietuvių tauta, laikraštis skiriamas lietuvių praities ir dabarties tardymui*. Vilnius: Lietuvių mokslo draugija, 1907–1936, p. 23.

³¹¹Stud. A. Buivydo laiškas V. Aleksandravičiui 1884 m. *Mūsų senovė*, 1938, nr. 3 (8), p. 519.

³¹²Farmaceutas. Atsakymas ponui ne-farmaceutui. *Vilniaus žinios*, 1906, balandžio 6 (19) d., pr. 71, p. 2.

³¹³Российский Медицинский список на 1900 годъ. С.-Петербургъ, 1900. Вольные аптеки въ Империи, с. 79–80.

³¹⁴Prov. Vladas Grudzinskas. *Farmacijos žinios*, 1933, nr. 2, p. 13–14.

Dažnas lietuvis farmacininkas darbą pradėjo garsiojoje Maskvos Fereino vaistinėje, tai K. Aglinskas, P. Stakelė, J. Milančius, P. Raudonikis, D. Šukevičius, M. Žvirėnas, J. Zaborskis, J. Valentinavičius (39 pav.), S. Pelaitis, Z. Lapšys, V. Aleksandravičius, K. Lapinas ir daug kitų.

1924–1925 m. Lietuvos sveikatos departamento tęstiniame leidinyje „Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos personalo ir įstaigų sąrašai“ nurodyta, kad 55 proc. lietuvių provizorių buvo Maskvos universiteto absolventai, tai yra 101 lietuvis provizorius buvo baigęs Maskvos, 33 – Dorpato (Tartu) (18 proc.), 14 – Kijevo (8 proc.) universitetus. Maskvos universitete išduota daugiausiai – 58 provizorių padėjėjų liudijimų, tai sudaro 25 proc., o Sankt Peterburge ir Kazanėje išduota po 32, Dorpate – 27, Charkove – 26, Kijeve – 18 liudijimų³¹⁵.

1911 m. Kurske buvo penkios vaistinės, iš jų trys priklausė lenkams, dvi – lietuviams. Be to, šiame mieste dirbo keletas lietuvių tarnautojų: vienas provizorius, penki padėjėjai ir du mokiniai. Čia dirbęs provizoriaus padėjėjas Adomas Mačius rašė: „Per mano tarnavimo laiką (4 metus) per Kurską persigrūdė 25 lietuviai farmacininkai. Daugiausia jų išvažiavo į tolimesnes gubernijas. Lietuvon sugrįžo tik 3–4. Bet vis manė ir mano sugrįžti Lietuvon, tik, nerasdami vietos, turi traukti Rusijon“³¹⁶. 1911 m. jis Kijeve mokėsi ir dirbo apie 15 farmacininkų lietuvių (40 pav.), Tuluje – 9, vienas iš jų turėjo nuosavą vaistinę³¹⁷.

Dalis lietuvių farmacininkų carinėje Rusijoje įsigijo vaistines, dirbo vedėjais, kai kurie pasirinko mokslininko karjerą, kūrybinę veiklą.

Provizorius Konstantinas Lapinas (1863–1945) iki Pirmojo pasaulinio karo dirbo vienoje iš Fereino vaistinių vedėju³¹⁸. 1901 m. jis organizavo slaptus lietuvių studentų susirinkimus. Kartu su farmacininkais B. Čepuliu (1861–1917), J. Kašinsku ir kitais 1904 m. įsteigė Maskvos lietuvių šelpimo draugiją³¹⁹, buvo šios draugijos valdybos pirmininkas. Jo pastangomis vienoje Maskvos bažnyčioje

39 pav. Provizoriaus padėjėjai Juozas Zaborskis (kairėje) ir Jonas Valentinavičius, Maskva, apie 1903–1905 m. Nuotrauka iš Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės bibliotekos fondų

³¹⁵Lietuvos medicinos, farmacijos ir veterinarijos personalo ir įstaigų sąrašas: 1924–1925. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1925, p. 77–94.

³¹⁶Korespondencijos. *Farmaceutų reikalai*, 1911, nr. 2, p. 148.

³¹⁷Ten pat, p. 146–148.

³¹⁸LCVA. F. 1733, ap. 3, b. 7, l. 105.

³¹⁹Nėra lietuvio farmaceuto, kuris nežinotų a. a. Jono Kašinsko vardo. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 4, p. 38.

40 pav. Kijevo vaistinėse dirbę lietuviai, 1912 m. Iš kairės: stovi provizoriaus padėjėjai Paltarokas, Petras Beržanskis, Simonas Januškis, Juozas Tartila, provizorius Dionizas Dambrauskas, provizoriaus padėjėjai Augustinas Rušinas, Petras Staugaitis ir vaistinės mokinio Kazio Grybausko brolis. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

sekmadieniais mišias leista laikyti lietuviškai. 1915 m. K. Lapinas skyrė dvi po 50 rublių stipendijas savo gimtinės Adučiškio parapijos lietuvių ūkininkų vaikams gimnazistams ir moksleiviams, gerai mokantiems lietuvių kalbą³²⁰.

Baltramiejus Čepulis (1861–1917) vadintas lietuvių farmacininkų bendruomenės pirmtaku ir vienu turtingiausių lietuvių farmacininku Maskvoje. Kaip pažymi K. Grinius, provizorius B. Čepulis buvo kompanijos „Jurgenso boro timolio muilo“ bendrasavininkis ir „Stručio“ vaistinės Maskvoje vedėjas³²¹. Jis ne tik padėdavo susirasti darbą atvykusiems lietuviams, bet ir remdavo juos finansiškai. B. Čepulis buvo Maskvos lietuvių draugijos valdybos, Lietuvių mokslo draugijos narys (41 pav.), Lietuvių draugijos aukštųjų Maskvos mokyklų moksleiviams šelpti pirmininkas ir garbės narys, taip pat vienas iš Rusijos farmacininkų draugijos steigėjų. Jis daug metų dirbo šios draugijos valdyboje. A. Mačiaus pažymima, kad prieš karą B. Čepulis Maskvoje įsigijo vaistinę³²².

³²⁰Gražus pavyzdys! *Aušra*, 1915, vasario 24, nr. 8, p. 92–93.

³²¹Grinius Kazys. *Atsiminimai ir mintys*. Tübingen: Patria, 1947, t. 1, p. 57–60.

³²²Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininkų biografijų rinkinys: rankraštis, 1930–1941*. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, l. 55–58.

41 pav. Lietuvių mokslo draugijos nariai, 1912 m. Pirmoje eilėje (iš kairės): Jonas Jablonskis, Julija Žymantienė-Žemaitė, Petras Kriaučiūnas, Jonas Basanavičius, Liudvika Didžiulienė, Jonas Dielininkaitis; antroje eilėje: Vincas Palukaitis, Antanas Vileišis, Baltramiejus Čepulis, Adomas Sketeris, Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis, Jonas Ambrozaitis; trečioje eilėje: Juozas Kairiūkštis, Jonas Spudulis, Mečislovas Davainis-Silvestraitis, Mikalojus Kuprevičius. Nuotrauka iš Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos. Fg1_2788

Provizorius Petras Vidmantas (1827–1924)³²³ rūpinosi pirmosios Maskvos municipalinės vaistinės kūrimu, 1901–1906 m. dirbo šios vaistinės vedėju³²⁴. Vėliau, apie 22 metus, dirbo Maskvos Pirogovo ligoninės vaistinėje vedėju. P. Vidmantas padėdavo tautiečiams, įdarbindavo juos vaistinėje, padėdavo gauti medicinos pagalbą Pirogovo ligoninėje³²⁵.

Keletas lietuvių farmacininkų carinėje Rusijoje dirbo pedagoginį ir mokslinį darbą.

Farmacijos magistras Petras Raudonikis 1913–1916 m. dėstė farmaciją Maskvos moterų medicinos institute, 1912 m. įkūrė privatų Chemijos bakteriologijos institutą, taip pat įsteigė privačius provizorių padėjėjų kursus³²⁶.

³²³Petras Vidmantas provizoriaus padėjėjo liudijimą gavo Charkovo universitete, trumpai dirbo šiame mieste, nuo 1892 m. dirbo Vitebske, 1893–1896 m. tarnavo Vilniaus karo ligoninės vaistinėje, vėliau Tveruose. 1897 m. dirbo Maskvos Fereino ir Čerkirovo vaistinėje, farmaciją studijavo Maskvos universitete. 1900 m. gavo provizoriaus diplomą. Lankė Blumentalio bakteriologijos institute chemijos-bakteriologijos kursus. 1901–1906 m. Maskvos municipalinės vaistinės vedėjas, 1906–1922 m. Maskvos municipalinės Pirogovo ligoninės vaistinės vedėjas. 1912 m. laikinai dirbo Gailestingųjų seserų draugijos vaistinėje. 1919–1920 – Maskvos ligoninių vaistinių viršininkas. P. Vidmantas drauge su vaistininkais K. Lapinu ir Jonu Valentinavičiumi buvo Lietuvių savišalpos draugijos nariai, P. Vidmantas užėmė išdininko, sekretoriaus pareigas. 1922 m. grįžo į Lietuvą.

³²⁴LCVA. F. 1733, ap. 3, b. 53, l. 595.

³²⁵Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininkų biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, l. 264–265.

³²⁶Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija: Lietuvos farmacininkų erškėčių keliai*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2002, t. 2, p. 24.

Farmacininkas Pranas Stakelė 12 metų (1903–1915) dirbo Maskvoje Rusijos Raudonojo Kryžiaus vaistinės, taip pat gailėstingųjų seserų draugijos vaistinės vedėju. Be to, Raudonojo Kryžiaus gailėstingųjų seserų kursuose skaitė farmakognozijos ir farmakologijos paskaitas, vadovavo farmacijos magistro Kalningo chemijos institutui. Už profesinę veiklą buvo apdovanotas keliais caro valdžios ordinais³²⁷.

Provizorius Stasys Jurevičius apie 1908–1910 m. dėstė Jaltos felčerių mokykloje, karo metais čia įsteigė chemijos bakteriologijos kabinetą, parengė farmacijos magistro tezes³²⁸.

Aukščiausius mokslo vardus pelnė Sankt Peterburgo karo medicinos akademijos profesorius Mykolas Galvelė (1894–1942)³²⁹ ir Maskvos universiteto profesorius Jonas Šimkus (1873–1944). Tai dviejų skirtingų likimų mokslininkai. Baigęs Mintaujos (Jelgavos) gimnaziją 1894 m. M. Galvelė išvyko į Sankt Peterburgą ir pradėjo dirbti vaistinėje. 1897 m. išlaikė provizoriaus padėjėjo egzaminus ir po stažuotės Vokietijoje ir vėliau Prancūzijoje Sorbonos universitete 1900–1902 m. studijavo farmaciją Dorpatu (dabar – Tartu) universitete. Baigęs studijas išvyko į Sankt Peterburgą ir ten dirbo Karo medicinos akademijoje, kurioje 1906 m. apgynė farmacijos magistro tezes ir dėstė fiziologinę chemiją (biochemiją). Vėliau, nuo 1924 m., vadovavo Fiziologinės chemijos katedrai, buvo žinomas mokslininkas, nuo 1931 m. – profesorius (42 pav.).

Jis tyrinėjo angliavandenių apykaitą, biocheminius baltymų ir fermentų procesus. 1924 m. M. Galvelė pasiūlė cukraus kiekio kraujyje nustatymo būdą, 1938 m. – insulino gamybos metodą, kurį kartu su kolega A. Šmidtū to meto Leningrado (dabar – Sankt Peterburgas) fabrike „Farmakon“ įdiegė į gamybą³³⁰. Iš Biržų kilęs prof. M. Galvelė taip pat dėstė privačiuose farmacijos kursuose, buvo reformatų sinodo kuratorius, nuo 1913 m. – Lietuvių mokslo draugijos narys³³¹, apie 30-ties mokslo publikacijų autorius³³². 1921 m. M. Galvelė buvo kviečiamas dirbti Aukštuosiuose kursuose Lietuvoje, tačiau pasiūlymo atsisakė. Įžymus 48 metų profesorius, 1942 m. apkaltin-

42 pav. Profesorius Mykolas Galvelė, 1927 m. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

³²⁷Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininkų biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, l. 234.

³²⁸Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija*. Vilnius: Farmeka, 1998, t. 1, p. 74–75.

³²⁹O. D. Prof. Mykolas Galvelė. *Mūsų sparnai*, 1987, nr. 62, p. 78–79.

³³⁰Lašas Liudvikas. Endokrinologijos ištakos ir raida. *Endokrinologas.lt*, 2012, nr. 3–4 (7–8), p. 42.

³³¹Jakimavičius Algimantas. Gamtininkai ir Lietuvių mokslo draugija. *Ekologija*, 2008, t. 54, nr. 1, p. 64.

³³²Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininkų biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, l. 95–96.

tas antisovietine veikla, buvo nuteistas 10 metų kalėti ir tais pačiais metais mirė. Žmona Marija, dukra ir jos vyras buvo sušaudyti (43 pav.)³³³.

Jonas Šimkus (1873–1944) 1900 m. baigė Maskvos universiteto Chemijos fakultetą, 1903 m. tapo chemijos magistru. Siekdamas įsigilinti į dvi gretimas mokslo sritis – chemiją ir farmaciją – jis parėngė ir 1906 m. apgynė farmacijos magistro tezes. 1906 m. studijavo Ženevos universitete, 1906–1916 m. dėstė Maskvos universitete, ėjo docento, vėliau profesoriaus pareigas³³⁴. Grįžęs į nepriklausomą tėvynę jis tęsė sėkmingą mokslininko ir pedagogo karjerą, tapo pirmuoju Lietuvos universiteto rektoriumi.

Imperijos didmiesčiuose gyvenę ir aukštas pareigas ėję lietuviai savo pareiga laikė padėti tautiečiams, ypač siekiantiems mokslo. Aktyviausia tautinio judėjimo jėga buvo jaunimas, susivienijęs į draugijas, kuopeles, sąjungas, būręs choras, dramos būrelius ir kovojęs už tautinių idėjų puoselėjimą ir sklaidą.

43 pav. Provizorius Mykolas Galvelė su žmona Marija, Sankt Peterburgas, 1904 m. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

2.7. Profesinis sambūris

Didžiuosiuose imperijos miestuose lietuviai steigė organizacijas, kurių pagrindinis tikslas – vienyti lietuvius ir skatinti juos rūpintis tautos interesais, savimonės išsaugojimu, lietuviškos kultūros ir tradicijų puoselėjimu, užkirsti kelią nutautėjimui, skatinti grįžti į tėvynę ir dirbti jos labui. Šių draugijų nariai leido lietuviškus leidinius, kūrė bibliotekas, rengė susirinkimus, spektaklius, šokių ir literatūros vakarus. 1895 m. Dorpatu (Tartu) universitete įsteigta slapta Lietuvos Dorpatu studentų draugija. Atšilus politiniam klimatui, nuo 1906 m. ji tapo legalia organizacija (44 pav.). Draugijos nariai susirinkimuose skaitė pranešimus apie istoriją, ekonomiką, kultūrą, mediciną, tautiškumą ir net apie moterų padėtį Lietuvoje. 1915 m. draugijos bibliotekoje buvo apie 1000 leidinių, taip pat – periodinė spauda. Be 13 lietuviškų laikraščių ir žurnalų, draugija prenumeravo po vieną vokišką, rusišką ir lenkišką spaudinį³³⁵.

³³³Dediulinas Vladimir, Siudikas Vytautas. Didelę skolą grąžino mokinys. *Medicina*, 1992, nr. 6-7, p. 54-55.

³³⁴Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija*. Vilnius: Farmeka, 1998, t. 1, p. 166.

³³⁵Tyla Antanas. *Lietuviai ir Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802-1918 metais*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013, p. 56, 67, 79.

44 pav. Lietuvių Dorpatu (Tartu) universiteto studentų draugija, 1906–1911 m.
Nariai farmacijos studentai: Kazys Mažonas, Zenonas Kuzavas, Antanas Ramanauskas,
Konstantinas Stašys. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

Sankt Peterburgo lietuvių studentų draugija susikūrė XIX a. septintojo dešimtmečio pabaigoje savišalpos tikslais. 1910 m. jai priklausė 137 studentai. Organizacija siekė suvienyti visus lietuvius, studijuojančius Sankt Peterburge. Ji turėjo Informaciją ir darbo biurą, konsultuojantį į carinės Rusijos sostinę atvykstančius tautiečius. Nuo 1897 m. veikė dar viena lietuvių organizacija – „Fraternitas Lithuanica“. 1910 m. jai priklausė dešimt narių – Karo medicinos akademijos studentų ir šios mokslo institucijos absolventų. 1910 m. buvo įkurta ir Lietuvių studentų mokslo draugijėlė. Tais metais Sankt Peterburge studijavo apie 200 lietuvių³³⁶.

Panašiu metu įkurta ir Maskvos lietuvių studentų draugija. Laikraštyje „Aušrinė“ rašoma, kad „daktaro Paškevičiaus žiniomis, pirmoji lietuviška studentų kuopelė susibūrė dar 1869 m. ir ilgą laiką buvo nelegali ir vėliau ne kartą jos darbas buvo sustojęs“³³⁷. Provizoriaus padėjėjas A. Mačius teigia – gydytojas J. Basanavičius (Maskvoje studijavo 1873–1879 m.) ir provizorius Kazys Aglinskas buvo Maskvos lietuvių „Studentų ratelio“ kūrėjai³³⁸, čia gimė ir „Aušros“ leidi-

³³⁶ Žinios-žinutės. Peterburgas. Lietuvių studentija. *Aušrinė*, 1911, gruodžio 20, nr. 13, p. 24–25 (205–206).

³³⁷ Maskvos Lietuvių Studentų Draugija 1909–1910 mokslo metais. *Aušrinė*, 1911, nr. 1, p. 21.

³³⁸ Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininkų biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, l. 4.

Maskvos slaptoji lietuvių studentų draugija 1887 metais, kurioj dalyvavo prof. P. Leonas

Iš kairės stovi: 1) P. Razvickas, neseniai miręs Kaune profesorius, 2) A. Vileišis, miręs Vilniuje gydytojas, 3) Januškevičius farmacijos studentas, 4) Jonas Moigis, neseniai miręs Panevėžy notaras, 5) M. Lozoraitis, 1907 m. miręs Kaune advokatas, 6) P. Matulaitis, gydytojas, mirė išremtas Permėn, 7) Maciukevičius farmacijos studentas, 8) Petras Leonas, 9) A. Krisčiukaitis neseniai miręs Vyr. tribunolo pirmininkas, 10) P. Mašiotas gyvenęs Kaune, buv. Švietimo viceministeris, 11) Polujanskis, prieš, D. karą buvo gelžkelio ruožo gydytojas tarp Vilniaus ir Gardino, 12) farmacijos studentas ir 13 A. Vilkutaitis miręs Kaukaze susis. inžinierium („Amerikos pirtyje“ autoriaus brolis), išvertęs Tolstojaus „Vlast tmy“; sėdi: 1) S. Matulaitis, gydytojas, dabar profesorius Minske, 2) A. Kraučūnas, senai mirė Marijampolėje, advokatas, 3) Vl. Mačys, Kaune, profesorius, 4) B. Matusevičius, matematikas, mirė Maskvoje, 5) Petrulis farmacijos studentas, 6) J. Kriaučiūnas, buvo „Varpo“ redaktorium, dabar gyvena Kaune, 7) draugijos svečias, P. Vileišio prie geležinkelio darbų tarnautojas, vadintas „kunigaikščiu“, Januškevičius ir dar kas, su kuriais jis buvo vaišintis Maskvos restorane „Slavianskij Bazar“, pavadino kunigaikščiu, kad tarnai didesne pagarba patarnautų 8) B. Čepulis, provizorius, mirė Maskvoje 1915 m., 9) Barcevičius medikas.

45 pav. Maskvos slaptosios lietuvių studentų draugijos nariai, 1887 m.
Nuotrauka iš laikraščio „Laiko žodis“, 1934 m.

mo idėja³³⁹. V. Merkys pažymi, kad studentų draugija Maskvoje įsteigta 1880 m. 1883 m. jos gretose minimas farmacijos studentas B. Čepulis³⁴⁰. 1887 m. Maskvos slaptosios lietuvių studentų draugijos narių nuotraukoje iš 22 narių matome penkis farmacijos studentus³⁴¹ (45 pav.).

K. Grinius rašė, kad jo studijų metais (1886–1893) Maskvoje būta apie 30–40 lietuvių studentų. Jie buvo susibūrę į draugiją, kurios išdininku dirbo provizorius B. Čepulis. Be kita ko, draugija turėjo chorą³⁴². Iš 58 Maskvos lietuvių studentų draugijos narių K. Grinius mini 11 farmacijos studentų ir farmacininkų³⁴³. Draugijos veikla nutrūkdavo ir vėl iniciatyvių žmonių buvo atnaujinama. 1910 m. joje buvo 40 narių (36 vyrai ir keturios moterys), iš jų 10 gydytojų ir penki farmacininkai³⁴⁴.

Svetur gyvenę lietuviai farmacijos studentai ir tarnautojai XX a. pradžioje būrėsi į profesines tautines kuopeles. Maskvoje, Sankt Peterburge, Kijeve, Odesoje gyveno, studijavo ir vaistinėse dirbo daugiau lietuvių nei Vilniuje ar Kaune.

1890 m. iš 14 Vilniaus vaistinių vedėjų 9 nurodė esą lietuviai. Metams bėgant jų skaičius mažėjo. 1914 m. Kaune gyveno septyni lietuviai farmacininkai³⁴⁵.

³³⁹Mačius Adomas. Lietuvišku darbu pasižymėję vaistinininkai. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 2, p. 34.

³⁴⁰Merkys Vytautas. *Knygnešių laikai, 1864–1904*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1994, p. 230.

³⁴¹Profesorius Petras Leonas. *Laiko žodis*, 1934, nr. 21, p. 2.

³⁴²Ilgūnas Gediminas. *Kazys Grinius*. Vilnius: Pradai, 2000, p. 40.

³⁴³Grinius Kazys. *Atsiminimai ir mintys*. Tübingen: Patria, 1947, t. I, p. 57–60.

³⁴⁴Maskvos Lietuvių Studentų Draugija 1909–1910 mokslo metais. *Aušrinė*, 1911, nr. 1, p. 21–22.

³⁴⁵A. S-us. Maskvos farmaceutai į draugus. *Lietuvos žinios*, 1914 gegužės 14 d., nr. 104, p. 1–2.

Vilniuje 1906–1909 m. veikė Farmaceutų draugija³⁴⁶, tačiau kilus nesutariams tarp žydų ir krikščionių, antrieji atsiskyrė ir įsteigė II Vilniaus vaistininkų tarnautojų draugiją. Tikėtina, kad dauguma draugijos narių buvo lietuviai, nes 1911 m. planavo deleguoti atstovus į Maskvoje organizuojamą lietuvių farmacininkų suvažiavimą, tačiau kilus nesutarimams šio sumanymo atsisakyta. Vilniaus vaistininkų tarnautojų draugijos valdyba, kaip skelbia spauda, buvo pasyvi, organizacija vienijo mažai narių, dažnai kildavo *nesusipratimų, barnių*, net siūlyta likviduoti draugiją. 1912 m. išrinka nauja draugijos valdyba siekė pokyčių, įkūrė *mokslo* biurą, jam vadovavo Dudkevičius ir Kenstavičius, ir siūlė organizaciją išplėsti. Tai yra įkurti bendrą Lietuvos ir Baltarusijos farmacininkų draugiją, kuri vadintųsi „Profesinė vaistininkų-tarnautojų draugija Šiaurės-Vakariniame krašte“. Numatė prie draugijos steigti mokinių ir provizoriaus padėjėjų rengimo biurą, prašyti, kad vaistinių vedėjai skaitytų paskaitas ir padėtų pasirengti mokinio ir padėjėjo egzaminams. Taip pat numatyta rengti savišvietos paskaitas, kviesti lektorius gydytojus, įkurti informacijos centrą, kuris draugijos narius nemokamai informuotų apie laisvas darbo vietas, o kitus – už nedidelį mokestį³⁴⁷. Ar buvo įsteigta ši organizacija, informacijos nerasta. Draugija vienijo lietuvius ir lenkus, nes priešingai nei kuopelės, veikusios už tėvynės ribų, Vilniaus vaistininkų tarnautojų draugija pirmumą teikė ne tautinei patriotinei, bet profesinei veiklai.

Sankt Peterburge, Maskvoje, Kijeve į farmacininkų kuopeles būrėsi tik lietuviai ir pirmiausia kėlė tautinius tikslus. Aktyviausia jėga, užsibrėžusi vienyti po carinės Rusijos gubernijas pasklidusius farmacininkus tautiečius, buvo Maskvos ir Sankt Peterburgo studentai ir vaistinių mokiniai.

Pirmoji lietuvių farmacininkų kuopelė įsteigta 1901 m. Sankt Peterburge 23 metų farmacijos studento Mato Valeikos (1878–1937) iniciatyva³⁴⁸. M. Valeika – aktyvus visuomenininkas, lietuviybės skleidėjas, knygnešys, tautinio sąjūdžio dalyvis – savo prisiminimuose rašė: „Nors ir su dideliu vargu, subūriau lietuvių farmacininkų kuopą“³⁴⁹. Ši maža organizacija turėjo lietuviškų leidinių, kuriuos slapta gaudavo iš Prūsijos, knygynėlių. 1902 m. panaši kuopelė buvo įkurta ir Maskvoje. Jos steigimo iniciatorius – vaistinės mokinys, anksčiau priklausęs slaptai lietuvių gimnazistų organizacijai Mintaujoje (dabar Liepoja) Jonas Kašinskas. Maskvos kuopelė vienijo devynis narius, beveik visi buvo vaistinės mokiniai, organizacija turėjo įstatus, rinko nario mokestį. Pogrindinės kuopelės knygynėlyje buvo apie 50 lietuviškų knygų³⁵⁰. M. Valeika ir J. Kašinskas stengėsi suburti bendram darbui visus po Rusijos imperiją pasklidusius kolegas lietuvius. A. Mačius teigė, kad kai kuriems jų siekiams, idėjoms ir veiklai vyresnės kartos farmacininkai lietuviai dažnai nepritarė³⁵¹.

³⁴⁶Atbalsiai Vilniuje. *Vilniaus žinios*, 1909, liepos 2 (15), nr. 141 (459), p. 1.

³⁴⁷R. S. Iš II-sios Vilniaus vaistininkų-tarnautojų dr-jos gyvenimo. *Lietuvos žinios*, 1912, birželio 21 (liepos 4), nr. 72, p. 3.

³⁴⁸Laučiūtė Jūratė Sofija. *Peterburgas Lietuvos mokslo ir kultūros istorijoje*. Vilnius: Katalikų akad., 2002, p. 66.

³⁴⁹Valeika Matas. *Dvidešimt penkeri metai Vilniaus krašte*. Vilnius: Mintis, 1989, p. 34.

³⁵⁰Juozas Zigmantinis (Kregždys). *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 4, p. 37–38.

³⁵¹Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininkų biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, l. 135–136.

Po lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo 1904 m. atsirado įtakinga lietuvių bendravimo ir konsolidacijos priemonė – spauda. Vilniuje, Kaune, Sankt Peterburge, Rygoje, Seinuose vienas po kito buvo leidžiami lietuviški periodiniai leidiniai, 1911 m. ėjo 97³⁵², 1912 m. vien Vilniuje – 23 spaudiniai.

Skelbiamos tautinės idėjos galėjo pasiekti ir tolimus Rusijos kraštus. M. Valeika suskubo per spaudą raginti kolegas vienyti ir rūpintis tautos reikalais. Stengdamasis sužadinti diskusijas 1906 m. laikraštyje „Vilniaus žinios“ surengė provokuojančią polemiką tarp tariamųjų „Farmaceuto“ ir „Ne-farmaceuto“. Publikacijose buvo reiškiami suvaidinto oponento „Ne-farmaceuto“ kritika farmacininkams. Jis kaltino carinės Rusijos didmiesčiuose Maskvoje, Sankt Peterburge ir kitur dirbančius lietuvius farmacininkus, kad šie neaktyviai įsitraukia į tautinio sąjūdžio veiklą. Jiems nerūpi savo krašto ateitis, o ištrūkę iš Lietuvos kaimo ir patekę į didmiesčio šurmulį smaginasi baruose ir restoranuose, lošia kortomis, maloniai ir linksmai leidžia laiką. „Kas gi bus iš to mūsų jaunikaičio už metų kitų. Mes jo jau nepažinsime. Jau jis nebetas sodietis, kuris visuomet buvo nedrąsus, kuris taip gerai mokinosi, ir kuriuo taip pasitikėjo tėveliai ir giminės. Jo paviršutinė išvaizda ir būdas gyvenimo visai kitoniškas. Aptiekoje jis geras darbininkas, už ką jį giria jo užveizėtojas. Tarp miesto visuomenės irgi užima nepaskutinę vietą: liuosame nuo darbo laike jį sutiksi puičiuose restoranuose, klubuose ir daug kur kitur.“ – rašė „Ne-farmaceutas“³⁵³. Polemikos organizatoriai išreiškė griežtą nuomonę, kad nedalyvauti tautiniame judėjime žema, o tautos interesai turi būti visų lietuvių prioritetas. Kitame „Vilniaus žinių“ numeryje *Farmaceutu* pasivadinęs autorius atsako, kad neteko sutikti kolegų, kurie „būtų taip ištautėję, kad net nemąstytų apie savo kraštą. Esu jau farmaceutu keletas metų, bet tokiu išgamų tarp lietuvių farmaceutų beveik nesutikau.“³⁵⁴

Regis, verda nuožmi žodžių kova tarp kelių autorių. Į diskusiją įsitraukia ir jau tikrąja pavarde pasirašęs M. Valeika. Jis, tarsi teisindamas farmacininkus, rašė, kad tėvynėje yra didesnė konkurencija dėl darbo vietos, ir todėl farmacininkai negali grįžti į Lietuvą. Jis sutinkąs su kai kuriomis „Ne-farmaceuto“ pastabomis, pavyzdžiui, kad farmacininkų išsilavinimas per mažas ir todėl kaltina carinės Rusijos biurokratiją³⁵⁵. Stebėdami piktą „Ne-farmaceuto“ kritiką farmacininkai galėjo tik spėlioti, kas slepiasi po šiuo slapyvardžiu. Mįslė atskleista M. Valeikos atsiminimų knygoje „Dvidešimt penkeri metai Vilniaus krašte“. Polemiką sugalvojo ir organizavo M. Valeika, pasitelkęs savo draugą fizikos matematikos studentą, dirbusį „Vilniaus žinių“ redakcijoje Konstantiną Šakenį (1881–1959)³⁵⁶. Jie taip siekė išprovokuoti kolegas ir įtraukti į diskusijas³⁵⁷. 1906 m. M. Valeika iškėlė ir lietuvių farmacininkų profesinės organizacijos kūrimo idėją. Po kelerių metų, 1909 m., laikraštyje „Viltis“ jis pakartojo raginimą kurti lietuvių *farma-*

³⁵²Stakulienė Silvija. Lietuviškoji medicinos periodika: ištakos ir raida Lietuvoje iki XX a. trečiojo dešimtmečio. *Knygotyra*, 2001, nr. 37, p. 124.

³⁵³Ne-farmaceutas. Pražuvusios spėkos. *Vilniaus žinios*, 1906, vasario 16 (kovo 1 d.), nr. 37, p. 1.

³⁵⁴Farmaceutas. Atsakymas ponui ne-farmaceutui. *Vilniaus žinios*, 1906, balandžio 6 (19) d., nr. 71, p. 2.

³⁵⁵Valeika Matas. Prie farmaceutų klausimo. *Vilniaus žinios*, 1906, birželio 22 (liepos 5 d.), nr. 133, p. 2-3.

³⁵⁶Konstantinas Šakenis – 1927–1934 – LR Švietimo ministras, 1936 m. – Seimo pirmininkas.

³⁵⁷Valeika Matas. *Dvidešimt penkeri metai Vilniaus krašte*. Vilnius: Mintis, 1989, p. 25.

ceutų sąjungą³⁵⁸. Tačiau į steigiamąjį suvažiavimą suburti Lietuvoje ir Maskvoje, Sankt Peterburge, Kaukaze, Sibire dirbančius kolegas lietuvius buvo tiesiog neįmanoma. Laikraščiuose „Vilniaus žinios“, „Viltis“, „Lietuvos žinios“ skambėjo farmacininkų raginimai vienytis ir bendromis jėgomis skleisti tautines idėjas, organizuoti grįžimą tėvynėn ir ten plėtoti patriotinę veiklą. Diskutuota, kaip sukurti palankesnę ekonominę aplinką lietuviams tėvynėje. Subačiaus vaistinin- kas Steponas Nasvytis, vėliau tapęs vienu iš aktyviausių visuomenės veikėjų, 1911 m. siūlė farmacininkams jungtis ir kartu pirkti vaistines³⁵⁹. Panašiai manė ir Vladas Šileika iš Tulos. Jis svarstė – Vilniuje reikia įsteigti informacijos ir tarpininkavimo biurą, kuris Lietuvoje iš kitataučių galėtų pirkti vaistines ir jas perparduoti lietuviams³⁶⁰.

Kolegų vienijimo ėmėsi Maskvos lietuvių farmacininkų kuopelė su J. Kašinsku priešakyje. Spaudos draudimo metais suburtos lietuvių farmacininkų kuopelės siekė išsaugoti savo tautiškumą. Po kelerių metų atsinaujinusi ir laisvesnėje terpėje veikusi jau brandesnė ir gausesnė Maskvos kuopelė turėjo ambicingų tikslų – suburti visus kolegas tautiečius bendram patriotiniam darbui, stiprinti lietuvių farmacininkų bendruomenę tėvynėje. J. Kašinskas įvardijo tikslo siekimo būdus: įkurti lietuvių farmacininkų draugiją, išleisti profesinį periodinį laikraštį, įsteigti informacijos biurą³⁶¹. Toks biuras turėtų rinkti informaciją apie laisvas darbo vietas, parduodamas vaistines tiek tėvynėje, tiek visose carinės Rusijos gubernijose, taip pat pranešti apie farmacijos studijų sąlygas universitetuose. Pirmasis bandymas 1909 m. įkurti tokį informacijos biurą Vilniuje buvo neįgyvendintas³⁶², tačiau 1911 m. biuras įsteigtas prie Maskvos lietuvių farmaceutų kuopelės³⁶³, vėliau – Sankt Peterburge, Vilniuje.

Maskvos lietuvių farmacininkų kuopelės ne tik įsteigė informacijos centrą, bet bendradarbiaudamos su moksleivių ir jaunimo laikraščio „Aušrinė“ redakcija išleido profesinį laikraštį. „Aušrinė“ – kaip „Lietuvos žinių“ priedas – pradėtas leisti 1910 m. Redakcijos bendradarbis buvo ir provizorius A. Žukauskas (46 pav.).

Farmacijos studentai buvo aktyvi Maskvos lietuvių jaunimo dalis, todėl ir „Aušrinės“ redakcija, ir farmacininkai iš kitų miestų pritarė jų iniciatyvai leisti profesinį laikraštį³⁶⁴.

Taigi 1911 m. išėjo „Aušrinė“ ir priedas „Farmaceutų reikalai“. Pirmasis numeris buvo tarsi „Aušrinės“ tęsinys, kitiėjo kaip nemokamas „Lietuvos žinių“ priedas (47 pav.).

Visus tris laikraščius – „Lietuvos žinios“, „Aušrinė“, „Farmaceutų reikalai“ – leido Felicijos Bortkevičienės (1873–1945) ir K. Griniaus bendrovė. „Farmaceutų reikalų“ atsakingoji redaktorė – S. Mošinskaitė. Leidinysėjo 1911–1912 m., ir po šešerių metų pertraukos, 1918 m., išleistas dar vienas „Farmaceutų

³⁵⁸Valeika Matas. Farmaceutai sujunda. *Viltis*, 1909, balandžio 26 d., nr. 47 (232), p. 2.

³⁵⁹Nasvytis Steponas. Farmaceutų dalykai. Lietuvių farmaceutų suvažiavimas. *Viltis*, 1911, sausio 28 (vasario 10), nr. 11 (496), p. 2.

³⁶⁰Šileikis Vladas. Farmaceutų dalykai. *Viltis*, 1911, sausio 23, nr. 9 (494), p. 2.

³⁶¹Kašinskas Jonas. Atviras laiškas farmaceutams. *Viltis*, 1911, sausio 14 d., nr. 5 (490), p. 3.

³⁶²Juozas. Šis-tas apie farmaceutus. *Viltis*, 1909, liepos 10 (23), nr. 78 (263), p. 1.

³⁶³*Farmaceutų reikalai*, 1911, nr. 2, p. 149.

³⁶⁴Sim. Jan. *Aušrinė*, 1911, nr. 1 (8), p. 13–16.

46 pav. Laikraščio „Aušrinė“ redakcijos bendradarbiai, Maskva, apie 1911 m. Pirmoje eilėje sėdi iš kairės: Kazys Pietaris, Ramūnas Bytautas, Petras Klimas, Stasys Šilingas, Agnietė Ambraziejūtė-Steponaitienė, antroje eilėje stovi iš kairės: Rapolas Skiptitis, Stasys Naginskas, Vladas Bukaveckas, farmacininkas Antanas Žukauskas-Vienuoelis, Juozas Papečkys, Juozas Nemeikša, farmacininkas Stasys Bytautas.

Nuotrauka iš A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus archyvo

№ 2 A U Š R I N Ė 75

Farmaceutų reikalai.

Norim, kad Lietuvos—Tėvynės, šiandien jau skardus aidas pastekty visus mūsų draugus, farmaceutus. Tarėmės, kaip tai atlikus. Vienbalsiai nusprendėm: tuoj, nei dienos negalėsim, atidengti prie jau-nųjų laikraščio — „Aušrinės“ tam tikrą skyrių farmaceutų būviui aiškinti ir jų reikalams svarstyti. Šio skyriaus tikslas: — sužadinti tobe-miegančius, sutraukti pabudusius ir jau veikiančius, priruošti tinkamą dirvą būsimamjam mūsų su-važiavimui. Šis skyrius bus pačių mūsų (maskviečių farmaceutų bū-riolio) vodamas, autonomiškoms su-lig „Aušrinės“ tėlsėmis. Tikimės Lietuvos ir Rusijos draugai-farma-ceutai paremsią savo skyrių raštais ir pinigais.

Maskviečių Farmaceutų Būrelis.

Atsisaukimas-pranešimas.

J, ką-tik iškilus, farmaceutų judėjimą žiū-rim rimtai, kaip į mėginimą dar vieno *) iš-tiso, protestinio, inteligentiško sluoksnio su-sidėti su besipiltojančia lietuviška kultūra ir, jeidis sąstaine dalimi į jos galingą srovę, bi-dyti ją bendromis visų sąmoningų lietuvių, jėgomis.

Lietuviškoji farmaceutija ir pirmą nesau-dė. Mūsų laikraščioje daėnai pasirodydavo balsai, kurie svarstė lietuvių farmaceutų būvį, kurie aimanavo dėl jų išsibalsymo, kurie stengėsi sutraukti, surašyti visų išsilydusių

farmaceutų, masę. Bet tai būvo pavient ba-lai, jie tik ruošė dirvą. Šiandien prabylo ma-sė. Trumpu falicu sumingo mūsų laikraščiai farmaceutų balsais (žūrė: „Lietuvos Žinias“ № № 7, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 22 ir 23; „Viltis“ № № 5, 8, 9, 11, 12, 16 ir 24 ir „Aušrinė“ № 1 (8); be to arti penkioikos laiškų, Maskviečių Farmaceutų Būrelio gautų). Randam tarp jų optimistiškų, randam ir pe-simistiškų, bet visų jų pamatinis troškimas—reikia lietuviškai farmaceutijai susisieti ir rasti tam tikrus susisipietimo būdus. Susidėrė ir farmaceutų būreliai atskiruose miestuose.

Lietuviškoji farmaceutija, kaip „beveik skaitlingiausia“) inteligentiškoji protestija, ga-li turėti didelę kultūrinę svarbą. Lietuvai ir, įtraukta į visuomeniško gyvenimo sūkurį, ga-li daug prisidėti prie Lietuvos gėryniėgos, sustiprindama jos medžiagišką ir dvasišką kultūrą.

Reikia tik suimti tąją skaitlingą masę ir, nurodžius jai tinkamus spietimos būdus, me-ti jau organizuotąjį būrį į Lietuvos glebį.

Apisvarstę visus spaudoj tam tikslui siūlo-mus būdus, apsisiojom ant šių:

- 1) Kadangi kiekvienas visuomeniškas ve-lkimas turi atspirti į vedėjų būrelį, mės, ma-skviečiai, sudarėm tokį būrelį, kuris apsimą:
- a) sutvarkyti pirmus lietuviškos farmaceutijos žingsnius (visuomenės dirvoj, b) užmegsti ra-iščius su visais lietuviškos farmaceutais ir c) sušlyti tarpininką (tarsi darbas jau pamatėli atliekamas).

Jau žlamės tai galį padaryti dės šių prie-šasčių: a) iš mūsų tarpo išėjo iniciativa,

*) Lietuvos mokytojai žinai jau tai padarė, stiorė jų organą „Mokytoja“. Mokytojiųja ar ne-kenai susisipietė ir, bene, tik atsigalauja, žiorė jų organą „Mokytoja“.

*) Sūlig mūsų spaliavio (žūrė: „Pozic-mų suvairuonimui smacovs“ su 1910 m.) lietuvių (Kanno, Vilnang ir šurvalis grubo, šio, šio 192 (šiam, sąrašo nepaėmėmė) vaistųja-sankrovų sa-vaininkų) rėdytojų—su 1911 65 ir Lietuvos—28; Ji-von 88 šalia, nepaėmėmė mokytojų, protestu padėtojų ir protestuorin-akaitlius, Bet spūjam, kad apt. kiekvieno švūvininko, bet rėdytojų abiečia op-audias 4 mokytojų, protestuorin ir jų padėtojų. Tai-gi, mūsė išmokavimais, jų būn arti 800, o lietuvių žemaitiu 1000. Jai iš jų tik pusi dar nevisiškai peraktyvėsi su Lietuva, ir tai šaraitima 600 in-teligentu lietuvių, kuriuos galim, įtraukti į bua-trų laisvąją darbą.

47 pav. Profesinis farmacininkų laikraštis „Farmaceutų reikalai“, 1911 m.

reikalų“ numeris. Per dvejus pirmuosius laikraščio gyvavimo metus išėjo keturi numeriai. Pirmasis – dešimties, ketvirtasis – šešiolikos puslapių. Laikraščio sumanytojai planavo jį leisti kas mėnesį, tačiau dėl publikacijų stokos 1911 m. vasarą jis neišėjo ir antrasis numeris pasirodė tik rudenį. 1911 m. publikacijomis, lėšomis ir kitais reikalais rūpinosi J. Kašinskas.

Laikraštis greitai tapo populiarus, laukiamas ir iš įvairių gubernijų plaukė kolegų aukojami pinigai. Antrajame „Farmaceutų reikalų“ numeryje 1911 m. skelbiama, kad jo leidybai surinkta 52 rubliai ir 80 kapeikų³⁶⁵, dešimt lietuvių iš Kijevo paaukojo 17,50 rublių, iš kitų miestų gauta 35,30 rb³⁶⁶. 1912 m. 14 lietuvių farmacininkų iš Maskvos paaukojo 19,38 rb, 12 rėmėjų iš Kijevo – 25,25 rb, septyni farmacininkai iš Čitos persiuntė 16 rublių, aukų gauta iš Rygos, Kursko, Tulos³⁶⁷. Įplaukos viršijo išlaidas. Iš surinktų 159 rb 59 kp trečiojo numerio leidimui ir kitiems reikalams panaudota 97 rb 09 kp³⁶⁸, o ketvirtajam panaudota 75 rb 17 kp iš sukauptų 114 rb 50 kp³⁶⁹. Leidinio rengėjai dirbo Maskvoje, o laikraštis spausdintas Vilniuje M. Kuktos spaustuvėje. Vieno numerio tiražas – 1700 egzempliorių, spausdinimo sąnaudos – apie 40 rb³⁷⁰. Priešingai nei daugelis kitų spaudinių, „Farmaceutų reikalams“ nestigo lėšų, tačiau redakcija nuolat ragino kolegas siųsti publikacijas, diskutuoti, skelbti savo mintis. Laikraštyje publikuoti farmacininkų iš Čitos, Kursko, Kijevo, Rygos ir kitų miestų pranešimai.

Autoriai pasirašydavo slapyvardžiais, o redakcija baiminosi kratų ir caro valdžios nemalonės. 1912 m. rudenį „Farmaceutų reikalams“ parengtą medžiagą sudegino vienas laikraščio bendradarbis *didžiai įbaugintas tuo, kas Rusijoje per daug paprasta*³⁷¹. Valdžios letena buvo nuolat jaučiama, leidėjai baiminosi persekiojimų, jų veiklai nepritarė Rusijos farmacininkų draugija³⁷² ir kai kurie vaistinių savininkai. Farmacininkas Dragūnas prisiminimuose rašė, kad jam dirbant Kijevo gubernijoje vaistinės savininkas drausdavo skaityti „Farmaceutų reikalus“³⁷³.

Redakcijai vadovavęs J. Kašinskas 1911 m. pabaigoje iš Maskvos persikėlė į Lietuvą ir apsigyveno Žiežmariuose, čia įkūrė vaistinę ir įsitraukė į tautinio sąjūdžio veiklą. Maskvoje reikėjo naujo lyderio, galinčio tęsti leidybos darbą. Provizoriaus padėjėjas Stasys Bytautas, Šliogeris ir kt.³⁷⁴ rūpinosi paskelbti surinktą medžiagą ir vis aktyviau į redakciją plaukiančius naujus straipsnius. 1912 m. kovo 10 d. išėjo trečiasis, o po kelių dienų – kovo 20 d. – ir ketvirtasis „Farmaceutų reikalų“ numeriai.

4-ajame „Farmaceutų reikalų“ numeryje publikuojamas straipsnis apie 1912 m. mirusį šio laikraščio įkūrėją J. Kašinską³⁷⁵.

³⁶⁵Aukos. *Farmaceutų reikalai*, 1911, nr. 2, p. 150.

³⁶⁶Pranešimai. *Farmaceutų reikalai*, 1911, nr. 2, p. 150.

³⁶⁷Aukos. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 4, p. 45–46.

³⁶⁸Aukos. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 3, p. 31–32.

³⁶⁹Aukos. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 4, p. 45–46.

³⁷⁰Stakulienė Silvija. Lietuviškoji medicinos periodika: ištakos ir raida Lietuvoje iki XX a. trečiojo dešimtmečio. *Knygotyra*, 2001, nr. 37, p. 125.

³⁷¹Atsakai. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 3, p. 32.

³⁷²A. S-us. „Farmaceutų reikalai“. *Lietuvos žinios*, 1914, birželio 27 (liepos 10), nr. 140, p. 1.

³⁷³Vilnius, 1957. Dragūno atsiminimai: rankraštis. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai. F. Lietuvos farmacijos istorija, b. Farmacininkų atsiminimai, l. 13.

³⁷⁴A. S-us. „Farmaceutų reikalai“. *Lietuvos žinios*, 1914, birželio 26 (liepos 9), nr. 139, p. 1.

³⁷⁵Nėra lietuvių farmaceuto, kuris nežinotų a. a. Jono Kašinsko vardo. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 4, p. 38.

Maskvos lietuvių farmacininkų kuopelės steigėjo, vienybės idėjų skleidėjo ir vieno pirmųjų ragintojų kurti profesinę organizaciją J. Kašinsko nekrologas prasideda žodžiais „Nėra lietuvio farmaceuto, kuris nežinotų a. a. Jono Kašinsko vardo.“ A. Mačius rašė, kad tik 30 metų sulaukęs J. Kašinskas mirė apsinuodijęs žuvimi ir prieš mirtį draugų prašė tęsti „Farmaceutų reikalų“ leidybą.

J. Kašinskiui būdingas organizuotumas, nuoseklumas ir planingas tikslų siekimas, lyderystė. Jo įkurtas profesinis laikraštis vienijo lietuvius farmacininkus. Visi laukė „Farmaceutų reikalų“; ne tik skaitė, bet diskutavo, rinko pinigų ir siuntė redakcijai, be to, atsiliepė į raginimus patiems rašyti. Lietuviai farmacininkai būrėsi į kuopeles Kijeve ir Tuloje. Laikraščio redakcija buvo tolerantiška, skelbė įvairias kolegų nuomones, net aštriai redakcijos darbą kritikuojančius straipsnius.

Pirmųjų „Farmaceutų reikalų“ numerių pagrindinė tema – tautiškumo žadinimas. Polemizuojama apie būtinybę grįžti į tėvynę ir priežastis, trukdančias tai įgyvendinti, apie farmacininkų, dirbančių carinės Rusijos miestuose, nutautėjimą ir kt. Nagrinėjamos temos artimos skelbiamoms „Aušrinėje“ ir mažai kalbama apie profesinius reikalus, farmacijos mokslą, vaistinių ekonomiką ir kitas temas. 1912 m. laikraščio apimtis padidėjo, tematika buvo įvairiapusiškesnė, paskelbtas apžvalginis straipsnis „Metams sukakus“ apie lietuvių farmacininkų organizuotą veiklą³⁷⁶, poleminis R. Krivicko straipsnis apie vaistinių steigimo privilegijas ir vaistų krautuvių nuosavybės reglamentavimą³⁷⁷. Laikraščio skaitytojai susirašinėjo su redakcija, kūrė lietuviškus vaistų pavadinimus ir juos skelbė skyrelyje „Vaistų pavadinimai“. Redakcija publikavo skaitytojų laiškus, atsakymus į klausimus, literatūros kūrinius, skelbimus apie ieškomą ir siūlomą darbą, rengiamus kursus, nuomojamas vaistines.

Nors „Farmaceutų reikalai“ buvo populiarūs, 1912 m. išėjus, dviem numeriams, leidyba nutrūko. Vėliau kituose laikraščiuose skelbtos diskusijos, „Farmaceutų reikalų“ redakcijos darbo kritika, siekis atgaivinti laikraštį atskleidžia, kad spaudinys buvo brangus ir reikalingas. Eduardas Šukevičius, 1914 m. perdėtai kritikavęs „Farmaceutų reikalų“ turinį, teigė, kad profesinio laikraščio leidybos iniciatoriai buvo *jaunatviško entuziazmo paveikti* lietuviai farmacijos studentai, kurie dalyvavo Maskvos lietuvių studentų draugijos veikloje ir „Aušrinės“ leidyboje. E. Šukevičius, neįvardydamas asmens, kalba apie *studentą*, kuris rūpinosi leidyba, tačiau, pasak autoriaus, nesuprato farmacininkų problemų, laikraštis neturėjo aiškos krypties. Autorius kritikavo, kad laikraštis spausdintas *ne Maskvoje, ne Kijeve, ne Tuloje ir ne kame kitur, kame yra lietuvių farmaceutų būrių, bet ten, kame jų visai nėra – Vilniuje*. Autorius manė, kad „Farmaceutų reikalai“ ėjo vien todėl, kad laikraščiu leisti siunčiamos aukos buvo naudojamos ir „Aušrinei“ leisti – leidinys būtų nustojęs eiti, bet kolegų iš visos Rusijos siuntė pinigų, o leidėjai *pasimetę nežinojo, ką su jais daryti* ir todėl buvo priversti leidinį rengti³⁷⁸. Prieštaraudamas šiai nuomonei, A. Sutkus rašė, kad „Farmaceutų žinių“ leidimu visada rūpinosi farmacininkai³⁷⁹.

³⁷⁶Liūnas. Metams sukakus. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 3, p. 21–24.

³⁷⁷Krivickas Rapolas. Naujas valdžios sumanymas apie vaistynes. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 3, p. 24–26.

³⁷⁸Šukevičius Edvardas. Maskvos lietuviai farmaceutai ir laikraštis „Medicina ir Gamta“. *Lietuvos žinios*, 1914, kovo 9 (22), nr. 55, p. 1–2.

³⁷⁹A. S-us. „Farmaceutų reikalai“. *Lietuvos žinios*, 1914, birželio 26 (liepos 9), nr. 139, p. 1.

Maskvos lietuvių farmacininkų kuopelė rūpinosi ne tik laikraščio leidyba, bet ir farmacininkų suvažiavimo organizavimu bei draugijos kūrimu. J. Kašinsko iniciatyva 1911 m. sausio mėn. Maskvoje lietuviai farmacininkai sukvietė susirinkimą ir išrinko organizacinį suvažiavimo komitetą, kuris įpareigotas gauti oficialų leidimą suvažiavimui surengti ir rūpintis visais organizaciniais reikalais. Susirinkimo nariai kvietė kituose miestuose dirbančius kolegas steigti kuopeles, priimti bendrus sprendimus ir apie juos informuoti Maskvos komitetą³⁸⁰. Užvėrė diskusijos. Kolegos ginčijosi, kur – tėvynėje ar Maskvoje – reikėtų surengti susitikimą. Vieni teigė, kad toks renginys turi vykti tik Vilniuje. Kiti manė, kad lengviau bus susirinkti Maskvoje, nes čia dirbo ir gyveno daugiausia lietuvių farmacininkų. J. Kašinskas kvietė sutelkti jėgas ir burtis su gydytojais³⁸¹, jis rašė „... būtų gerai, kad prie mūsų prisijungtų ir gydytojai, nes mus riša mūsų profesijos“³⁸².

Tačiau Z. Kuzavas nepritarė, kad farmacininkų suvažiavimas būtų rengiamas Maskvoje. Jis siūlė lietuviams farmacininkams vykti į Lietuvių mokslo draugijos suvažiavimą, rengiamą 1912 m. vasarą Vilniuje, jungtis prie gydytojų, leisti bendrą laikraštį³⁸³. S. Nasvytis siūlė suvažiavimą rengti Maskvoje ir iš Lietuvos deleguoti dalyvius³⁸⁴.

Elžbieta Avižonytė iš Vaškų rašė, kad 1911 m. vasara būtų tinkamiausias metas įkurti lietuvių farmacininkų draugiją Lietuvoje, nes į tėvynę sugrįžta universitetų studentai, o ir farmacininkams tarnautojams lengviausia sugrįžti³⁸⁵. Pagaliau J. Remezas siūlė rengti du suvažiavimus, vieną – Vilniuje Lietuvių mokslo draugijos suvažiavimo metu, kitą – Maskvoje ir apibendrinti jų sprendimus³⁸⁶. Pirmąjį suvažiavimą bandyta surengti Vilniuje 1911 m. birželio mėn. Buvo išsiųsti asmeniniai kvietimai, tačiau dalyvių buvo tik keletas³⁸⁷.

Nepavykus surengti visuotinio lietuvių farmacininkų suvažiavimo Lietuvoje, 1912 m. vasarą sušauktas suvažiavimas Maskvoje. Jame dalyvavo Maskvos vaistinių darbuotojai lietuviai ir keletas farmacininkų iš Lietuvos. Kolegos iš Kijevo neatvyko ir „Farmaceutų reikalų“ redakcijai atsiuntė laišką, kuriame priekaištavo, kad kai kurie kolegos pirmiau tautinių idėjų iškelia ekonominės gerovės klausimus, rūpinasi lietuviško kapitalo sandėlių ir vaistinių kūrimu Lietuvoje, o ne *esminėmis vertybėmis*³⁸⁸.

Panašiu metu lietuviai gydytojai pradėjo diskutuoti apie profesinį leidinį ir draugijos kūrimą. Gydytojas Kazys Grinius siūlė kolegoms burtis prie Lietuvių mokslo draugijos (LMD).

1907 m., įsteigus LMD, į jos gretas įsitraukė keli farmacininkai: narys ir draugijos rėmėjas Garliavos vaistininkas Kazimieras Aglinskas, Juozas Matulai-

³⁸⁰Draugas. Farmaceutų dalykai. Dėlei farmaceutų sąjungos. *Viltis*, 1911, sausio 14 d., nr. 5 (490), p. 3.

³⁸¹Kašinskas Jonas. Atviras laiškas farmaceutams. *Viltis*, 1911, sausio 14 d., nr. 5 (490), p. 3.

³⁸²Kašinskas Jonas. Maskva 7. I. 1911 m. Atviras laiškas į farmaceutus. *Lietuvos žinios*, 1911, sausio 18 (31), nr. 7, p. 3.

³⁸³Prov. Z. K. Farmaceutų dalykai. *Viltis*, 1911, sausio 21 (vasario 3), nr. 8 (493), p. 2.

³⁸⁴Nasvytis Steponas. Farmaceutų dalykai. Lietuvių farmaceutų suvažiavimas. *Viltis*, 1911, sausio 28 (vasario 10), nr. 11 (496), p. 2.

³⁸⁵Avižonytė Elžbieta. Moters balsas. *Lietuvos žinios*, 1911, vasario 5 (18), nr. 15, p. 2.

³⁸⁶Remezas J. Prie atviro laiško į farmaceutus. *Viltis*, 1911, sausio 30 (vasario 12), nr. 12 (497), p. 2.

³⁸⁷Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistinininkų biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, l. 136.

³⁸⁸*Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 4, p. 39–41.

tis, Marijampolės vaistininkas Vladas Bartlingas, provizorius Antanas Bruckus. 1909–1918 m. draugijos gretas papildė apie 40 farmacininkų³⁸⁹.

1909 m. prie LMD įkurta Medicinos ir gamtos sekcija. 1910 m. „Lietuvos žiniose“ K. Grinius paskelbė planą, kaip lietuviai medicinos specialistai, kurių, jo nuomone, būta apie 600, galėtų susivienyti ir leisti profesinį laikraštį. K. Grinius nurodė, kad visoje carinėje Rusijoje dirba 150 lietuvių gydytojų, 30–40 veterinarijos gydytojų, 150 – provizorių ir farmacijos magistrų. Be šių, aukštąjį išsilavinimą turinčių medicinos tarnautojų, antra tiek, jo nuomone, buvo vidurinę išsilavinimą turinčių medicinos darbuotojų: *dantistų*, provizorių padėjėjų, felčerių, akušerių. Be to, siekdamas sutvirtinti intelektines jėgas siūlė į profesinio leidinio leidėjų gretas priimti ir gamtos mokslų specialistus. Jis apskaičiavo, kad 16 puslapių mėnesinio laikraščio rengimas ir publikavimas per metus kainuotų apie 1300 rublių, taupant ir leidžiant kaip priedą – perpus mažiau. K. Grinius kvietė kolegas rinktis į Lietuvių mokslo draugijos suvažiavimą ir aptarti šį siūlymą³⁹⁰. 1911 m. jis pakartojo raginimą vienyti jėgas, burtis prie LMD ir bendrai leisti „Medicinos-Veterinarijos-Farmacijos ir Gamtos mokslų“ laikraštį³⁹¹.

1911 liepos 12 d. LMD suvažiavime įsteigta Medicinos (medikų) ir farmacijos (farmacininkų) sekcija. Jai pavesta rūpintis medicinos ir farmacijos laikraščio leidimu, terminologijos kūrimu, vaistingųjų augalų tyrinėjimu. J. Kašinskas išrinktas šios sekcijos valdybos nariu³⁹².

Į LMD suvažiavimą atvyko keli lietuviai farmacininkai iš Maskvos. Iš vienos pusės, farmacininkai nebuvo patenkinti profesiniu leidiniu „Farmaceutų reikalai“, nes stigo kūrybinių jėgų. Iš kitos pusės, nenorėjo prisidėti prie gydytojų iniciatyvos ir kartu kurti naują leidinį. Dalis farmacininkų netikėjo, kad bendrame leidinyje farmacijos problemoms bus skiriamas reikiamas dėmesys. Be to, spaudoje buvo kalbama apie farmacininkų norą išsivaduoti iš gydytojų *viršenybės* ir nepasitikėjimas bei kaltinimai vieni kitiems užkirsdavo kelią bendradarbiavimui.

1913 m. Vilniuje išleistas 24 puslapių LMD laikraštis „Medicina ir gamta“. Įžanginiame žodyje buvo kalbama, kad jis skirtas gydytojams, farmacininkams ir kviečiami visi aktyviai dalyvauti jį leidžiant. „Medicina ir gamta“ daugiau dėmesio skyrė medicinos mokslui ir praktikai. Farmacininkai nedalyvavo rengiant leidinį, nesiuntė redakcijai savo publikaciją, tačiau svajojo apie „Farmaceutų reikalų“ atgaivinimą.

E. Šukevičius negailėjo kritikos ne tik „Farmaceutų reikalų“, bet ir „Medicinos ir gamtos“ leidėjams, teigdamas, kad pastarieji sekė farmacininkų pavyzdžiu, per mažai atsižvelgė į farmacininkų interesus, neskyrė jiems tinkamo dėmesio ir neskatino bendradarbiauti. Jis rašė, kad finansinė farmacininkų parama, entuziazmas, organizuota kuopelių veikla būtų padėję išlikti sunkmetį patyrusiam gydytojų laikraščiui³⁹³.

³⁸⁹Paškevičiūtė-Kundrotienė Eglė. *Lietuvių mokslo draugijos paveldas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2014, p. 101–120.

³⁹⁰D-ras K. Grinius. Apie lietuvių medicinos laikraštį. *Lietuvos žinios*, 1910, balandžio 7 (20), nr. 28, p. 1.

³⁹¹D-ras K. Grinius. Marijampolė, Suv. 6-11/24-I-1911. Farmaceutų ir medikų reikalai. *Lietuvos žinios*, 1911, vasario 8 (21), nr. 16, p. 1.

³⁹²Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininkų biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, l. 137.

³⁹³Maskvos lietuviai farmaceutai ir laikraštis „Medicina ir Gamta“. *Lietuvos žinios*, 1914, kovo 11 (24), nr. 56, p. 1-2.

1913 m. balandžio 11 d. vyko LMD Medicinos ir gamtos sekcijos posėdis. Jame dalyvavo 18 gydytojų, 4 farmacininkai ir du *dantistai*. Aptarti laikraščio „Medicina ir gamta“ leidimo klausimai, taip pat planuota 1914 m. LMD suvažiavimo metu surengti medikų, farmacininkų ir gamtininkų suvažiavimą. Suvažiavime numatyta aptarti ir farmacininkams aktualius klausimus: farmacijos terminologijos kūrimą, leidybos klausimus, įsteigti *medikų-farmaceutų biurą*. Suvažiavimo organizacinio komiteto nariu išrinktas ir farmacininkas Zenonas Kuzavas³⁹⁴.

1914 m. „Lietuvos žiniuose“ užvirė farmacininkų polemika – kuriuo keliu pasukti. Ar bendradarbiauti su laikraščio „Medicina ir gamta“ redakcija, ar atnaujinti „Farmaceutų reikalų“ leidimą. Daugelis sakė norį turėti atskirą profesinį leidinį.

Išleidus du numerius, ne dėl lėšų, bet dėl publikacijų stokos laikraščio „Medicina ir gamta“ redakcijos darbas nutrūko.

Maskvoje lietuviai farmacininkai su nauju lyderiu A. Sutkumi (1892–1968) kėlė dar J. Kašinsko suformuluotus uždavinius: įkurti profesinę organizaciją, leisti profesinį laikraštį, įsteigti informacijos biurą. 1913 m. prie Maskvos lietuvių savišalpos draugijos darbo biuro farmacininkai įsteigė savo sekciją³⁹⁵.

1914 m. A. Sutkus tvirtino, kad Rusijoje steigti farmacininkų profesinę tautinę organizaciją būtų netikslinga. Tautinės lietuvių organizacijos veikė įvairiuose imperijos miestuose. Lietuviai farmacininkai dalyvavo Rusijos farmacininkų organizacijos veikloje. Todėl A. Sutkus nemanė, kad būtina kurti bendrą profesinę tautinę organizaciją. Tautinius reikalus siūlė spręsti lietuvių draugijose, o profesinius – kartu su kitų tautybių kolegomis. Jo nuomone, prasminga kurti tokią organizaciją tik Lietuvoje ir būtina atgaivinti profesinį laikraštį³⁹⁶.

Pradėta rinkti lėšas laikraščiui, atnaujinta informacijos biuro veikla³⁹⁷. Į Rusijos gydytojų draugijos Maskvoje Arbate veikusią vaistinę, kurioje dirbo A. Sutkus, keliavo kolegų laišakai iš Kijevo, Černigovo, Riazanės gubernijų, o lėšos profesiniam laikraščiui – į „Lietuvos žinių“ redakciją. Buvo numatoma atnaujinti laikraštį „Farmaceutų reikalai“ ir kaip ankstesniuose numeriuose skelbti straipsnius, žadinančius tautiškumą, publikuoti mokslo straipsnius, analizuoti farmacijos praktikos problemas ir teikti patarimus, skirti dėmesį profesinei terminologijai, spausdinti grožinius kolegų kūrinius³⁹⁸. Nuo 1913 m. laikraščio kasoje buvo likę 68 rubliai 55 kapeikos (šie pinigai paskolinti „Lietuvos žinių“ redakcijai)³⁹⁹, dar 21 farmacininkas paaukojo 1–10 rublių, pavyzdžiui, Šliogeris – 10, K. Lapinas – 5 rublius ir kt. Farmacininkų surengto vakarėlio „Mirtų vainikas“ metu gauta 41,11 rb. Laikraščiui sukaupiti 92,11 rb buvo saugomi „Lietuvos žinių“ redakcijoje.

Tačiau 1914 m. pabaigoje iniciatyvinė grupė paskelbė, kad laikraštis „Farmaceutų reikalai“ dėl neramumų, suiručių nebus išleistas⁴⁰⁰.

³⁹⁴Chronika. Medicinos ir gamtos sekcija L. M. Dr. šių metų suvažiavime. *Medicina ir gamta: medicinos, veterinarijos, farmacijos ir gamtos dvi mėnesinės laikraštis*, 1913, liepa-rugpjūtis, nr. 2, p. 23–24.

³⁹⁵Narbutas Vladas. Lietuviai kitur. Maskva. Lietuvių farmaceutų darbo biuras. *Lietuvos žinios*, 1913, birželio 29 (liepos 12), nr. 76, p. 3–4.

³⁹⁶A. S-us. Farmaceutų reikalai. *Lietuvos žinios*, 1914, birželio 26 (liepos 9), nr. 139. A. S-us. Farmaceutų reikalai. *Lietuvos žinios*, 1914, birželio 27 (liepos 10), nr. 140, p. 1–2.

³⁹⁷A. S-us. Draugų farmaceutų domain. *Lietuvos žinios*, 1914, birželio 12 (25), nr. 127, p. 1–2.

³⁹⁸A. S-us. Maskvos farmaceutai į draugus. *Lietuvos žinios*, 1914, gegužės 14 (27), nr. 104, p. 1–2.

³⁹⁹Aukos „Farmaceutų reikalams“ *Farmaceutų reikalai*, 1918, nr. 1, p. 8.

⁴⁰⁰Sutkus Antanas, Narbutas Vladas. Draugų farmaceutų žiniai. *Lietuvos žinios*, 1914, gruodžio 3 (16), nr. 187, p. 4.

1916 m. Maskvos lietuvių farmacininkų kuopelė kūrė profesinės organizacijos – Lietuvių farmaceutų sąjungos – steigimo planus. Ši organizacija įkurta 1917 m. gegužės mėn. Maskvoje⁴⁰¹, pirmininku išrinktas Jonas Makauskis⁴⁰². 1918 m. sausio 7 d. Maskvoje įvyko visuotinis Lietuvių farmaceutų sąjungos susirinkimas, kuriame, be Maskvos vaistinėsė dirbusiųjų, dalyvavo ir atstovai iš Sankt Peterburgo. Dalyviai kūrė Lietuvos farmacijos ateities viziją ir svarstė, *kokia turėtų būti Lietuvos vaistinė*. Susirinkimo dalyviai pasisakė už tai, kad Lietuvoje būtų steigiamos privačios vaistinės. S. Nasvytis manė, kad tikslinga kurti valstybinių vaistinių tinklą.

Sąjungos valdyba įpareigota surasti būdą, kaip padėti visiems lietuviams farmacininkams, norintiems grįžti į tėvynę, ir rūpintis, kad farmacijos reikalai būtų sprendžiami pačių farmacininkų, o ne gydytojų. Išrinkta aštuonių asmenų valdyba: J. Makauskis, S. Nasvytis, J. Budrys, A. Žukauskas, V. Narbutas, P. Sirvydas, M. Norkus, A. Sutkus⁴⁰³.

1918 m. sausio mėnesį išėjo ilgai lauktas laikraštis „Farmaceutų reikalai“. Redakcijos komisiją sudarė A. Sutkus, S. Nasvytis, V. Narbutas.

Laikraščio tekstai atskleidžia lietuvių farmacininkų organizacijos brandą. Suurbta Lietuvių farmaceutų sąjunga kėlė konkrečius tikslus, kūrė farmacijos ateities viziją ne kokioje kitoje valstybėje, bet nepriklausomoje Lietuvoje. 1917 m. lapkričio 29 d. S. Nasvytis rašė: „Valia ir noras gi, musu jau paskelbti visai pasaulei Lietuvių Vilniaus seimo, Lietuvių Petrogrado seimo, Stogholmo Lietuvių Konferenciju: Mes norime, kad Lietuva nei nuo ko nepriklausytų ir tik mes patį savo krašto laisvi valdovai...“ Jis nurodė aiškius uždavinius, ką turės pakeisti, padaryti į tėvynę sugrįžusi farmacininkų bendruomenė. Siūlė naują vaistinių steigimo modelį, tai yra kurti *visuomenės vaistines*, kurios priklausytų savivaldybėms, o jas prižiūrėtų farmacininkai. Jis siūlė atsisakyti carinėje Rusijoje buvusių vaistinių steigimo privilegijų. Savo straipsnyje jis kalbėjo ir apie kaimo gyventojų sveikatos apsaugos gerinimo gaires, savos pramonės kūrimą ir pan.⁴⁰⁴

Įgyvendindama susirinkimo įpareigojimą – padėti kolegoms grįžti į tėvynę, – Lietuvių farmaceutų sąjungos valdyba laikraštyje „Farmaceutų reikalai“ kreipėsi į visas lietuvių farmacininkų organizacijas ir savo sąjungos narius prašydama išplatinti vaistinių darbuotojams lietuviams anketas ir užpildytas atsiųsti valdybai. Valdyba siekė sužinoti apie norinčiųjų grįžti į Lietuvą amžių, šeiminių padėčių, einamas pareigas, ar turi nuosavą vaistinę, mokslo laipsnį, kompetenciją: kalbų mokėjimą, bakteriologijos, buhalterijos ir kitų mokslų žinias. Be to, klausė, kokį darbą, išskyrus darbą vaistinėje, norėtų gauti Lietuvoje, kur Lietuvoje anksčiau gyveno, ir kur pageidautų gyventi ir kada norėtų grįžti. Buvo manoma, kad vaistinėse dirba apie 2000 lietuvių farmacininkų ir mokinių – iš jų tik 500 galėjo tikėtis gauti darbą Lietuvos vaistinėse. Valdyba, ragindama kuo greičiau atsakyti į klausimus, rašo: „Kadangi reikalas skubus ir negali ilgai laukti, nes ryt-poryt, gal-būt, reikės jau grįžti, neatidėliokite, draugai, atsakus ir tučtuojau parašykite, kad suskubtume savo laiku prirengti reikalingus grįžimui medžiagą bei būdus.“

⁴⁰¹VI. N-tas. Organizavimosi reikalu. *Farmaceutų reikalai*, 1918, nr. 1, p. 6.

⁴⁰²Kaunas, 1922 birželio 16 d. Jono Makauskio autobiografija. LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 55, l. 1.

⁴⁰³Trainaitis A. Žinios. *Farmaceutų reikalai*, 1918, nr. 1, p. 7.

⁴⁰⁴St. N-is. Žvilgsnis į ateitį. *Farmaceutų reikalai*, 1918, nr. 1, p. 2-3.

Sąjungos valdyba norėjo visuose miestuose, kuriuose dirba kolegos lietuviai, turėti atstovą. Jis būtų tarpininkas, perduotų gautas žinias ir taip pagreintų informacijos sklaidą. Norėdama išsiaiškinti kolegų nuomonę apie sumanymą rengti Rusijos lietuvių farmacininkų suvažiavimą, sąjungos valdyba per profesinį leidinį uždavė konkrečius klausimus: ar tikslinga jį rengti, kur ir kada patogiausia susitikti, ar ketina kolegos dalyvauti, kokius klausimus reikėtų svarstyti⁴⁰⁵. Organizacija kūrė demokratiško darbo pamatus ir sulaukė vis didesnio kolegų palai-kymo. 1918 m. sausio mėnesį sąjungos kasoje buvo 133 rubliai, aukos keliavo iš Kostromos, Barabinsko (Novosibirsko sritis), Grozno ir kitų miestų⁴⁰⁶.

Lietuvių farmacininkų bendruomeninė profesinė veikla, prasidėjusi 1901–1902 m. nuo mažų kuopelių Sankt Peterburge ir Maskvoje, per 16 metų patyrė daug sunkumų, bet pasiekė akivaizdžių rezultatų. Suvienijo po carinės Rusijos gubernijas pasklidusius kolegas tautiečius, dalį jų paskatino grįžti į tėvynę ir subūrė organizacinį branduolį, pasirengusį imtis atsakomybės ir kurti farmacijos sistemą tėvynėje. Pirmaisiais kuopelių veiklos metais buvo siekiama išsaugoti tautinę narių savimonę, vėliau pabrėžiami vienybės siekiai, raginama plėsti kuopelių tinklą, glaudžiau bendradarbiauti tarpusavyje ir steigti lietuvių farmacininkų organizaciją. Veiksminga priemonė šiems tikslams pasiekti buvo spauda. Lietuviai farmacininkai savo mintis publikavo „Vilniaus žinių“, „Lietuvos žinių“, „Vilties“, „Aušrinės“ ir 1911–1912 m. Maskvos lietuvių farmacininkų kuopelės leistame profesiniame laikraštyje „Farmaceutų reikalai“. Šios publikacijos atskleidžia visuomeninės veiklos pakilimo ir lėtėjimo laikotarpius. Daugiausia apie farmacijos reikalus viešai diskutuota 1906, 1909, 1911–1912 metais. Ne tik spauda, bet ir informacijos biurų veikla, susitikimai LMD konferencijose ugdė bendruomeninės veiklos pagrindus. Šio atkaklaus organizacinio darbo rezultatai atsispindi 1917 m. įkurtos Lietuvių farmaceutų sąjungos siekiuose. Jos valdyba aiškiai nubrėžė naujus farmacininkų bendruomenės uždavinius – pasirengti kurti farmacijos sistemą nepriklausomoje tėvynėje, organizuoti savivaldą, padėti grįžtantiems į tėvynę. 1918 m. Lietuvių farmacijos sąjungos išleistas profesinis laikraštis „Farmaceutų reikalai“ atspindi naujus farmacininkų rūpesčius. 1911–1912 m. profesinėje spaudoje pagrindinė tema buvo tautiškumas, vienybė, suvažiavimo rengimo, bendros organizacijos steigimo klausimai. 1918 m. nepamirštos ir šios temos. Svarstyta, kaip surengti visuotinį lietuvių suvažiavimą, plėtoti ryšius tarp organizacijų skirtinguose miestuose, tačiau didžiausias dėmesys skiriamas atsa-kingam pasirengimui kurti naują farmacijos modelį Lietuvoje.

Už tautinę patriotinę veiklą ir už anticarinių idėjų sklaidą farmacininkai buvo nuolat persekiojami. Jie kalėjo, buvo tremiami, įvairiomis priemonėmis caro valdžia tramdė pažangių idėjų sklaidėjus.

⁴⁰⁵Lietuvių Farmaceutų Sąjungos reikalai. *Farmaceutų reikalai*, 1918, nr. 1, p. 3–4.

⁴⁰⁶Aukos. „Farmaceutų reikalams“. *Farmaceutų reikalai*, 1918, nr. 2, p. 8.

2.8. Persekiojimai už anticarinę ir tautinę veiklą

Daugiau kaip šimtmetį Lietuvos inteligentija ir valstietija kovojo prieš caro režimą. Jų gretose buvę farmacininkai organizavo anticarinę veiklą, dalyvavo pasipriešinimo akcijose, streikuose, slėpė ir platino draudžiamą spaudą, tapo aktyviais tautinio judėjimo dalyviais, kovojo sukilėlių būriuose. Už šią veiklą buvo žandarų persekiojami.

Vilniaus vaistininkas Martynas Vagneris buvo 1794 m. sukilimo dalyvis, jo sūnus Karlas už anticarinę veiklą 1826–1829 m. kalėjo, 1830 m. buvo ištremtas⁴⁰⁷. Kitas Vilniaus vaistininkas A. Chruščickis ir jo sūnus 23 metų provizorius Zdislovas Chruščickis už dalyvavimą 1863 m. sukilime buvo areštuoti. Be to, areštuotas ir visas vaistinės personalas, o vaistinė laikinai uždaryta. Chruščickiai buvo apkaltinti parako gamyba, lauko vaistinėlių kūrimu ir *priklausymu liaudies žandarmerijai*. Vyresnysis A. Chruščickis atsipirko lengvesne bausme, netrukus paleistas iš kalėjimo grįžo į Vilnių, o ištremtam Zdislovui Chruščickiui 1869 m. leista apsigyventi Lenkijoje. Po tėvo mirties 1874 m. jam pavyko grįžti į Vilnių ir perimti buvusią tėvo vaistinę⁴⁰⁸.

Už pagalbą 1863 m. sukilimo dalyviams kankintas ir žemintas Vieکشnių vaistininkas Teodoras Geldneris. 1863 m. balandžio mėnesį sukilėliai užėmė Vieکشnius. Klebonas Rupertas Bartkevičius bažnyčioje perskaitė sukilėlių manifestą. Sužeistuosius gydė vietos gydytojas, o sekmadienį vaistinės kieme sukilėliams buvo surengti pietūs. Caro valdžiai grįžus, o sukilėliams pasitraukus į miškus, gydytojas ir vaistininkas sulaukė bausmės. Po ilgų tardymų gydytojas buvo ištremtas į Sibirą, nukentėjo ir vaistininkas: „Supykę kazokai nagaikomis vaišingą vaistininką taip primušė, kad, pasak jo, jam visą miatiežnikų manifestą ant nugaros išraižė, o paskui pririšę prie balno patys jodami privertė greta arklio bėgti iki Tryškių... Vaistininką į kažį kokį rūšį įmetė ir apie tris mėnesius išlaikė, kol pagaliau labai turtingo į sukilimą neįsimaišiusio brolio Telšių vaistininko Leopoldo išgelbėtas nustojęs sveikatos namo sugrįžo“, – savo prisiminimuose rašė Vieکشnių vaistininkas Juozas Aleksandravičius⁴⁰⁹.

Kauno gubernatorius G. A. Krigeris slapta pranešime 1863 m. balandžio 26 d. rašė, kad balandžio 13 d. apie šimtas sukilėlių atvyko į Vieکشnius, bažnyčioje prisiekė ištikimai tarnauti ir, grasindami nužudyti bei atimti visą turtą, privertė vaistininką T. Geldnerį duoti jiems pusryčius⁴¹⁰.

Spaudos draudimo metais lietuviams priklausiusios miestelių vaistinės tapdavo draudžiamų knygų slėptuvėmis, tautinio judėjimo dalyvių susitikimo vieta, veiklos židiniais ir net nelegaliomis lietuviškomis mokyklomis. Caro žandarams buvo nelengva nuspėti, kad vaistinėse rengiami nelegalūs susitikimai. Čia nuolat

⁴⁰⁷Žentelytė Jolanta. *Užmaršties puslapiai: Grafo Vagnerio šeima*: diplominis darbas: rankraštis. Vilnius universitetas. Žurnalistikos instituto biblioteka, 1992, p. 20, 23.

⁴⁰⁸Mačius Adomas. Lietuvos farmacininkai – vaistininkai 1863 m. sukilime. *Farmacijos žinios*, 1938. nr. 1, p. 11–12.

⁴⁰⁹Vieکشniai. Aleksandravičiaus Juozo prisiminimų rankraščio, atspausdinto Zofijos Aleksandravičiūtės-Navickienės, fragmentai. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai. F. Vaistinės, ap. Vieکشniai, b. J. Aleksandravičius, l. 54–55.

⁴¹⁰*Восстание в Литве и Белоруссии 1863–1864 г.* Редактор В. Дьяков, и др. Москва; Wroclaw: Наука 1965, c. 191, 193.

lankydavosi gyventojai ir, jei užėję valandėlę užtrukdavo – nesukeldavo įtarimo. Vaistinininkai organizuodavo sueigas, platino lietuvišką spaudą. Garliavos vaistinininko Kazimiero Aglinsko namai tapo lietuviškos spaudos slėpimo ir skirstymo centru⁴¹¹. K. Aglinskas – vienas iš ryškiausių tautinio judėjimo aktyvistų, gydytojo Jono Basanavičiaus bičiulis. Juos siejo nuo gimnazijos trunkanti draugystė. Kartu jie mokėsi Marijampolės gimnazijoje, vėliau abu studijavo Maskvoje. J. Basanavičius dažnai viešėdavo savo draugo namuose. Vaistinininkas kviesdavo Garliavos gyventojus pavakaroti ir padainuoti, o J. Basanavičius užrašinėjo išgirstas lietuvių liaudies dainas. Abu bendramoksliai kūrė planus, kaip sustabdyti bažnyčios vadovų vykdomą lietuvių tautos lenkinimo politiką. 1907 m. J. Basanavičius, K. Aglinskas ir dar keletas jų bendraminčių išsiuntė Popiežiui Pijui X memorandumą „Apie lenkų kalbą Lietuvos bažnyčiose“⁴¹². Už šias veiklas K. Aglinskas buvo sekamas, vaistinėje žandarai atlikdavo kratas.

Į caro valdžios nemalonę patekdavo ne tik lietuviškose gubernijose tautiškumo idėjas skleidę farmacininkai, bet ir dirbusieji tolimuose carinės Rusijos miestuose. 1898 m. žandarai atliko kratą 30-mečio provizoriaus padėjėjo Petro Raudonikio, tuo metu gyvenusio Maskvoje ir dirbusio Fereino vaistinėje, bute. Aptikę kelis „Varpo“ egzempliorius P. Raudonikį areštavo. Žinia apie suėmimą netruko pasiekti Anykščių parapiją, kurioje gyveno P. Raudonikio sesuo ir anykštėnas būsimas provizorius A. Žukauskas. Po 38 metų A. Žukauskas šią istoriją aprašė „Farmacijos žiniose“ (48 pav.)⁴¹³.

Prov. Antanas Žukauskas.

Iš mano atsiminimų apie gerbiamą jubiliatą profesorių Petrą Raudonikį jo 65 metų garbingo amžiaus proga.

Kas iš mūsų jaunesniųjų kolegų nežino gerbiamojo jubilato, kas nėra jo mokynys, kas jo nepažįsta ir iš mūsų senesniųjų kartos, o man prieškarinės laidos farmacininkui anais laikais teko su juo Maskvoje net ir vienoje aptiekioje dirbuotis, o vėliau pas jį, profesoriaus Čirvinskio vedamame Farmakologijos Institute, dirbti valstybinę analizą, laikyti egzaminus provizoriaus laipsniui įsigyti ir šiaip dažnai su juo susitikti.

Gerbiamą jubiliatą ilgus metus pažinau tik iš matymo, ir jis man visuomet buvo atsidėjusio mokslininko ir susipratusio lietuvių patrioto pavyzdys. Tai buvo dar seniai, tais žiauriais rusų reakcijos laikais, kai mums dar buvo uždrausta spauda ir kai ne visur dar galima buvo lietuviškai ir išsitariti. Aš tuomet buvau dar gimnazistas, o jis jau studijavo Maskvos universitete farmacijos mokslus ir vasarą parvažiuodavo Lietuvon savo atstogų praleisti ir savo giminių aplankyti. Gimimo jubilatas – kovarskenas, bet jo sesuo buvo atitekėjusi į Anykščių parapiją į Seiminskius sutikdavau mūsų laukuose braidantį po pievas, šlunkinėjantį Sventosios slaitais, pakrantėmis ir renkantį įvairius augalus. Kam jis tuos augalus renka ir ką iš jų paskum daro, aš labai domėjau ir maniau, kad juos džiovina, mala, trina ir gamina iš jų įvairių įvairiausių vaistų. Bet vieną kartą jo sesuo, kai brolio nebuvo namie, parodė mums keliems gimnazistams jo herbarijus. Mes buvome nustebinti ir sužavėti: visi augalai buvo taip gražiai sugeriamiame popieriu suploti ir sudžiovinti, kad išlaikė žalius lapus, stambus, žiedus ir visas savo spalvas. Po kiekvieno augalo buvo padėti ir jų pavadinimai trimis kalbomis – lotyniškai, rusiškai ir lietuviškai. Nedidelame svirnelyje jis buvo įsitaisęs sau ir mažutę laboratorijėlę bandymams daryti.

Bet po vienu jo atstogų, išvažiavus jam į Maskvą, vieną dieną sukruto visa Ukmergės apskritys policija: tuojau buvo padaryta nuodugni krata jo tėviškėje Pumpučiuose, iškrestų jo sesers namai Seiminskiuose, iškrestų ir sulmti Grežnelių dvaro Didžiuliai, kuriuos tais laikais rusai laikė didžiausiais litvomanais, pavojingiausiais revoliucionieriais ir, anot žandaru, „kandidatais į Lietuvos karalius“. Neužilgo aplinkiniai keliai atėjo žinia, kad Maskvoje suimtas ir padėtas į kalėjimą ir gerbiamas jubilatas. Paaikėjo, kad Grežnelių Didžiuliai siuntė jam į Maskvą siuntinį, ir kurį įvyniojo ir lietuviškų laikraščių pluoštą. Visuomet būdavo gerai, bet šį kartą nežinia kokių būdu suostė žandarai. Po ilgo kalinimo ir tardymo gerbiamas jubilatas buvo išsiųstas iš Maskvos į Užkaukazį, o vėliau ir Didžiuliai, tėvas ir sūnus – Sibirui laisvam apsigyvenimui iki gyvos galvos. Dvaras jų buvo išgrobstas turtinga biblioteka konfiskuota ir išvežta Peterburgan.

Po to įvykio kelias vasaras aš jau nebesutikdavau jo Sventosios pakrantėse ir slaituose. Vėliau jis sugrįžo iš ištėrimo, bet jam dar nebuvo leista gyventi Maskvoje.

Kai aš baigiau keturias klases, gerbiamas jubilatas gavo leidimą gyventi Maskvoje ir vėl apsilankė Seiminskiuose. Rudenį, kai jis vyko į Maskvą, kartu išvažiavau ir aš. Pakeliui aplankėme Lietuvos sostinę Vilnių; jis mane nuvedė ant Gedimino pilies kalno, parodė buvusio Lietuvos universiteto rūmus ir su panika praėjome pro koriko Muravjovo paminklą. Iš Vilniaus nuvykom į maskolius sostinę Maskvą.

Maskvoje jis man surado ir vietą Keizerio vaistinėje, kur aš galėčiau daugiau pasipraktikuoti ir išmokyti. Bet nepatiko man toji vaistinė, kurioje reikėjo dirbti – praktikuotis nuo 8 val. ryto iki 10 v. vakaro ir tik ketvirtą pusdienį turėti laisvą. Vieną kartą, atmenu, aš ėmiau ir po dešimtos valandos nurodžiau pas gerbiamą jubiliatą pasiskųsti savo vargais. Kol jis svarstė mano padėtį, aš dairiaus po jo kambarėlį ir stebėjau: sienos buvo nukabintos herbarijais, ant stalo – ko tik nebuvo: čia stovėjo keli aukštai mėgintuvėlių su įvairių spalvų skystymais; greta pridengti cilindrai, kolbos, menurkos, knygų stirtos, įvairių chemikalų, preparatų pavyzdžiai; čia pat stovėjo puslaid nugertos arbatos stiklinė, duonos, sūrio, dešros gabalas... Aš dairiaus ir stebėjau, kaip

48 pav. Provizoriaus Antano Žukausko publikacija apie žandarų persekiojamą Petrą Raudonikį žurnale „Farmacijos žinios“, 1934 m.

⁴¹¹Kaluškevičius Benjaminsas, Misių Kazys. *Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai, 1864–1904*. Vilnius: Diemedis, 2004, p. 21.

⁴¹²Lignugarienė Asta. Ilgametė daktaro Jono Basanavičiaus ir Garliavos vaistinininko Kazimiero Aglinsko draugystė. *Farmacija plus*, 2001, nr. 2 (4), p. 4–5.

⁴¹³Žukauskas Antanas. Iš mano atsiminimų apie gerbiamą jubiliatą profesorių Petrą Raudonikį jo 65 metų garbingo amžiaus proga. *Farmacijos žinios*, 1934, nr. 11, p. 19–21.

Apkaltintas nelegalios lietuviškos literatūros platinimu P. Raudonikis kelis mėnesius kalintas Maskvoje, vėliau – Kauno kalėjime. Grįžęs į Maskvą netrukus vėl buvo suimtas, mėnesį kalintas ir galiausiai ištremtas iš Maskvos. Pagal žandarmerijos nurodymą P. Raudonikis vienus metus gyveno Pavolgyje, antrus Kaukaze – Tibilisyje ir vėliau *per protekcijas* 1906 m. jam buvo leista grįžti į Maskvą⁴¹⁴.

Gyvendamas Sankt Peterburge akylai caro valdžios buvo stebimas ir M. Valeika. Apie 1907 m. jis grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Kauno gubernijos Kriukų bažnytkaimyje (49 pav.).

Čia vaistinės savininkas ir vedėjas įkūrė knygynėlį, Blaivybės draugijos skyrių. Nepaisydamas geros vaistinės ekonominės padėties ir ramaus gyvenimo, po metų jis vaistinę pardavė. Kriukuose gyveno *savo kalbą ir kultūrą mylintys pasiturintys lietuviai ūkininkai*, o M. Valeika norėjo ne tik rūpintis savo profesijos reikalais, bet dirbti patriotinį tautinį darbą, todėl jis 1908 m. nusipirko vaistinę *sulenėjusiam* Vilniaus krašte Giedraičių miestelyje (50 pav.).

Šis kraštas buvo skurdesnis, todėl ir vaistinės pajamos mažesnės, be to, vaistininkas nuolat buvo skundžiamas žandarmerijai. Nepaisydamas gausybės negandų ir nuolatinių konfliktų, M. Valeika jautė pasitenkinimą, matydamas, kaip

49 pav. Provizorius Matas Valeika Kriukų vaistinėje, 1908 m.
Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

⁴¹⁴Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2005, t. 3, p. 324.

50 pav. Vaistininko Mato Valeikos ir mokytojos Malvinos Šokelytės-Valeikienės šeima, Giedraičiai, 1932 m.

Nuotrauka iš Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės bibliotekos fondų

dalį nutautėjusių lietuvių dėl jo veiklos vėl prisimena savo tėvų kalbą. Giedraičiuose vaistininkas platino lietuvišką spaudą, subūrė lietuvių bažnytinį chorą, už savo pinigus pirkė ir miestelio žmonėms dalijo lietuviškas maldaknyges, rūpinosi namų ruošos ir šeiminkavimo mokyklos mergaitėms steigimu⁴¹⁵. Vaistininko iniciatyvas palaikė lietuviai valstiečiai ir būrėsi į tautinę bendruomenę. Savo atsiminimuose M. Valeika rašo, kad dalį uždarbio jis skirdavo valdininkams papirkti, siekdamas išvengti bausmių arba *įkliuvus nusipirkti* palankesnį sprendimą. Už nuopelnus lietuvių tautai 1934 m. vaistininkas apdovanotas Gedimino ordinu (51 pav.).

Valdžios ir lenkų bendruomenės atstovų priešišumą patyrė ir Vievio vaistininkas Jurgis Milančius (1869–1956). „Farmacijos žiniose“ rašoma, kad už lietuviškos spaudos ir ypač už

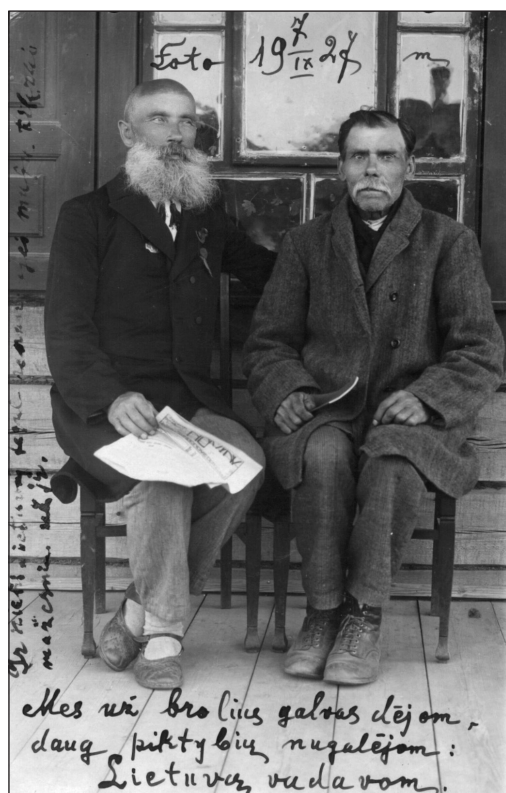
51 pav. Vaistininkas Matas Valeika (1878–1937).

Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

⁴¹⁵Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininkų biografijų rinkinys*; rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, l. 59–61.

52 pav. Vaistininkas Jurgis Milančius, apie 1901–1903 m. Nuotrauka iš Kauno IX forto muziejaus fondų

53 pav. Vievio vaistininkas Jurgis Milančius (kairėje), literatūros kūrinius pasirašydavęs Dzūko-Trakiečio slapyvardžiu, Vievis, 1927 m. Nuotrauka iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus fondų

knygelės „Kas tu esi, lietuvis ar lenkas?“ platinimą vaistininkas per pamokslą buvo kunigo iškoneveiktas, išvadintas *bažnyčios ir valstybės priešu* ir išvytas iš maldos namų.

Vaistininkas bendravo su savo dėde J. Basanavičiumi, 1907–1910 m. jo namuose gyveno ir vaistinėje dirbo rašytoja Sofija Ivanauskaitė-Pšibiliauskienė (1867–1926), žinoma Lazdynų Pelėdos slapyvardžiu. Pats vaistininkas, pasivadinęs Dzūku-Trakiečiu, išleido kelis literatūros kūrinius⁴¹⁶. Vaistininko ir jo bendraminčių pastangomis lietuvių kalba buvo propaguojama Vievio apylinkėse ir net iškovota teisė, kad lietuviški pamokslai būtų sakomi kai kuriose šio krašto bažnyčiose (52, 53 pav.)⁴¹⁷.

M. Valeikos, J. Milančiaus ir kitos vaistinės virsdavo mažais lietuviybės židiniais. Tad lietuviai džiaugėsi, jei iš kitataučio vaistinė *pereidavo* lietuviui. Spaudoje pasirodydavo žinučių, sveikinančių tautiečius įsigijus ar įsteigus vaistinę.

⁴¹⁶Milančius Jurgis. *Lietuvos zvaigždutė. (Vievo vaistininko leidiniai)*. Vilnius: M. Kutkos sp., 1907.

⁴¹⁷Mačius Adomas. Lietuvišku darbu pasižymėję vaistininkai. Milančius Jurgis. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 2, p. 39.

Jonas Basanavičius knygoje „Lenkai Lietuvoje“ rašė, kad kovodami su galimais konkurentais lietuviais, taip pat ir farmacininkais, kitataučiai kolegą apskųsdavo juos caro valdininkams kaip politiškai nepatikimus⁴¹⁸ ir sprendžiant, kuriam iš pretendentų suteikti galimybę steigti naują vaistinę, apkaltintas tokios galimybės netekdavo. Ši teisė buvo suteikiama caro valdžiai lojaliesiems. Pavyzdžiui, vaistinininko žmona Jozefa Nasvytienė (54 pav.) 1907 m. pirko Subačiaus vaistinę ir apie naująją savininkę žandarmerija Kauno gubernijos Gydytojų skyriui rašė, kad „ji neužsitarnavo politinio pasitikėjimo, nes yra priešiška nusiteikusi viskam kas rusiška“⁴¹⁹.

Areštų ir persekiojimų banga kilo ir 1905–1907 m. Vilniuje 1905 m. įkurta Lietuviškųjų knygynėlių draugija Lietuvos miestuose ir kaimuose steigė knygynėlius⁴²⁰. Panevėžio apskrityje Vabalninko miestelyje knygynėlis buvo įkurtas vaistinėje⁴²¹, čia veikė ir Čypėnų valsčiaus anticarinio sukilimo organizacinis štabas, o vienas iš sukilimo vadovų buvo provizoriaus padėjėjas Kazimieras Matutis. 1906 m. pradžioje carinės valdžios atsiųsti nuslopinti čia kilusį sukilimą caro kazokai nusiaubė vaistinę, sunaikino knygynėlį⁴²². Už pasipriešinimą caro valdžiai vaistinininkas buvo suimtas ir nuteistas kalėti šešerius metus (55 pav.)⁴²³. Atlikęs bausmę Vilniaus ir Kauno kalėjimuose, atgavęs laisvę išvyko į Užbaikalę Čitą ir prisiglaudė pas kolegas tautiečius. 1913 m. atgavo teisę užsiimti farmacijos praktika, bet sunkiai sirgo ir 1914 m., būdamas toli nuo tėvynės, 43 metų K. Matutis nusižudė⁴²⁴.

Rozalimo vaistinės provizoriaus padėjėjas Rapolas Krivickas kalintas už agitaciją prieš caro valdžią⁴²⁵. Už anticarinę prakalbą ir Vilniaus Seimo nutarimų platinimą Seredžiaus vaistinės savininkas prov. J. Matulaitis tris mėnesius kalėjo

54 pav. Jozefa Nasvytienė su vyru Steponu Nasvyčiu. Maskva, 1911 m.

Nuotrauka iš A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus fondų

⁴¹⁸Basanavičius Jonas. *Lenkai Lietuvoje*. Chicago: Lietuva, 1903, p. 38–39.

⁴¹⁹KAA. F. I-474, ap. 5, b. 9, l. 2.

⁴²⁰Vladimirovas Levas. Lietuvos kultūros–švietimo draugijos 1905–1907 metų revoliucijos ir Stolypino reakcijos metai. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*, 1962, p. 113–146.

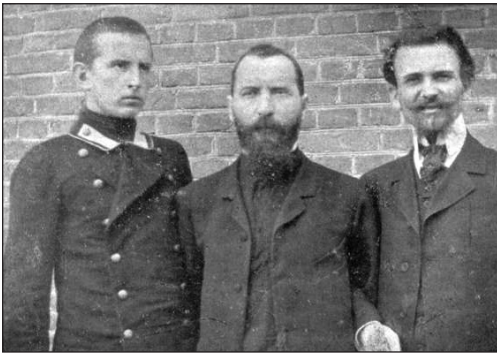
⁴²¹Kipšiukas iš Pakapės. Vabalninkai (Panevėžio aps.). Knygynėliai. *Lietuvos ūkininkas*, 1906, rugsėjo 20 d., nr. 49, p. 568.

⁴²²Kaškaitis Jonas. *Kovoos sukūriai*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960.

⁴²³Šakenis Konstantinas. *Vabalninkas ir jo apylinkė praityje*. Kaunas: Lietuvos istorijos draugija, 1935, p. 100.

⁴²⁴Matutis Kazimieras. *Lietuvos žinios*, 1915, liepos 24 (rugpjūčio 6), nr. 82, p. 2.

⁴²⁵S. Pb. CVIA. F. 446, ap. 2, b. 1236.

55 pav. Sankt Peterburgo universiteto studentas Juozas Sruoga, provizorius Kazimieras Matutis ir Vabalninko gyventojas Povilas Žitkevičius Panevėžio kalėjime, 1906 m.
Nuotrauka iš Konstantino Šakenio knygos „Vabalninkas ir jo apylinkės praieityje“, 1935

Kaune, jam grėsė trejų metų tremtis į Sibirą⁴²⁶. Slapstyti kitose Rusijos gubernijose, kentėti kalėjimuose, tremtyje teko Sedos vaistininkui Vincui Kataržiui, Linkuvos vaistininkui Naruševičiui, Josvainių ir Krakių vaistininkui Vincui Kišonui, Raseinių provizoriaus Danilos Edelio įpėdinių vaistinės vedėjui provizoriui Antanui Grigalauskiui⁴²⁷ ir kitiems.

Kalinio duonos 1905 m. ragavo Tbilisio vaistinėje dirbęs prov. A. Žukauskas. Jis buvo išrinktas tarnautojų atstovu derėtis dėl permainų vaistinėse, bet žandarai jį suėmė ir lietuvius kalintas 47 dienas. Paleistas iš kalėjimo negavo darbo Tbilisyje ir persikėlė į Vladikaukazą⁴²⁸.

Nepatenkinti darbo sąlygomis 1905 m. streikavo carinės Rusijos vaistinininkai. Vilniaus vaistinių tarnautojai reikalavo sutrumpinti darbo laiką, įvesti dvi darbo pamainas, sumažinti iki dešimties per mėnesį naktinių budėjimų skaičių, padidinti atlyginimus. Reikalauta įkurti tarnautojų ir darbdavių *draugišką atstovybę* nesutarimams spręsti, neatskaityti iš darbo užmokesčio lėšų į pensijų kasą ir kitas įstaigas, streiko dalyviams sumokėti atlyginimą už streiko dienas ir neatleidinėti iš darbo už dalyvavimą jame, nepriimti į darbą veltui dirbančių žmonių, kasmet suteikti dviejų savaitių mokamas atostogas, susirgusiems darbuotojams tris mėnesius mokėti visą algą ir gydyti vaistinės lėšomis (56 pav.)⁴²⁹. Analogiškus reikalavimus kėlė ir Kauno farmacininkai, čia streikas truko dešimt dienų,

⁴²⁶Matulaitis Juozas. *Farmacijos žinios*, 1932, nr. 9-10, p. 19-20.

⁴²⁷Kuprevičius Mykolas. *Farmacijos žinios*, 1932, nr. 9-10, p. 22.

⁴²⁸Žukauskas-Vieniuolis Antanas. *Farmacijos žinios*, 1932, nr. 9-10, p. 4-6.

⁴²⁹Atbalsiai Vilniuje. Farmaceutų streikas. *Vilniaus žinios*, 1905, rugsėjo 27 (spalio 10 d.), nr. 234, p. 2.

ATBALSIAI Vilniuje.

Oras. Rugsėjo 26 (Spalio 9) dieną barometras rodė 758 mm., o termometras 7 laipsnius šilumos.
— Farmaceutų streikas. Vietiniai farmaceutai (tarnaujantieji aptiekose) sustreikavę, apreiškę aptiekoriams šikokius reikalavimus:

1) Kuo-greičiausiai įvesti dvigubą apmainą (nuo 9 iki 3 val., nuo 3 iki 10 val.).

2) Nakties budėjimų ne daugiau, kaip 10 sykių per mėnesį.

3) Įsinaikinti pensjonatą.

4) Algos turi būti mokama bent tiek: mokiniams: pirmąjį pusmetį—20 rub., antrąjį—25 r., antrus metus—30 r., trečius metus: pirmąjį pusmetį—35 r., antrąjį—40 rub. Pagelbininkams—65 r., provizoriams—85 rublius per mėnesį. Mokinėms pirmąjį pusmetį—15 r. per mėnesį, antrąjį—20 rub. antrus metus—25 r., trečius 30 r.; pagelbininkėms—50 r.

— Įrašyti draugišką atstovybę ir trečiųjų teismą išrinkti kilstantiems aptiekorių ir aptiekose tarnaujančiųjų tarpe nesusiprati-

6) Jokių nutraukimų į pensijų kasą ir į kitas įstaigas neturi būti daroma.

7) Sustreikavusiems privalo užmokėti už visą streikavimo laiką.

8) Streikas neturi būti priežastim atstatymo nuo vietos.

9) Veltui dirbantieji jokių būdu negali būti įleisti į aptiekas.

10) Reikalaujamoji alga turi būti mokama nuo dienos reikalavimų padavimo.

11) Kasmet paleisti dviem savaitem laiko pasisėsti, nenutraukiant užtai algos.

12) Susirgus tarnaujantieji turi tiesą gauti per tris mėnesius pilną algą ir gydytis aptiekos lėšomis.

Kai-kurie aptiekoriai sutiko išpildyti šiuos farmaceutų reikalavimus.

56 pav. Streikuojančių Vilniaus farmacininkų reikalavimai paskelbti laikraštyje „Vilniaus žinios“, 1905 m.

t. y. 1905 m. spalio 18 d.–lapkričio 2 d.⁴³⁰. Šiek tiek anksčiau gegužės pradžioje streikavo ir Šiaulių farmacininkai⁴³¹.

Į jų reikalavimus mažai atsižvelgta, o streiko dalyviai, nors ir kėlę nepolitinius siekius, valdžios persekioti. Žiaurus atsakas privertė kęsti negailestingas represijas. Tačiau tik anticarinio, tautinio judėjimo dalyvių pastangomis visuomenė sulaukė politinių pokyčių, kultūrinio, visuomeninio gyvenimo pagyvėjimo, tautinės sprespaudos mažėjimo.

Sukaupta bendruomeninės veiklos patirtis vėliau padėjo kuriant nepriklausomą, demokratinę Lietuvos valstybę.

2.9. Visuomeninis farmacininkų darbas nepriklausomoje Lietuvoje, profesinė spauda

Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę farmacininkų gretas papildė gausus būrys grįžusiųjų. Iki Pirmojo pasaulinio karo dirbdami didmiesčių Makvos, Sankt Peterburgo, Kijevo vaistinėse lietuviai įgijo profesinės, kolektyvinio darbo organizavimo patirties, išmoko padėti vieni kitiems. Dažnas farmacininkas priklausydavo kelioms visuomeninėms organizacijoms, finansiškai rėmė tautines iniciatyvas, visapusiškai stengėsi padėti ne tik savo šeimos nariams, bet ir kitiems tautiečiams.

Jaunai Lietuvos valstybei reikėjo išsilavinusių, aktyvių, patriotiškų, verslių, išmintingų, galinčių atstovauti savo profesinės bendruomenės interesams, žmonių. Visuomeninės organizacijos aktyviai dalyvavo kuriant nepriklausomos Lietuvos sveikatos apsaugos sistemą ir ją administruojančias institucijas.

1918 m. rugsėjo 21 d. Vilniuje atkurta Vaistininkų draugija, kuri deklaravo tęsianti 1905 m. įsteigtos Farmaceutų draugijos veiklą⁴³². Anksčiau buvo rašyta, kad dėl nesutarimų tarp žydų ir krikščionių ji 1909 m. skilo į dvi organizacijas. Kaip skelbia trumpa žinutė spaudoje: „Svarbiausias dienotvarkės punktas buvo žydų priėmimas draugijon, kurie prieš karą nebuvo priimami“⁴³³. Draugija buvo atkurta Vilniaus farmacininkų žydų iniciatyva. Lietuviai puoselėjo savo profesinės organizacijos veiklos idėjas.

Organizuoti visuomeninę profesinę veiklą ir deleguoti atstovus į farmacijos administracijos institucijas ėmėsi į tėvynę grįžę Maskvoje įkurtos Lietuvių farmaceutų sąjungos nariai. 1918 m. pabaigoje Vilniuje dirbę lietuviai farmacininkai delegavo šios organizacijos vadovą J. Makauskį į Sveikatos departamentą ir tris narius – Stasį Bytautą, Vladą Narbutą, Steponą Nasvytį – į Vilniaus lietuvių farmaceutų tarybą, kuriai pavesta organizuoti farmacininkų suvažiavimą. Taryba turėjo veikti iki tol, kol visuotiniame farmacininkų suvažiavime bus įkurta draugija ir išrinkti nariai farmacijos reikalams tvarkyti⁴³⁴.

⁴³⁰Памятная книжка Ковенской губернии на 1906, от. 4, с. 37.

⁴³¹Памятная книжка Ковенской губернии на 1906, от. 4, с. 10.

⁴³²Kiti šaltiniai nurodo, kad ši organizacija buvo įkurta 1906 m. ir vėliau suskilo į dvi draugijas.

⁴³³Įsteigė vaistininkų draugiją. *Dabartis*, 1918, rugsėjo 24, nr. 145, p. 4.

⁴³⁴Vilniaus Lietuvių farmaceutų tarybos pirmininkas S. Nasvytis, sekretorius S. Bytautas. Atsišaukimas į Lietuvos farmaceutus. *Lietuvos aidas*, 1918, gruodžio 6 d., nr. 150, p. 3.

1918 m. gruodžio 28 d. Vilniuje įvyko negausus farmacininkų suvažiavimas⁴³⁵. Rengėjai nedeklaravo, kad kviečiami tik lietuviai farmacininkai, tačiau laikinos tarybos pavadinimas – Vilniaus lietuvių farmaceutų taryba – nusako, kad buriama tautinė organizacija. Ar suvažiavimo metu buvo įkurta draugija, informacijos nerasta.

Lenkijai prisijungus Vilniaus kraštą, organizacinis centras perkeltas į Kauną. Tik stabilizavus politinę padėtį atgaivinta visuomeninė profesinė farmacininkų veikla.

Tarpukario Lietuvoje veikė keturios farmacininkų organizacijos: Lietuvos farmaceutų sąjunga (1920–1940) (LFS), Lietuvos vaistininkų draugija (1922–1940) (LVD), (vėliau didžiuosiuose Lietuvos miestuose įkurti ir šios organizacijos skyriai), Lietuvos chemikų vaistininkų draugija (1931–1940), Lietuvos farmaceutų tarnautojų sąjunga (1932–1937).

1920 m. kovo 14–16 d. Kaune įvyko Lietuvos farmacininkų kongresas, kuriame įkurta Lietuvos farmaceutų sąjunga (LFS)⁴³⁶. Organizacijos įstatai teisiškai įregistruoti gruodžio 2 d.

Šios organizacijos branduolys – Maskvoje įkurtos Lietuvių farmaceutų sąjungos nariai. Pakeistas organizacijos pavadinimas – vietoje *lietuvių* įrašyta *Lietuvos* – byloja, kad organizacija siekė atvirumo ir jos nariai galėjo būti visų tautybių farmacininkai. Vaistininkų mokiniai į sąjungą nebuvo priimami. Iš visų minėtų keturių organizacijų LFS buvo pati atviriausia, be jokių apribojimų priimanti visus farmacininkus. Todėl ir pati pažeidžiamiausia, nes suderinti skirtingus interesus turinčių kolegų nuomos buvo sunku. Netruko išryškėti nesutarimai tarp vaistinių savininkų ir tarnautojų. Nepriklausomoje Lietuvoje ekonomiškai stipriausia farmacininkų bendruomenės dalis buvo vaistinių savininkai. Jie siekė palankių sprendimų savo verslui ir jų interesai dažnai neatitiko tarnautojų siekių. Prabėgus vos metams nuo LFS įkūrimo buvo įsteigta tik vaistinių savininkus vienijanti Lietuvos vaistininkų draugija (LVD). Jos nariais galėjo tapti visi vaistinių savininkai ir nuomininkai, net ir neturėjusieji farmacijos išsilavinimo, tik pastarieji neturėjo balsavimo teisės. Griežtos taisyklės reikalavo, kad pardavus vaistinę narystė draugijoje būtų stabdoma, nebent valdyba išimties tvarka priimtų kitokių sprendimų. Visus narius vienijo bendras tikslas – atstovavimas vaistinių savininkų interesams. Šios organizacijos įkūrimo iniciatorius – vienas iš LFS steigėjų prov. S. Nasvytis.

Žurnalo „Medicina“ redakcija taip aprašė pirmosios farmacininkų profesinės organizacijos LFS skilimo priežastis: „1920 m. pabaigoje įsikūrė L. Farmacininkų sąjunga, į kurią buvo įstoję nariais taip aptiekų savininkai, taip ir aptiekų tarnautojai. Per du su viršum metu gyvavimo L. Farmac. Sąj. neparodė beveik jokio veiklumo. Netrukus po jos įsikūrimo paaiškėjo nesuderinamieji reikalų skirtumai tarp vienos ir antros rūšies farmacininkų ir prasidėjo L. Farmac. Sąj-os skilimas. Aptiekų savininkai, kad geriau apgynus savo reikalus, susiorganizavo į Vaistininkų draugiją. Antra farmacininkų rūšis – aptiekų tarnautojai, norėdami apsiginti nuo aptiekų savininkų išnaudojimo, rengiasi susiorganizuoti į atskirą

⁴³⁵Pranešimas. Šių metų gruodžio 28 d. šaukiamas Vilniuje farmaceutų suvažiavimas. *Lietuvos aidas*, 1918, gruodžio 19 d., nr. 9, p. 3.

⁴³⁶*Vyriausybės žinios*, 1920, gruodžio 31 d., nr. 514, p. 4.

sąjungą“⁴³⁷. Dienraštyje „Lietuva“ autorius, pasivadinęs slapyvardžiu Farmaceutas Samtis, taip pat kaltino LFS dėl neveiklumo ir teigė, kad dviem farmacininkų grupėms – savininkams ir tarnautojams – neįmanoma rasti kompromiso, jo nuomone, *ir nebūtina stengtis*⁴³⁸.

Z. Kuzavas, pasirašęs inicialais Z. K., „Farmacijos žiniuose“ nurodė tokias LVD kūrimo priežastis:

1. LFS neturėjo svaraus patariamąjo balso valdžios institucijoms.
2. Kuklus LFS biudžetas riboja organizacijos galimybes.
3. LFS valdyba *gyvumo daug neparodė* siekdama spręsti kasdienius farmacijos rūpesčius, pvz., naujų vaistinių steigimo reglamentavimą, kolegų informavimą ir kt.⁴³⁹.

Pagrindinę *nesutarimų* priežastį paminėjo Z. Kuzavas, tai *naujų vaistinių steigimo reglamentavimas*. Vaistinių steigimo tvarka, aprašyta ankstesniuose skyriuose, atskleidžia, kad vienas iš didžiausių visų farmacininkų siekių buvo įkurti savo vaistinę. Iš daugelio pretendentų tai pasisėkdavo tik vienam kitam. Vaistinių savininkai buvo suinteresuoti, kad atsidarytų kuo mažiau naujų vaistinių, nes nuo to priklausė jau esančių vaistinių pajamos. Tačiau tarnautojai norėjo tapti vaistinių savininkais, todėl siekė liberalizuoti vaistinių steigimo tvarką.

Lietuvos vaistininkų draugijos steigėjai norėjo suburti stiprią, įtakingą, veiklią organizaciją, atstovaujančią savininkų interesams. Šį uždavinį jie pasiekė. Tai rodo ir greitai didėjantis LVD narių skaičius, biudžetas, organizacijos įtaka valstybinių institucijų sprendimams.

1922 m. rugsėjo 18 d. Kaune įvyko LVD steigiamasis susirinkimas, į kurį susirinko 30 vaistininkų. Jie išrinko pirmąjį valdybos pirmininką – S. Nasvytį⁴⁴⁰. Per metus narių skaičius padidėjo iki 183, tai yra, 70 proc. visų Lietuvos vaistinių savininkų priklausė šiai organizacijai⁴⁴¹. 1939 m. jai priklausė 244 nariai, tai yra 80 proc. visų Lietuvos vaistinių savininkų. LVD įvairiais būdais skatino vaistinių savininkus priklausyti draugijai, pavyzdžiui, su tiekėjais derėdavosi dėl nuolaidų LVD nariams, o savo narius ragino bendradarbiauti tik su partneriais, remiančiais jų leidžiamą profesinį leidinį, ir kt. Didesnė įtaka garantavo gausesnį narių skaičių ir didesnę biudžetą. Privalomas kasmetis LVD nario mokestis priklausė nuo vaistinės pajamų ir buvo 25–125 Lt. LFS 1926 m. turėjo 39, o 1927 m. – 108 narius ir 1270 Lt biudžetą. 44 proc. lėšų išleido laikraščiams, knygoms, pašto išlaidoms, suvažiavimui organizuoti ir tarptautinei veiklai, kiti 772 Lt buvo saugomi banke⁴⁴².

LVD, kurios metinis biudžetas buvo 15 tūkst. Lt 1924 m. ir 25 tūkst. Lt 1936 m., finansiškai rėmė farmacijos studentus, mokslininkus, įsteigė stipendijų fondą. 1928 m. farmacijos studentų draugijai skyrė 655 Lt⁴⁴³, 1938 m. – 500

⁴³⁷Farmacijos reikalai. *Medicina*, 1923, nr. 2, p. 129.

⁴³⁸Farmaceutas Samtis. Mirusi organizacija. *Lietuva*, 1922, lapkričio 25 d., nr. 268 (1090), p. 3.

⁴³⁹Z. K. Lietuvos Farmaceutų organizacijos reikalai. *Farmacijos žinios*, 1924, nr. 5, p. 3.

⁴⁴⁰Kronika. Vaistininkų draugija. *Medicina*, 1922, nr. 8, p. 447–448.

⁴⁴¹Nasvytis Steponas. Vaistininkų draugijos įsikūrimas, jos plėtotė ir pirmieji uždaviniai. *Farmacijos žinios*, 1923, nr. 1, p. 7–8.

⁴⁴²Visuotinio metinio Lietuvos Farmaceutų Sąjungos susirinkimo, įvykusio 1927 m. kovo 15 d. protokolai. *Farmacijos žinios*, 1927, nr. 2, p. 11–13.

⁴⁴³Aukos Studentų Farmaceutų Draugijos knygynėliui. *Farmacijos žinios*, 1928, nr. 3, p. 24.

litų⁴⁴⁴, iš dalies finansavo mokslininko, LFS nario, Kazio Grybausko komandiruotę į Tarptautinį vaistingųjų augalų kongresą Paryžiuje. Tam skyrė 400 Lt⁴⁴⁵. Be to, 1929 m. LVD skyrė 1000 Lt. Šiaurės Lietuvos ūkininkams, nukentėjusiems nuo nederliaus, 1936 m. paaukojo 3000 Lt ginklų fondui⁴⁴⁶.

Filantropine veikla užsiėmė ir LFS. 1937 m. organizacija skyrė 300 Lt premiją studentams už geriausių Lietuvos augalų herbariumų parengimą. Teisė išrinkti tinkamiausius studentų darbus suteikta VDU Medicinos fakulteto tarybai⁴⁴⁷.

Ketvirtajame dešimtmetyje LFS ir Lietuvos vaistininkų chemikų draugija (LChVD) turėjo po 50 narių. 1939 m. LVD turtą sudarė trijų kambarių būstinė Kaune, K. Donelaičio g. Nr. 19 ir 25 000 Lt. Pusę šių lėšų sudarė narių įnašai⁴⁴⁸. LFS ir LChVD nekilnojamojo turto neturėjo, 1938 m. jų pajamas sudarė tik iš nario mokesčio surinktos lėšos, apie 100–150 Lt.

Istatuose LVD ir LFS apsibrėžė panašius uždavinius: teikti valdžios institucijoms siūlymus dėl farmacijos sektoriaus veiklos reglamentavimo, *rūpintis farmacijos plėtojimu*, taip pat narių kultūriniais reikalais ir teikti konsultacijas ekonominiais klausimais. LVD numatė ir tokią veiklos kryptį, kaip steigti farmacijos, chemijos ir kosmetikos laboratorijas, vaistų sandėlius. 1929 m. Šiaulių vaistininkų draugijos nariai įkūrė vaistų sandėlį *Litpharma*, kurio vadovu tapo šios organizacijos pirmininkas, provizorius Juozas Valančius⁴⁴⁹. 1931 m. tapęs Šiaulių miesto burmistru, sandėlio vedėjo pareigas perdavė provizoriui Levikui Lipšicui, 1935 m. vaistų sandėlį „Vaistas“ įsteigė Kauno vaistininkų draugijos nariai⁴⁵⁰. Vaistininkai ėmėsi naujos verslo srities, nes buvo nepatenkinti partnerių – vaistų sandėlių – veikla. Šie bandė boikotuoti LVD narių įsteigtas įmones. Ir tiek vietos, tiek užsienio tiekėjus gąsdino, kad nepirks produkcijos iš įmonių, bendradarbiaujančių su LVD įkurtais sandėliais.

Svarstant tam tikrus farmacijos klausimus LVD ir LFS delegatai dalyvavo Medicinos tarybos, Farmacijos kolegijos posėdžiuose, ypač diskutuojant apie rengiamą Farmacijos įstatymą, taip pat dalyvavo teikiant siūlymus dėl naujų vaistinių steigimo leidimų išdavimo.

LVD ir LFS stengėsi palaikyti kolegiškus ir pagarbius santykius, kai kurie nariai priklausė abiem organizacijoms. Pavyzdžiui, vienas iš aktyviausių LVD narių J. Makauskis, per nepriklausomybės laikotarpį priklausęs daugiau nei 20-čiai visuomeninių organizacijų, 1926 m. įstojo į LFS, o J. Žemaitis ir P. Stakelė skirtingu metu vadovavo ir LVD, ir LFS. Daugumą klausimų abi organizacijos sprendė kartu. LVD kaip vieną iš draugijos uždavinių deklaravo gerų santykių su LFS palaikymą. LVD būstinėje už mažą mokestį dirbo LFS valdyba, abiejų organizacijų suvažiavimai vyko beveik tą pačią dieną, abi organizacijos Tarptautinėje farmacijos federacijoje (FIP) kartu atstovavo Lietuvai. 1928 m. kovo mėnesį vykusiame LFS suvažiavime buvo siūlyta abi organizacijas – LVD ir LFS – sujungti

⁴⁴⁴Visuotinio metinio Lietuvos Vaistininkų Draugijos narių susirinkimo protokolas. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 6, p. 3.

⁴⁴⁵Kronika. *Farmacijos žinios*, 1931, nr. 6, p. 20.

⁴⁴⁶Žvilgsnis į praeitį 1936 metus. *Farmacijos žinios*, 1937, nr. 1, p. 3.

⁴⁴⁷L. Farmaceutų sąjungos valdyba. *Farmacijos žinios*, 1937, nr. 5, p. 29.

⁴⁴⁸Kaunas, 1939. Organizacijų statistikos žinios: Lietuvos vaistininkų draugija. LCVA. F. 4027, ap. 5, b. 147, l. 17–18.

⁴⁴⁹1929 metai. *Farmacijos žinios*, 1930, nr. 1, p. 3, 5.

⁴⁵⁰Mūsų reikalai. *Farmacijos žinios*, 1935, nr. 5, p. 22.

57 pav. Lietuvos chemikų vaistininkų draugijos valdyba (iš kairės): sekretorė Zofija Miknevičiūtė, draugijos pirmininkas Alfonsas Gabrėnas, išdininkė J. Gineitienė, antroje eilėje: Pranas Matulevičius ir Česlovas Bankauskas, Kaunas, 1938 m. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

į vieną draugiją ir įsteigti dvi sekcijas: vaistininkų ir tarnautojų⁴⁵¹. Šis sumanymas nebuvo įgyvendintas. LFS buvo kaltinama, kad nevykdo savarankiškos veiklos, negina tarnautojų interesų, bet pasiduooda LVD įtakai ir tampa jos įrankiu.

1931 m. įregistruota nauja farmacininkų organizacija, vienijusi Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) absolventus – Lietuvos chemikų vaistininkų draugija (LChVD). Chemikais vaistininkais buvo vadinami universitetinį išsilavinimą Lietuvoje įgiję farmacininkai. Iki Pirmojo pasaulinio karo analogišką išsilavinimą įgiję specialistai carinės Rusijos universitetuose gaudavo provizorių diplomus. Pasak aukštojo farmacijos mokslo Lietuvoje kūrėjo P. Raudonikio, Lietuvos universitete (vėliau – VDU) parengti farmacininkai turi išsamias chemijos teorijos ir praktikos žinias, todėl chemiko vaistininko vardas tiksliau atspindėtų jų kompetencijas. Jaunoji karta, susibūrusi į atskirą organizaciją, nutarė, kad jai priklausyti gali tik chemikai vaistininkai ir farmacijos kandidatai (57 pav.).

Farmacijos kandidatais buvo vadinami studentai, išklaušę farmacijos studijų kursą universitete ir išlaikę baigiamuosius egzaminus. Chemikais vaistininkais jie tapdavo atlikę vienų metų praktiką, o nuo 1931 m. – dar ir apgynę baigiamąjį tiriamąjį darbą. Dalis kandidatų nesugebėjo parengti mokslinio darbo ir negavo chemiko vaistininko diplomo, todėl nuo 1934 m. Lietuvos chemikų vaistininkų draugija pakeitė įstatus ir farmacijos kandidatų į draugiją nebepriėmė. Kandidatai galėjo dalyvauti Studentų farmacininkų draugijoje (įkurta 1926 m.). Studentų draugija dalyvavo svarstant Farmacijos įstatymo projektą, bendravo su farmacininkų organizacijomis ir farmacijos valdžios atstovais (58 pav.). Lietuvos

⁴⁵¹ Suvažiavimams praėjus. *Farmacijos žinios*, 1928, nr. 2, p. 17.

58 pav. Studentų farmacininkų draugijos pobūvis, dalyvauja draugijos nariai, dėstytojai ir farmacininkų draugijų nariai, Kaunas, apie 1930 m.
Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

chemikų vaistinininkų draugijos kūrimo iniciatoriai – buvę LFS nariai sutuoktiniai Elena Paškovičaitė–Purtokienė ir Adolfas Purtokas, taip pat Jonas Remezas, Giršas Burakas, Pranas Matulevičius. Prioritetine veiklos kryptimi LChVD laikė mokslo ir specialistų rengimo klausimus. Modernesne už kitas draugijas ją galima vadinti todėl, kad draugija siekė plėtoti mokslinę veiklą, buvo tautiškai mišri, tarp lyderių buvo ir moterų.

Visos trys organizacijos – Lietuvos farmaceutų sąjunga (LFS), Lietuvos vaistinininkų (LVD) ir Lietuvos vaistinininkų chemikų (LChVD) draugijos – bendradarbiavo daugelyje sričių, rengdamos teisinę farmacijos bazę, leidamos profesinį leidinį, plėtodamos tarptautinę veiklą. LFS deklaravo, kad gina tarnautojų interesus, tačiau oficialiai skirtingoms socialinėms farmacininkų grupėms atstovaujančios LFS ir LVD buvo daugiau sąjungininkės nei oponentės. Tokia LFS pozicija buvo nepatenkinta dalis tarnautojų, ypač vaistinininkų padėjėjai. Todėl jie, vadovaujant provizoriaus padėjėjui Pranui Vismantui (1886–1937), 1932 m. įkūrė Lietuvos farmaceutų tarnautojų sąjungą. Savo leidinyje „Lietuvos farmaceutas“ jie taip aprašė būtinybę steigti naują organizaciją „... būdami tolerantingi, indiferentūs ir pernelyg kantrūs, mes davėme galimumą vaistinių savininkams – jų organizacijoms – Vaistinininkų D-jai ir Lietuvos Farmaceutų sąjungai periodiškai iš pamatų siaurinti prieškarinių farmaceutų tarnautojų juridines teises ir privilegijuotas mūsų gyvenimo sąlygas. Chemikai – vaistinininkai ir provizoriai

baigę aukštuosius mokslus, turi ieškoti darbo kaip tarnaitė, nes neturi galimumų savarankiškai ir nepriklausomai steigti vaistines...“ Lietuvos farmaceutų tarnautojų sąjunga reikalavo, kad visos vaistinės būtų valstybinės ir jas farmacinkai valdytų koncesijos pagrindais, tai yra negalėtų vaistinių pirkti ir perduoti, išnuomoti arba samdyti vedėjų. Koncesininkai privalėtų patys rūpintis ir prižiūrėti vaistinę. Nepajėgus to padaryti, vaistinė būtų perduodama kitam koncesininkui. Konservatyvias savo pažiūras Lietuvos farmaceutų tarnautojų sąjunga išreiškė kritikuodama chemiko vaistinininko pavadinimą ir siūlė sugrąžinti prieškarį vartotą provizoriaus vardą, taip pat piktinosi, kad VDU negali studijuoti gimnazijų nebaigę prieškario vaistinininko padėjėjai⁴⁵².

Lietuvos farmaceutų tarnautojų sąjunga 1933 m. pradėjo leisti laikraštį „Lietuvos farmaceutas“ (59 pav.). Vasario 28 d. išėjo pirmasis 16 puslapių numeris, kitas jungtinis kovo–balandžio numeris išėjo 47 puslapių ir leidyba nutrūko.

Savo veiklą aktyviai pradėjusi organizacija greitai išsikvėpė ir 1937 m. ji oficialiai likviduota. Pirmajame Lietuvos farmaceutų tarnautojų sąjungos suvažiavime, įvykusiame 1932 rugsėjo 4 d. Kaune, dalyvavo 70 farmacinkų, tačiau kiti neįvyko *dėl mažo dalyvių skaičiaus*. 1933 spalio 1 d. suvažiavime išrinktas naujas organizacijos vadovas S. Zareckis pakeitė P. Vismantą, tačiau draugijos veikla netapo aktyvesnė⁴⁵³. Šios organizacijos nesėkmės priežastis galėjo būti radikalios kalbos, per daug aštrus, kritiškas ir bekompromisio sąjungos vadovo P. Vismanto tonas. Vaistinių savininkai ir Lietuvos farmaceutų sąjunga nepalankiai vertino šią organizaciją.

Gausus dalyvių skaičius pirmajame Lietuvos farmaceutų tarnautojų suvažiavime rodo, kad siekta burtis į savarankišką organizaciją, atstovaujančią tarnautojų interesams, kovoti už savo siekius derantis su valdžios institucijomis ir darbdaviais. Deja, tarnautojams nepavyko suburti stiprios organizacijos, gebančios racionaliai spręsti problemas.

⁴⁵² Leidėjo žodis. *Lietuvos farmaceutas*, 1933, nr. 1, p. 2.

⁴⁵³ Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2005, t. 3, p. 282.

LIETUVOS FARMACEUTAS

Lietuvos Farmaceutų Tarnautojų Sąjungos vienartinis leidinys

★

Adresas: Kaunas, Ukmergės pl. 84 Nr., b. 3

1933 m. vasario mėn. 28 d.

★

Mūsų Sąjungos nariui provizoriui

Klemensui Paškevičiui

mirus, jo mylimai dukteriai p. B. Paškevičiūtei ir giminėms
širdingą užuojautą reiškia „Liet. Farmaceuto“ Red-ja.

Gerbiamam S-gos nariui, Biržų-Pasvalio Apskritis Savivaldybės Vaistinės Vedėjui prov. **Klemensui Paškevičiui**

mirus, Didžiai Gerbiamajai P-lei B. Paškevičiūtei nuoširdžią
užuojautą reiškia L. F. T. S-gos Valdyba.

Leidėjo žodis.

Pradedant Lietuvos istorijoje naują farmacijos kūrybos darbą, teko mums organizuoti, burti krūvon visus vaistinėse ir kitose įstaigose tarnaujančius chemikus – vaistinininkus, provizorius ir provizorius-padėjėjus. Tiesa, nuo pirmųjų mūsų nepriklausomybės dienų tuo pačiu reikalu daug kas svajojo ir kalbėjo, bet jų žodžius ir auksines mintis paversti realybe teko mums. Kelių asmenų geležinės valios ir pasiryžimo dėka nuo 1932 m. balandžio m. 30 d. visų Lietuvos organizacijų tarpe turime mūsų „Lietuvos Farmaceutų Tarnautojų Sąjungą“, kuri nuo tų pačių metų gegužės mėn. 8 dienos oficialiai stojo ginti farmacijos ir visų narių teisinius, moralinius ir ekonominius reikalus, palaikant glaudų kontaktą su valdžios vadovybe.

Tačiau sąjungos tiesioginiu bei privalomu darbu be spaudos žodžio mes patenkinti būti negalime, nes be jos visame savo veikime mes būtume panašūs į nebylį žmogų, kurio minčių nieks neklauso ir negirdi. Tur būt, neapsiriksime tvirtindami, kad mūsų, farmaceutų tarnautojų, reikalais iki šio laiko nieks

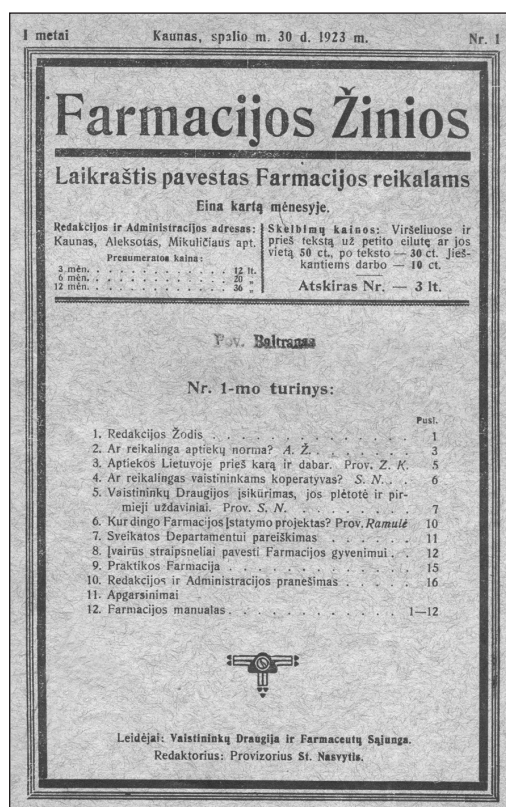
59 pav. Lietuvos farmaceutų tarnautojų sąjungos laikraštis „Lietuvos farmaceutas“, 1933, Nr. 1

Draugijų veiklą, farmacininkų bendruomenės keliamas problemas, priešpriešas, valdžios institucijų veiklos vertinimus, praktikos naujienas, mokslo žinias, pasaulio farmacijos aktualijas atspindi LVD ir LFS 1923–1940 m. leistas periodinis profesinis laikraštis „Farmacijos žinios“ (60, 61 pav.).

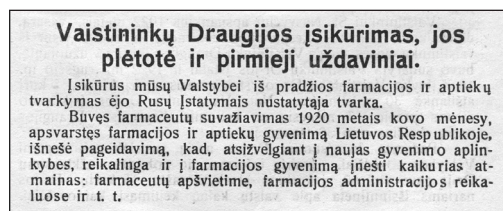
Leidinį redagavo keturi farmacininkai: ilgiausiai šias pareigas ėjo LVD kūrimo iniciatorius, dirbęs ir šios organizacijos valdybos pirmininku, taip pat ėjęs aukščiausias farmacijos administratoriaus, tai yra Farmacijos skyriaus viršininko ir referento, pareigas S. Nasvytis.

Pirmaisiais metais žurnalo leidėjai daugiau dėmesio skyrė farmacijos reikalų administravimo klausimams, diskusijoms apie valdžios institucijų priimamus sprendimus, rengiamą farmacijos įstatymą, valdžios institucijų ir farmacininkų požiūrio į problemas savitumus. Pamažu vis daugiau publikuota mokslo straipsnių. Apie 70 proc. mokslo publikacijų paskelbė jaunoji farmacijos specialistų karta chemikai vaistinininkai – I. Hačeba, S. Ezrochas, G. Eisymontas ir kiti. Vyresnieji kolegos, taip pat ir leidinio redaktoriai, daugiau rašė apie praktinius reikalus, vaistines ir jų veiklos reglamentavimo klausimus. Iš negausaus farmacininkų akademinės bendruomenės atstovų daugiausia, beveik 100, publikacijų paskelbė provizorius Kazys Grybauskas ir chemikas vaistinininkas Česlovas Bankauskas (apie 60), E. Paškovičaitė-Purtokienė. Prof. P. Raudonikis ir B. Šiaulis savo darbų „Farmacijos žiniuose“ neskelbė. Gydytojas N. Šapiro rengė publikacijas farmacijos ir medicinos istorijos temomis, o provizoriaus padėjėjas Adomas Mačius publikavo biografinius ir istorijos straipsnius.

1923–1940 m. išleisti 148 laikraščio numeriai. 1923 spalio mėn. išėjo pirmasis numeris, 1924–1931 m. kasmet išleista po šešis, 1931–1940 m. laikraštis ėjo kas mėnesį, išskyrus 1935 metus, kai išėjo 6 numeriai. 1940 m. išleisti ke-

60 pav. Pirmasis žurnalo „Farmacijos žinios“ numeris, 1923 m.

61 pav. Žurnalo „Farmacijos žinios“ įžanginis žodis, 1923 m.

turi „Farmacijos žinių“ numeriai, sujungti po du. Žurnalo apimtis didėjo nuo 16 puslapių pirmaisiais iki 30 puslapių paskutiniais leidimo metais, jungtinių numerių apimtis – per 40 puslapių. Sunkiausi buvo 1927 m. Dėl nepriteklių ir skaitytojų kritikos žurnalo turiniui kilo diskusija, ar verta žurnalą toliau leisti. Abi organizacijos nusprendė darbą tęsti. Pamažu „Farmacijos žinios“ tapo pelningu, populiariu ir įtakingu leidiniu. Finansinius leidybos reikalus tvarkė LVD. 1926 m. LVD buhalterinėje ataskaitoje nurodytos „Farmacijos žinių“ leidybos išlaidos: spausdinimas – 4 100 Lt, redagavimas – 3 600 Lt, administravimas – 600 Lt, korektūra – 600 Lt. Tais metais žurnalo leidyba buvo nuostolinga ir sąnaudos 2 000 litų viršijo pajamas, 1927 m. nuostolis sumažėjo iki 500 Lt, kitais – 1928 m. – leidinys davė 1 500 litų pelną.

Redakcija manipuliavo savo įtaka skaitytojams ir jų verslo partneriams ir ragino vaistininkus savo partneriais pasirinkti tik tuos tiekėjus, kurie reklamuoja spaudinyje. „Gerbiemieji vaistininkai! Pirkite tik tose įstaigose ir teikite pirkėjams tik tuos gaminius, kurių įstaigų savininkai ir gaminių savininkai skelbiasi Jūsų laikraštyje „Farmacijos žiniose“ (62 pav.)⁴⁵⁴.

Svariausias leidinio pajamų šaltinis – mokestis už reklamą, 1932 m. už skelbimus gauta 4 420 litų pajamų, o iš prenumeratos – tik 955,91⁴⁵⁵. „Farmacijos žinių“ metinė prenumerata kainavo 30 litų.

Lietuvos farmacijos sistemą veikė kelios įtakingos jėgos: Farmacijos sektoriaus veiklą administruojančios valdžios institucijos, tarp jų – Farmacijos skyrius (vėliau pavadintas Farmacijos referentūra), visuomeninės profesinės organizacijos – labiausiai LVD ir profesinė spauda, tai yra „Farmacijos žinių“ redakcija.

Visoms šioms institucijoms dažnai vadovavo tie patys farmacininkai, keisdami vienas pareigas kitomis. J. Makauskis, S. Nasvytis skirtingu laiku buvo ir Farmacijos skyriaus, ir draugijos vadovai, ir ėjo profesinio leidinio redaktoriaus pareigas (21 lentelė).

Taigi redaktoriai priklausė to meto farmacijos elitui ir buvo įtakingi visuomenininkai.

Populiarus žurnalas tapo farmacijos specialistų bendravimo priemone. Skelbimų skiltyje rašoma apie norą parduoti arba pirkti vaistines, susirasti darbą arba praktikos vietą, nuomoti arba išsinuomoti vaistinę. Visos farmacininkų organizacijos ir studentų farmacininkų draugija skelbė žinias apie savo veiklą. Leidybos rūpesčiai gulė ant LVD pečių.

Pranešimai.

I.

Vaistininkų Draugijos Gerbiamųjų Narių maloniam dėmesui.

Vaistininkų Draugijos valdyba prašo gerbiamuosius narius malonėti mokėti nario mokesnį ir atsiųsti prenumeratą už „Farmacijos Žinias“ už šiuos 1927 metus. Lėšos yra reikalingos ir be jų negalės būti atliktas joks pozityvus darbas. Kiekvieno vaistininko nauda reikalauja būti draugijos nariu, užsiprenumeruoti „Farmacijos Žinias“ ir laiku sumokėti nario mokesnį ir prenumeratą.

Vaistininkų Draugijos Valdyba.

II.

Gerbiemieji Vaistininkai!

Pirkite vaistus firmose, kurios skelbiasi mūsų organe „Farmacijos Žiniose“. Firmos, palaikančios mūsų organą skelbimais, tuo pačiu palaiko ir mūsų korporaciją.

„Farmacijos Žinių“ administracija.

62 pav. Skelbimas raginantis skaitytojus bendradarbiauti tik su tais partneriais, kurie reklamuoja „Farmacijos žiniose“ „Farmacijos žinios“, 1927 m.

⁴⁵⁴ Gerbiemieji vaistininkai! *Farmacijos žinios*, 1932, nr. 1, p. 34.

⁴⁵⁵ Lietuvos Vaistininkų draugijos revizijos komisijos protokolas. *Farmacijos žinios*, 1933, nr. 5, p. 16-17.

21 lentelė. „Farmacijos žinių“ redaktorių eitos pareigos, 1918–1940 m.

Vardas, pavardė	Farmacijos skyriaus (referentūros) vadovas	„Farmacijos žinių“ redaktorius	Lietuvos vaistininų draugijos vadovas
Jonas Makauskis	1918–1920	1927–1929	1934 1938
Zenonas Kuzavas	Nebuvo	1924–1925	1925–1928
Steponas Nasvytis	1934–1939	1923–1924 1925–1926 1930–1934	1922; 1930 Kelis kartus išrinktas LVD vadovu. Tikslī data nežinoma
Julijonas Žemaitis	1939–1940	1935–1940	Nebuvo LVD vadovas

LVD buvo ne tik finansiškai stipriausia organizacija, jos nariai – vaistinių savininkai – buvo aktyvūs, veiklūs, einantys įvairias pareigas valstybės, savivaldybių tarnybose, dalyvaujantys partijų veikloje, visuomeninėse organizacijose.

2.10. Profesinių organizacijų sprendžiamos problemos, politinė farmacininkų karjera

Kuriant Lietuvos valstybės valdymo modelį, visose srityse reikėjo permairų, ryžtingų sprendimų. Vianas iš pagrindinių darbų – nacionalinės teisėtvarkos ir aukštojo mokslo kūrimas. Farmacijos sektoriaus darbą pradėta reglamentuoti vidaus reikalų ministro įsakymais ir suskubta rengti svarbiausią teisės dokumentą – Farmacijos įstatymą. Jį rengiant dalyvavo valdžios institucijos ir aktyviai bei sutartinai savo projektus teikė profesinės organizacijos. Dėl tam tikrų klausimų kilę ginčai šį darbą vilkino. Tad dokumento kūrimas ir patvirtinimas užsitęsė ilgiau nei penkiolika metų. Įstatymas pradėtas rengti 1921 m.⁴⁵⁶ 1937 gruodžio 16 d. Seimas priėmė Vaistinių, vaistų gamybos ir prekybos įstatymą bei Nuodų prekybos įstatymą⁴⁵⁷.

Įstatymo projektas buvo aktyviai rengiamas, svarstomas ir derinamas 1921–1926 m. Pirmą kartą Seimo Sveikatos komisijoje 1926 m., svarstant Farmacijos įstatymo projektą, ekspertais buvo pakviesti trys farmacininkų atstovai, du iš jų – LVD nariai⁴⁵⁸.

Po politinio perversmo paleidus Seimą, ne tik šio, bet ir kitų svarbių įstatymų priėmimas sustojo. Farmacijos įstatymą vėl pradėta derinti tik 1933 m.

Svarstant projektą savo pastabų teikė ne tik visos keturios farmacininkų organizacijos, bet ir studentų farmacininkų draugija. Valdžios institucijos stengėsi suderinti visų suinteresuotų grupių reikalavimus, bet jų būta skirtingų ir darbas užtruko.

⁴⁵⁶ Proviz. Ramulė. Farmacijos įstatymo sumanymas. *Farmacijos žinios*, 1924, nr. 3, p. 1.

⁴⁵⁷ Vaistinių, vaistų gamybos ir prekybos įstatymas; Nuodų prekybos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1937, nr. 594, p. 385–390.

⁴⁵⁸ Lignugarienė Asta. Farmacijos įstatymo projekto rengimas 1921–1926 metais. *Farmacija ir laikas*, 2002, nr. 10, p. 46–47.

1922 m. gruodžio 15 d. LVD tapo šio įstatymo rengimo darbo grupės nare, o jos valdybos pirmininkas – S. Nasvytis – grupės vadovu⁴⁵⁹. 1923 m. projektas buvo parengtas ir įteiktas Sveikatos departamentui (SD), tačiau jo turinys sulaukė daug kritikos. Kai kurias nuostatas nepalankiai vertino gydytojai.

Farmacininkai jautėsi kontroliuojami gydytojų ir siekė, kad farmacijos sektoriaus priežiūra būtų perduota į jų rankas. Carinėje Rusijoje tvarką vaistinėse kontroliavo apskrities gydytojas ir Farmacijos skyrius, veikiantis prie Vidaus reikalų ministerijos Medicinos departamento. Nepriklausomoje Lietuvoje išliko panašus modelis: Farmacijos skyrius veikė prie Vidaus reikalų ministerijos (VRM) Sveikatos departamento. Visos farmacinių organizacijos pasisakė už tai, kad būtų įsteigtas Farmacijos departamentas (direktorija), tiesiogiai pavaldus VRM, ir jame dirbtų tik farmacininkai. Ši institucija būtų atsakinga už farmacijos sektoriaus priežiūrą ir kontrolę, farmakopėjos rengimą ir leidimą, vaistų registravimą. Diskutuojant apie tai 1923 spalio 2–4 d. vykusiam Trečiajame Lietuvos gydytojų suvažiavime buvęs SD direktorius, tuo metu VDU prof. Juozas Bagdonas, aštriai kritikavo šias nuostatas ir kaltino farmacininkus, kad išvengę gydytojų kontrolės jie galėtų nevaržomai rūpintis tik savo verslo sėkme. Pranešėjas ypač piktinosi galima savivale reklamuojant vaistus, jis teigė: „Autoriai, kurie, rašydami savo sumanymą, atsistojo ant grynai bizniškų pamatų, nepamiršo ir svarbiausio biznio elemento – reklamos. Reklama sveikatos dalykuose yra neleistinas, kenksmingas apsiareiškimas, todėl yra šalintina. Medikų korporacijoje laikoma nusižengimu prieš gydytojų etiką. Ji žemina medicinos autoritetą bei garbę ir daug kliudo jos vystymąsi. Taip yra Amerikoje: tenai medicinos ir farmacijos reklama yra pasiekusi aukščiausį, akiplėšiškai begėdišką laipsnį. Veikias pas mus Medicinos Statutas pripažįsta skelbimus, bet ne reklamą. ... Mūsų vaistinėlių norima pasekti Amerikos pavyzdžį, būtent: įvedama, be skelbimų, dar ir reklama, pavedant jų cenzūravimas anaipol ne medikams, bet vėl ... Tai pačiai Farmacijos Direktorijai. Galima įsivaizduoti, kaip būtų kvailinama liaudis tokiomis, gydytojų nekontroliuojamomis, reklamomis, kiek žalos būtų padaryta jos sveikatai ir kiek tūkstančių litų būtų išviliota iš naivių žmonių kišenių!“⁴⁶⁰.

Kitas nuožmių ginčų klausimas – vaistinių steigimo tvarka. LVD ir LFS piktinosi SD pasiūlyta nuostata, suteikiančia pirmumo teisę kurti vaistines savivaldybėms. Tai nebuvo Lietuvos valdžios institucijų sugalvota tvarka. Nuo 1912 m. carinės Rusijos valdžia suteikė teisę steigti municipalines vaistines neatsižvelgiant į kitoms vaistinėms privalomas gyventojų skaičiaus arba nuotolio tarp vaistinių normas. Farmacininkai prieštaravo, kad ši teisė būtų įrašyta į Farmacijos įstatymą. Jie teigė, kad savivaldybių vaistinės didins konkurenciją ir apribos galimybę steigti vaistines farmaciniams. Nepaisant prieštaravimų, ši nuostata buvo patvirtinta įstatyme.

Rengiant farmacijos įstatymą buvo diskutuota dėl gyventojų skaičiaus, tenkančio vienai vaistinei, normų. Vaistinių savininkai įstatyme siekė įrašyti kuo didesnę gyventojų skaičių – tokiu būdu riboti naujų vaistinių kūrimą ir konkurenciją.

⁴⁵⁹ Protokolas. *Farmacijos žinios*, 1923, nr. 1, p. 12.

⁴⁶⁰ *Trečiasis Lietuvos gydytojų suvažiavimas: (spalių mėn. 2–4 d., 1924 m.)*. Kaunas, 1926, p. 43–44.

Dar vienas aštrus diskusijas sukėlęs siūlymas – išduoti leidimus steigti vaistines tik aukštąjį farmacijos išsilavinimą turintiems, o prieškario metais tapusiems provizorių padėjėjams leisti pirkti ir nuomoti vaistines tam tikrą ribotą laiką (15–25 m.). Provizoriaus padėjėjai jautėsi įžeisti, kad norima apriboti jų teises, ir reikalavo – iki jų mirties turi galioti buvusios sąlygos⁴⁶¹.

1937 m. gydytojas Jonas Staugaitis kritikavo įstatymo projekto nuostatas, kuriomis farmacininkams buvo leista suteikti medicinos pagalbą ekstremaliais atvejais ir tais atvejais be recepto išduoti stipriai veikiančias medžiagas⁴⁶².

Dokumentas buvo daug kartų taisomas. LVD valdyba, siekdama pagreitinoti įstatymo priėmimą, rašė pareiškimus VRM ir kitoms institucijoms.

1932 m. LVD suvažiavime buvo nutarta naujam projektui rengti suburti specialią komisiją, samdyti juristą, o darbo išlaidas padengti iš miesto vaistinių surinkus po 50 Lt, o iš kaimo vaistinių – po 25 Lt. 1933 m. LVD įstatymo projektas buvo įteiktas SD. Tačiau dar tais pačiais metais SD parengė savo Farmacijos įstatymo projektą⁴⁶³ ir LVD projektas toliau nebuvo svarstomas.

LVD įvardijo kelias priežastis, trukdžiusias suderinti Farmacijos įstatymą. Tai ir silpnos lobistinės vaistininkų galios, nes tuo metu jie neturėjo savo atstovo Seime, tai ir per maža farmacijos sektoriaus vadovų kompetencija ir aktyvumas. 1930 m. LVD ėmėsi ryžtingų veiksmų. Draugijos vadovas ir įtakingas vaistininkas S. Nasvytis pradėjo derybas su SD vadovu ir vidaus reikalų ministru. LVD skelbė savo reikalavimus spaudoje, kritikavo Farmacijos skyriaus vadovo darbą ir siūlė jį keisti⁴⁶⁴. 1934 m. SD Farmacijos skyriaus viršininku paskirtas LVD valdybos pirmininkas, aktyviausias įstatymo projekto rengėjas S. Nasvytis, o LVD vadovu išrinktas Steigiamojo Seimo, Pirmojo Seimo ir Antrojo Seimo narys prov. J. Makauskis⁴⁶⁵.

S. Nasvytis farmacijos sektoriui vadovavo ilgiausiai, net ketverius metus. Gali būti, kad jis farmacijos klausimams spręsti išnaudojo savo pažintis, kurias galėjo sustiprinti jo giminystės ryšiai su Prezidentu A. Smetona. Farmacijos skyriaus viršininko dukterė pianistė Birutė Nasvytytė 1937 m. iškėlė už Lietuvos / Prezidento sūnaus Juliaus Smetonos. Prezidentas su šeima laisvalaikį mėgo leisti S. Nasvyčio Baripolio dvare⁴⁶⁶. S. Nasvyčiui vadovaujant Farmacijos referentūrai buvo priimti farmaciją reglamentuojantys įstatymai. Nors buvo svarstomas SD, o ne LVD parengtas įstatymo projektas, į daugumą vaistininkų pageidavimų buvo atsižvelgta. 1937 m. rugsėjo 9 d. įstatymas pateiktas Seime. Pasiūlyta sudaryti parlamentinę komisiją, kuri kartu su farmacijos organizacijų atstovais dar kartą aptartų projektą ir pateiktų jį Seimui tvirtinti⁴⁶⁷. LVD valdyba parengė pataisų

⁴⁶¹ Budrys J. Dėl pataisos, liečiančios kaimo aptiekas Farmacijos įstatyme ir dėl ko kaimo vaistininkai ne-skaitlingai lanko draugijos susirinkimus. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 3, p. 14.

⁴⁶² Staugaitis Jonas. Keletas kritiškų pastabų dėl farmacijos įstatymo projektų. *Medicina*, 1937, nr. 9, p. 764–769.

⁴⁶³ Lignugarienė Asta. Pagrindinių farmacijos įstatymų svarstymas ir priėmimas 1928–1937 m. *Farmacija ir laikas*, 2002, nr. 11, p. 38–39.

⁴⁶⁴ Mūsų reikalai. *Farmacijos žinios*, 1931, nr. 3, p. 11.

⁴⁶⁵ Lignugarienė Asta. Pagrindinių farmacijos įstatymų svarstymas ir priėmimas 1928–1937 m. *Farmacija ir laikas*, 2002, nr. 11, p. 38–39.

⁴⁶⁶ Truska Liudas. *Antanas Smetona ir jo laikai*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996, p. 339, 441.

⁴⁶⁷ Farmacijos įstatymo projektas jau Seime. *Farmacijos žinios*, 1937, nr. 8, p. 1.

projektą ir sukviatė LVD, LFS ir Lietuvos chemikų–vaistinininkų draugijos valdybų jungtinį posėdį, kuris įvyko 1937 m. spalio 1–2 d. Vaistinininkai pageidavo, kad į įstatymą būtų įtraukta nuostata, įteisinanti jų savivaldą, sprendžiant *kultūrinius, profesinius, etinius klausimus*, ir siekį įkurti Vaistinininkų rūmus⁴⁶⁸. Seimo komisija atsiklausė visų profesinių organizacijų nuomonės apie įstatymo projektą. Atsižvelgęs į daugelį farmacijos organizacijų pastabų Seimas 1937 m. priėmė įstatymą. Pasirašius Prezidentui A. Smetonai ir paskelbus „Vyriausybės žiniuose“ ilgai lauktas įstatymas įsigaliojo⁴⁶⁹.

Draugijos aktyviai dalyvavo rengiant ir kitus farmacijos veiklą reglamentuojančius dokumentus, tai ir leistų į Lietuvą įvežti vaistų sąrašą⁴⁷⁰, vaistų kainynus⁴⁷¹, Vaistinininkų rūmų projektą⁴⁷². 1937 m. Vaistinininkų rūmų projektas buvo įteiktas VRM, tačiau nebuvo priimtas.

Vaistinių savininkų organizacija kovojo už jiems palankesnes verslo sąlygas. Su Prekybos ir pramonės rūmų bei Vyriausiosios mokesčių komisijos vadovais derėjosi, kad vaistinėms būtų teikiamos mokesčių lengvatos, mažinamos spirito, kurį vaistinės pirkdavo vaistams gaminti, kainos⁴⁷³.

1928 m. LVD valdyba paskelbė viešą kreipimąsi į LR Ministrą Pirmininką ir prašė sudaryti komisiją, sumažinti spirito, parduodamo vaistinėms, kainas. Jiems pageidaujant komisijoje turėtų dirbti Finansų ir Vidaus reikalų ministerijų bei LVD atstovai⁴⁷⁴. Sudaryta komisija LVD siūlymui nepritarė, nes tam prieštaravo vaistų sandėlių ir laboratorijų atstovai. Vaistinininkai, nepatenkinti tokiu kolegų elgesiu, nutarė steigti savo vaistų tiekimo kooperatyvus⁴⁷⁵, kurie vėliau ir buvo įkurti Šiauliuose ir Kaune. LVD ir toliau *atakavo* valdžios instancijas, siekdama sau palankaus sprendimo, ir galiausiai 1939 m. pabaigoje buvo nustatyta spirito gavimo tvarka lengvatinėmis sąlygomis⁴⁷⁶.

Su verslo partneriais – vaistų tiekėjais – LVD derėjosi, kad šie organizacijos nariams parduotų vaistus su nuolaida. „Farmacijos žinios“ 1926 m. skelbė – LVD valdyba tarėsi su Centrinio valdžios vaistų sandėlio vadovu prov. Petru Bertuliu, kad LVD nariai gautų vaistus su 10 proc. nuolaida⁴⁷⁷.

Lietuvos farmacijos organizacijos, ypač LVD, daug dėmesio skyrė vidaus problemoms, savo interesams ginti, mažiau – farmacijos mokslo klausimams, tarptautinių santykių plėtrai.

LFS, LVD ir vėliau LChVD bendrai rūpinosi tarptautinių profesinių santykių plėtojimu ir atstovavimu tarptautiniuose renginiuose, šią veiklą koordinavo ir daugiausia finansiškai rėmė LVD. Įtakingiausia tarptautinė farmacininkų organizacija buvo 1912 m. Olandijoje Hagoje įkurta Tarptautinė farmacijos federacija

⁴⁶⁸ *Medicina*, 1937, nr. 11, p. 949.

⁴⁶⁹ Makauskis Jonas. 1937 metus palydėjus. *Farmacijos žinios*, 1937, nr. 12, p. 1.

⁴⁷⁰ Kronika. *Farmacijos žinios*, 1931, nr. 4, p. 22.

⁴⁷¹ LVD protokolas. *Farmacijos žinios*, 1927, nr. 5, p. 11.

⁴⁷² Lietuvos Vaistinininkų Draugijos narių visuotinio metinio susirinkimo, įvykusio 1930 m. gegužės 31 d. protokolas. *Farmacijos žinios*, 1930, nr. 3, p. 21.

⁴⁷³ Kronika. *Farmacijos žinios*, 1931, nr. 1, p. 22.

⁴⁷⁴ Lietuvos vaistinininkų draugijos prašymas Ministeriui pirmininkui spirito reikalui. *Farmacijos žinios*, 1928, nr. 4, p. 12–13.

⁴⁷⁵ Dar spirito reikalui. *Farmacijos žinios*, 1928, nr. 6, p. 22–24.

⁴⁷⁶ Informacijos. Papiginto spirito vaistinėms 1940 metams reikalui. *Farmacijos žinios*, 1939, nr. 12, p. 26–28.

⁴⁷⁷ Žinios. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 6, p. 9.

(*Federation Internationale Pharmaceutique*) (FIP), vienijusi įvairių šalių farmacijos organizacijas. Pirmaisiais veiklos metais FIP turėjo 5, 1937 m. – 29 narius, tarp jų 1926 m. metais įstojušias LFS ir LVD⁴⁷⁸. Ši tarptautinė organizacija, be kitų klausimų, išskirtinį dėmesį skyrė farmakopėjų turinio, vaistų nomenklatūros standartizavimui, biologinių vaistų gaminimui ir pardavimui reglamentuoti, farmacijos mokslo klausimams. Pirmąjį kvietimą dalyvauti FIP kongrese Lietuva gavo 1925 m. Pasak „Farmacijos žinių“, šį kvietimą gavęs SD apie tai neinformavo visuomeninių organizacijų, todėl atstovai iš Lietuvos konferencijoje nedalyvavo. Kolegų latvių delegatas farmacijos magistras Davis Blumentalis (1871–1937), grįždamas iš kongreso, susitiko su LVD vadovu prov. Zenonu Kuzavu ir supažindino su kongrese aptartais klausimais⁴⁷⁹.

Lietuvos farmacininkų organizacijos neskyrė tarptautiniams ryšiams plėtoti tinkamo dėmesio. Šioje srityje juos pranoko kolegos iš Latvijos ir Estijos. Lietuvos atstovai nedalyvavo tarptautinėje konferencijoje, skirtoje farmakopėjų suvienodinimo klausimams, vykusioje 1925 m. Informuoti apie šios konferencijos sprendimus 1926 m. į Kauną buvo pakviestas vienas iš 42 konferencijos dalyvių – Latvijos universiteto Farmacijos katedros profesorius Janis Maizitis, vėliau – Latvijos farmakopėjos sudarytojų darbo grupės vadovas. Penkias akademines valandas trukusioje paskaitoje susirinkusiems Lietuvos kolegoms jis išdėstė ir tarptautinio bendradarbiavimo svarbą, ir konferencijoje aptartus klausimus⁴⁸⁰.

Tarptautinio bendradarbiavimo ryšius Lietuvos organizacijos mezgė neryžtingai. Net tapusi FIP nare delegatų iš Lietuvos kurį laiką kongresuose nebuvę. 1926 m. LVD ir LFS nusprendė atstovu į kitais metais Hagoje vyksiantį FIP suvažiavimą deleguoti LVD pirmininką prov. Z. Kuzavą⁴⁸¹, tačiau atstovas nenuvyko. Prov. Siksto slapyvardžiu pasivadinęs autorius „Farmacijos žiniose“ rašė: „Gaila, kad Medicinos fakultetas, Farmacijos skyrius, Vaistinininkų draugija ir Farmaceutų sąjunga nerado galimumo sueiti kartu ir pasiūsti į tą suvažiavimą nors vieną atstovą“⁴⁸². Panašiai įvykiai klostėsi ir 1928 m. – LVD ir LFS valdybų bendrame posėdyje nuspręsta, kad nėra galimybių deleguoti savo atstovo⁴⁸³. Ir nors Z. Kuzavas buvo išrinktas FIP nariu korespondentu (63 pav.), tačiau kongresuose nedalyvavo.

Į 1935 m. vykusį FIP suvažiavimą deleguotas Klaipėdos vaistinininkas, LVD narys prov. K. Mažonas⁴⁸⁴. Šį vizitą, aptartus klausimus, jis išsamiai pateikė LVD surengtoje *arbatėlėje*⁴⁸⁵, o po metų – 1936 m. – „Farmacijos žinios“ publikavo išsamų konferencijos aptarimą ir FIP pristatymą⁴⁸⁶. 1937 m. FIP generalinis se-

⁴⁷⁸ „Federation Internationale Pharmaceutique“ dvidešimt penkių metų egzistavimo proga. *Farmacijos žinios*, 1937, nr. 8, p. 21–23.

⁴⁷⁹ Žinios. *Farmacijos žinios*, 1925, nr. 6, p. 11.

⁴⁸⁰ Profesoriaus J. Maizit'o paskaita. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 1, p. 6–9.

⁴⁸¹ Žinios. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 5, p. 20.

⁴⁸² Septintas Tarptautinis Farmaceutų Feder. suvažiavimas Hagoje 1927 m. 5–8 rugsėjo. *Farmacijos žinios*, 1927, nr. 6, p. 5–6.

⁴⁸³ Delegatas į T. F. F. suvažiavimą. *Farmacijos žinios*, 1928, nr. 4, p. 12.

⁴⁸⁴ Beržas. Tarptautiniai farmacininkų reikalai ir rūpesčiai. *Farmacijos žinios*, 1935, nr. 5, p. 1.

⁴⁸⁵ Mūsų reikalai. *Farmacijos žinios*, 1935, nr. 5, p. 22.

⁴⁸⁶ Mažonas Kazys. XII Tarptautinis Farmaceutinis Kongresas. *Farmacijos žinios*, 1936, nr. 9, p. 1–21.

ESTRARO KAJ KELKAJ MEMBROJ DELA CENTRAKJ DIVERSAJ ALIAJ KOMITATOJ DE L'INTERNACIA FARMACIA FEDERACIO

63 pav. Tarptautinės farmacijos federacijos komiteto nariai. Lietuvos atstovas – Zenonas Kuzavas, Lenkijos atstovas – Vilniaus universiteto profesorius Janas Mušinskis, *Muszyński*, 1929 m. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

kreitorius T. Potjevijdas, norėdamas geriau pažinti Baltijos farmacijos savitumus, kartu su Estijos vaistininkų draugijos pirmininku R. Valneriu, *Wallner*, lankėsi Švedijoje, Suomijoje, vėliau Taline ir Tartu, Rygoje ir galiausiai dvi dienas praleido Kaune. Čia FIP vadovas, Leidenio universiteto vaistinės vedėjas LVD surengtame priėmime pasakojo apie FIP siekius, taip pat – apie Olandijos farmacijos teisinę bazę, pasidalijo kelionės išpūdžiais. Kolegos lietuviai svečiui parodė Rafailo Bilskio vaistinę Kaune, Farmacijos institutą, Botanikos sodą⁴⁸⁷. Daug aktyviau lietuviai rūpinosi plėtoti tarptautinius santykius su kolegomis latviais ir estais. Baltijos šalių bendradarbiavimo iniciatoriai buvo latviai.

1924 m. Lietuvos farmacininkai buvo pakviesti į rengiamą tarptautinį suvažiavimą Rygoje. Jame dalyvavo Estijos ir Suomijos farmacininkai⁴⁸⁸. Dar prieš renginį 1924 m. gruodį LVD valdybos narys Z. Kuzavas išvyko susipažinti su Latvijos farmacijos administravimo, mokslo sistema ir kitomis farmacijos sritimis. Kaimynų modelis Z. Kuzavui pasirodė pažangus ir sektinas⁴⁸⁹. Baltijos valstybių farmacininkų delegatų kongresas vyko 1925 m. birželio 5–7 d. Rygoje. Jame dalyvavo ir atstovai iš Lietuvos. Vėliau LVD nariai nuolat dalyvavo Latvijos kolegų suvažiavimuose, taip pat į LVD suvažiavimus atvykdavo atstovai iš kaimyninių šalių – Latvijos ir Estijos.

„Farmacijos žiniose“ buvo skelbiama vis daugiau publikacijų apie užsienio šalių farmacijos praktikos, mokslo naujoves, tarptautinių organizacijų veiklą. LVD prenumeravo užsienio šalių leidinius. Išlaidos tarptautinei veiklai didėjo. Pavyzdžiui, 1926 m. LFS tam skyrė 60 Lt⁴⁹⁰, LVD – 152 Lt⁴⁹¹, o 1938 m. LVD vien Baltijos vaistininkų konferencijai skyrė 962,05 Lt⁴⁹².

1929 m. LVD nariai dalyvavo Latvijos vaistininkų draugijos metiniame suvažiavime, o 1930 m. LVD organizavo Baltijos valstybių vaistininkų susirinkimą Kaune⁴⁹³. 1933 m. tarptautiniame susirinkime Rygoje buvo nutarta kasmet rengti konferencijas vienoje iš Baltijos šalių. Pirmoji konferencija įvyko 1935 m. spalio 19–20 d. Rygoje⁴⁹⁴. Antroji Estijos, Latvijos ir Lietuvos vaistinių atstovų konferencija įvyko 1936 m. spalio 16–18 d. Kaune. Ją organizavo LVD. Šios konferencijos metu aptarti vaistinių steigimo, administravimo klausimai. Nutarta siekti, kad būtų ribojamas vaistinių skaičiaus *besaikis* augimas. Įsipareigota kitos konferencijos metu parengti Baltijos valstybių vaistininkų sąjungos įstatus ir pakviesti bendradarbiauti ir Šiaurės šalių atstovus⁴⁹⁵. 1938 m. konferencijoje, vykusioje Rygoje – įkurta Baltijos vaistininkų sąjunga, kurią sudarė Estijos ir

⁴⁸⁷T. F. F. gener. sekretorius Ph. Dr. Potjevijd Kaune. *Farmacijos žinios*, 1937, nr. 9, p. 19–20.

⁴⁸⁸Rengiamas Latvijos, Estijos, Suomijos ir Lietuvos Farmaceutų Delegatų susivažiavimas. *Farmacijos žinios*, 1924, nr. 5, p. 3–4.

⁴⁸⁹Žinios iš svetur. Latvija. *Farmacijos žinios*, 1925, nr. 1, p. 10–11.

⁴⁹⁰Visuotinio metinio Lietuvos Farmaceutų Sąjungos susirinkimo, įvykusio 1927 m. kovo 15 d. protokolas. *Farmacijos žinios*, 1927, nr. 2, p. 11–13.

⁴⁹¹Liet. Vaistininkų Dr-jos visuotinio metinio narių susirinkimo protokolas. *Farmacijos žinios*, 1927, nr. 4, p. 10–12.

⁴⁹²Lietuvos vaistininkų draugijos 1938 metų apyskaita. *Farmacijos žinios*, 1939, nr. 5, p. 13–14.

⁴⁹³Kronika. *Farmacijos žinios*, 1931, nr. 4, p. 23.

⁴⁹⁴Makauskis Jonas Pabaltijo valstybių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos vaistininkų konferencija Rygoje, 1935 m. spalio 19 ir 20 d. *Farmacijos žinios*, 1935, nr. 6, p. 23.

⁴⁹⁵Pabaltijo valstybių vaistininkų atstovų konferencija Kaune, 1936 m. spalio 16–18 d. *Farmacijos žinios*, 1936, nr. 11–12, p. 23.

Lietuvos vaistininkų draugijos bei Latvijos farmacininkų sąjungos vaistininkų sekcija⁴⁹⁶.

Tarptautinę veiklą plėtojo ir akademinės bendruomenės nariai. Prof. Konstantinas Regelis (1890–1970) ir K. Grybauskas pirmą kartą 1928 m. dalyvavo tarptautiniame vaistingųjų augalų augintojų kongrese⁴⁹⁷, o 1935 m. K. Grybauskas dalyvavo Tarptautinėje vaistingųjų augalų parodoje Briuselyje⁴⁹⁸.

„Farmacijos žinios“ atspindėjo tarptautinių organizacijų veiklą, konferencijose aptartus klausimus, sprendimus. Po kongresų publikacijas rengė jose dalyvavę atstovai, taip pat buvo publikuotas Latvijos profesoriaus J. Maizičio (1883–1950) straipsnis apie FIP⁴⁹⁹. „Farmacijos žinios“ skelbė glaustas kitų šalių farmacijos žurnalų apžvalgas. Tarptautiniuose suvažiavimuose buvo teikiami konkretūs siūlymai, pavyzdžiui, Baltijos šalių kongrese latviai siūlė suvienodinti farmacijos laipsnius, – tai farmacijos daktaras, farmacininkas chemikas ir farmacininkas technikas (Lietuvoje vadinamas vaistininko padėjėju). Lietuvoje, be šių išvardytųjų, buvo dar farmacijos kandidatai. Tai farmacijos studijas baigę ir egzaminus išlaikę absolventai, bet tik po vieno metų praktikos, o nuo 1931 m. – ir apgynę tiriamąjį darbą gaudavo chemiko vaistininko diplomą. Tačiau ne visada tarptautinėse konferencijose iškelti siūlymai buvo priimami. Bendradarbiavimas atskleisdavo įvairiapusę patirtį, teikė farmacininkams daugiau atvirumo ir požiūrių kaitos, prisidėjo prie greitesnės mokslo naujovių sklaidos.

Be kitų darbų, farmacininkų organizacijos didelį dėmesį skyrė savo vidaus problemoms spręsti, kovai su vadinamąja *nešvaria* konkurencija, etikos pažeidimais. Nesantaikų kildavo tarp gydytojų ir vaistininkų, gydytojai buvo kaltinami rekomenduojantys pacientams įsigyti vaistų tik tam tikrose vaistinėse. 1933 m. LVD Kauno skyriaus nariai Kauno medicinos draugijai atsiuntė kreipimąsi: „Nuolatos kartojasi gydytojų tarpe išrašant vaistus protegavimas tos bei kitos aptiekos, primygtinai, kad tik toj ir toj aptiekoj vaistai geri ir nuo jų pagysi, o jeigu kitoj paimsi, tai ne ir t. t. Toks protegavimas iš gydytojų pusės yra neleistas ir jiems patiems žalingas, nes tuo pat būdu privalės ir vaistininkai proteguoti gydytojus, į juos kreipiantis ligoniui. Be to, daugelis gydytojų išrašinėja uždraustus Lietuvon įvežti vaistus, taip pat nurodydami tikrai atskiras aptiekas, kur jų galima gauti. Todėl prašome pranešti savo nariams, kad vengtų panašių dalykų“⁵⁰⁰.

„Farmacijos žinios“ publikavo nesutariančių Anykščių vaistininko A. Žukausko ir miestelio gydytojo Germano Šumacherio laiškus. A. Žukauskas buvo įsitikinęs, kad gydytojas siunčia pacientus pirkti vaistų tik į jo konkurenčių Hopeno įpėdinių vaistinę. Dėl tokio numanomo gydytojo elgesio A. Žukauskas įteikė skundą Vidaus reikalų ministrui ir kaltino G. Šumacherį ne tik konkurento protegavimu, bet ir nelojalumu Lietuvos valstybei. Jis rašė, kad gydytojas „pradėjo varyti žeminantį mūsų tautą ir Valstybės autoritetą darbą: 1. Po senovei užrašo ir Sveik. Depart. uždraustų vaistų. 2. Pirašo įvairių pavadinimų bei sino-

⁴⁹⁶Baltijos Vaistininkų Sąjunga. *Farmacijos žinios*, 1939, nr. 1, p. 24.

⁴⁹⁷Regelis Konstantinas. III Tarptautinis vaistinių augalų kultūros interesantų kongresas. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 6, p. 9–12.

⁴⁹⁸1936 metai. *Farmacijos žinios*, 1936, nr. 1, p. 1–2.

⁴⁹⁹Dešimtas Tarptautinis farmaceutų federacijos visuotinis susirinkimas Kopenhagoje. (Iš J. Maizit'o straipsn. Latvijas farmac. Žurn. N 11 1937). *Farmacijos žinios*, 1937, nr. 12, p. 17–22.

⁵⁰⁰Med. gydytojų reikalais. *Medicina*, 1933, nr. 8, p. 507.

nimų, sudėti kurių iššifruoja tik viena Hoppeno aptieka Anykščiuose, 3. Vaistų vartojimą receptų originaluose visiems užrašo tik vokiečių kalba, 4. Neigia Lietuvos firmų išdirbinius, o palaiko tokius pat vokiškus arba „Pharmacon“, kurios dalyviai yra ir Latvijos piliečiai, 5. Visiems savo pacientams draudžia eiti į mano aptieką, o siunčia į Hoppeno aptieką, su kuria mes sugyvename gerai ir jokios nešvarios konkurencijos nevedame...⁵⁰¹“ G. Šumacheris į šį skundą atsakė, kad Žukauskas jį kaltina neteisėtai ir kad buvę geri jų santykiai pasikeitė ir „pil. Antanas Žukauskas iš karšto draugo pasidarė mano dar karštesniu priešu ir ėmėsi visokių priemonių, kad tik kaip nors atkeršyti man ir padaryti nemalonumų⁵⁰²“.

Miesteliuose vaistininkų ir gydytojų santykiai dažniausiai buvo labai draugiški, nuo gydytojo kompetencijos ir populiarumo priklausė vaistinės pajamos. Pavyzdžiui, Viekšnių vaistininkas V. Aleksandravičius skundėsi, kad 1923 m. mirus populiariam gydytojui A. Biržiškai sumažėjo vaistinės apyvarta⁵⁰³.

Aštrūs ginčai kildavo tarp vaistininkų ir vaistų sandėlių savininkų. Vaistininkai buvo nepatenkinti, kad sandėlių vadovai trukdė jų deryboms dėl lengvatinių spirito kainų ir kt.

Tarpusavyje vaistininkai nesutardavo dėl vaistų nuolaidų. Pavyzdžiui, kai kurios vaistinės parduodavo vaistus pigiau, nei nurodyta vaistų kainynuose, vadinamosiose *taksose*. Jie nepažeisdavo įstatymų – mažinti kainas leidžiama, tik negalima apie tai skelbti, norint pritraukti pirkėjus. Tokiu būdu kiti vaistininkai taip pat turėjo mažinti kainas. „Farmacijos žiniose“ rašoma, kad tokia praktika formuoja visuomenės nuomonę – vaistinės gauna milžinišką pelną ir todėl gali taip labai mažinti kainas⁵⁰⁴. Norėdama spręsti tarp vaistininkų kylančias nesusitaikas, Anykščių vaistininko A. Žukausko iniciatyva 1925 m. LVD įsteigė Garbės teismą⁵⁰⁵. 1934 m. „Farmacijos žiniose“ paskelbtas Garbės teismo statutas. Jame apibrėžta, kad teismas spręs visus tarp LVD narių kilusius nesutarimus – tiek asmeninius, tiek ir dėl nesąžiningos konkurencijos. Nusizengusiems etikai LVD nariams buvo numatyta taikyti tam tikras pinigines baudas, net iki 1000 litų, kraštutinė priemonė – šalinimas iš LVD⁵⁰⁶.

Išsamesnių duomenų apie Garbės teismo nagrinėtas bylas ir sprendimus nerasta, tačiau „Farmacijos žiniose“ apie 40-tyje publikacijų nagrinėtos neetiško elgesio apraiškos.

Be minėtų veiklų, organizacijos rūpinosi farmacijos terminijos kūrimu, vaistų reklamos reglamentavimu, nacionalinės farmakopėjos rengimu – vaistinių ir Ligonių kasų bendradarbiavimo koordinavimu, farmacijos specialistų švietimu ir kvalifikacijos kėlimu, farmacijos paveldo išsaugojimu.

Dalis farmacininkų dalyvavo ne tik profesinėje veikloje, bet ir politiniame gyvenime, buvo renkami į Seimą, dirbo karo tarnyboje, Vyriausybėje, savivaldoje, užsiėmė kūryba.

⁵⁰¹Anykščių vaistininko prov. Antano Žukausko Vidaus reikalų ministeriui skundas. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 5 (35), p. 23-24.

⁵⁰²Gydyt. H. Šumacheris. Laiškas Redakcijai. Anykščiai 18 d. gruodžio mėn. 1929. *Farmacijos žinios*, 1930, nr. 1 (37), p. 25-26.

⁵⁰³LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 276, l. 109-110.

⁵⁰⁴Kuzavas Z. Pirmieji kovos su konkurencija žingsniai. *Farmacijos žinios*, 1927, nr. 1, p. 4-6.

⁵⁰⁵Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija*. Vilnius: Farmeka 1998, t. 1, p. 192.

⁵⁰⁶Lietuvos vaistininkų draugijos garbės teismo statutas. *Farmacijos žinios*, 1934, nr. 5, p. 21-23.

64 pav. Šiaulių miesto burmistras, vaistininkas Juozas Valančius, 1938 m.
Nuotrauka iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus fondų

Dalis jų priklausė tautininkų, keli – iki 1926 m. – valstiečių liaudininkų partijai. Farmacininkai buvo pilietinės savigynos organizacijos Šaulių sąjungos nariai. Profesinės organizacijos Seime, Vyriausybėje, miestų ir savivaldybių tarybose stengėsi turėti savo atstovų ir suprato, kad tai padės spręsti profesinius reikalus. Į Steigiamąjį Seimą (dirbo 1920–1922) išrinktas provizorius Jonas Mauskis (1885–1969) priklausė Socialistų liaudininkų demokratų ir Valstiečių sąjungos frakcijai. Taip pat jis Pirmojo Seimo (1922–1923) narys. IV Seime (1936–1940) dirbo trys farmacininkai: Pranas Adamkavičius, Julius Čaplikas, Kipras Stankūnas⁵⁰⁷. Chemijos ir farmacijos magistras, pirmasis LU rektorius, profesorius Jonas Šimkus dirbo Ministrų kabinete: 1919 m. buvo Prekybos ir pramonės, o 1921–1922 m. – Krašto apsaugos ministras. Provizoriaus padėjėjas Julius Čaplikas 1935–1938 m. – Vidaus reikalų ministras. Ši ministerija kuravo ir sveikatos apsaugos reikalus.

Keli farmacininkai vadovavo miestų savivaldybėms: 1919–1920 m. Plungės burmistras buvo Eduardas Andrijauskas, 1921–1931 m. Kybartų burmistras – Česlovas Budrevičius⁵⁰⁸, 1931–1938 m. Šiaulių burmistras – Juozas Valančius (1891–1942) (64 pav.), Lietuvai atgavus Vilnių 1939–1940 m. Vilniaus burmistras buvo provizorius Konstantinas Stašys (1880–1941).

Keliolika farmacininkų dirbo savivaldybių, valsčių tarybose, ėjo viršaičių pareigas. Steponas Nasvytis buvo Jonavos, vėliau – Kauno apskrities savivaldybės tarybos narys ir trejus metus – Kauno savivaldybės tarybos pirmininkas (65 pav.)⁵⁰⁹. Provizorė Vanda Geldnerytė – Telšių savivaldybės tarybos narė ir kt. 1924 m. kandidatų į Kauno miesto tarybos narius sąrašas – 9 farmacininkai⁵¹⁰.

⁵⁰⁷Seimų istorija. [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <www.lrs.lt>.

⁵⁰⁸Prov. Česlovas Budrevičius. *Farmacijos žinios*, 1932, nr. 9-10, p. 30-31.

⁵⁰⁹Stonkutė-Zukienė Regina. *Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2005, t. 3, p. 338, 340.

⁵¹⁰1924, Kandidatų į Kauno miesto taryvos narius sąrašas. KAA. F. 219, ap. 2, b. 38, l. 22.

721292

**Kauno miesto tarybos
nariams rinkti**

balsuojamoji kortelė

Pavardė — **Nasvytis**

Vardas — **Steponas**

Amžius — **47 metų**

Užsiėmimas — **Vaistininkas**

Kandidato eilinis Nr. **206**

65 pav. Kortelė Kauno miesto tarybos nariams rinkti, 1931 m.
Dokumentas iš Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos

Keletas farmacininkų dirbo diplomatinėje tarnyboje: Jonas Keršulis, Jonas Skinkis, Juozas Brėdikis, Jonas Šimkus. Farmacininkai dalyvavo ne tik profesinėse, bet ir visuomeninėse organizacijose, tarp jų buvo rašytojų, kolekcininkų⁵¹¹.

1940 m. SSRS okupavus Lietuvą buvo likviduotos visos farmacijos profesinės organizacijos, dalis Lietuvos farmacininkų pasitraukė į Vakarus, didelė dalis už aktyvų politinį, visuomeninį jų gyvenimą buvo sovietų valdžios persekiojami, kalinami, ištremti į Sibiro lagerius.

⁵¹¹Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2005, t. 3, p. 282.

3. VAISTINIŲ SAVININKŲ IR TARNAUTOJŲ, FARMACIJOS STUDENTŲ TAUTYBĖS

3.1. Farmacininkų ir vaistinių savininkų tautybės XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje

Carinės Rusijos valdžia, vykdydama rusinimo politiką, blaškė imperijos gyventojus, nuolat migravo ne tik žydų tautybės gyventojai (tik apie 30 proc. jų sulaukdavo senatvės ten, kur ir gimė), bet ir lenkai, lietuviai, slavai. Būsimi farmacininkai mokinio karjerą dažniausiai pradėdavo savo tėvynėje, vėliau vykdavo dirbti, studijuoti iš vienos gubernijos į kitą. Žydams migracijos galimybės buvo ribotos. Jie galėjo gyventi tik penkiolikoje gubernijų, esančių vakarinėje imperijos dalyje. Ši apibrėžta teritorija vadinta *Sėslumo riba* ir iš jos uždrausta keltis į vidines Rusijos gubernijas. Į *Sėslumo* ribą pateko Vilniaus, Kauno, Suvalkų ir tankiausiai žydų apgyvendintos Minsko, Gardino gubernijos. Migracijos už *Sėslumo ribos* teisė buvo suteikta žydų elitui, t. y. baigusiems universitetus, taip pat ir provizoriams, ir pirmosios gildijos pirkliams. Tačiau imperijos sostinėse jie galėjo gyventi tam tikrą laiką.

Tęstiniame leidinyje, Rossiiskii Meditsinskii Spisok, „Rusijos medicinos sąrašas“, nuo 1890 m. publikuojamas didžiosios dalies vaistinių savininkų ir nuomininkų bei visų vedėjų tautybės ir išpažįstamas tikėjimas. 22 lentelėje pateiktos imperijos vaistinių vedėjų, savininkų ir provizorių tautybes 1891–1911 m.

XIX a. pirmojoje pusėje didžiausią dalį carinės Rusijos vaistinių savininkų ir vedėjų sudarė vokiečiai. Net pirmasis Rusijos imperijos Vaistinių statusas (1789 m.) išleistas dviem – rusų ir vokiečių – kalbomis („Ustav Aptekarskii. Apothecker Ordnung“).

1821 m. dauguma Vilniaus vaistininkų nurodė esą evangelikai, jų pavardės Volfgangas, Vagneris, Machnaueris, Šulcas, Gutas – rodo vokišką jų kilmę. Vokiečių kilmės buvo ir provincijos vaistininkų protestantų Kenigšteterių ir katalikų Geldnerių šeimos, apie kurias išsamiai rašyta ankstesniuose skyriuose. Tad XIX a. pradžioje jaunuoliai iš šių šeimų farmaciją studijavo ne artimesniame Vilniaus, bet Dorpat (Tartu) universitete, kuriame iki 1892 m. dėstyta jų gimtąja vokiečių kalba.

XIX–XX a. sandūroje vaistinių savininkų ir tarnautojų vokiečių dalis sumažėjo, daugėjo žydų, lenkų, lietuvių, slavų. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą vaistininkai vokiečiai vyravo Rygoje, lenkai – Varšuvoje ir Kijeve, o Odesoje, Charkove – žydai. Maskvoje ir Sankt Peterburge pusė vaistinių vedėjų buvo žydų tautybės⁵¹².

⁵¹²Vasiljev Konstantin Васильев К. К истории аптечного дела в Одессе. Досоветский период. Вісник Сумського державного університету. Серія медицина, 2009, № 1, с. 5–12.

22 lentelė. Carinės Rusijos vaistinių vedėjų, savininkų, provizorių tautybės
1891 m., 1903 m., 1911 m.

Tautybė	Vaistinių vedėjai 1891 m. ¹	Vaistinių savininkai 1903 m. ²	Provizoriai 1911 m. ²
Lenkai	39 proc. (1086)	30,4 proc. (1191)	29 proc. (1383)
Žydai	22 proc. (616)	30 proc. (1176)	32 proc. (1546)
Vokiečiai	20 proc. (547)	17 proc. (666)	13 proc. (604)
Slavai	12 proc. (327)	9 proc. (353)	14 proc. (646)
Lietuviai	3 proc. (87)	4,5 proc. (176)	5 proc. (221)
Kitų tautybių	4 proc. (119)	9,1 proc. (357)	7 proc. (324)
Iš viso	100 proc. (2782)	100 proc. (3919)	100 proc. (4724)

¹Conroy Schaeffer Mary. In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia. New York: Columbia University Press, 1994, p. 107.

²Vasiljev Konstantin Васильев К. К истории аптечного дела в Одессе. Досоветский период. Вісник Сумського державного університету. Серія медицина, 2009, № 1, с. 5-12.

Nors ir diskriminuojami, žydai aktyviai siekė įgyti *laisvasias profesijas* ir vyravo farmacijoje. XX a. pradžioje jie sudarė 4 proc. (5,5 mln.) imperijos gyventojų ir net 32,7 proc. visų farmacininkų⁵¹³. 1914 m. tik 7,27 proc. imperijos vaistinių priklausė rusams, 4,55 proc. – savivaldybėms (*zemstvoms*), kitos 88,18 proc. – įvairių tautybių savininkams, daugiausia žydams⁵¹⁴. Po 1917 m. bolševikinės revoliucijos buvo panaikinti žydams taikyti diskriminaciniai apribojimai, 1926 m. Maskvoje 75,4 proc. vaistininkų buvo žydai⁵¹⁵.

1900 m. 135 carinės Rusijos vaistinėms vadovavo lietuviai katalikai. 58 proc. iš jų, t. y. 78, farmacininkai vadovavo Kauno, Vilniaus, Suvalkų ir Gardino gubernijų vaistinėms, o 42 proc., t. y. 57 farmacininkai, kitų carinės Rusijos gubernijų vaistinėms.

1900 m. iš 50 Maskvos vaistinių vedėjų 14 buvo vokiečiai, 14 – rusai, 9 – žydai, 8 – lenkai ir 5 – lietuviai⁵¹⁶. Dar trys lietuviai vadovavo Maskvos gubernijos vaistinėms⁵¹⁷.

Tos pačios šeimos arba giminės skirtingų kartų nariai, veikiami tautinių judėjimų, politinių ir socialinių aplinkybių, keitė savo tautinį tapatumą. Dalis save vadusių lenkais virto lietuviais, o Vilniaus gubernijoje gyvenę lietuviai dėl polonizacijos įtakos tapo lenkais. Vokiečių kilmės vaistininkai Zeidleriai ir Geldneriai XIX a. viduryje laikė save lenkais, o XX a. pradžioje – lietuviais. Farmacininkė J. Girdzijevska XIX a. pabaigoje nurodo net tris skirtingas savo tautybes. Vienais metais pažymėta, kad ji lietuvė, kitais – lenkė, dar kitais – žemaitė.

⁵¹³Conroy Schaeffer Mary. In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia. New York: Columbia University Press, 1994, p. 100.

⁵¹⁴Memorandumas farmacijos ir aptiekų reikalais. 1925 m. III. 23. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 3 (9), p. 15.

⁵¹⁵Sirutavičius Vladas, Staliūnas Darius, Šiaučiūnaitė-Verbickienė Jurgita. *Lietuvos žydai: istorinė studija*. Vilnius: Baltos lankos, 2012, p. 277, 333.

⁵¹⁶Vaistinės vedėjas Konstantinas Lileiko, vaistinės savininkas ir vedėjas Juozas Butvydas, vaistinės vedėjas Antanas Dauginis, vedėjas Juozas Stravinskis, vaistinės savininkas ir vedėjas Antanas Daunoravičius.

⁵¹⁷*Российский Медицинский список на 1900 годъ*. С.-Петербургъ, 1900. Вольные аптеки въ Империи, с. 56-57, 59.

1897 m. etninėje Lietuvoje (91 200 km²) gyveno apie 3,8 mln., o dabartinėje šalies teritorijoje – apie 2,7 mln. žmonių, iš jų 88,9 proc. kaimuose. 66 proc. Kauno gubernijos gyventojų buvo lietuviai, 13,7 proc. – žydai, 9 proc. – lenkai, 4,8 proc. – rusai. Lietuvos miestuose vyravo žydų tautybės gyventojai, o lietuviai tesudarė apie 7,8 proc. Gyventojų surašymo metu, 1897 m., Vilniuje žydai sudarė 45 proc., kituose Vilniaus gubernijos miestuose – 53,8 proc. gyventojų⁵¹⁸. Kauno gubernijos miestuose gyveno 43,4 proc. žydų, o kaimuose – 2,8 proc.

XIX a. pabaigoje Vilniuje daugiau nei Kaune vaistinių priklausė farmacininkams lietuviams. 1890 m. Vilniaus vaistinių ir jų skyrių savininkai nurodė šias savo tautybes: 4 lietuviai, 3 žydai, 2 lenkai, kitų keturių tautybės nenurodytos, o viena vaistinė priklausė Vilniaus vaistinių savininkams⁵¹⁹. Po dešimtmečio, 1900 m., lietuvių Vilniaus vaistinių savininkų būta 5, lenkų – 3, žydų – 2, kitų tautybės nenurodytos⁵²⁰. 1914 m. 4 savininkai buvo lenkai, 3 lietuviai, 5 žydai, 5 tautybės nežinomos⁵²¹. Žurnale „Farmaceutų reikalai“ apie minėtus tris Vilniaus vaistinių savininkus kolegos rašė: „du visiškai nevartoja lietuvių kalbos, o trečias tik „gešefto“ spiriamas“⁵²².

Tuo pačiu metu beveik visos Kauno vaistinės priklausė žydų tautybės asmenims. 1890 m. provizorius lietuvis Aloyzas Bžozovskis turėjo vaistinę ir vaistinės skyrių Kaune. Dar viena, homeopatijos, vaistinė priklausė lietuviui provizoriui Mironui Klimavičiui. Kitos keturios Kauno vaistinės ir vienas vaistinės skyrius priklausė žydams⁵²³.

23 lentelėje ir 66–67 paveiksluose pateikiama 1890 m., 1900 m., 1914 m. Vilniaus, Kauno, Suvalkų ir Vilniaus, Kauno gubernijų vaistinių ir jų skyrių vedėjų tautybės.

1890 m. pusė visų Vilniaus vaistinių vedėjų buvo lietuviai, t. y. jie vadovavo septynioms iš keturiolikos vaistinių⁵²⁴ (Tačiau tik 2–3 proc. vilniečių nurodė esą lietuviai). Po 24 metų, 1914 m., Vilniuje tik trys vaistinių vedėjai nurodė esą lietuviai. Priešingai kito vaistinių vedėjų lenkų skaičius. 1890 m. tik du vedėjai nurodė esą lenkai, o 1914 m. – keturiolika. Kitame gubernijos centre Kaune 1890 m. dirbo tik du vaistinės vedėjai lietuviai, o prieš karą, 1914 m., visos vaistinės priklausė žydams, išskyrus Raudonojo Kryžiaus vaistinę, kuriai vadovavo lietuvis provizorius Antanas Grigalauskas⁵²⁵. Dažniausiai vaistinėse dirbo vienos konfesinės grupės farmacininkai ir mokiniai. Vaistinės tarnautojai kartu praleisdavo ne tik 10 darbo valandų, bet dažnai ir kartu gyveno vaistininko namuose. Dėl skirtingų konfesijų pažiūrų, vertybių ir tradicijų galėjo kilti nesutarimų, todėl dažniausiai nedidelę vaistinės kolektyvą sudarė vienos tautybės darbuotojai.

⁵¹⁸Vaitekūnas Stasys. *Lietuvos gyventojai per du tūkstantmečius*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006, p. 85–89.

⁵¹⁹Российский Медицинский список на 1890 годъ. С.- Петербургъ, 1890. Вольные аптеки въ Империи, с. 9.

⁵²⁰Российский Медицинский список на 1900 годъ. С.- Петербургъ, 1900. Вольные аптеки въ Империи, с. 9.

⁵²¹Российский Медицинский список на 1914 годъ. С.- Петербургъ, 1914. Вольные аптеки въ Империи, с. 13.

⁵²²Korespondencijos. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 3. p. 27–28.

⁵²³Российский Медицинский список на 1890 годъ. С.- Петербургъ, 1890. Вольные аптеки въ Империи, с. 38.

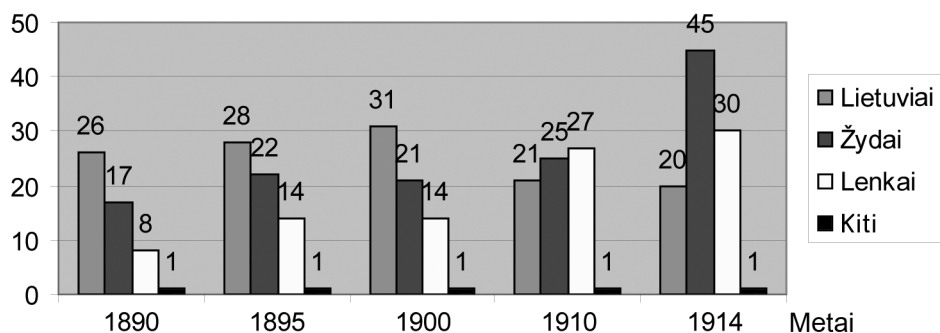
⁵²⁴Российский Медицинский список на 1900 годъ. С.- Петербургъ, 1900. Вольные аптеки въ Империи, с. 1–104.

⁵²⁵Российский Медицинский список на 1914 годъ. С.- Петербургъ, 1914. Вольные аптеки въ Империи, с. 51.

23 lentelė. Vilniaus, Kauno, Suvalkų vaistinių vedėjų tautybės 1890 m., 1900 m., 1914 m.

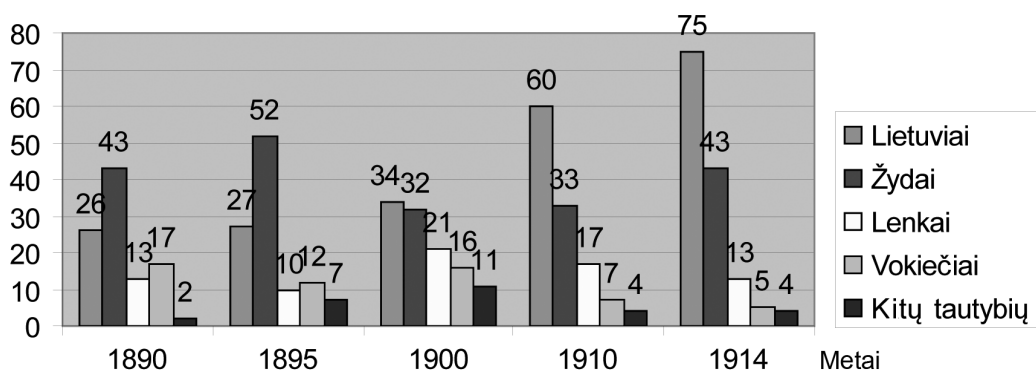
Tautybė	Vilnius			Kaunas			Suvalkai		
	1890 m.	1900 m.	1914 m.	1890 m.	1900 m.	1914 m.	1890 m.	1900 m.	1914 m.
Lietuviai	7	8	3	2		1			
Žydai	5	3	6	5	3	4			1
Lenkai	2	5	14		3		3	2	1
Vokiečiai					1				
Iš viso	14	16	23	7	7	5	3	2	2

Vilniaus gubernijoje, panašiai kaip ir Vilniuje, vaistinių vedėjų lietuvių mažėjo ir daugėjo lenkų, bet Vilniaus provincijoje greičiausiai vaistines steigė žydai, didėjo ir vedėjų žydų skaičius (66 pav.).

66 pav. Vilniaus gubernijos vaistinių vedėjų tautybės, 1890–1914 m.

1890–1900 m. Vilniaus gubernijoje vaistinių vedėjų lietuvių būta 42–50 proc., o 1910 m. – 28 proc., 1914 m. – 21 proc. Lenkai 1890 m. sudarė 15 proc., 1898–1900 m. – apie 22 proc., o 1910 ir 1914 m. atitinkamai 31 proc. ir 37 proc. Žydų nuošimtis 1890–1910 m. kito 31–34 proc., o 1914 m. žydai vadovavo 47 proc. Vilniaus gubernijos vaistinių. Kauno gubernijoje, išskyrus gubernijos centrą Kauną, stebimos kitos tendencijos: daugėjo vaistinių vedėjų lietuvių. 1890–1895 m. jie sudarė 25 proc., 1900 m. – 30 proc., 1910 m. pasiekė 50 proc., o 1914 m. – 53 proc. 1895 m. žydai vadovavo beveik pusei Kauno gubernijos vaistinių, o 1900–1914 m. – 30 proc. Mažėjo ir vaistinių vedėjų vokiečių – nuo 17 proc. 1890 m. iki 4 proc. 1914 m. (67 pav.). Vaistinių vedėjų lietuvių skaičiaus didėjimą neabejotinai lėmė tautinis lietuvių judėjimas. Lietuviai dažniau steigė ir pirkė vaistines Kauno gubernijos provincijoje, kur gyveno daugiausia tautiečių, o rečiau kurdavosi polonizuotoje Vilniaus gubernijoje. Vilniaus gubernijos provincijos gyventojai buvo skurdesni, todėl čia vaistinių steigti neskubėjo ir lenkai, o dažniausiai vaistines kūrė farmacininkai žydai.

67 pav. Kauno gubernijos vaistinių vedėjų tautybės, 1890–1914 m.

Vienas iš didžiausių farmacininkų troškimų buvo turėti savo nuosavą vaistinę mieste. Tačiau lietuviai neturėjo kapitalo nusipirkti miesto vaistinių ir jiems dažniau teko kurti mažesniuose Lietuvos miesteliuose.

1900 m., praėjus 20 metų po Kaimo vaistinių steigimo taisyklių patvirtinimo, beveik trečdalį visų imperijos vaistinių sudarė kaimo vaistinės, 1901 m. užregistruotos 1173 kaimo vaistinės (iš viso Rusijos imperijoje veikė 3518 vaistinių)⁵²⁶.

1881–1890 m. Vilniaus gubernijoje įkurta 14 kaimo vaistinių. 1890 m. pusei jų, t. y. septynioms, vadovavo žydai, keturi iš jų – savo nuosavoms vaistinėms, penki lietuviai (trys buvo ir tų vaistinių savininkai) ir du lenkai (vienas savininkas). Šešių kaimo vaistinių savininkų tautybė nežinoma. Kauno gubernijoje taip pat pusės kaimo vaistinių 22 (iš 44) vedėjai buvo žydai, aštuoni – lietuviai, septyni – vokiečiai, keturi – lenkai. 15 kaimo vaistinių savininkų buvo farmacininkai žydai. Tik trys iš aštuonių lietuvių dirbo savo nuosavose vaistinėse, kiti buvo samdomi vedėjai⁵²⁷.

Kaimo vaistinių skaičius greitai didėjo. Dalies šių vaistinių metinės pajamos buvo mažos, retai viršydavo 1 000 rublių (1908 m. Ukmergės apskrities Kavarsko kaimo vaistinės metinės pajamos 1 133 rb, užregistruota 1 274 receptų, Panevėžio apskrities Konstantinavo (Vaškų) – 880 rb, Šiaulių apskrities Baisogalos – 775 rb)⁵²⁸. Dažnai jose dirbo tik vienas vaistinės vedėjas, turintis provizoriaus padėjėjo pažymėjimą, retai – provizorius. Kai kurios kaimo vaistinės dėl skurdžios padėties buvo uždaromos, dažnai parduodamos. Vilniaus gubernijoje kaimo vaistinės daugiausia steigė vaistininkų padėjėjai žydai. 1914 m. 74 proc. Vilniaus gubernijos kaimo vaistinių vedėjų buvo žydų tautybės (34 vaistinių iš 46), dvidešimt vedėjų dirbo savo nuosavose vaistinėse, kiti buvo samdomi. Dar šešioms vaistinėms vadovavo lietuviai (4 dirbo nuosavose vaistinėse), penkioms lenkai. Tačiau 63,3 proc. (50 vaistinių iš 79) Kauno gubernijos kaimo vaistinių

⁵²⁶Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 13.

⁵²⁷Российский Медицинский список на 1890 годъ. С.- Петербургъ, 1890. Вольные аптеки въ Империи, с. 38-41.

⁵²⁸Kauno gubernijos medicinos statistika, medicinos ir farmacijos personalas. 1908 m. S. Pb. CVIA. F. 1298, ap. 1, b. 2679.

vedėjais dirbo lietuviai. 32 farmacininkai lietuviai turėjo nuosavas vaistines, kita dalis buvo nuomininkai ir dalis samdomi vaistinių vedėjai. Žydai dirbo 18 Kau-no gubernijos kaimo vaistinių vedėjais, šeši – savo vaistinėse.

1914 m. tik 11 iš 79 kaimo vaistinių vedėjų buvo provizoriai. Net šeši lie-tuviai provizoriai buvo įsteigę kaimo vaistines ir jose dirbo vedėjais⁵²⁹. Kai ku-rie lietuviai, dirbę tolimose carinės Rusijos gubernijose, norėjo grįžti į tėvynę, bet buvo sunku rasti darbą arba nusipirkti vaistinę. Vienas iš lietuvių tautinio judėjimo siekių buvo sugrąžinti į tėvynę inteligentią. Lietuviai farmacininkai ragino kolegas tautiečius *neieškoti sotesnės duonos svetur*, bet kurtis tėvynėje, laikraštyje „Farmaceutų reikalai“ skelbė apie Lietuvoje parduodamas vaistines. Vievio vaistininkas Jurgis Milančius piktinosi, kad mirus Žaslių vaistininkui *niekas iš lietuvių neatsiliepė* ir už 800 rublių vaistinę įsigijo žydų tautybės pirkė-jas. Pats J. Milančius teigė, kad mažesnę Vievio vaistinę jis pirkęs už 1 200 rb. M. Valeika, ragindamas tautiečius kurtis Lietuvoje, „Viltyje“ rašė, kad vie-nas vaistininkas norėjo parduoti vaistinę lietuviui ir, nesulaukęs pretendento tautiečio, *už 800 rb ją pardavė žydui, kuris ketina perparduoti už 3000 rb*⁵³⁰. M. Valeika, ironizuodamas lietuvių nenorą grįžti į tėvynę dėl prastesnio atly-gio nei kitur arba mažesnės galimybės įkurti vaistinę, „Vilties“ skaitytojams sako: „Klausyk kaimietai, jeigu tau reikia kokios patarties, eik pas žydą, tu jau senai su juo apsipratęs drauge vargti ir viską kęsti. Tavo, mat, apšviestas brolis, farmaceutas, kuris sakosi mylįs tave ir svajojęs apie tavo gerovę, radęs Rusijos aptiekose gerą vietelę, nebegali grįžti Lietuvon...“⁵³¹. Svetur gyvenę lietuviai spaudoje apgailestavo – jiems sunku rasti darbą, nes kitataučiai mieliau priima savo tautiečius⁵³².

Žydai drąsiau investuodavo, išvalgiai numatydami vaistinių vertės kitimus. Jie, įvertinę didėjančią vaistinių paklausą, taip pat mažesnio miestelio arba baž-nytkaimio demografinio augimo perspektyvas, gavę leidimą steigti vaistinę ne-trukus ją parduodavo. Lietuviai farmacininkai vaistines laikydavo visos šeimos ilgalaikio pragyvenimo šaltiniu, todėl siekė, kad jų įpėdiniai tęstų veiklą ir rečiau nei kitų tautybių vaistininkai jas parduodavo. Vaistininkai žydai migruodavo iš vienos vietos į kitą ir, nestokodami verslumo, dažniau parduodavo ir pirkdavo vaistines. Carinės Rusijos valdžia nevaržė žydų, norinčių dirbti arba steigti vais-tines *Sėslumo riboje* teisių, tačiau ribojė galimybes siekti išsilavinimo.

⁵²⁹Российский Медицинский список на 1914 годъ. С.- Петербургъ, 1914. Вольные аптеки въ Империи, с. 13-16, 51-54.

⁵³⁰Valeika Matas. Netikęs farmaceutų pasiteisinimas. *Viltis*, 1909, balandžio 5 (18), nr. 38 (223), p. 1.

⁵³¹Valeika Matas. Farmaceutai sujunda. *Viltis*, 1909, balandžio 26 (gegužės 9), nr. 47, p. 2.

⁵³²Kavarskas, Ukmergės p. Lietuvis – Aptiekorius. *Tėvynės sargas*, 1904, nr. 1, p. 43-44.

3.2. Išsilavinimo siekiančių žydų diskriminacija carinėje Rusijoje

XIX a. viduryje kūrėsi žydų mokyklų tinklas. Gana aukštas carinės Rusijos žydų raštingumas pasiektas ne tik formaliose žydų mokyklose, bet tiesiog lavinantis namuose. Modernėjanti imperijos ekonomika ir 1873 m. įteisintos migracijos iš *Sėslumo ribos* lengvatos žydams, baigusiems mokyklas ir universitetus, paskatino juos dar atkakliau siekti mokslo. Ilgainiui didėjantis žydų, norinčių mokytis gimnazijose ir universitetuose, skaičius išgąsdino caro valdžią, todėl suskubta riboti jų priėmimą į aukštąsias mokyklas. 1884 m. numatytos studentų žydų kvotos, leidžiančios į universitetą priimti 3–10 procentų žydų. Atsižvelgus į tai, kad imperijai trūko farmacininkų, šios srities studentų kvota buvo padidinta. Pavyzdžiui, 1907 m. Maskvos universitete žydai galėjo sudaryti tris procentus visų studijuojančiųjų, o siekiantiems įgyti provizoriaus laipsnį ši kvota buvo dvigubai didesnė – šeši procentai. Kijevo, Kazanės ir Charkovo universitetuose galėjo būti priimti studijuoti penki procentai žydų, o į farmacijos studijas – 20 proc. Odesos ir Varšuvos universitetuose žydų studentų galėjo būti 10 proc., o farmacijos studentų – 25 proc.⁵³³. Kai kurie universitetai kvotų nesilaikė griežtai. Dorpatu (Tartu) universitete nuo 1886 m. numatyta žydų studentų kvota 5 proc., o būsimų farmacininkų – 10 proc., tačiau per šešerius metus, 1890–1896 m., 30 proc. sumažėjus bendram studentų skaičiui, kvotos pradėtos ignoruoti ir XX a. pradžioje žydai sudarė 6–10 proc. visų studijuojančiųjų⁵³⁴. 1901 m. Charkovo universitete studijuoti farmaciją pretendavo per 100 žydų ir 20 krikščionių⁵³⁵, priimti tik keturi žydai, vienas iš jų Samuelis Gelmanas iš Lietuvos. „Farmacijos žiniose“ rašė: „Suvaržymai ir žeminimai, kuriuos prov. Gelmanas pergyveno mokymosi gimnazijoje ir ypač, stojant į Charkov'o universitetą, kur į farmacijos skyrių iš 165 žydų tautos, norėjusių įstoti, buvo priimti iš viso tik 4 žmonės, kurių tarpe ir mūsų gerbiamas Collega, laimėjęs tokį konkursą tik bendro išsilavinimo dėka“⁵³⁶. Po 10 metų, 1910 m., tame pačiame universitete farmaciją norėjo studijuoti 146 pretendentai, iš jų – tik 40 krikščionių, priimti tik 4 žydai. Pirmaisiais metais po kvotų įvedimo Odesos ir Charkovo universitetai liberaliau vertino šiuos ribojimus ir dažnai jų nepaisė⁵³⁷. 1886 m. Charkovo universiteto Medicinos fakultete studijavo 41,5 proc. žydų.

Studijuojantiems farmaciją universitete buvo leidžiama gyventi už *Sėslumo ribos*, tačiau kiti ribojimai skatino rinktis universitetus, veikusius *Sėslumo riboje*. Pavyzdžiui, *Sėslumo riboje* studijuojančių žydų gyvenamoji vieta nebuvo ribojama, o studijuojantieji Maskvoje 1904–1906 m. buvo įpareigoti registruotis išskirtinai tik vaistinėje⁵³⁸.

⁵³³Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 105.

⁵³⁴Kapp K., Talv S., Hinrikus T., Raal A. *Pharmazie*, 2012, no. 67, p. 660.

⁵³⁵Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 104.

⁵³⁶Gelmanas Samuelis. *Farmacijos žinios*, 1933, nr. 2, p. 15–16.

⁵³⁷Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 105.

⁵³⁸Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 104.

Ivairiausi teisių suvaržymai pastūmėjo žydų jaunuomenę rinktis universitetus, kuriuose buvo liberalesnės sąlygos, ir miestus, kuriuose gyveno susitelkusi žydų bendruomenė. Išanalizavus Lietuvos farmacininkams žydams išduotų farmacijos diplomų datas ir juos išdavusias mokslo institucijas pastebima, kad daugiausia provizoriaus diplomų jiems išduota Maskvos, Dorpato (Tartu) ir Charkovo universitetuose. 1885–1890 m. Maskvos universitetą baigė šeši, 1890–1910 m. aštuoni 1925 m. Lietuvoje dirbę provizoriai žydai.

Vakarinėse imperijos gubernijose žydai vaistinės mokinio praktiką atliko be suvaržymų, tačiau kartais jie dirbo be atlygio arba net patys mokėdavo vaistinės savininkui, kad tik gautų mokinio pažymėjimą⁵³⁹. Atlikę mokinio praktiką išvykdavo laikyti provizoriaus padėjėjo egzaminus į carinės Rusijos universitetus. Vaistinininkų mokiniai žydai negalėjo gyventi už *Sėslumo ribos*, todėl provizorių padėjėjų diplomų Maskvoje, Sankt Peterburge žydams išduota daug mažiau nei provizoriams.

1924–1925 m. Lietuvos vaistinėse dirbo 44 žydai provizorių padėjėjai, išlaikę egzaminus Kaune, kiti (72 proc.) provizorių padėjėjų diplomus gavo prieš karą carinės Rusijos universitetuose: Charkovo universitete – 28 (tai sudarė 17 proc.), Dorpate – 22 (14 proc.), Kazanėje – 18 (11 proc.), Odesoje – 17 (10 proc.), Sankt Peterburge – 7, Maskvoje – 5 ir kituose universitetuose⁵⁴⁰. Moterys žydės dažniausiai studijavo Charkovo ir Odesos universitetuose.

3.3. Tarpukario Lietuvos farmacijos studentų tautybės

1920 m. sausio 27 d. Laikinojoje sostinėje Kaune įsteigta aukštoji mokykla vadinama Aukštaisiais kursais. Viename iš šešių fakultetų – Medicinos – įsteigtas ir Farmacijos skyrius.

Pirmaisiais Aukštųjų kursų veiklos metais į Farmacijos skyrių priimti septyni lietuviai ir keturiolika žydų, iš jų trys moterys. Antraisiais, 1921, metais iš viso šiame skyriuje farmaciją studijavo 39 klausytojai: 19 lietuvių ir 19 žydų, vienas kitos tautybės studentas⁵⁴¹.

1922 m. vasario 13 d. Vyriausybė priėmė nutarimą atidaryti Kaune valstybinį universitetą. Pažymint Lietuvos nepriklausomybės dieną, tų pačių metų vasario 16 d. atidarytas Lietuvos universitetas.

Įkūrus universitetą Aukštieji kursai uždaryti, visas funkcijas tęsė naujai įsteigtas universitetas. Jau pirmaisiais, 1922, metais Lietuvos universitete pareiškė norą studijuoti apie 1170 pretendentų, iš jų 368 žydai (31,5 proc.)⁵⁴².

Pirmieji Lietuvos aukštojo farmacijos mokslo baigimo diplomai dešimčiai universiteto absolventų įteikti 1925 m. (68 pav.).

⁵³⁹Drevinskas Petras. Apie farmaceutus lietuvius. *Viltis*, 1909, kovo 11 (24), nr. 29, p. 1–2.

⁵⁴⁰*Lietuvos medicinos, farmacijos ir veterinarijos personalo ir įstaigų sąrašas: 1924–1925*. Kaunas: Sveikatos departamentas, p. 77–94, 84–94.

⁵⁴¹LCVA. F. 631, ap. 12, b. 37, l. 15.

⁵⁴²Sirutavičius Vladas, Staliūnas Darius, Šiaučiūnaitė-Verbickienė Jurgita. *Lietuvos žydai: istorinė studija*. Vilnius: Baltos lankos, 2012, p. 317.

68 pav. Pirmoji Lietuvos universiteto chemikų vaistinininkų laida ir dėstytojai, vinjetė, Kaunas, 1925 m. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

Lietuvos universitete (nuo 1930 m. vadintas Vytauto Didžiojo universitetu (VDU)) mokslas buvo vienodai pasiekiamas visų tautybių studentams. Dauguma šio universiteto studentų nurodė esą lietuviai ir žydai (24 lentelė)⁵⁴³.

24 lentelė. Lietuvos universiteto (nuo 1930 VDU) studentų tautybės, 1923–1938 m.

Metai	Iš viso studentų	Lietuvių nuošimtis	Žydų nuošimtis
1923	1166	69	28,6
1925	2105	72,4	23,5
1930	3727	66,9	27,5
1935	3334	79,2	14,8
1938	3041	78,8	14,7

⁵⁴³ Atamukas Solomonas. Lietuvos žydų kelias nuo XIV amžiaus iki XX a. pabaigos. Vilnius: Alma littera, 1998, p. 150.

1923–1924 m. mokslo metais Medicinos fakultete Medicinos, Veterinarijos, Odontologijos ir Farmacijos skyriuose studijavo 712⁵⁴⁴, 1935 m. – 819, 1936 m. – 724⁵⁴⁵, 1939 m. – 607 studentų⁵⁴⁶. Farmacijos studentų skaičius pateiktas 25 lentelėje.

25 lentelė. Farmacijos skyriaus studentų skaičius, 1923–1940 m.

Metai	1923 m.	1930 m.	1931 m.	1934 m.	1935 m.	1939 m.	1940 m.
Farmacijos skyriaus studentų skaičius	80	194	175	144	131	101	109

Žydų tautybės studentai prioritetą teikė medicinos studijoms, jų nuošimtis šiame fakultete pranoko universiteto vidurkį. Pavyzdžiui, 1931 m. Medicinos skyriuje mokėsi 35,1 proc., Odontologijos – 43,32 proc.⁵⁴⁷, o Farmacijos – 64,5 proc. žydų (26 lentelė)⁵⁴⁸.

26 lentelė. Vytauto Didžiojo universiteto Farmacijos skyriaus studentų tautybės, 1930–1931 m.

Kursas	Vyrų lietuvių	Merginų lietuvių	Vyrų žydų	Merginų žydžių	Iš viso
I	4	12	9	9	34
II	4	21	19	32	76
III	3	7	8	8	26
IV	3	8	11	17	39
Iš viso	14 (8 proc.)	48 (27,5 proc.)	47 (27 proc.)	66 (37,5 proc.)	175 (100 proc.)

Bendramoksliai lietuviai ir žydai kartu leido laisvalaikį (69 pav.), būrėsi į studentų draugiją, padėjo vieni kitiems. Buvo ir nesantaikų. J. Aleksandravičius savo atsiminimuose rašė apie 1923 m. kilusį konfliktą tarp lietuvių studentų tautininkų korporacijos „Neo-Lithuania“ ir žydų studentų draugijos⁵⁴⁹. 1926 m. nesantaika paralyžiavo Lietuvos universiteto studentų darbą anatomikume. Lietuviai piktinosi, kad skrodžiami tik krikščionių kūnai, o žydų religinė bendruomenė neleisdžia skrosti žydų kūnų (70 pav.)⁵⁵⁰.

⁵⁴⁴L. Univ-to Medicinos Fakulteto 1923–1924 mokslo metų apyskaita. *Medicina*, 1924, nr. 6–7, p. 512–519.

⁵⁴⁵LCVA. F. 631, ap. 17, b. 150A, l. 2.

⁵⁴⁶LCVA. F. 631, ap. 17, b. 167, l. 1–12.

⁵⁴⁷LCVA. F. 631, ap. 17, b. 74, l. 93.

⁵⁴⁸Mūsų jaunosios kartos reikalai. *Farmacijos žinios*, 1931, nr. 2 (44), p. 18.

⁵⁴⁹Gudienė Vilma. Senoji Viekšnių vaistinė ir jos vaistininkai. Iš *Viekšniai: istorija ir kultūra*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2013, p. 680.

⁵⁵⁰Kronika. Aukštasis Medicinos mokslas. Neramumai anatomijos institute. *Medicina*, 1926, nr. 12, p. 707.

69 pav. Lietuvos universiteto farmacijos studentų iškyla Panemunės šile, Kaunas, apie 1924 m. Pirmas iš kairės studentas Juozas Aleksandravičius, trečias – asistentas Benediktas Šiaulis. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

XX a. ketvirtajame dešimtmetyje mažėjo bendras VDU ir farmacijos studentų skaičius, be to, mažėjo žydų studentų nuošimtis. Pastarąjį rodiklį galėjo lemti tai, kad ketvirtojo dešimtmečio viduryje ne lietuviškų mokyklų abiturientams buvo numatytas privalomas lietuvių kalbos stojamasis egzaminas. 1937 m. iš 90 stojančiųjų tik 15 sėkmingai jį išlaikė⁵⁵¹.

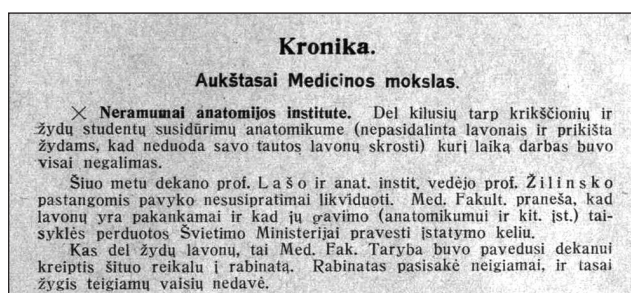
1935 m. žydų studentų nuošimtis Medicinos fakultete sumažėjo beveik perpus, Farmacijos skyriuje – iki 33 proc. (27 lentelė)⁵⁵², o 1939 m. – iki 30 proc.

27 lentelė. Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakulteto studentų žydų skaičius, 1935 m.

Skyriaus pavadinimas	Iš viso studentų	Žydų tautybės	Žydų nuošimtis
Medicinos	493	102	20,7
Odontologijos	195	46	23,6
Farmacijos	131	43	33
Iš viso	819	191	23,3

⁵⁵¹Sirutavičius Vladas, Staliūnas Darius, Šiaučiūnaitė-Verbickienė Jurgita. *Lietuvos žydai: istorinė studija*. Vilnius: Baltos lankos, 2012, p. 277, 318.

⁵⁵²LCVA. F. 631, ap. 17, b. 123, l. 14.

70 pav. Žinutė „Medicinos“ žurnale apie nesantaiką tarp žydų ir krikščionių studentų, 1926 m.

Iš viso chemiko vaistininko diplomus įgijo 158 absolventai, dalis jaunuolių studijų nebaigdavo. Pavyzdžiui, 1939 m. Farmacijos skyriaus trečiajame kurse studijavo 16 jaunuolių (iš įstojusių 41). Farmacijos studentai teigė, kad jų studijos ilgos ir sudėtingos, be to, kildavo sunkumų, norint susirasti praktikos vietą⁵⁵³.

Žemesnės kvalifikacijos farmacininkai – provizoriaus padėjėjai – rengti vadovaujantis carinės Rusijos studijų tvarkos pavyzdžiu. Vaistinės mokiniai, turintys trejų metų praktiką ir baigę privačius kelių mėnesių teorinius kursus, galėjo laikyti provizoriaus padėjėjo egzaminus. Profesoriaus Petro Raudonikio iniciatyva 1919 m. pabaigoje prie Sveikatos departamento sudaryta egzaminų komisija vaistinės mokiniams farmacijos kursų klausytojams⁵⁵⁴. 1925 m. egzaminavimo teisė perduota Lietuvos universiteto Medicinos fakultetui⁵⁵⁵. Sukūrus chemikų vaistininkų ir provizoriaus padėjėjų mokymo sistemą beveik visi Lietuvos farmacininkai 1919–1940 m. mokslo baigimo pažymėjimus gaudavo Lietuvoje.

3.4. Farmacininkų praktikų tautinė tapatybė, 1918–1940 m.

Nepriklausomos Lietuvos medicinos sektoriuje daugiausia dirbo dviejų tautybių – lietuvių ir žydų – gydytojai, farmacininkai, odontologai. Nelikus carinėje Rusijoje įvestų apribojimų žydams siekti išsilavinimo, greitai didėjo žydų inteligentų, ypač gydytojų ir farmacininkų, gretos. 1922–1937 m. Lietuvoje gydytojų skaičius padvigubėjo, proporcingai padidėjo ir gydytojų žydų skaičius, jie sudarė apie 40 proc. visų gydytojų (28 lentelė)⁵⁵⁶.

Farmacininkų skaičius didėjo lėčiau, 1922–1938 m. šių specialistų padaugėjo 20,1 proc. Didžiąją dalį tarpukario Lietuvos farmacininkų sudarė lietuviai (apie 57–61,6 proc.), per 30–40 proc. – žydai ir mažą dalį – kitų tautybių (lenkų, vokiečių, latvių) farmacininkai (29 lentelė)⁵⁵⁷. Pavyzdžiui, 1938 m. Lietuvoje

⁵⁵³Narbutas Jonas. Stud. Farmacininkai ir Stud. Farmacininkų draugija. *Farmacijos žinios*, 1939, nr. 2, p. 21.

⁵⁵⁴KAA. F. 228, ap. 3, b. 3, l. 3.

⁵⁵⁵Medicinos, veterinarijos, farmacijos ir odontologijos praktikos teisių įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1925 kovo 23 d., nr. 190, p. 1291.

⁵⁵⁶Medicinos gydytojų reikalais. Gydytojų ir gydytojų žydų skaičiaus augimas Lietuvoje. *Medicina*, 1937, nr. 9, p. 779.

⁵⁵⁷Lietuvos medicinos, farmacijos ir veterinarijos personalo ir įstaigų sąrašas: 1924–1925. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1925, p. 75–83.

28 lentelė. Gydytojų skaičius ir gydytojų žydų nuošimtis Lietuvoje, 1922–1937 m.

Metai	Gydytojų skaičius	Gydytojų žydų skaičius ir proc.
1922	391	154 (39,4 proc.)
1932	531	216 (40,6 proc.)
1936	672	283 (42,1 proc.)
1937	798	341 (42,66 proc.)

29 lentelė. Lietuvos farmacininkų tautybės, 1922–1938 m.

Metai	Lietuviai		Žydai		Kitų tautybių		Iš viso farmacininkų
	Skaičius	Nuošimtis	Skaičius	Nuošimtis	Skaičius	Nuošimtis	Skaičius
1922	329	57,8	154	27	86	15,2	569
1924–1925	419	61,6	231	34	30	4,4	680
1937	378	57,1	247	37,3	37	5,6	662
1938	411	58,1	272	38,5	24	3,4	707

dirbo 284 provizoriai ir 423 padėjėjai, 57 proc. provizorių ir 58 proc. padėjėjų buvo lietuviai, atitinkamai 38 proc. ir 39 proc. – žydai⁵⁵⁸.

Lietuvos Respublikoje 1923 m. 83,2 proc. įmonių savininkų buvo žydai, lietuviai sudarė tik 13 proc.⁵⁵⁹, o 1922 m. vaistinių savininkai žydai sudarė 24,5 proc., lietuviai – 61,5 proc., 1838 m. žydų vaistinių savininkų nuošimtis sumažėjo iki 23 proc., o lietuvių padidėjo iki 66,3 proc. (30 lentelė). Sostinėje Kaune 1922 m. abiejų tautybių vaistinių savininkų būta po 6, iki 1938 m. išduota dar 11 leidimų steigti vaistines Kaune, daugumai lietuvių. 1938 m. 14 Laikinosios sostinės vaistinių priklausė lietuviams, 6 – žydams ir vienam lenkui, viena valstybei ir viena Raudonojo Kryžiaus draugijai. Visoms savivaldybių, valstybės ir Raudonojo Kryžiaus vaistinėms vadovavo lietuviai. Lietuvių vaistinių savininkų nuošimtis didėjo ir apskričių centruose, ir miesteliuose. Kaip anksčiau rašyta, vaistinių skaičius buvo ribojamas ir jos steigtos tik gavus leidimus. Pirmumo teisę kurti naujas vaistines turėjo valstybė ir savivaldybės, farmacininkai, dirbę sveikatos apsaugos tarnyboje. Išduodant leidimus galėjo būti ir subjektyvių sprendimų. Farmacijos kolegija, svarsčiusi pretendentų, norinčių steigti vaistines, paraiškas ir teikusi siūlymus, kam išduoti leidimą, buvo sudaryta iš valdžios atstovų ir visuomeninių organizacijų narių, dažniausiai lietuvių. Be to, įtaką sprendimams turėjo ir įstatyme neapibrėžti pretendentų nuopelnai valstybei.

Pavieniais atvejais vaistinės savininkai buvo bendraturčiai lietuviai ir žydai. Pavyzdžiui, Jonavos vaistinė 1926–1937 m. priklausė lietuviui S. Nasvyčiui ir žydui Chaimui Kaganui, kuris dirbo vedėju, o antra Jonavos vaistinė nuo 1934 m. priklausė jų žmonoms – J. Nasvytienei ir D. Kaganienei.

⁵⁵⁸Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos personalo ir įstaigų sąrašas. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1938, p. 130–141.

⁵⁵⁹Eidintas Alfonsas. *Žydai, lietuviai ir holokaustas*. Vilnius: Vaga, 2002, p. 27, 63.

30 lentelė. Vaistinių savininkų tautybės, 1922, 1938 m.

Vietovė	1922 m.				1938 m.			
	Lietuviai, proc., (skaičius)	Žydai proc., (skaičius)	Savivaldybė, draugijos, kitų tautybių asmenys proc., (skaičius)	Iš viso, skaičius	Lietuviai proc., (skaičius)	Žydai proc., (skaičius)	Savivaldybė, draugijos, kitų tautybių asmenys proc., (skaičius)	Iš viso, skaičius
Kaunas	42,85 (6)	42,85 (6)	14,3 (2)	14	61 (14)	26 (6)	13 (3)	23
Apskričių centrai	50 (20)	27,5 (11)	22,5 (9)	40	44,6 (25)	26,8 (15)	28,6 (16)	56
Provincija	65,87 (110)	22 (37)	12 (20)	167	72,5 (158)	21,5 (47)	6 (13)	218
Iš viso	61,5 (136)	24,5 (54)	14 (31)	221	66,3 (197)	22,9 (68)	10,8 (32)	297

31 lentelė. Vaistinių vedėjų tautybės, 1922, 1938 m.

Vietovė	1922 m.				1938 m.			
	Lietuviai proc., (skaičius)	Žydai proc., (skaičius)	Kitų tautybių proc., (skaičius)	Iš viso, skaičius	Lietuviai proc., (skaičius)	Žydai proc., (skaičius)	Kitų tautybių proc., (skaičius)	Iš viso, skaičius
Kaunas	57 (8)	43 (6)		14	60,8 (14)	34,8 (8)	4,4 (1)	23
Apskričių centrai	75,5 (30)	22,5 (9)	(1)	40	71,4 (40)	23,2 (13)	5,4 (3)	56
Provincija	72 (129)	23,2 (42)	5,5 (10)	181	73,5 (158)	22,3 (48)	4,2 (9)	215
Iš viso	71 (167)	24,3 (57)	4,7 (11)	235	72 (212)	23,5 (69)	4,5 (13)	294

Didesnės farmacijos įmonės vaistų sandėliai ir gamybos laboratorijos taip pat priklausė lietuviams ir žydams. XX a. IV dešimtmečio pabaigoje žydams priklausė apie 40 proc. Lietuvos pramonės⁵⁶⁰. Nubrėžti tikslų santykį farmacijos sektoriuje keblu: kelios vaistų gamybos laboratorijos priklausė valstybei, draugijoms, kelios buvo bendrasavininkų lietuvių ir žydų. Iš dviejų didžiausių vaistų gamybos kompanijų „Sanitas“ priklausė žydams, o „GerMaPo“ – lietuviams, Šiauliuose veikusi „Galen“ įsteigta lietuvio Kazimiero Kazlausko po jo mirties, 1930 m., priklausė našlei ir žydui chemikui vaistininkui Aronui Zeigarnikui. Chemijos farmacijos ir kosmetikos laboratorija „Delugan“ priklausė žydams. Savo laboratorijose vaistus gamino Centrinis valdžios vaistų sandėlis ir Raudonojo Kryžiaus draugijos vaistinė, taip pat privačių, dažniausiai lietuviams priklaususių, vaistinių laboratorijos. Iš 1938 m. užregistruotų 9 chemijos farmacijos laboratorijų tik dviem vadovavo žydai.

Didesnė dalis vaistų sandėlių priklausė žydams, didesni – „GerMaPo“, „Vais-tas“ – lietuviams. 1925 m. įsteigto urmo vaistų sandėlio „Rabivid“, vėliau užsi-ėmusio ir vaistų gamyba, steigėjai žydai gydytojas M. Rabinas ir prov. B. Vido-kleris⁵⁶¹. Įdomu, kad abiejų Panevėžio vaistų sandėlių savininkai žydai samdė vadoves lietuves moteris⁵⁶².

Esant politinei nesantaikai tarp Lenkijos ir Lietuvos, lenkai, gyvenę Lietuvoje, kartais įvardijo save lietuviais. Pavyzdžiui, lenkų šeimoje gimusi, iki bolševikinio Rusijos perversmo Odesoje vaistinę turėjusi ir 1920 m. su vyru į Lietuvą atvykusi provizorė Zofija Žemaitienė-Gurska (1875–1953) oficialiuose dokumentuose nurodo esanti lietuvė⁵⁶³, provizoriaus padėjėja Elena Habdankaitė savo tautybę pažymi *lietuvė*, su priedu *gimiau lenke*⁵⁶⁴. Lenkų šeimoje užaugusi provizorė S. Knabė-Valentinavičienė 1928 m. darbuotojo Registracijos lape rašo esanti lenkė⁵⁶⁵, o oficialiuose personalo sąrašuose – lietuvė⁵⁶⁶. Provizoriaus padėjėja Anastazija Izbenskienė-Lebedinskaitė kai kuriuose dokumentuose nurodo esanti rusė, kituose – lietuvė, personalo sąrašuose kartais jos tautybę nenurodyta, kartais rašoma rusė⁵⁶⁷. Žydų pavardės oficialiuose personalo sąrašuose sulietuvin-tos, pavyzdžiui, Gustas Šlezingeras, Mera Fuksaitė-Trifskienė, ir nurodyta, kad jie judėjų tikėjimo žydai⁵⁶⁸. Nepakantumo kitataučiams apraiškų farmacininkų spaudoje neteko pastebėti. Pavyzdžiui, „Farmacijos žiniose“ sveikindama kolegą provizorių Samuelį Gelmaną redakcija rašė „šia proga reikšti pagarbą atsiliėpė ne tik žydų tautos farmaceutai, bet ir lietuviai, kuriems teko ne tik sykiu su prov. Gelmanu darbuotis einant universitete mokslus ir besitrunkant po Rusiją kad

⁵⁶⁰Sirutavičius Vladas, Staliūnas Darius, Šiaučūnaitė-Verbickienė Jurgita. *Lietuvos žydai: istorinė studija*. Vilnius: Baltos lankos, 2012, p. 277, 320.

⁵⁶¹Skelbimai, Akcinės bendrovės „Rabivid“ įstatai. *Vyriausybės žinios*, 1925, balandžio 3 d., nr. 187, p. 22.

⁵⁶²Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2005, t. 3, p. 33.

⁵⁶³1929, Prienai. Zofijos Gurskos-Žemaitienės Registracijos lapas. LSVa. F. 1733, ap. 1, b. 2251, l. 3.

⁵⁶⁴LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 804, l. 27.

⁵⁶⁵1928. S. Valentinavičienės Registracijos lapas. F. 1733, ap. 1, b. 2153, l. 10.

⁵⁶⁶*Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos personalo ir įstaigų sąrašas*. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1926, p. 109.

⁵⁶⁷LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 823, l. 14.

⁵⁶⁸*Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos personalo ir įstaigų sąrašas*. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1926, p. 108.

įgytų farmacijos praktikos stažą, bet sykiu pergyventi romantizmo laikus ir svajones – grįžti darbuotis į savo laisvą gimtąjį kraštą⁵⁶⁹.“

Ne tik šis tekstas įrodo, kad būta nuoširdaus bendradarbiavimo pavyzdžių. Kaip anksčiau minėta, lietuviai ir žydai pavieniais atvejais valdė bendrą turtą arba vieni kitus samdė eiti vadovo pareigas įmonėse, drauge dirbo profesinėse organizacijose. Žydas Joselis Šabaševičius tvarkė Lietuvos farmaceutų sąjungos ir Lietuvos vaistininkų draugijos kasą. Atvykus į Kauną FIP prezidentui, delegacija buvo pakviesta apžiūrėti Rafailo Bilskio vaistinę. Būtina pastebėti ir tam tikrą atskirtį. Dažniausiai vaistinėse dirbo vienos konfesijos personalas, kartais lietuvių vaistinėje dirbo žydų tautybės žmonės, bet labai retai lietuviai – žydų vaistinėse. Verslo partneriais taip pat dažniausiai tapdavo tik tautiečiai. Žydai nebuvo samdomi vadovauti savivaldybių vaistinėms, nedirbo farmacijos valdžios tarnyboje, retai buvo renkami į draugijų valdybas. Reikia prisiminti, kad 1909 m. Vilniaus farmacininkai, negalėdami sutarti vienoje profesinėje organizacijoje, ją suskaldė į dvi: vienoje liko žydai, naujai įkurtoje susibūrė krikščionys. Jaunoji chemikų vaistininkų karta tirpdė atskirtį tarp lietuvių ir žydų. Tiek farmacijos studentų, tiek Lietuvos chemikų vaistininkų draugijos gretose buvo abiejų tautybių narių. Farmacininkai žydai publikavo straipsnius profesinėje spaudoje, dažnai apie farmacijos mokslą, istoriją.

Lietuvos valstybėje žydų padėtis pasikeitė, neliko caro valdžios įteisintų žydų teises diskriminuojančių apribojimų, tačiau egzistavo tam tikra atskirtis tarp skirtingų tautų farmacininkų.

⁵⁶⁹Prov. Samuelis Gelmanas. *Farmacijos žinios*, 1933, nr. 2, p. 15–16.

4. MOTERYS FARMACININKĖS: EMANCIPACIJA, STUDIJOS, KARJERA, VISUOMENINĖ VEIKLA

4.1. Pirmieji žingsniai: mokslas ir studijos

XIX amžiaus II pusės politiniai, socialiniai ir ekonominiai pokyčiai atvėrė kelią moterų emancipacijai. Modernėjanti visuomenė keitė konservatyvų požiūrį į skirtingų lyčių galimybes ir pareigas. Pramonei reikėjo vis daugiau darbo jėgos, o politinių permainų akivaizdoje vyrams reikėjo ištikimų, aktyvių, išsilavinusių sąjungininkių.

Todėl moteriai tradiciškai skirtas rūpestingos mamos ir geros žmonos, atsaikingos už namų jaukumą, vaikų ir vyro gerovę, vaidmuo XIX a. pabaigoje pradėjo keistis. Pažangioji, veržlioji visuomenės dalis norėjo matyti ne tik savo šeima besirūpinančią mamą ir vyrui padedančią žmoną, bet ir aktyvią kultūros, politikos ir kitų sričių dalyvę. Vieni teigiamai vertino naujas moterų raiškas, kiti piktinosi, kad moterys veržiasi į vyrų pasaulį.

Moterys domėjosi literatūra, menu, mokslu, kultūra, savarankiškai gilinosi į joms įdomias sritis, dažnai – mediciną. XVIII a. pabaigoje aristokratė, mokslo ir meno mecenatė, kolekcininkė Ana Paulina Jablonovska, *Anna Paulina Jabłowska*, (1728–1800) savo Semiatičės, *Siemiatycze*, (dabar – Šiaurės Rytų Lenkija) dvare įrengė botanikos sodą, kuriame augo iš įvairių pasaulio šalių atgabenti augalai, taip pat zoologijos sodą, surinko turtingą meno kūrinių kolekciją. Kita išsilavinusi lenkų aristokratė Liudvika Byševska, *Ludwika Byszewska*, prisiminiuose apie viešnagę Vilniuje pasakojo, kad 1784 m. VU fizikos auditorijoje ji stebėjo vilnietę, kuri su savo dukra demonstravo, kaip elektra gali slopinti dantų skausmą⁵⁷⁰.

Vilniaus universitetas buvo atviras miesto bendruomenei. Kai kurios vilnietės, kaip ir kiti žingeidūs miestiečiai, galėjo klausyti profesorių paskaitų, dalyvauti universiteto veikloje.

„Jaunimas miniomis brovėsi į šią mokslo šventovę, net moterys užsėsdavo suolus, ir ne tik tada, kai Lelevelis⁵⁷¹ ar Goluchovskis⁵⁷² iškalbingai dėstė istoriją

⁵⁷⁰Briedis Laimonas. *Vilnius: savas ir svetimas*. Vilnius: Baltos Lankos, 2011, p. 84.

⁵⁷¹Jokimas Lelevelis *Joachim Lelewel* (1786–1861) VU profesorius 1822–1824, istorikas, geografas, kartografas.

⁵⁷²Juzefas Goluchovskis *Józef Goluchowski* (1797–1858) VU filosofijos profesorius 1823–1824, filosofas.

bei filosofiją, bet ir tuomet, kai Sniadeckiai⁵⁷³, Jundzilas⁵⁷⁴ arba kuris nors kitas talentingas profesorius aiškino tiksluosius ir gamtos mokslus“; – savo atsiminimuose rašė kunigas, istorikas Tomas Jurgis Dobševičius, *Tomasz Jerzy Dobszewicz*, (1807–1881)⁵⁷⁵. 1832 m. uždarius Vilniaus universitetą, o po dešimtmečio – ir Medicinos chirurgijos akademiją, miestas liko be intelektualės minties centro. Dalis buvusių VU profesorių ir kitų intelektualų paliko Vilnių. Tačiau dalis universiteto absolventų, kita šviesuomenė, toliau dalyvavo kultūriname, mokslo gyvenime. Farmacijos profesoriaus J. F. Volfgango duktė Aleksandra Wolfgang padėjo savo tėvui plėtoti botanikos, farmakognozijos tyrimus⁵⁷⁶, o savo broliui Druskininkų kurorto gydytojui Ksaverui Volfgangui, *Ksawer Wolfgang*, (1814?–1864) – leidyboje. Brolio Ksavero redaguojamame periodiniame leidinyje „Ondyna Druskenickich Źródła“, „Druskininkų šaltinių undinė“, (ėjo 1843–1846) ji publikavo savo rašinius⁵⁷⁷. Be meninių kūrinių, A. Wolfgang 1830 m. išleido pedagoginį 315 puslapių veikalą „Rys historyczny usiłowań w uczeniu głuchoniemych i zakładów na ten cel przeznaczonych“, „Istorinė apybraiža apie pastangas mokyti kurčnebylius ir įstaigas skirtas šiam tikslui“. Darbas vertinamas ir dažnai cituojamas šios srities tyrinėtojų⁵⁷⁸.

1863 m. liberalaus Sankt Peterburgo laikraščio „Severnaja pčela“, „Šiaurės bitė“, publikacijoje „Poezdka v Vilno“, „Kelionė į Vilnių“, teigiama, kad „vakarinėse imperijos dalyse sparčiai plinta moterų švietimas, o svarbiausia – mokymasis čia nevirsta paviršutinišku flirtavimu, kaip būdavo anksčiau, bet įgauna praktines kryptis... jaunos panelės nebėra salonų lėlytės, ir daugeliui jų būdingas labai sveikas ir praktiškas požiūris į gyvenimą“⁵⁷⁹.

1890 m. Vilniaus medicinos draugijos nariai pademonstravo pažangų, ryžtingą ir novatorišką požiūrį į savo organizacijos gretas priimdami dvi gydytojas – Žozefiną Antonovič Januševskąją ir Rebeką Žak⁵⁸⁰.

XIX a. septintąjį dešimtmetį pirmieji Europos universitetai oficialiai priėmė studijuoti ir moteris. Tiesa, daugiau kaip prieš šimtmetį turtingo italų teisininko dukra Laura Bassi (1711–1778) privačiai įgijo išsilavinimą ir 1732 m., būdama 21 metų, buvo paskirta Bolonijos universiteto anatomijos profesore. Ji tapo pirmąja Europos universiteto profesore⁵⁸¹.

⁵⁷³Andrius Sniadeckis *Jędrzej Sniadecki* (1768–1838) VU profesorius 1797–1832, chemikas, medikas, biologas, antropologijos pradininkas Lietuvoje, filosofas. 1787–1791 mediciną studijavo Krokuvoje, vėliau Pavijos universitete, 1793–1795 tobulinosi Edinburgo, Londono, Vienos universitetuose. VU chemijos laboratorijos steigėjas, chemijos terminologijos lenkų kalba kūrėjas, pirmojo Lietuvoje chemijos vadovėlio (1800), biologijos ir biochemijos veikalo „Organinių kūnų teorija“, išleisto 1804 ir 1814 autorius. Jonas Sniadeckis *Jan Sniadecki* (1756–1830) – VU profesorius 1806–1825, VU rektorius 1807–1815, astronomas, matematikas, filosofas.

⁵⁷⁴Stanislovas Bonifacas Jundzilas *Stanisław Bonifacy Jundziłł* (1761–1847). VU profesorius.

⁵⁷⁵Aleksandravičius Egidijus, Kulakauskas Antanas. *Carų valdžioje: XIX amžiaus Lietuva*. Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 245.

⁵⁷⁶Kierzek Andrzej, Fal Andrzej M., Kuciel Lewandowska Jadwiga, Paprocka Borowicz Małgorzata. Osiągnięcia Ksawerego Wolfganga (–1864) w rozwoju Druskiennik. *Annales Academiae Medicae Stetinensis Roczniki Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie*, 2010, t. 56, nr. 2, s. 107.

⁵⁷⁷Griškaitė Reda. „Mineralinis miestas“ arba kurortinės kultūros pradžia Lietuvoje: pagal Vasilijaus von Rothkircho rankraštį „Užrašai apie Druskininkus“. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, p. 49.

⁵⁷⁸Kierzek Andrzej. Instytut dla głuchoniemych w Romanowie – pierwszy ośrodek tego typu na ziemiach polskich. *Otornologologia*, 2012, nr. 11 (4), p. 152.

⁵⁷⁹Briedis Laimonas. *Vilnius: savas ir svetimas*. Vilnius: Baltos lankos, 2011, p. 158.

⁵⁸⁰VU RSK. F26–290. Liber Aureus Caesariae Societatis Medicae Vilmensis, 1853, l. 89.

⁵⁸¹Findler Paula. Science as a Career in Enlightenment Italy: The Strategies of Laura Bassi. *Isis*, 1993, t. 84, no. 3, p. 441.

1860–1872 m. moterims suteiktos teisės studijuoti Prancūzijoje ir Šveicarijoje, t. y. Paryžiaus, Ciuricho, Lozanos, Berno, Ženevos universitetuose, vėliau – Olandijoje ir Danijoje. Tačiau Rusijos imperijoje tik nuo 1905 m. leista studijuoti Dorpatu (Tartu), o nuo 1906 m. – ir kituose carinės Rusijos universitetuose. Vien tik Sankt Peterburgo universitete 1906 m. norą studijuoti pareiškė 734 moterys⁵⁸².

XIX a. viduryje moterys turėjo vilties, kad joms bus suteikta teisė studijuoti Rusijos imperijos universitetuose. Ir jei ši pažangi iniciatyva nebūtų užgniaužta reformų įsibaiminančios caro valdžios, Rusijos imperija būtų tapusi pirmąja valstybe, suteikusia moterims teisę studijuoti.

1855 m. mirus konservatyviam carui Nikolajui I, jį pakeitė liberalesnių pažiūrų jo sūnus Aleksandras II. Rusijos inteligentija tikėjosi pokyčių, valdžios demokratėjimo, mokslo reformų, moterų pozicijos kaitos. Siekti progreso, radikalių pokyčių, geresnio visuomenės gyvenimo tikėtasi per mokslą. Reikalauta keisti švietimo ir mokslininkų rengimo sistemą. Dešimtmetis, 1860–1870 m., vadinamas Rusijos mokslo aukso amžiumi. Imperijos valdžia nusprendė į Vokietijos ir Šveicarijos universitetus siųsti studijuoti jaunos, gabius vyrus. Tuo metu moterys neoficialiai lankė paskaitas Sankt Peterburgo universitete ir Medicinos-chirurgijos akademijoje, dirbo laboratorijose, laikė egzaminus. Jos negaudavo mokslo baigimo diplomų, tačiau įgijo žinių, įrodė, kad įmanomos lygiavertės vyrų ir moterų studijos. Naujai parengtame carinės Rusijos universitetų statuto projekte buvo numatytos lygios galimybės studijuoti vyrams ir moterims. Visi imperijos universitetai, išskyrus Maskvos ir Dorpatu (Tartu), šį projektą vertino palankiai. Netrukus po baudžios panaikinimo 1861 m. prasidėjo studentų neramumai. Protestų banga kėlė nerimą caro valdžiai ir, išsigandusi maištautojų, ji išvelgė ryšį tarp revoliucinių nuotaikų ir moterų teisių liberalėjimo. Todėl 1863 m. reformuotuose universitetų statutuose neliko užuominų apie moterų teisę studijuoti. Visų universitetų auditorijos ir laboratorijos joms buvo užvertos. Išimties tvarka, atsižvelgus į Orenburgo gubernatoriaus prašymą, iki 1864 m. leista Sankt Peterburgo medicinos-chirurgijos akademijoje tęsti studijas Varvarai Kaševarovai Rudnevai, nes reikėjo gydytojos, teikiančios medicinos pagalbą musulmonų moterims⁵⁸³.

Uždarius trumpam pravertas carinės Rusijos universitetų duris turtingų inteligentų dukros vyko studijuoti į Europos universitetus, dažniausiai – Šveicariją. Pirmumą jos teikė Ciuricho universitetui, nes šioje aukštojoje mokykloje studijavo nemažai tautiečių vyrų. Šveicarijos universitetuose užsienietėms nereikėjo laikyti stojamųjų egzaminų, nereikalauta gimnazijos baigimo pažymėjimų. Tai buvo svarbi išlyga, nes dauguma moterų neturėjo oficialių formalaus mokslo atestatų. Tuo metu mokestis už studijas ir pragyvenimą Šveicarijoje buvo gana nebrangus. Rusės buvo pirmosios moterys Šveicarijos universitetuose, apgynusios medicinos, chemijos, matematikos, biologijos doktoratus⁵⁸⁴. Tiesa, tuo metu

⁵⁸²734 moterys padavė prašymus į Sankt Peterburgo universitetą. *Vilniaus žinios*, 1906, vasario 26 (kovo 11), nr. 46, p. 2.

⁵⁸³Kobliz A. Hibner. Science, Women, and Russian Intelligentsia: The Generation of the 1860s. *Isis*, 1988, t. 79, no. 2, p. 208–214.

⁵⁸⁴Kobliz A. Hibner. Science, Women, and Russian Intelligentsia: The Generation of the 1860s. *Isis*, 1988, t. 79, no. 2, p. 213–214.

disertacijos buvo kuklios, nedidelės apimties mokslo tezės. Pirmosios dvi moterys, Ciuricho universitete apgynusios medicinos daktaro disertacijas ir vėliau gavusios licencijas dirbti Rusijoje, buvo Nadežda Suslova (1843–1918) (1867 m. – medicinos daktarė, 1868 m. – išduota licencija) ir Maria Bokova Sečenova (1839–1929) (1871 m. – medicinos daktarė, 1871 m. – išduota licencija)⁵⁸⁵.

Tačiau caro valdžia, įžvelgusi ryšį tarp revoliucinių idėjų sklaidos ir moterų emancipacijos, pradėjo riboti moterų galimybę studijuoti užsienyje. 1873 m. išleido potvarkį, įpareigojantį moteris nutraukti studijas Ciuricho universitete ir grįžti į tėvynę, o nepaklusniąsias gąsdino, kad joms, baigus studijas, nebus išduodamos licencijos dirbti Rusijoje⁵⁸⁶.

1878 m. Berne medicinos studijas baigė iš Lietuvos kilusi grafitė Teresė Tiškevičaitė (1848–1920)⁵⁸⁷. Sakoma, kad prieš tėvų valią 25 m. mergina išvyko studijuoti į Šveicariją. Baigusi studijas, 1883 m. Sankt Peterburge išlaikė valstybinius egzaminus ir vėliau dirbo moterų gydytoja Varšuvoje⁵⁸⁸.

Tuo metu akademinė Vokietijos bendruomenė buvo konservatyvesnė. Miuncheno universiteto fiziologijos ir anatomijos profesorius Ludwigas Bischoffas Theodoras (1807–1882) darbe „Das Studium und die Ausübung der Medizin durch Frauen“, „Moterų medicinos studijos ir pratybos“, rašė, kad moterys pagal Dievo joms suteiktas galimybes negali studijuoti medicinos ir kitų gamtos mokslų. Tokios studijos ir praktikos darbai tiesiog įžeidžia jų prigimtį, o bendras vyrų ir moterų studijos menkina dėstymo kokybę. Todėl profesorius tvirtino, kad jis nedėstė nė vienai moteriai ir toliau neleis klausyti jo paskaitų⁵⁸⁹. Tik 1903–1908 m. pirmieji Vokietijos universitetai oficialiai atverti ir moterims. 1895 m. Berlyno ir Getingeno universitetų Filosofijos fakultete išimties tvarka studijavo moterys⁵⁹⁰, o 1905 m. Berlyno universitete studijavo 666 studentės, iš jų 191 buvo žydų tautybės⁵⁹¹.

4.2. Karjeros galimybės carinėje Rusijoje

Įvairiatautės carinės Rusijos gyventojos norėjo išsivaduoti iš visuomenės joms nubrėžto socialinio statuso, išsiveržti iš siaurų veiklos ir atsakomybės ribų, įgyti išsilavinimą, užsiimti profesine veikla. Jos siekė ekonominio savarankiškumo ir saugumo, galimybės kurti savarankišką gyvenimą, išvykti iš tėvų namų. Inteligentų šeimose užaugusios merginos sekė savo išsilavinusių tėvų ir brolių pavyzdžiu. Jos norėjo įgyti medicinos mokslų žinių. Tradiciškai moterys rūpinosi

⁵⁸⁵Kobliz A. Hibner. Science, Women, and Russian Intelligentsia: The Generation of the 1860s. *Isis*, 1988, t. 79, no. 2, p. 216.

⁵⁸⁶Kobliz A. Hibner. Science, Women, and Russian Intelligentsia: The Generation of the 1860s. *Isis*, 1988, t. 79, no. 2, p. 220.

⁵⁸⁷Mackiewicz Joanna Pierwsze kobiety z dyplomem lekarza na terenie zaborów rosyjskiego I austriackiego. *Medycyna nowożytna*, 1999, t. 6, zeszyt 2, s. 83.

⁵⁸⁸Ragažinskaitė Danguolė. Gydytoja Teresė Čiškevičienė. *Jie išgarsino Panevėžio kraštą*: konferencijų pranešimai, Panevėžys, 2011, p. 87.

⁵⁸⁹Jex Blake Sophia. *Женщины-медики*. Санктпетербургъ: Типография А. А. Краевского, 1873, с. 3.

⁵⁹⁰Roeske Wojciech. *Women of Polish Pharmacy*. Warsaw: Polish Medical Publishers, 1976, p. 10-11.

⁵⁹¹Maliauskas Antanas. *Žydai: ekonomijos ir visuomenės žvilgsniu*. Kaunas: Saliamono Banaičio spaustuvė, 1914, p. 34.

savo šeimos sveikata, buvo atidžios slaugytojos, žinojo vaistažoles, įvairius gydymo būdus. Tad medicinos mokslai labiausiai domino akademinio išsilavinimo siekiančias moteris. Tačiau XIX a. carinės Rusijos universitetų durys joms buvo užvertos ir gauti gydytojo diplomą galėjo tik išimties tvarka. Moterims lengviau buvo pasiekiamas akušerio, felčerio, odontologo, provizoriaus padėjėjo laipsnis. Šios srities specialisto išsilavinimą moterys galėjo įgyti baigusios specialius kursus ir mokyklas.

Darbą vaistinėje moterys rinkosi dėl kelių priežasčių. Pirmiausia – dėl lengvesnio profesijos įgijimo kelio. Būsimam provizoriaus padėjėjui nereikėjo studijuoti universitete. Pakako, atlikus vaistininko mokinio praktiką, išlaikyti egzaminus. Moterys ir vyrai egzaminams pasirengdavo dirbdami vaistinėse ir savarankiškai mokydami arba studijuodami privačiuose kursuose. Provizoriaus padėjėjais galėjo tapti turintieji žemesnį pagrindinį išsilavinimą, t. y. baigę keturias gimnazijos klases. Taigi ir iš nepasiturinčių šeimų kilusios gabios merginos po trejų metų mokinio praktikos galėjo įgyti farmacininko profesiją.

Įvairių Europos šalių įstatymai pirmiausia reglamentavo teisę moterims užsiimti farmacijos praktika – dirbant mokinėmis ir vaistininko padėjėjomis. Siek tiek vėliau apibrėžė studijų universitete galimybę, siekiant vaistininko diplomo. Nuo 1871 m. carinės Rusijos, 1872 m. – Nyderlandų, 1898 m. – Vokietijos valdžia leido moterims užsiimti farmacijos praktika⁵⁹².

Tačiau iki tol, kol moterų darbas vaistinėse tapo oficialiai įteisintas, jos daug anksčiau, neturėdamos valdžios leidimo, dirbo vaistinėse, padėdamos savo su tuoktiniams arba tėvams vaistininkams. Moterys savanoriškai dirbo prieglaudose, vienuolynų ligoninėse. Iki XIX a. jų darbo minėtų įstaigų vaistinėse valdžios institucijos nekontroliavo.

XIX a. aštuntojo dešimtmečio pradžioje carinės Rusijos valdžia išleido pirmą potvarkį, reglamentuojantį moterų darbą vaistinėse. 1871 m. vaistinių veiklą reglamentuojančio įstatymo 390 paragrafe, apibrėžiančiame vaistinės personalą, aiškinama, kad be vaistinės vedėjo (vaistininko arba provizoriaus), vaistinėje dirba vaistininkų padėjėjai (gizeliai) ir vaistininkų mokiniai. Trumpa pastaba nurodė *Veikla vaistinėje (aptekarские занятии) leidžiama ir moterims*⁵⁹³. Šio nieko detaliau nepaaiškinančio sakinio farmacininkai praktikai tarsi nepastebėjo. Tik pavienės moterys pasinaudojo šia joms suteikta teise. Patys valdininkai taip pat nežinojo, kaip įgyvendinti šį sprendimą. Ir tik po dešimt metų pradėjo nagrinėti, diskutuoti ir aiškintis, kaip tiksliai reglamentuoti galimybę vaistinėje dirbti ir moterims. Praėjus 17 metų nuo minėtos žinutės pasirodymo, paskelbtas oficialus paaiškinimas. Šešerius metus truko carinės Rusijos institucijų ginčai, svarstymai ir derinimai. Reikėjo tiksliai apibrėžti ir išaiškinti leidimą moterims dirbti vaistinėse, taip pat numatyti, kaip joms įgyti išsilavinimą nedalyvaujant universitetų programose. Diskusijos prasidėjo 1882 m. Ministrų komisijoje. 1883 m. Vidaus

⁵⁹²Conroy Schaeffer Mary. Women Pharmacists in Russia Before World WarI: Women's Emancipation, Feminism, Professionalization, Nationalism and Class Conflict. In *Women and society in Russia and the Soviet Union*. Editor Linda Edmondson. New York: Cambridge University Press, 1992, p. 67.

⁵⁹³Свод Законов Российской Империи, дополненный по Продолжениям 1906, 1908, 1909 и 1910 г. г. и позднейшими Указаниями 1911 и 1912 г. г. Под редакцией А. А. Добровольского. Составили Н. Е. Озерцовский и П. П. Цыпкин. Книга третья, т. 10–13, с. 936.

reikalų ministras pavedė Medicinos tarybai parengti leidimo moterims užsiimti farmacijos praktika taisykles. Medicinos taryba pripažino joms teisę studijuoti farmaciją. Po dvejų metų, 1885 m., tai patvirtino ir Švietimo ministerija. Ir tik 1888 m. Medicinos departamentas apibendrina visų nuomones ir paskelbė, kad vaistininko mokine gali tapti moteris, turinti bendrąjį išsilavinimą, atitinkantį vyrų keturių klasių gimnazijos išsilavinimą. Taip pat moterys, išlaikiusios egzaminus universitetuose arba karo medicinos akademijose, gali įgyti farmacijos laipsnį. Tiesa, dokumente pažymėta, kad vaistinės, priimančios mokes, tuo pačiu metu negali įdarbinti mokinių vyrų⁵⁹⁴.

Įgyti analogišką vyrams pagrindinį išsilavinimą moterys galėjo moterų gimnazijose, valstybinėse mokyklose, pensionuose. 1838 m. Kijeve atidarytas Moterų institutas, pagal šį pavyzdį 1850 m. įkurtas baltarusių moterų institutas. Šiaurės vakarinėje imperijos dalyje veikė ir 19 pensionų dvarininkų ir valdininkų dukroms. 1858 m. išleistas VRM įsakymas – gubernijų miestuose įkurti moterų gimnazijas. Valstybinės vidurinės mergaičių mokyklos 1860 m. įkurtos Vilniuje, Kaune, Gardine, o 1896 m. – ir Šiauliuose. Mokinių buvo mažai, 1867 m. Vilniaus mokykloje mokėsi 115, o Kauno 70 mokinių, o Sankt Peterburgo gimnazija buvo perpildyta. 1873 m. valstybinėse pradinėse mokyklose mokėsi 575 mergaitės. 1900 m. moksleivių skaičius padidėjo iki 4 313. Oficialiai moterų, kurios mokėsi skaičius buvo mažas, tačiau visuotinio gyventojų surašymo metu, 1897 m., nustatyta, kad lietuvių moterų raštingumo lygis pranoko vyrų raštingumo lygį. Bendras vyrų lietuvių išsilavinimas buvo aukštesnis nei moterų⁵⁹⁵.

Moterims, norinčioms įgyti teisę užsiimti vaistininko mokinio praktika, papildomai reikėjo išlaikyti lotynų kalbos egzaminą, nes moterų gimnazijose lotynų kalba nebuvo dėstoma⁵⁹⁶ (71 pav.).

Siekiant aukštesnio karjeros laiptelio – provizoriaus padėjėjo – reikėjo trejus metus (nuo 1899 m. šis terminas moterims, baigusioms visą gimnazijos kursą, sutrumpintas iki dvejų metų) atlikti vaistinės mokinio praktiką ir savarankiškai arba privačiai pasirengus laikyti egzaminus.

Buvo steigiami privatūs kursai. Pavyzdžiui, Sankt Peterburge nuo 1899 m. prie S. E. Botkino miesto ligoninės veikė kursai, padedantys moterims pasirengti egzaminams⁵⁹⁷. 1895 m. juose užregistruota 13, o po trejų metų, 1898 m. – 47 moterys.

Pagal 1897 m. gyventojų surašymą visoje imperijoje dirbo 8 723 farmacijos specialistai, iš jų – 245 (2,7 proc.) moterys.

1896 m. mokėsi apie 60 moterų – būsimų provizorių, 1897 m. – 62, 1898 m. – 101⁵⁹⁸. 1911 m. Visuomenės higienos, teismo ir praktinės medicinos biuletenyje D. Toropovas nurodė, kad visoje imperijoje tuo metu dirbo 85 pro-

⁵⁹⁴Сидарков А. Возникновение и развитие женского фармацевтического образования в России. Аптечное дело, 1957, № 4, с. 59.

⁵⁹⁵Subačius Liudas. Moters socialinio vaidmens kaitos atspindžiai Felicijos Bortkevičienės veikloje. Žurnalistikos tyrimai, 2008, nr. 1, p. 159.

⁵⁹⁶Deboros Frumkinos vaistininko mokinio pažymėjimas išduotas Kauno vyrų gimnazijoje, 1910 m. KAA. F. I-474, ap. 3, b. 1350, l. 2.

⁵⁹⁷Толъман Т., Сидарков А. Подготовка, использование и усовершенствование фармацевтических кадров. Москва, 1961, с. 8-9.

⁵⁹⁸Conroy Schaeffer Mary. In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia. New York: Columbia University Press, 1994, p. 113.

71 pav. Deboros Frumkinos vaistininko mokinio liudijimas, Kaunas, 1910 m.
Nuotrauka iš Kauno apskrities archyvo

vizorės. 58 iš jų buvo žydų tautybės, 17 – rusių, 7 – lenkės ir po vieną vokiečių, latvų ir estų. Dauguma jų provizoriaus laipsnį įgijo Maskvos ir Charkovo universitetuose. Penkios iš jų buvo *normalinių*, trys kaimo vaistinių savininkės, 32 *normalinių* vaistinių vedėjos. Autorius pabrėžė, kad dauguma šių farmacininkų buvo netekėjusios⁵⁹⁹.

⁵⁹⁹Васильев К. К истории аптечного дела в Одессе. Досоветский период. Вісник Сумського державного університету. Серія медицина, 2009, № 1, с. 5–12.

A p s k e l b o s.

JIŠKĀU vaistynės mokinio vietos. Adr.:
Владиславовъ, Сув. г. им.
Сынтовы дер. Бальцелишки
Juozas Kaunas.

Noriu nuomoti sodžiaus vaistynę Lie-
tuvoj. Adr.: Москва, Арбатъ,
аптека Общ. Русскихъ Врачей С. Ви-
товту del S. M.

Nuo rudens šių metų, naujai steigia-
mam chemijos ir bakteriologijos institute
bus **RUOŠIAMA KVOTIMAMS** ant visų vaisti-
ninkystės laipsnių.

Norintieji galės išstudijoti visą anali-
tiškos chemijos kursą.

Farmacijos magistras: **P. Raudonikis**.
Adresas: Москва. Тверской бульваръ д
Базыкина, кв. 12.

72 pav. Skelbimas laikraštyje „Farmaceutų
reikalai“ apie Petro Raudonikio rengiamus
privačius farmacijos kursus,
Maskva, 1912 m.

terų vaistinę. Tai buvo revoliucinis žingsnis, žengtas po ilgų ir audringų debatų bei atkaklių Medicinos departamento valdininkų įtikinėjimų. Kitais, 1902, me-
tais A. Lesnievska prie vaistinės įsteigė privačius kursus moterims pasirengti far-
macijos egzaminams⁶⁰³. Atkakliomis A. Lesnievskos pastangomis po metų šiuos
kursus oficialiai leista vadinti Moterų farmacijos mokykla. Pirmojo pasaulinio
karo metu ši mokykla gavo Moterų farmacijos instituto statusą. Per visą egzis-
tavimo laikotarpį mokykloje parengtos 184 provizoriaus padėjėjos ir 14 moterų
pasirengė provizoriaus egzaminams⁶⁰⁴.

Taigi XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje moterys, išlaikiusios vaistininko pa-
dėjėjo egzaminus, atlikusios trejų metų vaistininko padėjėjo praktiką ir priva-
čiuose kursuose ar institutuose pasirengusios teoriškai ir praktiškai, galėjo laikyti

Įgyti aukštąjį išsilavinimą carinės
Rusijos gyventojai galėjo ir baigę spe-
cialius institutus. 1866–1916 m. buvo
įsteigti tik du nauji universitetai ir 14
institūtų⁶⁰⁰. 1897 m. Sankt Peterburge
atidarytas pirmasis Moterų medicinos
institutas, kuris savo statute įsipar-
eigojo rengti ir farmacininkes. Nuo
1902 m. Dorpatu (Tartu) farmacijos
institutas priėmė studijuoti ir mote-
ris⁶⁰¹. Maskvos moterų institute 1913–
1916 m. farmacijos paskaitas skaitė Pe-
tras Raudonikis. Be to, Tverės bulvare
nuomojamame bute jis įkūrė chemi-
jos bakteriologijos institutą ir priva-
čius kursus, kuriuose rengė jaunuolius
provizorių ir padėjėjų egzaminams.
1912 m. laikraštyje „Farmaceutų rei-
kalai“ P. Raudonikis skelbia, kad padės
pasirengti kvotimams ant visų vaistinin-
kystės laipsnių (72 pav.)⁶⁰². P. Raudoni-
kio kursus lankė ir moterys.

1901 m. išskirtinio veiklumo,
energijos, atkaklumo ir gebėjimų len-
kė provizorė Antonina Lesnievska
(1863–1937) Sankt Peterburgo centre
Nevskio prospekte atidarė pirmąją mo-
terų vaistinę.

⁶⁰⁰Kassow Samuel. *Students, Professors, and the State in Tsarist Russia*. Berkeley: University of California Press, 1989, p. 19.

⁶⁰¹Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 112.

⁶⁰²Abskelbos. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 4, p. 53.

⁶⁰³Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 112.

⁶⁰⁴Roeske Wojciech. *Women of Polish Pharmacy*. Warsaw: Polish Medical Publishers, 1976, p. 18.

egzaminus provizoriaus laipsniui įgyti⁶⁰⁵. Tačiau provizoriaus padėjėjams vyrams buvo privalu dvejus–trejus metus dirbti provizoriaus padėjėju ir dvejus metus studijuoti prie universitetų įkurtuose kursuose.

Dėl šių moterų ir vyrų pasirengimo provizoriaus egzaminams savitumų periodiniame leidinyje „Farmacevt – Praktik“, „Farmacininkas – Praktikas“, savo nuomonę pasakė V. Rumiancevas. Jis išvelgė vyrų diskriminaciją, nes moterims, siekiančioms farmacijos mokslo, jo nuomone, buvo suteikta lengvatų. Autorius rašo: „Stipri ranka lengvai pakylėja šiuolaikinę moterį iki farmacijos laipsnio ir gniuždo savo brolių–vyrų, nepalikdama nei mažiausios galimybės lengvai praslysti.“ Straipsnyje piktinamasi, kad vyrams, atlikusiems vaistinininko padėjėjo praktiką, tenka dar dvejus metus studijuoti, o moterys, „negaišdamos dviejų metų“, gali laikyti egzaminus. Autorius mano, kad dėl to „moterų profesinės žinios gali būti daug skurdesnės“⁶⁰⁶.

Radikalūs pokyčiai kėlė diskusijas ir profesinėse draugijose. Pavyzdžiui, Vokietijos farmacininkų draugijos suvažiavime 1896 m. teigta, kad „moterims farmacijos darbas per sunkus, jų veikla sudarys konkurenciją vyrams, o bendras vyrų ir moterų darbas vaistinėje, atitrauks dėmesį nuo atsakingo darbo“⁶⁰⁷.

1889 m. Sankt Peterburge vykusiame Rusijos farmacininkų suvažiavime vienbalsiai buvo pritarta prieš metus patvirtintam valdžios sprendimui – leisti moterims dirbti vaistinėse ir įgyti farmacijos išsilavinimą. Šį leidimą *lygiomis teisėmis* su vyrais užsiimti farmacine veikla jie pavadino *neabejotina nauda*. Tačiau suvažiavimo dalyviai teigiamai vertino reikalavimą, draudžiantį moterims farmacininkėms gyventi vaistinės name, jei jame gyvena farmacininkai vyrai⁶⁰⁸. Dažnai pirmajame pastato aukšte veikė vaistinė, o kituose gyveno vaistinininkas su šeima ir samdomi darbuotojai.

XIX a. pabaigoje Rusijos imperijoje pirmosios penkios moterys gavo provizoriaus diplomus: tai Antonina Lesnievska (*Antonina Leśniewska*) (1866–1937), Zinaida Akker, Stanisława Dovgiala, *Stanisława Dowgiałło*, A. I. Levitan ir A. P. Galperin Vogava⁶⁰⁹.

1897 m. S. Dovgiala išlaikė provizoriaus egzaminus Maskvos universitete. Iki tol ji trejus metus lankė parengiamuosius provizorių kursus Krokuvos universitete. Po metų, 1898 m., Antonina Lesnievska ir Zinaida Akker išlaikė provizoriaus egzaminus Sankt Peterburgo karo medicinos akademijoje. Vėliau A. Lesnievskos moterų vaistinėje Z. Akker dirbo vaistinės vedėja. A. Lesnievska siekė įgyti ir aukščiausią farmacijos magistro laipsnį. 1900 m. Sankt Peterburgo karo medicinos akademijoje ji išlaikė farmacijos magistro egzaminus, bet daug laiko skirdama profesinei moterų edukacijai, organizaciniams vaistinės reikalams, feministinei veiklai neparengė magistro tezių ir neįgijo magistro diplomo. Jos kolegė Olga Gabrilovič, 1904 m. išlaikiusi magistro egzaminus ir po dvejų metų apgynusi tezes, 1906 m. tapo pirmąja farmacijos magistre carinėje Rusijoje⁶¹⁰.

⁶⁰⁵Фрейбергъ Н. Г. Врачебно санитарное законодательство въ Россіи. С. Петербургъ, 1913, с. 157–162.

⁶⁰⁶Румянцев В. Женское фармацевтическое образование. *Фармацевтъ – Практикъ*, 1912, № 1, с. 16–18.

⁶⁰⁷*Фармацевтъ*, 1912, № 11, с. 415.

⁶⁰⁸Королев М. Из истории аптек Москвы. *Аптечное дело*, 1954, № 7, с. 38–39.

⁶⁰⁹Noonan N. C., Nechemias C. *Encyclopedia of Russian women's movements*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2001, p. 97.

⁶¹⁰Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 112–114.

Penkiasdešimt metų anksčiau nei Vakarų Europoje ir aštuoniasdešimt metų anksčiau nei carinėje Rusijoje farmacijos magistro laipsnis buvo suteiktas dviem moterims Lenkijoje. Krokuvoje Jogailos universitete seserys Filipina ir Konstancia Studzinskos, baigusios privačias studijas, 1824 m. eksternu išlaikė farmacijos magistro egzaminus. Išduotuose diplomuose buvo nurodyta, kad „mandagumas (padorumas) neleido joms lankyti paskaitų viešose vietose“⁶¹¹. Farmacijos magistrų Filipinos ir Konstancijos išskirtinis pavyzdys nereiškia, kad Lenkijoje moterų laisvėjimo kelias buvo lengvesnis. Realias teises studijuoti Lenkijos universitetuose moterys išsikovojo tik XIX a. pabaigoje.

Rusijos imperijai priklausančiame Dorpatu (Tartu) universitete nuo 1905 m. leista studijuoti moterims, tačiau joms nebuvo suteiktos analogiškos kaip vyrams teisės. Moterys negalėjo laikyti baigiamųjų egzaminų ir gauti diplomų. Tik 1915 m. carinė valdžia įteisino moterų teisę studijuoti lygiateisiškai su vyrais. Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse moterys ypač buvo laukiamos medicinos fakultetuose, nes kariaujančiai šaliai trūko gydytojų, chirurgų ir jų asistentų. Tik 1917 m. pirmoji moteris įrašyta į Dorpatu (Tartu) universiteto farmacijos studentų sąrašus⁶¹².

Nors buvo apribojimų, XX a. pradžioje didėjo moterų provizoriaus padėjėjų gretos, daug lėčiau didėjo ir provizorių skaičius. Kaip teigė minėtas V. Rumiancevas, provizorėms tekdavo atlikti provizoriaus padėjėjo darbą, o vaistinės mokinėms – ne tik vykdyti savo pareigas, bet ir mokyti savininko vaikus⁶¹³.

Už tą patį darbą moterims buvo mokama 15–30 proc. mažiau nei vyrams. 1905 m. visuotinio farmacininkų streiko metu Vilniaus vaistinių tarnautojai reikalavo pakelti darbo užmokestį ir vaistinės mokiniams vyrams pirmaisiais metais mokėti 20 rb ir 40 rb trečiaisiais metais, o moterims atitinkamai penkiais rubliais mažiau. Vyrams trečiųjų metų paskutinį pusmetį buvo reikalaujama mokėti net dešimčia rublių daugiau (32 lentelė). Moterų vaistininko padėjėjo algą reikalaujama padidinti iki 50 rb – tai būtų 15 rb mažiau nei reikalaujama vyrų padėjėjų alga. Nurodytas tik provizorių vyrų atlyginimas, provizorės moterys, kurių buvo vos keletas, neminimos⁶¹⁴.

32 lentelė. Vilniaus gubernijos streikuojančių farmacininkų reikalaujamas darbo užmokestis vaistinių mokiniams, 1905 m.

Darbo metai	Vyrams	Moterims
Pirmieji metai, I pusmetis	20 rb	15 rb
Pirmieji metai, II pusmetis	25 rb	20 rb
Antrieji metai	30 rb	25 rb
Tretieji metai, I pusmetis	35 rb	30 rb
Tretieji metai, II pusmetis	40 rb	30 rb

⁶¹¹Roeske Wojciech. *Women of Polish Pharmacy*. Warsaw: Polish Medical Publishers, 1976, p. 10-11.

⁶¹²Kapp K., Talv S., Hinrikus T., Raal A. *Pharmacy students at the University of Tartu 1802–2010 – a historical study*. *Pharmazie*, 2012, no. 67, p. 662–663.

⁶¹³Румянцев В. Женское фармацевтическое образование. *Фармацевт – Практик*, 1912, № 2, с. 54.

⁶¹⁴Atbalsiai Vilniuje. Farmaceutų streikas. *Vilniaus žinios*, 1905, rugsejo 27 (spalio 10 d.), nr. 234, p. 2.

Lietuvos moterims, norinčioms laikyti provizoriaus padėjėjo ar provizoriaus egzaminus, tekdavo vykti į tolimus imperijos universitetinius miestus: Maskvą, Sankt Peterburgą, Dorpatą (Tartu), Kijevą, Charkovą, Kazanę, Odesą. Egzamino metu jos turėjo pademonstruoti vaistų technologijos, mineralogijos, botanikos, zoologijos, fizikos, chemijos, farmakognozijos, farmakologijos žinias, perskaityti lotyniškai išrašytus gydytojų receptus ir pagal juos, stebint komisijai, pagaminti nurodytą vaistą, gerai mokėti rusų kalbą⁶¹⁵. Be to, reikėjo sukaupti lėšų tolimai kelionei, pragyvenimui svetimame mieste ir sumokėti rinkliavą už egzaminą: 10 rublių už provizoriaus ir 5 rublius už provizoriaus padėjėjo egzaminą⁶¹⁶.

4.3. Pirmosios farmacininkės Lietuvoje

„Farmacijos žiniose“ inicialais V. B. pasivadinsi arba pasivadinęs chemikas vaistininkas 1938 m. publikavo pagal lenkės E. Bukovskos darbą parengtą straipsnį „Apie senovės farmaceutes“⁶¹⁷. Tai viena pirmųjų lietuviškoje spaudoje skelbta publikacija apie moterų kelią nuo vaistažolininkystės iki farmacininko profesijos. Darbe kalbama, kad gerai žinomi farmacijos pažangai postūmį davusių *garbingų* vyrų vardai, o moterys, dar anksčiau nei vyrai pradėjusios rūpintis vaistais ir jų gamyba, liko užmarštyje. Apgailestaujama, kad neturėdamos sąlygų mokytis jos liko vyrų šešėlyje. „Nežiūrint to, moterys nepamiršo medicinos ir farmacijos. Jos iš lengvo lavinosi, kad vėl atsistotų greta su vyrais, kurie per kelis šimtmečius jas pralenkė. Dabar jau žinome, kad svarbu ne lytis, o žmogus – mokslo žmogus“⁶¹⁸. Kai išėjo šis straipsnis, 1938 m., Lietuvos vaistinėse dirbo 170 farmacininkių (jos sudarė 23 proc. visų farmacininkų), o universitete farmacijos studentės sudarė 65 proc. Tačiau prieš 64 m., t. y. 1874 m., pirmoji moteris Lietuvoje Juzefa Girdzijevska gavo teisę užsiimti provizoriaus padėjėjo praktika.

Juzefa Girdzijevska buvo pirmoji farmacininkė Lietuvoje ir tikėtina, viena – iš pirmųjų visoje carinės Rusijos imperijoje. Vaistininko mokinio praktiką ji pradėjo 1870 m. ir tik po metų carinės Rusijos valdžia oficialiai paskelbė, kad tokią teisę turi ir moterys. Kauno apskrities archyve saugomi dokumentai, atskleidžiantys valdžios institucijų svarstymus, kaip reaguoti į moters prašymą dirbti vaistinėje. Jos pareiškimą aptarė kelios valdžios institucijos, o jų korespondencija buvo pažymėta įrašu *slaptai*.

Carinėje Rusijoje moterys galėjo būti vaistinių savininkės arba išsinuomoti vaistines. 1901 m. 130 (iš 3 518) imperijos vaistinių priklausė farmacininkų žmonoms⁶¹⁹. Tačiau dirbti vaistinėje galėjo tik valdžios leidimą turintys farmacininkai.

⁶¹⁵Толъуман Т. И., Сидорков А. Подготовка, использование и усовершенствование фармацевтических кадров. Москва, 1961, с. 6.

⁶¹⁶Сводъ узаконеній и распоряженій правительства по врачебной и санитарной части в Имперіи. С. Петербургъ, 1897–1898, с. 321.

⁶¹⁷Straipsnio rengėja galėjo būti chemikė vaistininkė Veronika Brežinskaitė arba chemikė vaistininkė Vanda Liucija Bucevičiūtė.

⁶¹⁸Chem.-vaist. V. B. Apie senovės farmaceutes. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 3, p. 7–10.

⁶¹⁹Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 109.

J. Girdzijevskos, gimusios 1846 m., farmacininko karjera prasidėjo Kauno gubernijoje Kėdainiuose. Pagrindinį išsilavinimą ji įgijo Vilniaus kilmingųjų mergelių pensione (*blagorodneishich devic*), kurį baigė 1861 m.⁶²⁰ Ištekėjo už farmacininko. Nuo 1870 m. jauna 24 metų našlė pradėjo dirbti Kėdainių Starko įpėdinių vaistinėje, kurią iš įpėdinių nuomojo vaistinės vedėjas provizorius Domininkas Piotras Truskoliavskis. Tikėtina, kad jis padėjo J. Girdzijevskai siekti farmacininko karjeros.

Panašiu laiku jie pradėjo dirbti Kėdainiuose: P. Truskoliavskis nuo 1869 m., J. Girdzijevska metais vėliau. Tuo metu vedėjas jau buvo garbaus 72 m. amžiaus. 1825 m. P. Truskoliavskis baigė gimnaziją ir pradėjo vaistinės mokinio praktiką VU vaistinėje. Vilniaus universitete jis įgijo išsilavinimą, 1830 m. išlaikė provizoriaus padėjėjo, 1840 m. – provizoriaus egzaminus. 1841–1845 m. dirbo Vilniaus medicinos-chirurgijos akademijos vaistinės vedėju, vėliau vadovavo vaistinei Raseiniuose, iki 1858 m. dirbo Vilniuje J. F. Velko vaistinės vedėju. Kėdainių vaistinei jis vadovavo 1869–1882 m.⁶²¹

Kauno gubernijos valdybos Gydyto skyrius 1870 m. vasario 25 d. gavo našlės Juzefos Girdzijevskos prašymą leisti jai atlikti vaistinės mokinio praktiką. Ji nurodė, kad iš savo vyro provizoriaus (kiti šaltiniai rašo – provizoriaus padėjėjo) įgijo farmacijos žinių⁶²². Kauno gubernijos valdybos Gydyto skyriaus valdininkai pirmą kartą susidūrė su tokiu moters pareiškimu, tačiau ilgai nesvarstę, kovo 19 dieną, našlės prašymą patenkino. Vis tik, bijodami atsakomybės, balandžio 8 d. kreipėsi į VRM Medicinos departamentą ir informavo apie priimtą sprendimą. Laiške rašė: „Atsižvelgę į tai, kad dabar daug moterų medicinos mokslus studijuoja universitetuose ir į tai, kad valdžia leido moterims tarnauti telegrafo tarnyboje prašymas buvo patenkintas“⁶²³.

1871 m. Rusijos imperijos universitetuose mediciną studijavo 17, o kitais 1872 m. – 44 laisvos klausytojos⁶²⁴.

Netrukus balandžio 29 d. Gydyto skyrius gavo MD direktoriaus atsakymą, kuriame paaiškinta, kad panašius klausimus Medicinos taryba yra sprendusi ir nutarusi, jog ir moterims galima dirbti vaistinėse mokinėmis. Tačiau aukštesnis laipsnis – provizoriaus ir vaistinininko – joms negali būti suteikiamas. MD direktoriaus laiške detalizuojama, kad tai nagrinėjo Medicinos taryba ir, išanalizavusi universitetų statutus, pavedė Liaudies švietimo departamentui neleisti moterims lankyti paskaitų universitetuose. Remdamasi šiuo sprendimu Medicinos taryba nutarė, „kad pagal galiojančius įstatymus moterys negali įgyti provizoriaus laipsnio, nes jis pasiekiamas tik gavus universitetinį išsilavinimą“⁶²⁵.

Taigi J. Girdzijevska turėjo teisę dirbti Kėdainių vaistinėje mokine. Nuo 1888 m. buvo reikalaujama, kad norinčios tapti vaistinės mokinėmis turi išlaikyti lotynų kalbos egzaminą. Tačiau 1870 m. svarstant J. Girdzijevskos prašymą jokių

⁶²⁰1879 kovo 19 d. Farmacinės veiklos Tarnybinis sąrašas. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 1093, l. 47–48.

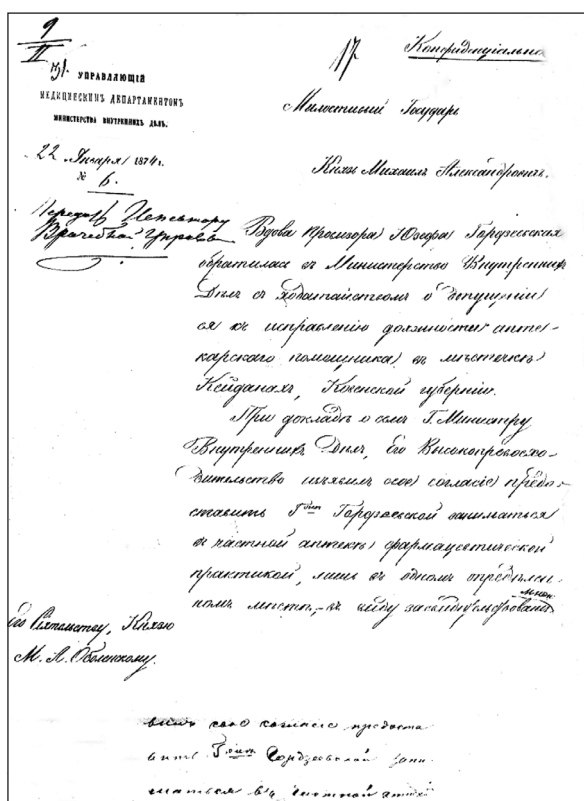
⁶²¹1878 birželio 9. Farmacinės veiklos Tarnybinis sąrašas. KAA. F. 484, ap. 1, b. 1093, l. 10–11.

⁶²²1870 vasario 25 d. Mirusio provizoriaus našlės J. Girdzijevskos pareiškimas Kauno gubernijos valdybos Gydyto skyriui. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 877, l. 1.

⁶²³1870 balandžio 8 d. Kauno gubernijos valdybos Gydyto skyriaus raportas VRM Medicinos departamentui. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 877, l. 3–4.

⁶²⁴Jex Blake Sophia. *Женщины-медики*. Санктпетербургъ: Типография А. А. Краевского, 1873, с. 35.

⁶²⁵1870 balandžio 29 d. VRM Medicinos departamento raštas Kauno gubernijos valdybos Gydyto skyriui. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 877, l. 4–5.

reglamentų apie moterų darbą vaistinėse nebuvo, todėl ji jokių papildomų reikalavimų neišgirdo. Trejus metus ji dirbo mokine ir po šios praktikos norėjo laikyti provizoriaus padėjėjo egzaminus. J. Girdzijevska dar kartą privertė valdininkus diskutuoti apie jos karjerą 1874 m. pareiškusi norą dirbti provizoriaus padėjėja⁶²⁶.

⁶²⁶1879 kovo 19 d. Farmacinės veiklos Tarnybinis sąrašas. KAA. F. I-474, ap. 1, b. 1093, l. 47.

Žinia apie šį sprendimą iš sostinės Sankt Peterburgo pasiekė gubernijos centrą Kauną. 1874 m. vasario 13 d. Kauno gubernatoriaus kanceliarija informavo Gydomo skyriaus inspektorių apie VRM MD raštą ir gubernatoriaus rezoliuciją⁶²⁸. Pastarasis apie suteiktą teisę dirbti provizoriaus padėjėja laiške pranešė Kėdainių vaistinės vedėjui P. D. Truskoliavskiui. Taigi šį klausimą svarstė keturios carinės Rusijos atsakingos žinybos, sostinėje Sankt Peterburge VRM ir MD, gubernijos centre Kaune gubernatorius ir Gydomo skyrius.

Medicinos departamento direktorius savo laiške pažymėjo, kad jis įvertino J. Girdzijevskos žinias. Sunku pasakyti, kaip iš tiesų tai įvyko, bet XIX a. pradžioje Gydomo valdybai buvo suteikta teisė egzaminuoti pretendentes vietovėse, nutolusiose nuo universitetinių miestų.

J. Girdzijevska Kėdainių vaistinėje dirbo beveik 30 metų: 1870–1874 m. – mokine, 1874–1898 m. – provizoriaus padėjėja. Nuo 1871 m. ji nuomojo prov. Starko įpėdinių vaistinę Kėdainiuose⁶²⁹, o 1885–1898 m. buvo jos savininkė. Miestelių vaistinėms turėjo vadovauti tik provizoriaus laipsnį turintis asmuo, todėl J. Girdzijevska daugiau kaip dešimt metų samdė vedėją.

Tikėtina, kad J. Girdzijevska rūpinosi vaistine, senyvo amžiaus provizorius D. P. Truskoliavskis tik formaliai ėjo vedėjo pareigas. Dar būdamas 64 metų, 1861 m., jis dėl sveikatos pablogėjimo buvo atleistas iš Šv. Jono ligoninės vaistinės vedėjo pareigų⁶³⁰.

Kėdainių vaistinė, be apskrities centro vaistinių, buvo pati didžiausia Kauno apskrityje. 1888 m. joje dirbo trys darbuotojai: vedėjas P. I. Jurcevičius, 42 metų vaistininko padėjėja J. Girdzijevska ir mokinys⁶³¹.

Oficialiuose tęstiniuose carinės Rusijos statistiniuose leidiniuose Kauno gubernijos informacinėje knygoje „Pamiatnaja knižka Kovenskoj gubernii“ (PKKG) ir Rusijos medicinos sąrašuose „Rossijskii medicinskii spisok“ (RMS) J. Girdzijevska ilgai nebuvo įvardijama kaip vaistininko padėjėja. RMS rašyta, kad ji *vaistinės nuomotoja*, vėliau – *savininkė*, vienais metais – *pilietė Girdzijevska*, kitais – *dvarininkė*, *bajorė*, vaistininko padėjėjo našlė. Ir tik 1891 m. pirmą kartą pažymėta, kad ši moteris yra provizoriaus padėjėja, taip pat nurodyta jos tautybė ir tikėjimas. Tais metais rašoma, kad J. Girdzijevska lietuvė, katalikė⁶³², tačiau kitais metais ji save įvardija lenke, o dar kitais – žemaite. Kėdainių vaistinė jai priklausė iki 1898 m.⁶³³, tuo metu J. Girdzijevska jau nebuvo vienintelė farmacininkė Kauno gubernijoje.

1896–1897 m. Šiaulių apskrities Gruzdžių vaistinės vedėja dirbo provizoriaus padėjėja Ana Medem (g. 1871 m.). Vaistininko mokinės praktiką 1892–1896 m. ji atliko Rygoje, o 1896 m., išlaikiusi egzaminus Kazanės universitete,

⁶²⁸1874 vasario 13 d. Kaunas. Kauno gubernatoriaus laiškas Kauno gubernijos gydymo inspektoriui. KAA. F. I-484, ap. 1, b. 986, l. 16.

⁶²⁹S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 239, b. 114.

⁶³⁰1878 birželio 9. Farmacinės veiklos Tarnybinis sąrašas. KAA. F. I-484, ap. 1, b. 1093, l. 10-11.

⁶³¹S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 286, b. 131.

⁶³²Российский Медицинский список на 1891 годъ. С.- Петербургъ, 1891. Вольные аптеки въ Империи, с. 42.

⁶³³Российский Медицинский список на 1898 годъ. С.- Петербургъ, 1898. Вольные аптеки въ Империи, с. 54.

gavo provizoriaus padėjėjo liudijimą⁶³⁴. Taigi antroji žinoma XIX a. farmacininkė Lietuvoje gavo provizoriaus padėjėjo liudijimą prabėgus 18 metų nuo J. Gir-dzijevskos farmacininko karjeros pradžios. Per tą laiką įvyko reikšmingų poky-čių: reglamentuotas moterų darbas vaistinėse, įgytos galimybės siekti farmacijos žinių privačiuose kursuose ir specialiuose instituteuose, taip pat įgyta teisė laikyti egzaminus universitetuose.

4.4. Kauno gubernijos farmacininkų profesinis kelias

Iki Pirmojo pasaulinio karo Kauno gubernijoje dirbo apie 60 provizoriaus padėjėjų moterų, 80 proc. iš jų žydaitės. 1904 m. pabaigoje Kauno vyrų gimna-zijoje užsiregistravo 20 pretendentų, norinčių laikyti vaistininko mokinio egza-minus, iš jų – 13 merginų ir moterų⁶³⁵.

Daugiausia moterų vaistininko mokinių ir padėjėjų praktikavo Kauno žydų ligoninės vaistinėje, taip pat Kaune M. Rozenbliumo, L. Aronštamo, Kėdainiuose Ch. Frumkino vaistinėje ir kt. Kauno žydų ligoninės vaistinėje vienu metu dirbo apie 10 mokinių vyrų ir moterų.

Siekti farmacininko karjeros lengviau sekėsi miestietėms. Baigusios gimna-ziją jos dar keletą metų galėjo gyventi tėvų namuose ir vaistinėse atlikti moki-nio praktiką. Valstiečių dukros buvo užimtos tėvų ūkyje, todėl įrodyti tėvams profesinės karjeros naudą buvo nelengva. Dauguma valstiečių dukrų neturėjo oficialaus pagrindinio išsilavinimo.

Nenuostabu, kad dauguma farmacininkų buvo žydų tautybės miestietės, kai kurios iš jų vaistininkų dukros, žmonos ar giminaitės. Žydų tautos požiūris į profesinę moterų veiklą buvo liberalesnis. Dėl šimtmečius trunkančios priverstinės žydų migracijos žydaitės drąsiau ryždavosi tolimai kelionei į carinės Rusijos universitetinius miestus, o juose gyvenančios žydų bendruomenės padėdavo iš kitų gubernijų atvykusioms tautietėms.

Carinės Rusijos įstatymai reikalavo, kad į Sankt Peterburgo moterų medi-cinos institutą būtų priimama tik penki procentai kitą nei krikščionių tikėjimą išpažįstančių moterų, o žydų tautybės moterų skaičius negalėjo sudaryti daugiau nei tris procentus bendrojo klausytojų skaičiaus⁶³⁶.

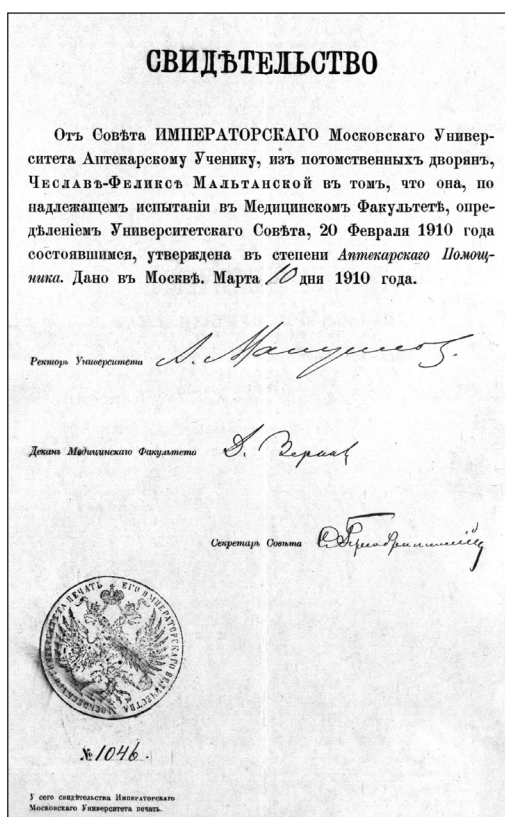
Solomonas Atamukas knygoje „Lietuvos žydų kelias“ rašo, kad į pramonės „įmones, kurios priklausė ne žydams, jie (žydai) paprastai nebuvo priimami“⁶³⁷, tačiau lietuvių, lenkų vaistinėse dirbo žydaitės. Pavyzdžiui, Anykščiuose lenko provizoriaus K. Hopeno vaistinėje dirbo kelios žydų tautybės moterys, Viekš-niuose Vincento Aleksandravičiaus vaistinėje provizoriaus padėjėja dirbo žydai-

⁶³⁴1897 vasario 26. Kaunas. Vaistininko padėjėjos Anos Samuilovnos-Medem farmacinės veiklos sąrašas (Konduitnij spisok). KAA. F. I- 474, ap. 3, b. 792, l. 3-4.

⁶³⁵Vilniaus žinios, 1904, nr. 10, p. 1.

⁶³⁶Сводъ узаконеній и распоряженій правительства по врачебной и санитарной части в Имперіи. С. Пе-тербургъ, 1897–1898, с. 254.

⁶³⁷Atamukas Solomonas. *Lietuvos žydų kelias nuo XIV amžiaus iki XX a. pabaigos*. Vilnius: Alma littera, 1998, p. 57.

74 pav. Česlavos Maltanskos provizoriaus padėjėjo diplomas, Maskva, 1910 m.
Dokumentas iš Kauno apskrities archyvo

tė Eta Rokuzin⁶³⁸, Ukmergės apskrities Šėtos lietuvių Konstantino Eidrigevičiaus vaistinėje – Zeldas Ošerovič ir kt.

XX a. Kauno gubernijos vaistinėse dirbo šešios provizorės, apie 60 provizoriaus padėjėjų, mokinių skaičius nežinomas. 11 žydaičių provizoriaus padėjėjų egzaminus išlaikė Charkovo, šešios – Dorpatu (Tartu), penkios – Odesos, pavienės – Varšuvos, Kijevo, Kazanės universitetuose. Pirmieji padėjėjų liudijimai išduoti 1905 m., daugiausia – 1910–1914 m. Vaistinėse dirbo tik kelios farmacininkės lietuvės ir lenkės, joms diplomai išduoti Maskvoje, Kijeve, Dorpate, Sankt Peterburge. Provizorių padėjėjomis moterys tapdavo būdamos 25–30 m.

Didesnė dalis Kauno gubernijoje dirbusių farmacininkių buvo kilusios iš lietuviškų gubernijų, dalis atvyko iš kitų carinės Rusijos kraštų, pavyzdžiui, Cipa Kveit 1910 m. atvykusi iš Pavolgio gubernijos Orenburgo pradėjo dirbti Kaune Šančiuose L. Aronštamo vaistinėje⁶³⁹. Prieš 1914 m., provizoriaus padėjėja Chaja Lėja Chaikina, atvykdama į Žemaitijos miestą Sedą, gyveno Kryme Bachčisarajuje⁶⁴⁰, tais

pačiais metais į Panevėžį atvykusi Liuba Bliumberg prieš tai dirbo Vitebske. Lenkė Česlava Maltanska atvyko iš Vakarų Sibiro Omsko (74 pav.)⁶⁴¹.

Dešimt moterų ėjo vaistinių vedėjų pareigas, jos vadovavo mažų miestelių ir kaimo vaistinėms (33 lentelė).

Gubernijos ir apskričių centrų vaistinių savininkai galėjo pasamdyti vaistinės vedėją vyrą, tačiau provincijos miestelyje rasti farmacininką buvo nelengva ir šių vaistinių savininkai mielai priimdavo į darbą ir moteris. Pavyzdžiui, Raseinių apskrities Skaudvilės *normalinei* vaistinei negalėjo vadovauti jos nuomininkas provizoriaus padėjėjas Aronas Palunskis. 1913 m. jis gavo laikiną leidimą vieną mėnesį, kol bus surastas provizorius, vadovauti vaistinei⁶⁴². Paieškos sekėsi sun-

⁶³⁸ 1916 balandžio 22 d. išduoto originalo nuorašas. Kaunas. Vaistininko padėjėjos Etos Rakuizos farmacinės veiklos sąrašas (Konduitnij spisok). F. I-474, ap. 3, b. 843, l. 9-10.

⁶³⁹ KAA. F. I-474, ap. 3, b. 738, l. 5.

⁶⁴⁰ Vaistininko padėjėjos Chajos Lėjos Chaikinos farmacinės veiklos sąrašas (Konduitnij spisok). KAA. F. I-474, ap. 3, b. 1849, l. 457.

⁶⁴¹ KAA. F. I-474, ap. 3, b. 790, l. 12.

⁶⁴² 1913 lapkričio 19 d. Skaudvilė. Laikinai einančio Skaudvilės vaistinės vedėjo pareigas Arono Palunskio prašymas Kauno gubernijos valdybos Gydytojų skyriui. KAA. F. I-474, ap. 3, b. 401, l. 1.

33 lentelė. Kauno gubernijos vaistinių vedėjos, jų išsilavinimas, tautybės

Vardas, pavardė, gimimo metai	Mokslo baigimo pažymėjimas, jo išdavimo data, universitetas	Kur ir kada dirbo vaistinės vedėja	Tautybė, tikėjimas
Ana Medem, gimė Rygoje 1871 m.	Provizoriaus padėjėja, 1896 m., Kazanė	1896–1897 m. Šiaulių aps. Gruzdžių kaimo vaistinė	
Elžbieta Avižonytė, gimė 1886 m.	Provizoriaus padėjėja, 1908 m., Odesa; provizorė, 1918 m., Maskva	1909–1912 m., 1913–1915 m. Raseinių aps. Vaškų kaimo vaistinė	Lietuvė, katalikė
Berta Paulina Zolt, gimė 1874 m.	Provizoriaus padėjėja, 1904 m. Dorpatas (Tartu); provizorė, 1909 m., Dorpatas (Tartu)	1911–1915 m. Telšių aps. Skuodo vaistinė	Liuteronė, kilusi iš Kuršo gubernijos
Keilė Pekarskaja		1912–? Kauno priemiesčio Viliampolės vaistinė	Žydė, judėjų
Reiza Abramovič	Provizorė, 1912 m., Charkovas	1913–1914 m. Panevėžio aps. Žeimelio kaimo vaistinė	Žydė, judėjų
Gitel Lėja Linkovska	Provizorė, Charkovas	1913–1915 m. Raseinių aps. Skaudvilės vaistinė	Žydė, judėjų
Ženia Liberman	Provizorė	1915 m. Raseinių aps. Skaudvilės vaistinė	
Chaja Lėja Chaikina		1914–1915 m. Telšių aps. Sedos vaistinė	Žydė, judėjų
Zelda Ošerovič	Provizoriaus padėjėja, 1913 m., Odesa	1914–1915 m. Zarasų aps. Dūkšto vaistinė	Žydė, judėjų
Berta Epštein	Provizoriaus padėjėja	1914–1920 m. Raseinių aps. Viduklės vaistinė	Žydė, judėjų

kiai Kauno gubernijos valdybos Gydyto skyrius nuomininką įspėjo, kad neradus reikalaujamą išsilavinimą turinčio vedėjo, vaistinė bus uždaryta. Tų metų pabaigoje A. Palunskis pasamdė provizorę Gitel Lėją Linkovską. 1915 m. vasario mėn. G. L. Linkovska išvyko ir netrukus Kauno gubernijos valdybos Gydyto skyrius įpareigojo Raseinių apskrities Policijos valdybą uždaryti Skaudvilės vaistinę⁶⁴³. Netrukus, kovo 8 d., savininkas pasamdė kitą provizorę iš Telšių Ženią Samuilovną Liberman⁶⁴⁴.

Prasidėjus karui žydų tautybės asmenys buvo apkaltinti kolaboravimu su vokiečiais. Jiems įsakyta evakuotis iš nurodytų gubernijų. 1915 m. vasarą Kauno gubernijos žydai, palikę savo turtą, skubiai traukėsi į Rusijos gilumą. 1915 m.

⁶⁴³1913 gruodžio 5 d. Skaudvilė. Nuomininko ir laikinai einančio Skaudvilės vaistinės vedėjo pareigas provizoriaus padėjėjo Arono Palunskio raportas Kauno gubernijos valdybos Gydyto skyriui. KAA. F. I-474, ap. 3, b. 401, l. 4.

⁶⁴⁴1915 kovo 8 d. Skaudvilė. Skaudvilės vaistinės vedėjos Ženos Liberman raportas Kauno gubernijos valdybos Gydyto skyriui. KAA. F. I-474, ap. 3, b. 394, l. 1.

farmacininkė L. Bliumberg apsistojo Vitebsko⁶⁴⁵, K. Pekarskaja – Tambovo⁶⁴⁶, R. Abramovič – Estijos gubernijoje⁶⁴⁷. Pasitraukusios farmacininkės prašė Gydy-
mo skyriaus kuo skubiau atsiųsti joms mokslo baigimo dokumentus, kad galėtų
įsidarbinti naujoje vietoje. Pavyzdžiui, 1915 m. gegužės 10 d. iš Lietuvos į Sankt
Peterburgą pasitraukė vos prieš metus Varšuvos universitete provizoriaus padėję-
jo egzaminus išlaikiusi E. Rakuiza. Tą patį mėnesį Panevėžio gydytojas Rakuiza
išsiuntė telegramą Kauno gubernijos valdybos Gydymo skyriui prašydamas kuo
skubiau į Sankt Peterburgą išsiųsti farmacininkės dokumentus ir pridūrė, kad ji
skursta, t. y. liko *be duonos (Ostalas bez chleba)*⁶⁴⁸. Laikinais įdarbintos farmacinin-
kės, negavusios dokumentų, buvo atleidžiamos. L. Bliumberg, 1915 m. evakuota
iš Panevėžio į Vitebsko guberniją, laikinai įsidarbino vieno miestelio vaistinės
vedėja. Nesulaukusi iš Kauno gubernijos dokumentų ji buvo atleista⁶⁴⁹.

Karo grėsmės akivaizdoje į Rusijos gilumą traukėsi ir farmacininkės lietuvės,
kurios sudarė negausią prieškario farmacininkių dalį. Jų karjeros kelias buvo su-
sijęs su tautiniu lietuvių judėjimu.

4.5. Lietuvių tautinio judėjimo dalyvių gretose

Požiūris į profesinę, visuomeninę, politinę moterų veiklą keitėsi tautinio
atgimimo metais. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje lietuviai vyrai, kovodami
už nacionalinio identiteto išsaugojimą, ieškojo sąjungininkių, rėmėjų ir skatino
moteris kartu dalyvauti šioje veikloje ir siekti bendrų tikslų. Aktyvios lietuvės
norėjo tapti lygiavertėmis partnerėmis ir prisidėti prie gimtosios kalbos, kultūros,
tautinių idėjų sklaidos. Lietuvių inteligentija vis dažniau viešai diskutavo apie
būtinybę keisti požiūrį į socialinį moterų vaidmenį ir ragino jas pačias keistis.
XIX a. pabaigoje gydytojas, aušrininkas Jonas Šliūpas (1861–1944) viešai kriti-
kavo nelygiateisiškumą, kalbėjo apie švietimą ir pačių moterų bei visuomenės
požiūrį į jų išsilavinimą: „dukterys turtingųjų tėvų nemįsliją nieko mokinties, kas
reikalui atėjus galėtų joms suteikti duoną... O merga... laukia vyro ir neišmo-
ko jausti, kad tai yra paniekinama“⁶⁵⁰. Didžioji dalis valstiečių šeimų neskatino
dukry mokyti, net priešingai – manė, kad tai žalinga. Teigė, kad mergina turi
sėkmingai ištekėti ir rūpintis ūkiu. Panašiai apie šią socialinę problemą 1899 m.
rašoma ir rusų farmacijos spaudoje: „Vyrauja nuomonė, kad mergaitės nori tik
ištekėti. Gimnazijose jų parengimas žemo lygio. Carinės Rusijos požiūris į mer-

⁶⁴⁵1915 birželio 14 d. Vitebsko gubernija Liubos Bliumberg laiškas Kauno gubernijos valdybos Gydy-
mo skyriui. KAA. F. I-474, ap. 3, b. 278, l. 11.

⁶⁴⁶1915 liepos 11 d. Tambovas. Tambovo gubernijos valdybos Gydy-
mo skyriaus prašymas Kauno gubernijos valdybos Gydy-
mo skyriui dėl Pekarskajos dokumentų persiuntimo. KAA. F. I-474, ap. 3, b. 433, l. 6.

⁶⁴⁷1915 gruodžio 5 d. Revel, Estlandijos gubernija. Estlandijos gubernijos valdybos Gydy-
mo skyriaus pra-
šymas Kauno gubernijos valdybos Gydy-
mo skyriui išduoti Reizos Abramovič dokumentus. KAA. F. I-474,
ap. 3, b. 265, l. 1.

⁶⁴⁸1915 gegužės 21 d. Panevėžys. Gydytojo Rakuizos telegrama Kauno gubernijos valdybos Gydy-
mo sky-
riui. KAA. F. I-474, ap. 3, b. 843, l. 6.

⁶⁴⁹1915 birželio 14 d. Vitebsko gubernija. Liubos Bliumberg laiškas Kauno gubernijos valdybos Gydy-
mo skyriui. KAA. F. I-474, ap. 3, b. 278, l. 11.

⁶⁵⁰Marcinkevičienė Dalia. *Vedusiųjų visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje – XX amžiaus
pradžioje*. Vilnius: Vaga, 1999, p. 90–91.

ginų mokslą skeptiškas“⁶⁵¹. 1911–1915 m. Lietuvių Dorpatu (Tartu) studentų draugijos susirinkimuose skaityti referatai apie ekonomiką, kultūrą, studentų veiklą. Vieno iš jų tema – „Moterų padėtis Lietuvoje“⁶⁵².

Taigi visuomenei pradėjus atviriau diskutuoti, pamažu skleidėsi netradicinis, novatoriškas požiūris į moterų socialinės padėties kaitą. Pačios moterys aktyviau siekė permainų, užsiėmė visuomenine veikla, organizavo slaptas tautines mokyklas, vėliau rūpinosi oficialių mokyklų steigimu, šelpė ir lavino neturtingų šeimų vaikus, platino draudžiamą spaudą, dalyvavo leidyboje, meno, kultūros ir net politinėje veikloje. Taip pat ragino kitas moteris įsitraukti į tautinį judėjimą. Tokios įvairiapusiškai aktyvios, aiškiai reiškiančios savo politines ir tautines nuostatas, skatinančios moteris vienytis bendram darbui, lietuviškos moters portretą atspindi farmacininkė Elžbieta Avižonytė-Jasiukaitienė (1886–1971).

Ji – įžymaus Lietuvos gydytojo, medicinos mokslų daktaro, profesoriaus, Kauno universiteto Medicinos fakulteto dekanas (1922–1923), vėliau (1925–1926) universiteto rektoriaus Petro Avižonio sesuo (75 pav.).

Jų tėvai Jonas ir Salomėja Avižoniai išaugino tris sūnus, penkias dukras ir stengėsi išleisti vaikus į mokslus. Iš mergaičių tik Elžbieta įgijo aukštąjį išsilavinimą. Baigusi pradžios mokyklą Pasvalyje 1900 m. įstojo į Mintaujos (dabar – Jelgava) mergaičių gimnazijos II klasę ir 1905 m. ją baigė. Nebuvo galimybės toliau mokytis, todėl pradėjo dirbti Vieکشnuose Vincento Aleksandravičiaus vaistinėje mokytoja. Apie tą laikotarpį E. Avižonytė-Jasiukaitienė rašė „Asistento darbą pradėdavau aštuntą valandą ryto ir dirbdavau iki 10 val. vakaro, be to, naktį budėdavau. Atlyginimas už darbą buvo penki rubliai mėnesiui ir gaudavau butą bei maistą. Ten išdirbau apie du metus“⁶⁵³. Kai Elžbietos brolis Petras, grįžęs iš kariuomenės, pradėjo dirbti Žagarėje, ten persikėlė ir sesuo. E. Avižonytė įsidarbino Liudviko Karlštremo vaistinėje, kurią šis nuomojo iš grafo G. Naryškino. Kaip ir brolis Petras, Elžbieta buvo socialdemokratiškos pažiūros. Savo atsiminimuose E. Avižonytė-Jasiukaitienė rašo: „Dar dirbant Vieکشnuose, susitikdavau su pažįstamais studentais iš kurių gaudavau įvairios pažangios literatūros. Vaisti-

75 pav. Farmacininkė
Elžbieta Avižonytė-Jasiukaitienė.
Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos
istorijos muziejaus fondų

⁶⁵¹Gudienė Vilma. Kobiety farmaceutki w guberni Kowienskiej. *Farmacja Polska*, 2001, t. 57, nr. 24, s. 1116.

⁶⁵²Tyla Antanas. *Lietuviai ir Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802–1918 metais*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013, p. 70.

⁶⁵³1957, Telšiai. E. Jasiukaitienės atsiminimai: rankraštis. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai. F. Lietuvos farmacijos istorija, b. Farmacininkų atsiminimai, l. 72.

nės savininkas griežtai drausdavo bet kokią draugystę su vadinamais „cicilikais“, todėl knygutes ir laikraščius skaitydavau slapta nuo jo. Žagarės vaistinėje dirbant, nuo brolio Petro Avižonio, kuris priklausė socialdemokratų partijai, gaudavau taip pat įvairių knygelių. Karlštreimas kartą mane įskundė policijos viršininkui „nadzerateliui“, kad laikau ir skaitau „cicilikų“ knygas. Bet geri žmonės man laiku pranešė apie ruošiamą kratą ir aš suspėjau jas paslėpti. Norint užsidirbti duonos kąsnį ir pasiekti aukštesnio mokslo dalyvauti bet kokioje organizacijoje buvo tiesiog neįmanoma“⁶⁵⁴.

1905 m. vyresnis Elžbietos brolis Juozas įstojo į Novorosijsko (Odesos) universiteto Istorijos filosofijos fakultetą⁶⁵⁵. Elžbieta atvyko pas brolių ir 1908 m. Novorosijsko (Odesos) universitete išlaikė vaistininko padėjėjo egzaminus⁶⁵⁶. Gavusi pažymėjimą ji metus dirbo Odesoje lietuvių prov. Adomo Labudzinsko vaistinėje. Grįžusi į tėvynę 1909–1912 m. nuomojo Panevėžio apskrities Konstantinovo (Vaškų) kaimo vaistinę ir dirbo joje vedėja⁶⁵⁷. 1912 m. E. Avižonytė persikėlė arčiau tėvų ir pusę metų dirbo provizoriaus padėjėja Panevėžio apskrities Pasvalio Jono Rimkūno vaistinėje, tais pačiais metais išvyko į Rusiją. Dirbo Rostove prie Dono, vėliau, 1913 m., Primorsko Achtersko stoties vaistinėje. 1913 m. grįžo į Vaškus, nuomojo vaistinę ir iki karo čia dirbo vaistinės vedėja⁶⁵⁸.

Vienos žymiausių lietuvių visuomenininkės Felicijos Bortkevičienės leistame liberaliame laikraštyje „Lietuvos žinios“ 1913 m. pabaigoje nuskambėjo sveikinimai E. Avižonytei. Pirmiausia – vaistinė *perėjo* į lietuvių rankas, antra, ji pirmoji *savarankiškai dirbanti* lietuvių farmacininkė. „Linkime kuo geriausios kloties ir patraukimo savo pėdomis eiti ir kitas Lietuvos merginas“ skelbia žinutė⁶⁵⁹. E. Avižonytė dar prieš dvejus metus tame pačiame laikraštyje agitavo koleges *drauges-farmaceutes* jungtis prie farmacininkų tautinių kuopelių. „Neatsilikime nuo draugų! Eikime sykiu, kad ir mūsų darbo vaisiai tėvynę keltų ir šviestų! Parodykime, kad nors vėlai pabudome, bet ne mažiau už vyrus rūpinamės savo tėvynei būti naudingos“⁶⁶⁰.

Jauna, energinga 23 metų provizoriaus padėjėja E. Avižonytė 1909 m. Vaškuose Elenos Giedraitienės vaistinėje, kurioje dirbo vedėja, įsteigė slaptą, nelegalią kaimo mokyklėlę. Apie veiklos ištakas savo atsiminimuose ji rašo, kad tik pradėjus dirbti į vaistinę užsuko *nedrąsus, apiplyšusiais rūbeliais kuprotas berniukas*, kuris vėliau tapo pirmuoju mokiniu. Vaistinės savininkė lietuvių, provizoriaus našlė pritarė šiai slaptai veiklai. Įdomu, kad nelegaliai mokyklėlei gyvuoti padėjo ir Vaškų *uriadniko* žmona. Nuslėpti, kad vaistinėje mokomi vaikai, buvo neįmanoma. Todėl moterys sakydavo, kad jie mokomi siuvinėti ir megzti, nes privačiai mokyti rankdarbių buvo leidžiama. Mokytoja atsimena, kad žandarui atvykus į Vaškus, *uriadniko* žmona atskubėdavo į vaistinę ir apie tai pranešdavo sutartu ženklu. Knygos buvo paslėpiamos, o vaikai pradėdavo megzti ir siuvinėti.

⁶⁵⁴1957, Telšiai. E. Jasiukaitienės atsiminimai: rankraštis. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai. F. Lietuvos farmacijos istorija, b. Farmacininkų atsiminimai, l. 72.

⁶⁵⁵Puzinas Jonas. *Profesorius medicinos daktaras Petras Avižonis*. Čikaga: Lithuanian Library Press, 1979, p. 21.

⁶⁵⁶LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 71, l. 6–7.

⁶⁵⁷Vaistininko mokinių ir farmacininkų registracijos kortelė. KAA. F. I-474, ap. 3, b. 663, l. 1.

⁶⁵⁸LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 71, l. 6–7.

⁶⁵⁹B. Mokslas ir mokyklos. *Lietuvos žinios*, 1913, lapkričio 5 (18), nr. 131, p. 3.

⁶⁶⁰Avižonytė Elžbieta. Moters balsas. *Lietuvos žinios*, 1911, vasario 5 (18), nr. 15, p. 2.

Mokykla slaptai veikė iki 1912 m.⁶⁶¹. Per trejus metus čia mokėsi apie 400 mokinių, pamokos vyko dviem pamainomis. 1912 m. E. Avižonytė parengė oficialios mokyklos steigimo prašymą, surinko gyventojų parašus ir dokumentą išsiuntė valdžios institucijoms į Vilnių. Tų pačių metų rudenį buvo gautas leidimas atidaryti mokyklą. E. Avižonytė ne tik dirbo vaistinėje, mokė vaikus, bet ir platino lietuvišką literatūrą, organizavo mėgėjų vaidinimus. Atsiminimuose, rašytuose sovietmečiu, E. Avižonytė pabrėžė savo kaip revoliucionierės veiklą ir pažintį bei bendradarbiavimą su įžymiu politikos veikėju, vėliau tapusiu Lietuvos komunistų partijos lyderiu Vincu Mickevičiumi-Kapsuku (1880–1935). Jo įkurtos Lietuvių socialdemokratų darbininkų partijos narys buvo Elžbietos brolis Petras Avižonis. V. Mickevičius lankėsi Vaškuose, dalyvavo E. Avižonytės pamokose.

E. Avižonytė nuo 1912 m. birželio 27 d. buvo Lietuvių mokslo draugijos narė⁶⁶², jos brolis Petras draugijai priklausė nuo pirmųjų jos veiklos metų – 1907 m.

1915 m. vasario 28 d. E. Avižonytė gavo leidimą steigti vaistinę Panevėžio apskrityje Daujėnuose⁶⁶³. Tačiau prasidėjus karui ji pasitraukė į Rusiją, 1916–1918 m. gyveno Maskvoje, dirbo Pirogovo ligoninės vaistinėje (vedėjas prov. Petras Vidmantas) ir lankė farmacijos magistro P. Raudonikio privačius farmacijos kursus⁶⁶⁴. Sėkmingai išlaikiusi egzaminus 1918 m. Maskvos universitete jai išduotas provizoriaus diplomas.

E. Avižonytė dalyvavo ne tik tautinėje patriotinėje, bet ir profesinėje visuomeninėje veikloje. Ji finansiškai rėmė profesinio leidinio „Farmaceutų reikalai“ leidybą, o 1918 m. sausio 7 d. Maskvoje vykusiame Lietuvių farmaceutų sąjungos suvažiavime buvo išrinkta kandidatė į sąjungos valdybą. Į šios profesinės organizacijos revizijos komisijos narius išrinkta ir farmacininkė M. Milčinskaitė⁶⁶⁵, apie kurios asmenybę ir veiklą žinių nerasta.

Dalies lietuvių moterų farmacininkių visuomeninė veikla neatskleista. Tik iš A. Mačiaus rankraščio užuominos žinome, kad gabi, jauna prozininkė Marija Šveikauskaitė-Klevinskienė (1893–1934) buvo farmacininkė. Ji aktyvi tautinio atgimimo dalyvė, laikraščių „Viltis“⁶⁶⁶, „Aušrinė“, „Vaivorykštė“ bendradarbė ir Vilniaus lietuvių jaunimo leidinio „Sniegams tirpstant“ (1913 m.) bendraautorė. M. Šveikauskaitės bendraamžis bičiulis, poetas, dramaturgas, avangardistas Kazys Binkis (1893–1942), būdamas dvidešimties, subūrė lietuvių autorių grupelę, kuri minėtame almanache „Sniegams tirpstant“ publikavo poezijos ir prozos kūrinius. „Pušaitės“ slapyvardžiu kelis savo darbus šiame almanache publikavo ir M. Šveikauskaitė⁶⁶⁷.

⁶⁶¹Avižonytė–Jasiukaitienė Elžbieta. Tai buvo Vaškuose. *Tarybinis mokytojas*, 1959, nr. 59 (372), p. 3.

⁶⁶²Puzinas Jonas. *Profesorius medicinos daktaras Petras Avižonis*. Čikaga: Lithuanian Library Press 1979, p. 21.

⁶⁶³1915 vasario 28 d. Kauno gubernijos valdybos Gydytojų skyriaus protokolas. KAA. F. I- 474, ap. 5, b. 37, l. 5.

⁶⁶⁴LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 71, p. 6.

⁶⁶⁵*Farmaceutų reikalai*, 1918, nr. 1, p. 7.

⁶⁶⁶Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistinininkų biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, p. 360.

⁶⁶⁷*Sniegams tirpstant*. Vilnius: Vilniaus lietuvių jaunomenė, 1913.

Taigi prieš Pirmąjį pasaulinį karą žinomos tik kelios lietuvės, įgijusios farmacijos išsilavinimą. E. Avižonytės veikla atspindi to meto lietuvės inteligentės idealą. Ji labiau nei asmenine gerove rūpinosi tautos interesais – jaunuomenės lavinimu, lietuviybės sklaida, socialdemokratinėse idėjų propagavimu, kovojo už žmogaus teises ir skatino kitas moteris pasitikėti savimi ir kurti kitokią ateitį.

4.6. Farmacininkės ir farmacijos studentės nepriklausomoje Lietuvoje

Nepriklausomos Lietuvos pilietės turėjo rinkimų teises, neliko apribojimų siekiančioms išsilavinimo, buvo steigiamos mergaičių gimnazijos, įteisintos lygios galimybės studijuoti. Jaunai valstybei, kuriančiai nacionalinę sveikatos priežiūros sistemą, trūko gydytojų, odontologų, farmacininkų, slaugytojų. Buvo sugriautos ir sudegintos ligoninės, vaistinės, karo išblaškyti medicinos specialistai. Todėl moterų pagalba buvo labai svarbi.

1922 m. Lietuvoje registruota 248 provizoriai, iš jų – 11 moterų (7 žydaitės ir 4 lietuvės) ir 366 provizorių padėjėjų, iš jų – 57 moterys (30 žydų tautybės, 25 lietuvės, 2 lenkės)⁶⁶⁸. Taigi tais metais Lietuvos vaistinėse dirbo 11 proc. moterų farmacininkių: 4,4 proc. provizorių ir 15,6 proc. padėjėjų. Kiek moterų užsiėmė mokinių praktika, nežinoma. Latvijoje 1924 m. vaistinėse ir farmacijos įmonėse dirbo ketvirtadalis (24 proc.) moterų farmacininkių ir vaistininko mokinių⁶⁶⁹.

Lietuvoje 1919 m. išduoti pirmieji provizorių padėjėjų, o 1925 m. aukštojo mokslo absolventams – chemikų vaistininkų diplomai. Moterys noriai rinkosi farmacijos profesiją ir jų skaičius bei dalis tarp visų farmacininkų didėjo. 1938 m. farmacininkės sudarė 23 proc., iš jų provizorės ir chemikės vaistininės – 16 proc., o provizoriaus padėjėjos – 28 proc.

Taip pat vis dažniau moterims buvo patikima eiti vaistinės vedėjo pareigas. 1922 m. 1,7 proc., o 1938 m. – 6 proc. vaistinių vadovavo moterys (34 lentelė). Per 16 metų, 1922–1938 m., 68 moterys dirbo vaistinių vedėjomis. Iš jų 41 buvo provizoriaus padėjėja, 25 turėjo aukštąją farmacijos išsilavinimą. 40 vaistinių vedėjų buvo žydų tautybės moterys. Provizoriaus padėjėjos vadovavo kaimo vaistinėms, bet dalis vedėjų provizorių ir chemikų vaistininkių taip pat dirbo kaime. Tik 21 moteris (iš 68) ėjo vadinamąsias *normalinės* vaistinės vedėjo pareigas. Jos dirbo apskričių centruose, kelios – laikinojoje sostinėje Kaune. Nė viena moteris nebuvo paskirta savivaldybės vaistinės vedėja. 1922–1938 m. 10 moterų ėjo vedėjų pareigas Ukmergės apskrityje, o 1938 m. iš penkių Ukmergės vaistinių viena priklausė chemikei vaistininkei Gitai Šelkanaitei-Efrosienei ir dar trys chemikės vaistininės (viena iš jų lietuvė) dirbo Ukmergės vaistinių vedėjomis.

Kelios moterys vadovavo Kauno vaistinėms. 1929 m. Šančių Gurvičiaus vaistinei vadovavo provizorė Jeta Roza Rumšiškaitė⁶⁷⁰, 1932–1934 m. Joselio Ša-

⁶⁶⁸Lietuvos farmacijos prekybos įstaigų ir farmacininkų sąrašas. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1922, p. 37–43.

⁶⁶⁹Žinios iš svetur. Latvija. Farmacijos žinios, 1925, nr. 1, p. 10.

⁶⁷⁰Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos personalo ir įstaigų sąrašo 1928–1929 metų leidinio papildymas, Kaunas: Sveikatos departamentas, 1929, p. 5.

34 lentelė. Vaistinių, farmacininkų, moterų farmacininkų bei vaistinių savininkų ir vedėjų skaičius Lietuvoje, 1922–1938 m.

Metai	Vais- tinių skai- čius	Farmacijos specia- listų skaičius		Moterų farmacinin- kių skaičius		Moterų vaistinių savininkų skaičius			Moterų vaistinių vedėjų skaičius	
		Provi- zorai, chemikai vaistinin- kai	Vaisti- ninko padėjėjai	Provi- zorės, chemikės vaistinin- kės	Vaisti- ninko padėjėjos	Provi- zorės, chemikės vaisti- ninkės	Vaisti- ninko padėjėjos	Nefar- maci- ninkės	Provi- zorės, chemikės vaisti- ninkės	Vaisti- ninko padėjėjos
1922	239	248	366	11	57	2	5	12	3	1
1926	272	281	432	24	75	3	5	11	2	3
1938	328	292	438	47	122	5	12	30	11	9

baševičiaus vaistinei, veikusiai Vilniaus gatvėje Nr. 20 – provizorė Cipa Sara Chirginaitė-Sesickienė⁶⁷¹, 1937–1938 m. priemiesčio Vilijampolės Arono Vulfo-Pineso vaistinei – chemikė vaistininė Pešė Sadovaitė⁶⁷². 1934 m. Kaune veikė 26 vaistinės, tik vienos vedėja buvo moteris. 1938 m. apskričių centruose vienai iš Raseinių, Šakių, Telšių vaistinių ir trims Ukmergės vaistinėms vadovavo moterys⁶⁷³. Vadovauti miesto vaistinei dažniausiai buvo samdomos brandžios 37–47 metų, didesnę profesinę patirtį turinčios farmacininkės. Provincijos vaistinėse vedėjo pareigos buvo patikimos ir jaunesnėms moterims. Musninkų vaistinės vedėja provizoriaus padėjėja Liuba Gurvičiūtė (gimusi 1911 m.) buvo 25, Raudonų vaistinės provizoriaus padėjėja Emilija Prapiestytė – 26 metų. 15 farmacininkų turėjo savo nuosavas vaistines ir dirbo jose vedėjomis, trys vadovavo jų vyrams priklausiusioms vaistinėms. Pavyzdžiui, provizorė Vanda Geldnerytė (1898–1968) po tėvo mirties paveldėjo jų šeimai nuo XIX a. pradžios priklausiusią vaistinę Telšiuose.

Tarptautinės aukštąjį mokslą baigusių moterų federacijos ataskaitoje nurodyta, kad 1929–1930 m. Lietuvoje moterų studentų nuošimtis buvo didesnis nei tokiose Vakarų Europos šalyse kaip Vokietija, Anglija, Belgija, Prancūzija, Olandija, Danija, bet mažesnis nei Suomijoje, Estijoje, Airijoje (35 lentelė). Taip pat pažymėta, kad 1929–1930 m. Lietuvoje moterų profesorių nebuvo⁶⁷⁴, tačiau 1930 m. į profesoriaus pareigas paskirta pirmoji moteris gydytoja pediatrė, Berno universiteto 1911 m. absolventė Vanda Tumėnienė (1880–1976)⁶⁷⁵. Farmacijos skyriuje asistente dirbo Elena Purtokienė.

1932 m. VDU studijavo 4 353 studentai, iš jų 27,2 proc. (1 184) moterų, tais metais išduoti 224 diplomai, 23,7 proc. (53) – moterims. 1937 m. išduoti 293

⁶⁷¹Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos personalo ir istaigų sąrašas. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1932, p. 22.

⁶⁷²Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos įstaigų ir personalo sąrašas. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1937, p. 102.

⁶⁷³Ten pat, 1938, p. 103–117.

⁶⁷⁴Jurėnienė Virginija. Lietuvos moterų taryba ir jos veikla valstybėje XX a. 3–4 dešimtmečiuose. Parlamento studijos, 2005, nr. 4. [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr4/4_politika_Jureniene.htm>.

⁶⁷⁵Lignugarienė Asta. Moterų gydytojų, 1922–1940 m. dirbusių Lietuvos (Vytauto Didžiojo) universitete, karjera, mokslinė ir visuomeninė veikla. Iš *Kauno istorijos metraštis*, 2014, t. 14, p. 95–96.

35 lentelė. Moterų studentų ir dėstytojų nuošimtis pasaulio universitetuose, 1929–1930 m.
Lentelė iš Virginijos Jurėnienės straipsnio „Lietuvos moterų taryba ir jos veikla valstybėje XX a. 3–4 dešimtmečiuose“

Šalis	Moterys studentės, proc.	Moterys profesorės, proc.	Moterys lektorės, proc.
Estija	33,1	–	1,09
Suomija	34,82	1,15	5,86
Prancūzija	21,34	0,63	11,21
Vokietija	16,66	0,31	1,76
Anglija	26,95	1,54	15,86
Olandija	17,57	1,22	5,05
Italija	13,21	0,73	3,5
Latvija	26,64	–	12,4
Lietuva	28,17	–	1,96

VDU diplomai, 20,1 proc. (59) moterims, iš jų 22 odontologėms. Tais metais vyrų odontologų absolventų nebuvo⁶⁷⁶.

Iki 1939 m. kovo mėn. VDU Medicinos fakultetą baigė 1 000 studentų. Išduota 534 gydytojų (iš jų 24,5 proc. moterims), odontologų 334 (95,5 proc. moterims), chemikų vaistininkų 115 (42,6 proc. moterims) diplomų⁶⁷⁷.

Medicinos srities studijos buvo vienos populiariausių Lietuvos universitete. 1927 m. čia studijavo – 18,6 proc., o 1931 m. – 20,6 proc. visų VDU studentų⁶⁷⁸. Didžiausias moterų nuošimtis, apie 80–90 proc. buvo Odontologijos skyriuje, antras pagal populiarumą buvo Farmacijos skyrius, jame studijavo per 50 proc. moterų (36 lentelė).

Tarp Lietuvos moterų farmacijos studijos buvo populiareesnės nei, pavyzdžiui, Vokietijoje. 1930 m. Vokietijoje studentės moterys sudarė 16,66 proc., o farmacijos studentės – 25 proc. (1930 m. Vokietijos aukštosiose mokyklose farmaciją studijavo 1 045 studentų, iš jų 259 moterys)⁶⁷⁹.

Farmacijos studijos buvo ilgos ir nelengvos, todėl dalis studentų jų nebaigė. Lietuvos universitete (vėliau – VDU) išduoti 158 chemiko vaistininko diplomai, iš jų 72 moterims⁶⁸⁰. Su pirmąja chemikų vaistininkų laida 1925 m. baigė trys moterys⁶⁸¹, vėliau šešerius metus tarp Farmacijos skyriaus diplomantų moterų nebuvo. 1932 m. diplomą išduotas vienai moteriai ir vienam vyrui, 1933 m. – trimis moterims, 1934 m. – aštuonioms. 1936 m. studijuoti farmaciją pradėjo 30 studentų, iš jų 9 vyrai ir 21 moteris (76 pav.)⁶⁸². 1938–1940 m. 39 moterys gavo chemikų vaistininkų diplomus.

⁶⁷⁶Baigusią aukštąjį mokslą moterų sąjungos metinis susirinkimas. *Moteris ir pasaulis*, 1938, nr. 4, p. 14.

⁶⁷⁷Kronika. V. D. Un-to Medicinos fakultetas iki 1939 m. kovo 1 d. jau yra išdavęs 1000 diplomų. *Medicina*, 1939, nr. 3, p. 241.

⁶⁷⁸Kronika. *Medicina*, 1938, nr. 11, p. 952.

⁶⁷⁹Farmacija ir farmaceutai svetur. Vokietija. *Farmacijos žinios*, 1930, nr. 4, p. 23.

⁶⁸⁰*Vilniaus universiteto istorija: 1803–1940*. Vilnius: Mokslo, 1977, p. 249.

⁶⁸¹Universiteto chemikų-vaistininkų laida. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 4, p. 29.

⁶⁸²Žinios iš Vytauto Didžiojo. Universiteto. *Farmacijos žinios*, 1936, nr. 11–12, p. 50.

36 lentelė. Medicinos fakulteto ir jo skyrių studentų skaičius bei studijuojančių moterų nušimtis, 1922–1938 m.

Medicinos fakulteto skyriai	1922 ¹ m.				1929 ² m.				1935 ³ m.				1938 ⁴ m.			
	Iš viso	Moterų	Proc.	Iš viso	Moterų	Proc.	Iš viso	Moterų	Proc.	Iš viso	Moterų	Proc.	Iš viso	Moterų	Proc.	Iš viso
Farmacijos	45	7	15,5	161	101	63	131	68	52	107	70	65,4				
Medicinos	191	84	44	410	91	22	492	126	26	372						
Odontologijos	96	82	85,4	177	162	91	195	187	96	142						
Medicinos fakultetas	378	195	51,6	748	357	48	818	381	47	621						

¹Iš Medicinos fakulteto gyvenimo. I. Medicinos fakulteto darbų apyskaita. 1922–1923 mokslo metai. Medicina, 1923, nr. 5, p. 243.

²Lietuvos universitete Medicinos fakultete rudens semestre įsiregistruusiųjų skaičius. Farmacijos žinios, 1930, nr. 1, p. 21.

³1935 m. rudens semestre įregistruotų studentų lentelė. LCVA. F. 631, ap. 17, b. 123, l. 21.

⁴Kronika. Medicina, 1938, nr. 11, p. 952.

76 pav. Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakulteto Farmacijos skyriaus studentės Elenos Šatinskaitės studento pažymėjimas, Kaunas, 1933 m.
Dokumentas iš Halinos Gelžinienės asmeninio archyvo

Didėjo ir Lietuvoje provizoriaus padėjėjų liudijimus įgijusių moterų gretos (77 pav.).

Pirmaisiais, 1919, metais provizorių padėjėjų kursų klausytojų dauguma buvo vyrai, o praslinkus vos keleriems metams moterų skaičius padidėjo ir vėliau pralenkė vyrų skaičių. 1923 m. iš 17 naujų provizorių padėjėjų – 9 moterys⁶⁸³, o 1929–1932 m. iš 29-ių padėjėjų 16 moterų (12 – žydaičių)⁶⁸⁴.

Taigi nepriklausomoje Lietuvoje provizoriaus padėjėjomis daugiausia dirbo lietuvės ir žydų tautybės moterys, mokslo baigimo pažymėjimus prieš karą įgijusios carinėje Rusijoje ir vėliau nepriklausomoje Lietuvoje. 1922 m. 52,6 proc. provizorių padėjėjų moterų buvo žydaitės, daugiausia iš jų egzaminus išlaikiusių Charkovo, Saratovo universitetuose (37 lentelė). 1938 m. – žydaitės sudarė 48,4 proc. visų padėjėjų moterų ir dauguma iš jų (60,7 proc.) mokslus baigė Kaune (38 lentelė). Lietuvių provizorių padėjėjų nuošimtis padidėjo nuo 38,6 proc. 1922 m. iki 47,5 proc. 1938 m. Kitaip nei žydaitės, prieš karą lietuvės egzaminus laikė Maskvos universitete, o 1938 m. 74 proc. lietuvių provizoriaus padėjėjų buvo išlaikiusios egzaminus Kaune. Lietuvės vis drąsiau siekė įgyti provizoriaus padėjėjo laipsnį. Tačiau tarp aukštąjį farmacijos išsilavinimą turinčių moterų didesnę dalį sudarė žydaitės. 1922 m. Lietuvos vaistinėse dirbo keturios provizorės lietuvės, trys – baigusios studijas Maskvos ir viena Strasbūro universitete ir septynios žydaitės, trys baigusios Charkovo, dvi Maskvos ir kitus universitetus. 1938 m. lietuvės sudarė 36,2 proc. aukštąjį farmacijos išsilavinimą turinčių moterų.

⁶⁸³Medicina, 1923, nr. 12, p. 740.

⁶⁸⁴Vytauto Didžiojo universitetas. Antrųjų penkerių veikimo metų (1927. II. 16–1932. IX. 1) apyskaita. Kaunas: Spindulio spaustuvė, 1933, p. 445–446.

77 pav. Trečioji provizorių padėjėjų laida, Kaunas, 1921 m.
Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

37 lentelė. Lietuvoje dirbusių farmacininkų tautybės ir miestas,
 kuriame išduotas diplomas, 1922 m.

Miestas, kuriame išduotas mokslo baigimo pažymėjimas	Provizoriaus padėjėjos			Provizorės	
	Lietuvės	Žydės	Kitų tautybių	Lietuvės	Žydės
Kaunas	4	7	1		
Maskva	6	2	1	3	2
Odesa	1	3			
Charkovas	1	8			3
Dorpatas (Tartu)		1			1
Kijevas	2				
Sankt Peterburgas	2	1			
Saratovas		5			
Kazanė	1	1			
Nežinoma (laikini)	6	1			1
Berlynas				1	
Varšuva	1				
Ryga	1				
Iš viso	25	30	2	4	7
Iš viso farmacininkų	57			11	

38 lentelė. Lietuvoje dirbusių farmacininkų tautybės ir miestas, kuriame išduotas diplomą, 1938 m.

Miestas, kuriame išduotas mokslo baigimo pažymėjimas	Provizoriaus padėjėjos			Provizorės			Iš viso
	Lietuvės	Žydės	Kitų tautybių	Lietuvės	Žydės	Kitų tautybių	
Kaunas	43	42	2	10	17	1	115
Maskva	5			5	2	1	13
Odesa	1	4					5
Charkovas	1	6			7		14
Dorpatas (Tartu)		1			1		2
Kijevas		2	2				4
Sankt Peterburgas	3	2					5
Saratovas		2					2
Kazanė	2		1				3
Tomskas	1						1
Strasbūras					1		1
Berlynas				1			1
Varšuva	1			1			2
Ryga	1						1
Iš viso	58	59	5	17	28	2	169
Iš viso farmacininkų	122			47			169

Didėjantis inteligenčių skaičius, dalyvavimas profesinėje visuomeninėje veikloje, patikėtos pareigos, ekonominis savarankiškumas iliustruoja moterų laisvėjimo vyksmą. Kasmet vaistinių kolektyvus papildydavo vis daugiau moterų. Tarp jų buvo moterų, su pagyrimais išlaikiusių baigiamuosius egzaminus, mokėjusių keletą kalbų, dalyvavusių profesinėje, visuomeninėje, kultūrinėje, švietimo, mokslo ir politinėje veikloje.

Pavyzdžiui, autobiografijoje S. Knabė-Valentinavičienė rašė, kad 1904 m. išlaikė farmacijos magistro egzaminus ir norėjo rengti ir apginti magistro darbą⁶⁸⁵. Ji, Maskvos I miesto vaistinės asistentė, dėl šios priežasties kreipėsi į universiteto rektorių ir ministeriją⁶⁸⁶. S. Knabė-Valentinavičienė rašė: „dirbti prie universiteto, kad galėčiau paruošti disertaciją, manęs kaip po moters tais laikais neleido“⁶⁸⁷. 1903 m. carinės Rusijos valdžia paskelbė, kad ir moterims gali būti suteikiamas farmacijos magistro laipsnis⁶⁸⁸. Kaip anksčiau minėta 1906 m. apgynusi tezes pirmąją farmacijos magistre tapo Olga Gabrielovič. Ji tais pačiais metais kaip ir S. Knabė-Valentinavičienė Maskvos universitete išlaikė farmacijos magistro egzaminus⁶⁸⁹. Gal S. Knabei pritrūko atkaklumo ir laimės, bet užsibrėžto tikslo

⁶⁸⁵Carinėje Rusijoje apgintas magistro darbas nepriklausomoje Lietuvoje prilygo daktaro disertacijai.

⁶⁸⁶LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 2153, l. 3.

⁶⁸⁷1940 gruodžio 30 d. Kaunas. S. Valentinavičienės autobiografija. LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 2153, l. 3.

⁶⁸⁸Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia*. New York: Columbia University Press, 1994, p. 110.

⁶⁸⁹Сидарков А. Возникновение и развитие женского фармацевтического образования в России. *Аптечное дело*, 1957, № 4, с. 59–61.

nepasiekė ir profesinį kelią tęsė ne mokslo, bet praktikos srityje. 1905–1919 m. ji dirbo savivaldybės Morozovo vaikų ligoninės vaistinės vedėja⁶⁹⁰.

1919 m. atvykusi į Lietuvą S. Knabė-Valentinavičienė buvo viena iš aukščiausią išsilavinimą turėjusių ne tik moterų, bet ir vyrų farmacininkų. Farmacijos magistro laipsnį turėjo tik Jonas Šimkus – pirmasis Lietuvos universiteto rektorius – ir Petras Raudonikis – LU profesorius ir farmacijos studijų sistemos kūrėjas. S. Knabė-Valentinavičienė buvo išlaikiusi magistro egzaminus, bet neapgynusi mokslinio darbo. Jos žinių ir patirties vertinimą įrodo tai, kad 1919 m. įkūrus provizorių padėjėjų kursus ji buvo pakviesta dėstyti. Dėl nežinomų priežasčių paskaitas ji skaitė tik vienam srautui ir vėliau akademiniam darbe nedalyvavo.

Vienintelė farmacininkė, tapusi Lietuvos (VDU) universiteto dėstytoja, plėtojusi mokslinę veiklą, buvo Elena Paškovičaitė-Purtokienė. Ji neparengė ir neapgynė disertacijos, tačiau buvo ryški asmenybė farmacijos mokslo istorijoje. Tiesa, tarpukario Lietuvoje buvo apginta tik viena farmacijos disertacija – tai Benedikto Šiaulio 1936 m. parengtas mokslinis darbas „Farmakologiškieji žarnyno raumenų ypatumai“.

Elena Paškovičaitė-Purtokienė gimė 1893 m. Bemainių kaime, Krekenavos valsčiuje, Panevėžio apskrityje. 1909 m. Panevėžyje baigė progimnaziją, vaistinininko mokinio praktiką atliko Smolenske. 1916 m. Saratovo universitete išlaikė provizoriaus padėjėjo egzaminus, 1916–1918 m. dirbo Penzos vaistinėje. 1918 m. grįžusi į Lietuvą, dirbo Telšiuose O. Geldnerio vaistinėje⁶⁹¹. 1920 m. baigė pirmosios medicinos pagalbos sužeistiesiems ir ligoniams kursus ir 1921 m. įstojo į Aukštųjų kursų Farmacijos skyrių, 1922 m. perėjo į tais metais įsteigtą Lietuvos universitetą ir 1925 m. gavo chemiko vaistinininko diplomą su pagyrimu. 1924–1927 m. dirbo Valstybinės technikos chemijos laboratorijoje laborante⁶⁹², o nuo 1927 m. – Lietuvos universitete Farmacijos ir farmakognozijos katedros asistente. E. Purtokienė vedė *farmacijos ir chemijos teisinio analizo ir maisto bei dietinių dalykų analizų metodikos* praktikos darbus (paskaitas skaitė prof. P. Raudonikis)⁶⁹³. „Farmacijos žiniose“ ji publikavo kelis mokslo straipsnius: „Normalūs tirpiniai“⁶⁹⁴, „Vandenilio peroxydas“⁶⁹⁵, „Apie alkaloidų nustatymo metodus“⁶⁹⁶, „Spiritinis jodo tirpalas“⁶⁹⁷.

E. Paškovičaitė-Purtokienė buvo ne vienintelė moteris, baigusi farmacijos mokslus su pagyrimu. Kaune gimusi Elena Gintilaitė-Šeflerienė 1914 m. su pagyrimu baigė provizoriaus studijas Maskvos universitete⁶⁹⁸. Rusų kilmės provizoriaus padėjėja Anastazija Izbianskienė-Lebedichina, nuo 1922 m. gyvenus

⁶⁹⁰LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 2153, l. 3.

⁶⁹¹LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 1455, l. 3–4.

⁶⁹²Paškovičaitė-Purtokienė Elena. *Farmacijos žinios*, 1932, nr. 9–10, p. 12.

⁶⁹³LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 1455, l. 1.

⁶⁹⁴Paškovičaitė Elena. Normalūs tirpiniai. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 1 (31), p. 8–9.

⁶⁹⁵Paškovičaitė Elena. Vandenilio peroxydas. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 3, p. 5–6.

⁶⁹⁶Paškovičaitė-Purtokienė Elena. Apie alkaloidų nustatymo metodus. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 6 (36), p. 13–16.

⁶⁹⁷Farm. Instituto vyr. Asistentė E. Purtokienė. Spiritinis jodo tirpalas. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 10, p. 15.

⁶⁹⁸LCVA. F. 1733, ap. 3, b. 56, l. 1048.

Lietuvoje, 1914 m. su pagyrimu Kazanės universitete išlaikė egzaminus⁶⁹⁹. Provizoriau padėjėja Elena Habdankaitė taip pat su pagyrimu išlaikė egzaminus, be to, mokėjo lietuvių, lenkų, rusų, vokiečių ir prancūzų kalbas⁷⁰⁰. Prancūzų kalbos mokytoja, dviejų vadovėlių – „Pirmoji prancūzų kalbos knyga žemesniosioms gimnazijos klasėms“ (1934) ir „Prancūzų kalbos skaitiniai lietuviams“ (1937) – autorė provizorė Z. Gurska-Žemaitienė mokėjo devynias kalbas: lenkų, rusų, ukrainiečių, lietuvių, prancūzų, vokiečių, lotynų, graikų, hebrajų⁷⁰¹.

Daugėjant farmacininkų, atsivėrė platesnės visuomeninės jų veiklos galimybės. Apie dalyvavimą tautiniame judėjime rašyta anksčiau, atskleidžiant Elžbietos Avižonytės-Jasiukaitienės veiklą.

Nepriklausomoje Lietuvoje moterys dalyvavo profesinių draugijų veikloje.

1922–1938 m. moterų vaistinių savininkų skaičius padidėjo daugiau kaip du kartus. 1922 m. 19 vaistinių (8 proc.) priklausė moterims, o 1938 m. – 47 (14,3 proc.). Dalis jų buvo savininkus jungiančios Lietuvos vaistininkų draugijos narės. Viena iš aktyviausių farmacininkų Telšių vaistinės savininkė V. Geldnerytė-Augustaitienė ir dar devyni savininkai 1929 m. pareiškė norą išstoti iš LVD⁷⁰², o 1936 m. visuotiniame metiniame LVD narių susirinkime V. Geldnerytė-Augustaitienė išrinkta posėdžio vicepirmininke⁷⁰³. Žvelgdami į LVD suvažiavimo dalyvių nuotraukas matome, kad 1926 m. iš gausiai susirinkusiųjų moterų būta per 10 (tikėtina, kad ne vien LVD narės)⁷⁰⁴, 1929 m. kovo 9 d. – moterų nėra⁷⁰⁵, 1933 m. dalyvavo keletas moterų, o 1938 m. iš 44 nuotraukoje esančių suvažiavimo dalyvių – 11 moterų⁷⁰⁶. Aktyviausia šios organizacijos narė buvo V. Geldnerytė-Augustaitienė. Ji rėmė LVD iniciatyvą surinkti farmacijos paveldo kolekciją ir įsteigti Senovės Lietuvos vaistinės muziejų. 1937 m. kuriamam muziejui perdavė turtingą savo tėvo ir senelio palikimą (78 pav.)⁷⁰⁷.

Lietuvos farmaceutų sąjungos gretose taip pat buvo keletas farmacininkų. 1929 m. LFS nario mokesį sumokėjo 34 nariai, tarp jų – trys moterys: Žiezmarų vaistinės provizoriaus padėjėja Elena Habdankaitė, LU asistentė E. Paškovičaitė, Kaune dirbusi provizorė S. Valentinavičienė⁷⁰⁸. Dviem farmacininkėms LFS patikėjo tam tikras pareigas: provizoriaus padėjėja Marytė Vasiliūnaitė 1927 m. išrinkta LFS susirinkimo antrąja sekretore, aktyviausia LFS narė chemikė vaistininkė Elena Paškovičaitė-Purtokienė, 1926–1929 m. išrinkta į LFS valdybą, tapo išdininke (79 pav.)⁷⁰⁹.

1928 m., renkant naują valdybą, LFS nariai išreiškė pasitikėjimą E. Paškovičaitė-Purtokiene. Ji gavo 35 rinkėjų balsus, populiariaumu nusileido tik LFS val-

⁶⁹⁹LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 823, l. 1.

⁷⁰⁰LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 804, l. 27.

⁷⁰¹Zofija Žemaitienė. [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. rugsėjo 12 d.]. Prieiga per internetą: <www.panevezio.muziejus.lt>.

⁷⁰²Iš draugijos gyvenimo. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 5, p. 22.

⁷⁰³Susirinkimo dalyvis. Visuotinis metinis L.V. Dr. susirinkimas. *Farmacijos žinios*, 1936, nr. 5, p. 1.

⁷⁰⁴Nuotrauka: Farmacininkų suvažiavimo Kaune dalyviai, 1926. Lietuvos liaudies buities muziejaus fondai.

⁷⁰⁵Vaistininkų Draugijos suvažiavimas š. m. kovo mėn. 9 d. Kaune. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 2, p. 17.

⁷⁰⁶Lietuvos vaistininkų draugijos suvažiavimo nuotraukos, 1933, 1938. Lietuvos medicinos ir farmacijos muziejaus LVD fondo nuotraukos.

⁷⁰⁷Augustaitienė V. Vaistininkų muziejaus likimas. *Farmacijos žinios*, 1937, nr. 3, p. 24–25.

⁷⁰⁸Pranešimas. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 1, p. 21.

⁷⁰⁹Žinios. Nauja farmacininkų Sąjungos Valdyba. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 3, p. 19.

dybos pirmininkui provizoriui Antanui Pajaujui, gavusiam 37 balsus⁷¹⁰. Po metų E. Paškovičaitė–Purtokienė *griežtai* atsisakė dirbti valdyboje ir savo pareigas perdavė vyrui Adolfui Purtokui⁷¹¹.

Sunku pasakyti, kodėl LFS ne-
atitiko Lietuvos (Vytauto didžiojo)
universiteto farmacijos absolventų
lūkesčių, nes 1931 m. jie įsteigė sa-
varankišką Lietuvos chemikų vaisti-
ninkų draugiją. Iš viso Lietuvoje tuo
metu buvo tik 25 chemikai vaistinin-
kai. Į pirmąją laikinąją valdybą buvo
išrinkta ir viena iš draugijos steigėjų
E. Paškovičaitė–Purtokienė. Ši jaunąją
farmacininkų kartą jungianti draugi-
ja buvo tautiškai mišri organizacija, į
ją įėjo daugiau moterų, daugiau mo-
terų dirbo valdyboje. 1936 m. penkių
narių valdyboje – dvi moterys Zofija
Miknevičiūtė ir Elena Purtokienė, o
trių narių revizijos komisijoje – Va-
lerija Stapulionytė. 1938 m. valdyboje
buvo dvi moterys – tai sekretorė Zo-

78 pav. Provizorė Vanda Geldnerytė–Augus-
taitienė, Telšiai, XX a. III–IV dešimtmečiai.
Chaimo Kaplanskio fotosalonas.
Nuotrauka iš Žemaičių muziejaus *Alka* fondų

79 pav. Lietuvos farmaceutų sąjungos valdyba (iš kairės):
prov. J. Malinauskas, prov. padėjėjas S. Pelaitis, chemikė vaistinininkė E. Paškovičaitė,
prov. P. Bertulis, prov. A. Pajaujis, Kaunas, 1927 m.
Nuotrauka iš žurnalo „Farmacijos žinios“, 1927, nr. 2, p. 12

⁷¹⁰ Lietuvos Farmaceutų Sąjungos metinio visuotinio narių susirinkimo, įvykusio kovo mėn. 3 dieną Kaune, Šaulių Sąjungos salėje Protokolas. *Farmacijos žinios*, 1928, nr. 2, p. 20–21.

⁷¹¹ Lietuvos Farmaceutų Sąjungos metinio visuotinio narių susirinkimo, įvykusio 1929 metų kovo mėn. 3 dieną Lietuvos Universiteto Medicinos Fakulteto bendroje auditorijoje Protokolas. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 3, p. 16.

fija Miknevičiūtė ir išdininkė J. Gineitienė. 1939 m. sausio 1 d. chemikų vaistininčių organizacija jungė 54 narius: 39 vyrus ir 15 moterų⁷¹².

E. Purtokienė atstovavo draugijai. Baltijos valstybių vaistininčių konferencijoje jai buvo patikėta draugijos vardu sveikinti dalyvius⁷¹³. Be to, E. Purtokienė ir V. Geldnerytė-Augustaitienė finansiškai rėmė studentų farmacininkų draugiją⁷¹⁴.

Moterys dalyvavo ne tik profesinėje veikloje. Pavyzdžiui, E. Purtokienė priklausė Moterų, baigusių aukštąjį mokslą, draugijai bei Moterų klubui⁷¹⁵, trečiosios kartos vaistininckė V. Geldnerytė-Augustaitienė 1931 m. buvo vienintelė moteris kandidatė į Telšių miesto tarybos narius. Ji, *Savivaldybininkų* sąrašo kandidatė, buvo išrinkta į 12 narių miesto tarybą⁷¹⁶. Vaistininckė Telšiuose įsteigė *miesto pagražinimo komitetą* ir buvo jo pirmininkė⁷¹⁷.

Politinei tautininčių sąjungai ir *Vilniui vaduoti sąjungai* (veikė 1923–1925) priklausė farmacininkė Raseinių vaistinincko D. Edelio anūkė, vaistinincko Ipolito Šalkausko žmona provizoriaus padėjėja Marija Petrauskaitė-Šalkauskienė (1890–?)⁷¹⁸.

Provizoriaus padėjėjos Petronėlės Milančiūtės (1911–1944) likimas susiklostė tragiškai⁷¹⁹. Ji – Vievio vaistinincko, už nuopelnus tėvynei 1938 m. apdovanoto Vytauto Didžiojo ordinu Jurgio Milančiaus dukra – iškėlė už chemiko vaistinincko Bero Joffės, kurį Sovietų valdžia paskyrė pirmuoju *sovietinės* Lietuvos vyriausios farmacijos valdybos viršininku. 1940 m. bolševikinei Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, liepos 1 d. buvo paleistas Lietuvos Seimas ir organizuoti rinkimai į marionetinį *Liaudies Seimą*. P. Milančiūtė 1940 m. liepos 14 d. Alytaus apskrityje *išrinkta* į šį okupacinės valdžios darinį. Nacistinei Vokietijai užėmus Lietuvą, 1944 m. P. Milančiūtė kaip žydo žmona buvo suimta, kalinama IX forto kalėjime ir tais pačiais metais sušaudyta. Jos vyras buvo pasitraukęs į Sovietų Sąjungos gilumą⁷²⁰.

Iš dalies moterų aktyvumą galima vertinti ir pagal šiame darbe dažnai minimą farmacijos istorijos metraštininko, provizoriaus padėjėjo Adomo Mačiaus (1882–?) rankraščio medžiagą. Šiame rankraštyje jis pateikė per 200 įvairiais laikotarpiais, daugiausia tarpukario Lietuvoje, gyvenusių farmacininkų biografijas ir paminėjo tik kelias moteris. Nuosekliai aprašyta tik E. Paškovičaitės-Purtokienės biografija. Trumpai minima ir Vilniaus Stepono Batoro universiteto asis-

⁷¹²Minevičius Rolandas. Farmacininkų profesinės organizacijos Lietuvoje 1819–1940. *Lietuvos farmacijos žinios*, 1999, nr. 3–4, p. 21–22.

⁷¹³Pabaltijo valstybių vaistininčių atstovų konferencija Kaune, 1936 met. spalio 16–17 ir 18 dieną. *Farmacijos žinios*, 1936, nr. 11–12, p. 2.

⁷¹⁴Padėka. Lietuvos U-to Studentų Farmaceutų Draugijai auکوjo. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 6, p. 31.

⁷¹⁵Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininčių biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, p. 216–217.

⁷¹⁶Naujai išrinktų miestų savivaldybių atstovų sąrašai. *Savivaldybė*, 1931, nr. 6, p. 30.

⁷¹⁷Vanda Geldnerytė-Augustaitienė. Po Telšių vaistinės nacionalizacijos 1940 m. V. Geldnerytė-Augustaitienė pasitraukė į Vokietiją. 1951–1957 m. buvo Augsburgio lietuvių bendruomenės pirmininkė, įsteigė lituanistinę mokyklėlę. Mirė 1968 m. Miunchene.

⁷¹⁸Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininčių biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, p. 380.

⁷¹⁹Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininčių biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, p. 370.

⁷²⁰Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija: Lietuvos farmacininkų erškėčių keliai*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2002, t. 2, p. 38.

tentė, kelių mokslo veikalų autorė Bronislava Poharecka-Zelešovienė. Ji, baigusi studijas Paryžiuje, 1930 m. atvyko dirbti į Vilnių ir tapo universiteto Farmacijos skyriaus asistente. Po dvejų metų, išvykusi trumpam pailsėti į Paryžių, *perspektyvi mokslininkė* ten 1932 m. mirė⁷²¹. Be to, A. Mačius rankraštyje paminėta Chemikų vaistininkų draugijos 1938 m. valdybos išdininkė J. Gineitienė ir valdybos sekretorė Z. Miknevičiūtė⁷²², taip pat provizoriaus padėjėja, skautė, jauna poetė Olė Makelytė.

Taigi tarpukario Lietuvos visos farmacijos grandys iš esmės buvo vyrų rankose, moterys nedalyvavo valdymo struktūrose, nebuvo aktyvios profesinių visuomeninių organizacijų, mokslinės veiklos dalyvės.

Siekti farmacijos išsilavinimo moteris skatino ir vyrai, ypač jei tai suteikdavo šeimai ekonominės naudos. Vaistinės savininkui buvo paranku, kad jo duktė ar žmona įgytų farmacijos išsilavinimą. Pats vaistininkas galėjo padėti siekti farmacijos karjeros, pirmiausia priimdamas dirbti mokine, vėliau – finansiškai remdamas studijuojančią, taip pat patarimais ir galiausiai suteikdamas vietą praktikai. Neturintiems šios paramos reikėjo savarankiškai rūpintis karjera, daug atkakliau kovoti dėl palankesnės profesinės pozicijos. Dėl šios abipusės naudos vaistininkų vaikai dažniausiai rinkdavosi farmacininko kelią ir kartą iš kartos dirbo vaistinėje.

4.7. Profesija ir šeima

XIX a. ir XX a. pradžioje šeimos interesai ir tėvų nuomonė lėmė subrendusių sūnų ir dukrų veiklos, profesinio, asmeninio gyvenimo kelio pasirinkimą. Valstiečių vaikai likdavo dirbti tėvų ūkyje arba, jų skatinami, remiami ir dažnai verčiami, siekė, tėvų nuomone, jiems tinkamiausios profesijos. Iš inteligentų – gydytojų, teisininkų, farmacininkų, tarnautojų – šeimų kilę jaunuoliai dažnai rinkdavosi tėvo profesiją. Tėvų nuomonė buvo neabejotinai svori ir kuriant šeimą.

Pelninga vaistinės veikla laidavo ekonominę savininko šeimos gerovę ir visi jos nariai buvo saistomi bendro tikslo – rūpintis ja ir perduoti iš kartos į kartą. Geriausių rezultatų galėjo tikėtis savininkai, kurie turėjo farmacijos išsilavinimą ir dirbo vedėjais, o šeima, tai yra žmona ir paūgėję vaikai, atliko vaistininko mokinių pareigas, rūpinosi švara ir tvarka, padėjo gaminti vaistus ir pan. Būsimi vaistininko įpėdiniai turėjo pasirengti perimti vaistinės priežiūrą, todėl privalėjo įgyti farmacininko profesiją. Vaistinių skaičius buvo reglamentuojamas, reikėjo pastangų, norint gauti leidimą steigti vaistinę. Tad visi savininkai primygtinai siekė, kad įpėdiniai įgytų farmacijos išsilavinimą, perimtų turtą, patirtį ir žinias. Vaistininko šeimoje augantys sūnūs jau nuo vaikystės žinojo jiems numatytus profesinės karjeros planus. Daugelis jų pateisino tėvų lūkesčius, įgijo išsilavinimą ir toliau plėtė jiems paliktą verslą. Žinomos kelios XIX a. vaistininkų kartos.

⁷²¹Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininkų biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, p. 326.

⁷²²Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininkų biografijų rinkinys*: rankraštis, 1930–1941. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai, p. 340.

Apie jas rašyta ankstesniuose skyriuose – tai Vagnerių, Chruščickių, Zeidlerių⁷²³, Kenigšteterių, Geldnerių ir kt.

Vaistinės paveldėtojams, neturintiems farmacijos išsilavinimo, buvo kur kas sunkiau. Jiems teko samdyti vedėją, kuris ne visuomet pateisindavo lūkesčius. Pavyzdžiui, 1870 m. mirus Vieکشنیų vaistinės savininkui provizoriui Teodorui Geldneriui, nuosavybė perėjo našlei Gertrūdei ir dukteriai Teodorai⁷²⁴. Nelikus farmacininko vaistinė buvo laikinai uždaryta⁷²⁵. Po metų savininkės pasamdė vedėją ir 1871 m. Vieکشنیų vaistinė vėl veikė, tačiau joje registruotų receptų skaičius sumažėjo daugiau nei perpus⁷²⁶. Vieną vedėją keitė kitas, kol galiausiai vaistinė buvo išnuomota. 1881–1883 m. ją nuomojo įžymaus Vilniaus vaistinininko Liudviko Zeidlerio sūnus Jozefas. Prisiminimuose J. Aleksandravičius taip jį apibūdino: „dėl blogo išlepinto auklėjimo tiek buvo sugadintas, kad tvarkingas tėvas nei į vieną savo vaistinę jo įleisti nenorėjo ir jis gavo kitur darbo ieškotis. Gyvendamas Vieکشniuose ne vaistine, bet baliavojimais, preferanso žaidimais ir vizitais galvą užimtą turėjo. Prekėmis neapsirūpindavo, o ir žaliavų iš popierinių maišelių į štanglazus nesupildavo, bet iš dėžių išėmęs ant grindų vaistinėje ištisom krūvom laikė, o prisireikęs tiesiai iš maišelio atsisverdavo. Jei kokių nors vaistų nebūdavo drąsiai panašiais pakeisdavo ir tuo klientus atbaidė. Gydytojas A. Biržiška net pats iš vaistų sandėlio chemikalus išrašydavo ir sunkesniems ligoniams pats vaistus gamindavo“⁷²⁷.

T. Geldnerio įpėdinės nutarė parduoti *nugyventą* Vieکشنیų vaistinę ir ją 1886 m. įsigijo provizorius Vincentas Aleksandravičius. Jo tvarkingai prižiūrima vaistinė dirbo pelningai.

Lietuviai ir lenkai, rečiau nei žydai, ryždavosi parduoti savo verslą ir visomis išgalėmis stengėsi išsaugoti jį savo šeimos rate. Gausybė pavyzdžių iliustruoja, kaip tėvai farmacininkai siekė, kad sūnūs, o vėliau ir dukros įgytų farmacijos išsilavinimą. Vaistinių savininkai skatino savo žmonas įgyti padėjėjų liudijimus ir kartu dirbti vaistinėje. Siekiamybe tapo kolegų santuoka.

Profesijos ir asmeninio gyvenimo sąsajas iliustruoja Šakių vaistinės savininkų kaitos istorija. Mirus Šakių vaistinės savininkui farmacijos magistrui Mykolui Damskiui, jo 1863 m. įsteigtą vaistinę paveldėjo duktė Liucija, o vaistinės vedėju tapo jos vyras farmacijos magistras Pranas Lukoševičius⁷²⁸. 1894 m. jiems gimė duktė Marija, kuri turėjo tapti farmacininke ir perimti vaistinę. Dėl poli-

⁷²³Jonas Zeidleris 1803 m. už 7 500 lenkiškų auksinų nupirko dalį domininkonų vienuolyno vaistinės ir perkėles ją į kitas patalpas pavadino Gulbės vaistine *Pod Labėdziem*. 1820 m. mirus vaistinininkui savininke tapo žmona Ana Zeidler ir vėliau išteikėjo už įžymaus dailininko Jono Rustemo. Šioje šeimoje užaugo Liudvikas Zeidleris, kuris 1836 m. Vilniaus Medicinos-chirurgijos akademijoje įgijo provizoriaus padėjėjo, o 1842 m. Maskvos universitete provizoriaus diplomą. 1845 m. išrinktas VMD nariu.

⁷²⁴Aleksandravičius Juozas. *Trumpa Vieکشنیų vaistinės istorija*: rankraštis, 1955. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai. F. Vaistinės, ap. Vieکشniai, b. J. Aleksandravičiaus atsiminimų sąsiuvinis, I. 1-2.

⁷²⁵*Российский Медицинский список на 1871 годъ*. С.-Петербургъ, 1871. Вольные аптеки въ Империи, с. 359.

⁷²⁶S. Pb. CVIA. F. 1297, ap. 239, b. 114.

⁷²⁷Vieکشniai. Aleksandravičiaus Juozo prisiminimų rankraščio, atspausdinto Zofijos Aleksandravičiūtės-Navickienės, fragmentai. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai. F. Vaistinės, ap. Vieکشniai, b. J. Aleksandravičius, I. 58.

⁷²⁸1919 kovo 16 d. Kaunas. Šakių vaistinės savininkės Liucijos Lukoševičienės pranešimas Sveikatos departamentui. LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 237, I. 1.

tinių aplinkybių Marija patyrė sunkumų. 1918 m. Maskvos universitete išlaikė provizoriaus padėjėjo egzaminus, tačiau šis *bolševikų valdžios* išduotas mokslo baigimo pažymėjimas nebuvo pripažintas nepriklausomos Lietuvos institucijų⁷²⁹. Norėdama studijuoti farmaciją Lietuvos universitete, ji dar kartą privalėjo laikyti padėjėjo egzaminus. 1921 m. juos išlaikiusi įstojo į universitetą. Kol duktė baigs studijas, Šakių vaistinės savininke pasamdė vedėją provizorių Liudą Gano. 1925 m., gavusi chemiko vaistininko diplomą, Marija Lukoševičaitė tapo vaistinės savininke ir netrukus iškėlė už savo bendraamžio, vaistinės vedėjo L. Gano.

Netgi darbo skelbimuose farmacininkai dažniau nei darbo patirtį pabrėžė šeiminei padėti. Viename iš jų rašoma: „Ieškau kompanionės farmaceutkos su nedideliu kapitalu. Esu nevedęs 38 metų amž. Kreiptis: paštas Seda, Žem. Kalvarijos vaistinė, p. J. Velavičius“⁷³⁰.

Farmacininkų buvo nedaug ir rasti *kompanionę* buvo nelengva. Kai kurie farmacininkai skatino savo žmonas atlikti mokinio praktiką ir laikyti padėjėjo egzaminus. 1904 m. Tartu universitete provizoriaus padėjėjo egzaminus išlaikė Šėtos vaistinės savininke žmona Marija Franciska Eidrigevičienė⁷³¹ ir 1906 metais pradėjo dirbti vyro vaistinėje⁷³². Tais pačiais, 1906, metais Kijevo universitete išduotas provizoriaus padėjėjo diplomą dvarininko dukrai bajoraitei Lucinai Eufrazinai Mažonienei-Silvestravičiūtei (g. 1889)⁷³³, kitais, 1907, metais provizoriaus padėjėjo diplomą gavo ir jos vyras, iš valstiečių šeimos kilęs Kazys Mažonas (1886–1985)⁷³⁴.

Anykščių vaistininko K. Hopeno dukros tapo farmacininkėmis, Alina Hopenaitė-Puzinauskienė 1917 m. Maskvos universitete įgijo provizoriaus padėjėjo⁷³⁵, jos sesuo Karolina tais pačiais metais tame pačiame universitete gavo provizoriaus diplomą. Karolina iškėlė už provizoriaus Jazdausko. Po tėvo mirties dukros paveldėjo Anykščių vaistinę⁷³⁶.

Ukmergės aps. Musninkų kaimo vaistinės vedėjo prov. padėjėjo Mykolo Gradelio žmona Stefanija Kaminskaitė-Gradelienė 1919 m. tapo padėjėja⁷³⁷, 1921 m. provizoriaus Zenono Kuzavo žmona Petronėlė Švelniūtė-Kuzavienė išlaikė padėjėjo egzaminus (80 pav.)⁷³⁸ ir kt.

Kartais vaistininkų atžalos bandydavo ieškoti savo kelio, bet pareigos arba kitų priežasčių vedini sugrįždavo į tėvo vaistinę. Ramygalos provizoriaus padėjėjo Jono Gaidamavičiaus duktė Ona tėvo vaistinėje atliko mokinio praktiką, bet pasirinko biologijos studijas ir 1929 m. baigė Lietuvos universiteto Matema-

⁷²⁹1921 gegužės 14 d. Kaunas. Sveikatos departamento pranešimas Marijai Lukaševičaitei. LCVA. F. 1733, ap. 2, b. 237, l. 14.

⁷³⁰Skelbimai. *Farmacijos žinios*, 1924, nr. 2, p. 13.

⁷³¹1906 liepos 31 d. Varšuva. Varšuvos gubernijos valdybos Gydytojų skyriaus išduotas Vaistinės padėjėjos Marijos Frančeskos Eidrigevičienės farmacinės veiklos sąrašas. KAA. F. I-474, ap. 3, b. 932, l. 2-3.

⁷³²1906 spalio 11 d., Šėta. Šėtos vaistininko Konstantino Eidrigevičiaus raportas Kauno gubernijos valdybos Gydytojų skyriui. KAA. F. I-474, ap. 3, b. 932, l. 1.

⁷³³LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 1203.

⁷³⁴Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija*. Vilnius: Farmeka, 1998, t. 1, p. 109-110.

⁷³⁵LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 1481, l. 4, 10.

⁷³⁶LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 940, l. 1, 4.

⁷³⁷LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 994, l. 1, 8, 16.

⁷³⁸LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 1974, l. 19-22.

80 pav. Farmacininkų šeima Petronėlė ir Zenonas Kuzavai.
Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

tikos-gamtos fakulteto Biologijos skyrių. Tačiau 1933 m. ji išlaikė padėjėjo egzaminus ir dirbo tėvo vaistinėje⁷³⁹.

Vieکشنیų vaistininko V. Aleksandravičiaus sūnus Juozas savo atsiminimuose rašė, kaip nudžiugo tėvas, kai jis pasakė, kad numato pasirinkti farmacininko karjerą. Vaistininko žmona Kotryna svajojo, kad jos sūnus, baigęs gimnaziją, studijuos inžinerijos mokslus, bet 1912 m., baigęs šešias klases, Juozas grįžo į Vieکشnius ir pasakė, kad netęs mokslų Rygos gimnazijoje, o pradės dirbti vaistinėje. Motinai širdgėlą sukėlęs sūnaus sprendimas, pradžiugino tėvą. Vėliau Juozas tapo pirmosios Lietuvos universiteto chemikų vaistininų laidos absolventu ir Vieکشnių vaistinės savininku ir vedėju. Taigi ši vaistinė 54 metus, nuo 1886 m. iki nacionalizacijos 1940 m., priklausė Aleksandravičiams.

Anykščių vaistinės savininkas provizorius Antanas Vienuolis-Žukauskas sakydavo nemėgęs vaistininko darbo. Tačiau vaistinė ir farmacininko profesija

garantavo ekonominę gerovę. Buriavimo sportu žavėjęsis jo sūnus Stasys Žukauskas taip pat studijavo farmaciją.

Tėvai, perduodami vienas iš savo vaikų vaistinę, dažniausiai įpareigodavo ją finansiškai remti, globoti ir rūpintis kitais šeimos arba giminės nariais. Priesakais padėti vieni kitiems buvo susaistyta visa šeima. Vincentas Aleksandravičius, gavęs dovanai vaistinę iš savo dėdės Žagarės klebono Kazimiero Aleksandravičiaus, privalėjo įsipareigoti, kad padės kitiems giminaičiams, o Vincentas, palikdamas vaistinę sūnui Juozui, testamentu įpareigojo jį rūpintis seserimis⁷⁴⁰.

Lietuvos universitete (vėliau – VDU) farmaciją studijavo ne tik farmacininkų sūnūs ir dukros, bet ir miestiečių, valstiečių, ūkininkų, tarnautojų, darbininkų, krautuvinių, rabinų vaikai.

Įgiję išsilavinimą vaistinės savininkų vaikai dažniausiai dirbo savo tėvo vaistinėje, kiti jų bendramoksliai tapdavo samdomais darbuotojais ir svajojo ateityje įkurti nuosavą vaistinę. Apie bendramokslės iš neturtingos šeimos kilusios Veronikos Brežinskaitės (1897–1962) karjeros kelią pasakojo chemikė vaistininkė Eugenija Motuzaitė. Atsiminimuose ji rašė, kaip 1929 m. trims skurdžiausiai gyvenusiems ir geriausiai besimokantiems bendrakursiams teko dalytis dvi sti-

⁷³⁹LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 562, l. 8, 28.

⁷⁴⁰Gudienė Vilma. Senoji Vieکشnių vaistinė ir jos vaistinininkai. Iš *Vieکشniai: istorija ir kultūra*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2013, p. 674–676.

pendijas. Jos buvo paskirtos atsiminimų autorei E. Motuzaitėi, jos aprašomai herojai V. Brežinskaitėi ir kurso seniūnui Pranui Kuduliui. Gautą stipendiją, pradėjus dirbti, reikėjo grąžinti. Po studijų metus reikėjo skirti praktikai. Farmacijos kandidatai su vaistinių savininkais ir vedėjais turėjo susitarti dėl praktikos vietos. Pasak E. Motuzaitės, savininkai vertino gražios išvaizdos pretendentes. „Mano kolegė Veronika Brežinskaitė, likimo nuskriausta dėl išvaizdos, 1934 m. gavusi diplomą patyrė didžiausią savininkų beširdiškumą“; rašė E. Motuzaitė. Po ilgų ieškojimų Veronika įsidarbino Kauno *Centralinio vaistų sandėlio* vaistinėje, kaip ir daugelis praktikantų dirbo be užmokesčio. Vėliau dirbo Salantų, Kretingos vaistinės vedėja. V. Brežinskaitė, kaip ir daugelis, siekė įsigyti nuosavą vaistinę, *taupė kiekvieną centą*. Pagaliau gavo leidimą įsteigti vaistinę Vepriuose. Sudėjusi ketverių metų santaupas, dar 3 000 litų pasiskolino iš E. Motuzaitės, Vepriuose nusipirko namą ir jame įkūrė vaistinę. Po kelerių metų vaistinė buvo nacionalizuota. Be to, E. Motuzaitė nepabijojo *Sovietų Sąjungos* valdžios institucijai Vyriausiajai farmacijos valdybai išsiųstuose atsiminimuose parašyti, kad „likimo ironija, jog Veronika *kaip buožė* buvo išstremta nors visą gyvenimą vargo ir skurdo“⁷⁴¹. 1947 m. nacionalizuotos Veprių vaistinės vedėja V. Brežinskaitė už partizaninio judėjimo rėmimą sovietų valdžios suimta ir kitais metais nuteista aštuonerius metus kalėti lageryje⁷⁴².

Jaunuolių, kilusių iš vaistinės savininko šeimos, ir kitų profesinės karjeros kelias skirtingas. Pirmieji neturėjo profesijos pasirinkimo laisvės. Jie buvo įpareigoti prižiūrėti tėvo vaistinę ir padėti kitiems šeimos nariams. Antra vertus, baigus studijas jiems nereikėjo konkuruoti darbo rinkoje, kovoti dėl leidimo įsteigti vaistinę ir kt.

Aptariant vaistinės savininkų ir tarnautojų profesijos ir šeimos sąsajas įdomu apžvelgti ir XX a. pradžioje iš tėvynės į carinės Rusijos universitetus išvykusių studijuoti farmaciją lietuvių likimus. Kai kurie iš jų sukūrė šeimas su kitatautėmis vaistinininkų dukromis, kolegėmis, nors tautinio judėjimo metais santuoka su kitatautėmis buvo tėvų, giminaičių, draugų ir visų tautiečių smerkiama. 1911 m. farmacininkai rašė: „Išsimėčiusieji po visus pakraščius mūsų draugai nutautėja ir žūsta kitataučių marėje. ... Veda kitatautes ir jų vaikai jau tikrų tikriausi rusai, lenkai, nežino net, kad jų tėvelis gimęs lietuviu.“⁷⁴³. Kitais, 1912, metais lietuvis farmacininkas A. N. iš Kursko informuoja kolegas apie šio krašto naujienas ir kaip negerovę pabrėžia mišrias santuokas: „Neseniai mirė vaistinės savininkas Jasinskis vedęs rusę ir surusėjęs lietuvis – kaunietis. Plačiai buvo žinomas kaip aršus farmaceutų priešinys (manoma, kad tarnautojų (leidinio redakcijos prierašas)). Truputį anksčiau mirė pirma laiko p. Prokopavičienė, kito vaistinės savininko žmona, gera lietuvė, gimtąją šalį ir kalbą mylėjusi... Iš dar tebegyvųjų lietuvių farmaceutų ... du vedė ruses ir du lenkes. Kaip ir nelinksmos naujienos“⁷⁴⁴.

Nepaisydami neigiamo tautiečių požiūrio į mišrias santuokas, studijuodami carinės Rusijos universitetuose, o vėliau dirbdami imperijos vaistinėse lietuvių

⁷⁴¹1957 rugsėjo 20 d. Palanga. E. Motuzaitės atsiminimai: rankraštis. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai. F. Lietuvos farmacijos istorija ap. Prisiminimai, b., l. 47.

⁷⁴²Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija: Lietuvos farmacininkų erškėčių keliai*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2002, t. 2, p. 75.

⁷⁴³Į draugus farmaceutus. *Aušrinė*, 1911, nr. 1, p. 14.

⁷⁴⁴Korespondencijos. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 3, p. 29-30.

ūkininkų vaikai dažnai kūrė tautiniu ir socialiniu požiūriu mišrias šeimas. Jie kartais vedavo kitatautes mokslo drauges arba vaistininkų, pas kuriuos dirbdavo, dukteris. Tokį siužetą savo apsakyme „Kūčių naktis“ aprašė vaistininkas, rašytojas Antanas Vienuolis-Žukauskas⁷⁴⁵. Jo herojus provizoriaus padėjėjas Gudelis Kūčių naktį budėdamas ir nuobodžiaudamas vaistinėje svajojo: „... kažkur Užkaukazėje gyvenęs turtingas senas vaistininkas, nutautėjęs lietuvis, turįs vienatūrę dukterį... Šiaip taip pavyksta jam gauti pas tą vaistininką tarnybą, o čia ji įsimyli vaistininko duktę, ir jis netrukus tampas ir laimingas šeimnininkas ir vaistinės savininkas“⁷⁴⁶. A. Žukauskas šį kūrinį paskelbė 1912 m., būdamas 30 metų ir dirbdamas Maskvoje Fereino vaistinėje. Nuo 1904 m. jis dirbo provizoriaus padėjėju įvairiose carinės Rusijos vaistinėse, taip pat – ir Užkaukazėje. Gerai pažįstamą farmacininkų patirtį, lūkesčius ir likimus jis perteikė savo kūryboje. Neatsitiktinai autorius pabrėžia svajones apie *nutautėjusio lietuvio dukrą*, nes santuoka su kitataute to meto lietuvių inteligento vaizduotėje neturėjo užgimti. Lietuvių tautinio judėjimo metais kuriant šeimą reikėjo vadovautis ne jausmais, bet tautiniais idealais ir pasiaukojama meile tėvynei, kuri, pasak autorių, buvo neįmanoma mišrioje šeimoje. Dauguma lietuvių farmacininkų, sukūrusių mišrias santuokas, dėl nepalankaus požiūrio į jų pasirinkimą bei geresnių verslo ir darbo sąlygų svetur neskubėjo grįžti į tėvynę. Tačiau bolševikinis perversmas Rusijoje, nacionalizacija ir sukaupito turto praradimas privertė lietuvius su kitatautėmis žmonomis ir vaikais bėgti į nepriklausomybę paskelbusią Lietuvą. Tai iliustruoja kelių farmacininkų šeimų dramatiškos istorijos. Pavyzdžiui, studijuodami farmaciją Maskvoje susitiko lietuvis Liudas Žemaitis ir Zofija Gurska. Iš Vilniaus gubernijos Švenčionių apskrities Tverėčiaus valsčiaus lietuvių valstiečių, auginusių devynis vaikus, šeimos kilęs Liudas ir iš Odesos atvykusi vaistininko duktė lenkaitė Zofija Gurska⁷⁴⁷ sukūrė šeimą. Z. Gurska 1891 m. baigė moterų gimnaziją Voroneže⁷⁴⁸, vėliau su šeima persikėlė į Odesą. Čia jos tėvas dvarininkas provizorius Stanislovas Gurskis turėjo vaistinę, mineralinių ir gydomųjų vandenų gamybos įmonę ir chemijos analitinę laboratoriją (81 pav.). 1901 m. Varšuvos universitete Z. Gurska išlaikė provizoriaus egzaminus. Metais anksčiau, 1900 m., Maskvos universitete provizoriaus diplomą gavo ir L. Žemaitis. 1901 m. liepos 9 d. Odesos katalikiškoje bažnyčioje buvo užregistruota jų santuoka⁷⁴⁹ (82 pav.).

Liudas dirbo uošvio S. Gurskio vaistinės vedėju. Po kelerių metų, 1904 m., L. Žemaitis išvyko į Maskvą ir dvejus metus dirbo Fereino vaistinėje. Po uošvio mirties 1906 m. jis grįžo į Odesą ir vadovavo žmonos Z. Gurskos-Žemaitienės paveldėtai vaistinei (83 pav.).

⁷⁴⁵Antanas Vienuolis Žukauskas (1882–1957) gimė Užuožerių kaime ūkininko šeimoje. Baigęs keturias gimnazijos klases išvyko į Maskvą, dirbo vaistinės mokiniu Maskvoje, Železnovodske (Kaukazas). 1904 m. Maskvos universitete išlaikė provizoriaus padėjėjo egzaminus, vėliau dirbo Tibilisyje, Vladikaukaze, Maskvoje Fereino vaistinėje. 1910 m. Maskvos universitete gavo provizoriaus diplomą ir tęsė darbą Fereino vaistinėje. Po Pirmojo pasaulinio karo grįžo į nepriklausomą Lietuvą ir įsijungė į aktyvią visuomeninę veiklą, buvo Anykščių vaistinės savininkas.

⁷⁴⁶Vienuolis Antanas. *Raštai*. Vilnius, 1985, t. 1, p. 309.

⁷⁴⁷Zofija Gurska-Žemaitienė gimė 1875 m. Dagestane. Provizorė, pedagogė, pirmojo prancūzų kalbos vadovėlio išleisto Lietuvoje autorė. 1930–1950 dirbo mokytoja Panevėžyje. Mirė Panevėžyje 1953 m.

⁷⁴⁸LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 2251, l. 3.

⁷⁴⁹Ten pat, l. 7.

81 pav. Vaistininkas Stanislovas Gurskis su žmona Filomena (kairėje) ir dukra Zofija, Odesa, apie 1891 m. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

82 pav. Zofijos Gurskos ir Liudo Žemaičio sutuoktuvės, Odesa, 1901 m. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

83 pav. Zofijos Gurskos-Žemaitienės vaistinės signatūra. Odesa, XX a. pradžia

Provizorių šeimoje gimė keturi vaikai⁷⁵⁰.

Gyvendami toli nuo tėvynės lietuviai stengėsi visapusiškai padėti savo šeimai, ypač broliams ir seserims, siekiantiems mokslo. Liudo ir Zofijos namuose gyveno į Odesą studijuoti atvykę broliai Jokimas ir Zigmąs (84 pav.).

Liudas skatino dviem metais jaunesnį brolių Zigmą sekti jo pavyzdžiu ir tapti vaistininku. Vaistinės mokinio egzaminams Zigmąs Žemaitis (1884–1969)⁷⁵¹ pradėjo rengtis Vilniuje 1898 m., o 1902 m., atvykęs pas brolių į Odesą, sėkmingai išlaikė egzaminus ir dirbo mokiniu brolio vaistinėje⁷⁵². Tačiau būsimam garsiam matematikui, vienam iš nepriklausomos Lietuvos aukštojo mokslo kūrėjų, VU rektoriui, profesoriui vaistininko kelias buvo mažiau įdomus nei fiziko, matematiko, mokslininko. Eksternu išlaikęs brandos egzaminus Novorosijsko (Odesos) universitete jis studijavo matematiką⁷⁵³.

1919 m. sovietinė valdžia nacionalizavo Z. Gurskai-Žemaitienei priklausiusią vaistinę, laboratoriją ir mineralinių vandenų gamybos įmonę⁷⁵⁴. L. Žemaitis, prisimindamas tą laikotarpį, rašė, kad prieš karą už vaistinę jam buvo siūloma 80 tūkstančių rublių, pasikeitus valdžiai *mes su keturiais vaikais 1921 m. vos iš bado nenumirėme*. 1922 m. L. Žemaitis su šeima grįžo į Lietuvą⁷⁵⁵, apsigyveno Marijampolės apskrityje Prienuose. L. Žemaitis dirbo Vendto įpėdinių vaistinės vedėju, žmona Zofija gavo leidimą užsiimti farmacijos praktika Lietuvoje ir keletą mėnesių dirbo vaistinėje, vėliau – Prienų „Žiburio“ gimnazijoje, nuo 1930 m. – Panevėžio mergaičių gimnazijoje dėstė prancūzų kalbą, išleido du prancūzų kalbos vadovėlius (85 pav.)⁷⁵⁶. Daugiausia laiko ji skyrė pedagoginiam darbui, retkarčiais dirbo vaistinėje. 1930 m. tris mėnesius dirbo Prienų vaistinės vedėja⁷⁵⁷, Panevėžyje 1938 m. vadovavo M. Rivkei priklausiusiam vaistų sandėliui⁷⁵⁸. Atvykus į Lietuvą buvusiai vienos didžiausių Odesoje vaistinių savininkei Zofijai reikėjo integruotis į bendruomenę.

Panašaus likimo buvo lietuvių provizoriaus Jono Valentinavičiaus ir lenkės prov. Stanislavos Knabės-Valentinavičienės šeima. S. Knabė gimė 1878 m., aukso medaliu baigė mergaičių gimnaziją ir nuo 1897 m. tėvo vaistinėje Tomašuve (Lodzės vaivadija) atliko vaistininko mokinio praktiką. 1899 m. Varšuvoje išlaikė provizoriaus padėjėjo egzaminus. Jiems rengdamasi dirbo analitinėje laboratorijoje. Nuo 1900 m. vasario 1 d. dvejus metus dirbo Maskvoje Fereino vaistinėje ir privačiai rengėsi provizoriaus egzaminams, kuriuos išlaikė 1903 m. Maskvos universitete (86 pav.).

⁷⁵⁰LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 2214, l. 1.

⁷⁵¹Zigmąs Žemaitis (1884–1969), 1922–1940 Lietuvos (Vytauto Didžiojo) universitete užėmė profesoriaus, 1940–1969 Vilniaus universitete – profesoriaus, 1946–1948 – rektoriaus pareigas.

⁷⁵²Zigmąs Žemaitis: *bibliografijos rodyklė ir fotografijų rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, p. 14.

⁷⁵³Z. Žemaičio prisiminimai. *Literatūra ir kalba*, 1972, t. 12, p. 268–269.

⁷⁵⁴LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 2251, l. 3.

⁷⁵⁵LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 2214, l. 5.

⁷⁵⁶Žemaitienė Zofija. *Pirmoji prancūzų kalbos knyga: žemesnioms gimnazijos klasėms: 1 ir 2 d., priedas ir trumpas gramatikos kursas*. Kaunas: Spaudos fondas, 1937.

⁷⁵⁷LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 2251, l. 4.

⁷⁵⁸*Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos įstaigų ir personalo sąrašas*. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1938, p. 119.

84 pav. Zofija Gurska-Žemaitienė su vyru Liudu Žemaičiu, dukrele ir vyro broliais: viduryje Jokimas, kairėje Zigmas, Odesa, 1907 m. Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

85 pav. Panevėžio valstybinės mergaičių gimnazijos prancūzų kalbos mokytoja, provizorė Zofija Žemaitienė, XX a. IV dešimtmečio pradžia. Nuotrauka iš Panevėžio kraštotyros muziejaus fondų

1906 m. gegužės mėnesį S. Knabė ištekojo už Maskvos universiteto studento provizoriaus padėjėjo J. Valentinavičiaus⁷⁵⁹.

1918 m. provizorių šeima atvyko į nepriklausomą Lietuvą. S. Valentinavičienė tų metų liepą pradėjo dirbti Kaune Centraliniame valdžios vaistų sandėlyje skyriaus vedėja, 1922–1924 m. – akcinėje bendrovėje „Vaistija“, nuo 1924 m. – Kauno miesto savivaldybės vaistinėje vedėja⁷⁶⁰.

Jos svajonė, puoselėta Maskvoje siekti magistro laipsnio, dirbti farmacijos mokslo srityje ir išitraukti į akademinę bendruomenę, neišsipildė ir Lietuvoje. 1920 m. S. Valentinavičienė buvo pakviesta skaityti paskaitas provizorių padėjėjų kursuose⁷⁶¹, tačiau dirbo tik kelis mėnesius, dėstė vienam klausytojų srautui.

⁷⁵⁹Jonas Valentinavičius (1877–?). 1897–1900 vaistinės mokinys Maskvoje Fereino vaistinėje, 1900 Kazanės universitete išduotas provizoriaus padėjėjo liudijimas, 1908 m. – Maskvos universitete išduotas provizoriaus diplomas. Dirbo Fereino vaistinėje, Maskvos I-osios miesto vaistinės vedėju. 1918 m. grįžo į Lietuvą. Organizavo Raudonojo Kryžiaus ligoninės veiklą, buvo ūkio dalies vedėjas. 1919–1920 m. – Kauno karo ligoninės vaistinės vedėjas. 1920–1938 m. karo sanitarijos valdybos farmacijos reikalų vedėjas. Pulkininkas leitenantas. Apdovanotas trečiojo laipsnio Vyties Kryžiumi.

⁷⁶⁰LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 2153, l. 3.

⁷⁶¹LCVA. F. 1733, ap. 1, b. 3, l. 9.

86 pav. Provizoriaus padėjėja Stanislava Knabė (stovi) su kolegėmis Maskvoje, apie 1901 m.
Nuotrauka iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondų

Įdomu, kad metus gyvenus Lietuvoje S. Valentinavičienė dėsė lietuviškai, tikėtina, kad savo vyro gimtąją kalbą išmoko gyvendama su juo Rusijoje. Tolesnė jos karjera buvo skirta farmacijos praktikai vaistinėse. Minėtų lietuvių farmacininkų žmonos – lenkės S. Knabė-Valentinavičienė ir Z. Gurska-Žemaitienė – oficialiuose farmacijos personalo sąrašuose įvardijamos lietuvėmis.

Vaistinių savininkai ir tarnautojai, kurdami šeimas arba planuodami savo vaikų ateitį, labiau nei kitų profesijų žmonės buvo susaistyti turimo turto, tai yra vaistinės. Tarpukario Lietuvoje vaistinės savininku galėjo tapti (su mažomis išimtimis) tik farmacininkai. Taigi šios profesijos žmonių gretose susiklostė tam tikra atskirtis tarp privilegijuotų savininkų ir visada norinčių jais tapti farmacininkų tarnautojų. Jei pasisekdavo pasiekti taip trokštamą tikslą įsteigti, nusipirkti ir įgyti vaistinę, tai vėliau jokių gerų nenorėta jos prarasti suprantant, kad garantuotos pajamos laiduos šeimai finansinę gerovę.

APIBENDRINIMAS

Vaistinių plėtra, profesinė ir visuomeninė farmacininkų veikla prisidėjo prie sveikatos apsaugos pažangos ir didesnio oficialios medicinos pripažinimo. Gydytojai ir vaistininkai turėjo nelygiaverčius konkurentus, savamokslius liaudies gydytojus, žolininkus, užkalbėtojus, kurių paslaugos gyventojams buvo pigesnės ir dažnai patrauklesnės. Medicinos institucijų kūrimas ir jose dirbusių žmonių žinios padėjo stiprinti gyventojų sveikatos priežiūrą, šviesti visuomenę. Šioje knygoje atskleista, kaip Lietuvoje plito vaistinės, įvertinta, kaip farmacininkų paslaugos tapo pasiekiamesnės vis didesnei visuomenės daliai. Gyventojų poreikiai, ekonominės jų galimybės, valdžios nuostatos ir pagal jas kuriami teisės aktai, pačių farmacininkų pasirengimas ir interesai, konkurencija ir kiti veiksniai darė įtaką vaistinių plėtrai. Išnagrinėjus juos atskleistos priežastys, skatinusios vaistinių daugėjimą ir stabdžiusios šį procesą.

Tačiau ne vien tik naujos vaistinės įkūrimas garantavo, kad gyventojams atsirado palankesnės sąlygos įsigyti tinkamų vaistų. Tai priklausė ir nuo vaistinėje dirbusių žmonių žinių, jų pastangų, požiūrio, siekio tarnauti visuomenei. Viena vertus, tai lėmė farmacininkų išsilavinimas, kita vertus – bendruomeninė jų veikla, asmeninės savybės. Farmacininkai, kaip ir kitų *laisvųjų* profesijų atstovai, neapsiribojo vien profesine veikla. Tyrinėjant visuomeninę jų veiklą, kurios prioritetai kito ir priklausė nuo socialinių aplinkybių, atskleidžiamas įvairiapusis jų aktyvumas: siekis kurti farmacijos mokslo žinias, kovoti už pažangius pokyčius, siekti savo profesinei bendruomenei palankesnių darbo ir verslo sąlygų, kartu su kitais kovoti už tautiškumo idėjų sklaidą ir kt.

Farmacininkų bendruomenė nebuvo vienalytė. Savitų interesų turėjo jų nariai, atstovaujantys priešingoms socialinėms grupėms (darbdaviams ir samdomiems darbuotojams). XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje kilo nesantaikų tarp lietuvių, lenkų, žydų farmacininkų. Įvairiatautė bendruomenė konkuravo dėl ekonominės erdvės. Be to, tautiniai judėjimai, migracija, politiniai konfliktai darė poveikį bendruomenės narių santykiams.

XIX a. pabaigoje moterims suteikta teisė užsiimti farmacijos praktika. XX a. pradžioje kelios farmacininkės vadovavo mažoms vaistinėms, keliasdešimt moterų ėjo provizorių padėjėjų, mokinių pareigas. Farmacininkų gyvenimo ir veiklos tyrimas atskleidė socialinės aplinkos įtaką jų profesijos pasirinkimui. Nepriklausomoje Lietuvoje moterys lygiomis teisėmis su vyrais studijavo universitete, ir farmacijos studentų skaičius ilgainiui pranoko vyrų studentų skaičių. Tačiau moterys tradiciškai daugiau rūpinosi namais, šeima ir mažiau nei vyrai skyrė laiko profesinei, visuomeninei, organizacinei veiklai.

Socioekonominių farmacijos rodiklių analizė atskleidė visuomenės požiūrio į gydymo ir farmacijos paslaugų kaitą. Gyventojai vis dažniau naudojo medic-

nos paslaugomis, daugiau lėšų skyrė savo sveikatai. XIX a. pradžioje tik turtingiausi ir įtakingiausi didžiųjų administracinių centrų gyventojai naudojos gydytojų ir vaistinininkų paslaugomis. Pamažu kūrėsi naujos vaistinės, daugėjo gydymo ir farmacijos paslaugas teikiančiųjų skaičius, tačiau didžioji dauguma gyventojų dėl ekonominių ir kitų priežasčių jų paslaugomis negalėjo naudotis. Tiriamuoju laikotarpiu profesinės farmacininkų funkcijos mažai kito: jie gamino ir pardavė vaistus, patardavo pacientams, dalis jų kūrė naujus vaistus.

Farmacininkų tikslai, siekiai, lūkesčiai, prioritetai, priklausantys nuo visuomenėje vykstančių pokyčių, socialinės tikrovės, nuolat kito. Analizuojant tikslingą farmacininkų bendruomenės veiklą, jos narių tarpusavio ir su supančia aplinka ryšius atsiskleidžia Lietuvos farmacijos socialiniai savitumai ir jų kaita.

SANTRUMPOS

Šaltinių saugyklų santrumpos:

KAA – Kauno apskrities archyvas
LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas
S. Pb. CVIA – Sankt Peterburgo centrinis valstybinis istorijos archyvas
VUB RSk – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius

Santrumpos

ap. – apyrašas
aps. – apskritis
b. – byla
f. – fondas
FIP – Tarptautinė farmacijos federacija. *Federation Internationale Pharmaceutique*
FS – Farmacijos skyrius
gub. – gubernija
km – kilometras
kp – kapeika
l. – lapas
LChVD – Lietuvos chemikų vaistininkų draugija
LFS – Lietuvos farmaceutų sąjunga
LMD – Lietuvių mokslo draugija
LVD – Lietuvos vaistininkų draugija
LU – Lietuvos universitetas
MD – Medicinos departamentas
PKKG – Kauno gubernijos informacinė knyga. *Pamiatnaja knižka Kovenskoj gubernii*
prov. – provizorius
prov. pad. – provizoriaus padėjėjas
RMS – Rusijos medicinos sąrašas *Rossiskii Meditsinskii Spisok*
rb – rublis
SD – Sveikatos departamentas
SK – Sveikatos komisija
t. – tomas
VDU – Vytauto Didžiojo universitetas
VFV – Vyriausioji farmacijos valdyba
VMD – Vilniaus medicinos draugija
VRM – Vidaus reikalų ministerija
VU – Vilniaus universitetas

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Archyviniai šaltiniai

Sankt Peterbugo centrinis valstybinis istorijos archyvas (S. Pb. CVIA)
Vidaus reikalų ministerijos Medicinos departamento Vyriausio medicinos inspektoriaus fondas, iki 1880 m. (F. 1297)

Vidaus reikalų ministerijos Medicinos departamento Vyriausio medicinos inspektoriaus fondas, 1880–1917 m. (F. 1298)

Kauno apskrities archyvas (KAA)

Kauno gubernijos valdybos Gydomo skyriaus fondas (F. I-474)

Kauno gubernijos Raseinių apskrities 2-osios policijos nuovados viršininko fondas (F. I-477)

Kauno miesto savivaldybės fondas (F. 219)

Kauno miesto mokesčių inspekcijos fondas (F. 209)

Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA)

Vidaus reikalų ministerijos Valstybės saugumo departamento fondas (F. 378)

Vidaus reikalų ministerijos Sveikatos departamento fondas (F. 380)

Vytauto Didžiojo universiteto fondas (F. 631)

Lietuvos Respublikos Ministrų kabineto fondas (F. 923)

Vidaus reikalų ministerijos Sveikatos departamento Farmacijos skyriaus fondas (F. 1733)

Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA)

Vilniaus gubernijos Gydomo valdybos fondas (F. 564)

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (VUB RSk)

Vilniaus medicinos draugijos fondas (F26)

Vilniaus universiteto Johano Frydricho Volfango fondas (F20)

Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus fondai

Mačius Adomas. *Lietuvos ir lietuvių vaistininų biografijų rinkinys*, 1930–1941: rankraštis.

Lietuvos farmacininkų atsiminimai 1957.

Vaistinininko Juozo Aleksandravičiaus asmens byla.

Šaltiniai

- Brandenburgas Teodoras (Бранденбург Федор). *Apey darima walge ysz kiarpiu islandu, pagal datiryma Teodora Brandenbura aptiekoriaus Mohilawe ant upes Dnièpra drauga daugiel draugiszczu môkitu*. Wyjlniuy: drukarnioy A. Marcinauskio. Tilžè, 1823, p. 22.
- Buchner J. A. Rzecz o ważności Farmacyi we względzie naukowo – politycznym. *Pamiętnik farmaceutyczny Wileński*, 1821, nr. 1, s. 125.
- Budrys J. Dėl pataisos, liečiančios kaimo aptiekas Farmacijos įstatyme ir dėl ko kaimo vaistininkai neskaitlingai lanko draugijos susirinkimus. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 3, p. 14.
- Burba. Varniai (Telšių apskrčio). *Lietuvos ūkininkas*, rugsėjo 27 (spalio 10), nr. 51, p. 3 (583).
- Chem. Vaist. E. Paškovičaitė–Purtokienė. *Farmacijos žinios*, 1932, nr. 9–10, p. 12.
- Chem. Vaist. V. B. Apie senovės farmaceutes. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 3, p. 7–10.
- Chemik. Vaistin. E. Paškovičaitė–Purtokienė. Apie alkaloidų nustatymo metodus. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 6 (36), p. 13–16.
- Chemikas vaistininkas E. Paškovičaitė. Normalūs tirpiniai. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 1 (31), p. 8–9.
- Chronika. Medicinos ir gamtos sekcija L. M. Dr. šių metų suvažiavime. *Medicina ir Gamta. Medicinos, Veterinarijos, Farmacijos ir Gamtos dvi mėnesinis laikraštis*, 1913, liepa–rugpjūtis, nr. 2, p. 23–24.
- Dar spirito reikalui. *Farmacijos žinios*, 1928, nr. 6, p. 22–24.
- Delegatas į T. F. F. suvažiavimą. *Farmacijos žinios*, 1928, nr. 4, p. 12.
- Dešimtas Tarptautinis farmaceutų federacijos visuotinis susirinkimas Kopenhagoje. (Iš J. Maizit'o straipsn. Latvijas farmac. Žurn. N 11 1937) *Farmacijos žinios*, 1937, nr. 12, l. 17–22.
- D-ras K. Grinius. Apie lietuvių medicinos laikraštį. *Lietuvos žinios*, 1910, balandžio 7 (20), nr. 28, p. 1.
- D-ras K. Grinius. Farmaceutų ir medikų reikalai. *Lietuvos žinios*, 1911, vasario 8 (21), nr. 16, p. 1.
- Draugas. Farmaceutų dalykai. Dėlei farmaceutų sąjungos. *Viltis*, 1911, sausio 14 d., nr. 5 (490), p. 3.
- Drevinskas Petras. Apie farmaceutus lietuvius. *Viltis*, 1909, kovo 11 (24), nr. 29, p. 1–2.
- Farm. Instituto vyr. Asistentė E. Purtokienė. Spiritinis jodo tirpalas. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 10, p. 15.
- Farmaceutas Samtis. Mirusi organizacija. *Lietuva*, 1922, lapkričio 25 d., nr. 268 (1090), p. 3.
- Farmaceutas. Atsakymas ponui ne-farmaceutui. *Vilniaus žinios*, 1906, balandžio 6 (19) d., nr. 71, p. 2.
- Farmaceutas. Apie lietuvius farmacininkus. *Vilniaus žinios*, 1906, gegužės 12 d., nr. 90, p. 2–3.
- Farmaceutų reikalai*, 1911, nr. 2, p. 149.
- Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 4, p. 37–41.
- Farmaceutų reikalai*, 1918, nr. 1, p. 7.
- Farmacija ir farmaceutai svetur. Vokietija. *Farmacijos žinios*, 1930, nr. 4, p. 23.
- Farmacijos įstatymo projektas jau Seime. *Farmacijos žinios*, 1937, nr. 8, p. 1.
- Farmacijos reikalai. *Medicina*, 1923, nr. 2, p. 129.
- Farmacijos reikalai. *Medicina*, 1924, nr. 3, p. 229.

„Federation Internationale Pharmaceutique“ dvidešimt penkių metų egzistavimo proga. *Farmacijos žinios*, 1937, nr. 8, p. 21-23.

Gelmanas Samuelis. *Farmacijos žinios*, 1933, nr. 2, p. 15-16.

Gerbiamieji vaistininkai! *Farmacijos žinios*, 1932, nr. 1, p. 34.

Gydyt. H. Šumacheris. Laiškas Redakcijai. Anykščiai 18 d. gruodžio mėn. 1929. *Farmacijos žinios*, 1930, nr. 1 (37), 25-26.

Gražus pavyzdys! *Aušra*, 1915, vasario 24, nr. 8, p. 92-93.

Grinius Kazys. *Atsiminimai ir mintys*. Tübingen: Patria, 1947, t. 1, p. 57-60.

Į draugus farmaceutus. *Aušrinė*, 1911, nr. 1, p. 14.

Informacijos. Papiginto spirito vaistinėms 1940 metams reikalu. *Farmacijos žinios*, 1939, nr. 12, p. 26-28.

Įsteigė vaistininkų draugiją. *Dabartis*, 1918, rugsėjo 24, nr. 145, p. 4.

Iš draugijos gyvenimo. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 5, p. 22.

Iš Lietuvos. Įvairios žinios. J. St. Molėtai. *Viltis*, 1915, rugpjūčio 29 (rugsėjo 11), p. 2.

Iš Medicinos Fakulteto gyvenimo. I. Medicinos Fakulteto darbų apyskaita. 1922-1923 mokslo metai. *Medicina*, 1923, nr. 5, p. 243.

Juozas. Šis-tas apie farmaceutus. *Viltis*, 1909, liepos 10 (23), nr. 78 (263), p. 1.

Juozas Zigmantinis (Kregždys). *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 4, p. 37-38.

Kašinskas Jonas. Atviras laiškas farmaceutams. *Viltis*, 1911, sausio 14 d., nr. 5 (490), p. 3.

Kašinskas Jonas. Maskva 7. I. 1911 m. Atviras laiškas į farmaceutus. *Lietuvos žinios*, 1911, sausio 18 (31), nr. 7, p. 3.

Kavarskas, Ukmergės p. Lietuvis – Aptiekorius. *Tėvynės sargas*, 1904, nr. 1, p. 43-44.

Kemšis M. Dorpatu universitetas. *Švietimo darbas*, 1921, nr. 11-12, p. 93-95.

Kipšiukas iš Pakapės. Vabalninkai (Panevėžio aps.). Knygynėliai. *Lietuvos ūkininkas*, 1906, rugsėjo 20 d., nr. 49, p. 568.

Korespondencijos. *Farmaceutų reikalai*, 1911, nr. 2, p. 146-148.

Korespondencijos. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 3, p. 27-30.

Krivickas Rapolas. *Lietuvos žinios*, 1911, nr. 3, p. 1.

Krivickas Rapolas. Naujas valdžios sumanymas apie vaistynes. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 3, p. 24-26.

Kronika farmaceutyczna. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, t. 1, nr. 2, s. 266-268.

Kronika farmaceutyczna. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, t. 1, nr. 3, s. 407.

Kronika farmaceutyczna. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1822, t. 2, nr. 1, s. 659, 663.

Kronika. Akademinis gyvenimas. *Farmacijos žinios*, 1928, nr. 5, p. 17.

Kronika. Aukštasis Medicinos mokslas. Neramumai anatomijos institute. *Medicina*, 1926, nr. 12, p. 707.

Kronika. Farmaceutai bedarbiai. *Lietuvos farmaceutas*, (vienkartinis leidinys), 1933, vasario 28 d., p. 13.

Kronika. *Farmacijos žinios*, 1927, nr. 5, p. 27.

Kronika. *Farmacijos žinios*, 1930, nr. 4, p. 25.

Kronika. *Farmacijos žinios*, 1931, nr. 1, p. 22.

Kronika. *Farmacijos žinios*, 1931, nr. 4, p. 22-23.

Kronika. *Farmacijos žinios*, 1931, nr. 6, p. 20.

Kronika. *Farmacijos žinios*, 1934, nr. 1, p. 24.

Kronika. *Medicina*, 1938, nr. 11, p. 952.

Kronika. V. D. Un-to Medicinos fakultetas iki 1939 m. kovo 1 d. jau yra išdavęs 1000 diplomų. *Medicina*, 1939, nr. 3, p. 241.

Kronika. Vaistininkų draugija. *Medicina*, 1922, nr. 8, p. 447–448.

Kronika. Verslo mokesčių reikalu. *Farmacijos žinios*, 1940, nr. 3–4, p. 28.

Kuprevičius Mykolas. *Farmacijos žinios*, 1932, nr. 9–10, p. 22.

Kursams neįvykus. *Farmacijos žinios*, 1928, nr. 2, p. 22.

Kuzavas Z. Pirmieji kovos su konkurencija žingsniai. *Farmacijos žinios*, 1927, nr. 1, p. 4–6.

L. M. Iš savivaldybių vaistinių 1931 m. veikimo. *Savivaldybė*, 1932, nr. 10 (113), p. 29–31.

L. Univ-to Medicinos Fakulteto 1923–1924 mokslo metų apyskaita. *Medicina*, 1924, nr. 6–7, p. 512–519.

Leidėjo žodis. *Lietuvos farmaceutas*, 1933, nr. 1, p. 2.

Lietuvių Farmaceutų Sąjungos reikalai. *Farmaceutų reikalai*, 1918, nr. 1, p. 3–4.

Lietuvių tauta, laikraštis skiriamas lietuvių praeities ir dabarties tardymui. Vilnius: Lietuvių mokslo draugija, 1907–1936, p. 23.

Lietuvos Farmaceutų Sąjungos metinio visuotinio narių susirinkimo, įvykusio kovo mėn. 3 dieną Kaune, Šaulių Sąjungos salėje Protokolas. *Farmacijos žinios*, 1928, nr. 2, p. 20–21.

Lietuvos Farmaceutų Sąjungos metinio visuotinio narių susirinkimo, įvykusio 1929 metų kovo mėn. 3 dieną Lietuvos Universiteto Medicinos Fakulteto bendroje auditorijoje Protokolas. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 3, p. 16.

Lietuvos farmacijos prekybos įstaigų ir farmacininkų sąrašas: Vid. Reik. Min-jos Sveikatos Departamento oficialus leidinys Nr. 2. *Medicina*, 1923, nr. 2, priedas 1, p. 39.

Lietuvos farmacijos prekybos įstaigų ir farmacininkų sąrašas: 1922. Kaunas: Sveikatos departamentas, p. 76–103.

Lietuvos medicinos, farmacijos ir veterinarijos personalo ir įstaigų sąrašas: 1924–1925. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1925.

Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos personalo ir įstaigų sąrašas: 1926. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1926.

Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos personalo ir įstaigų sąrašo 1928–1929 metų leidinio papildymas. Kaunas: Varpo sp.

Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos personalo ir įstaigų sąrašas: 1932. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1932.

Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos įstaigų ir personalo sąrašas: 1937. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1937.

Lietuvos medicinos, veterinarijos ir farmacijos personalo ir įstaigų sąrašas: 1938. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1938.

Lietuvos Raud. Kryž. Dešimtmetis 1919–1929. Kaunas, 1930, p. 15.

Lietuvos Universiteto Medicinos fakultete rudens semestre įsiregistravusiųjų skaičius. *Farmacijos žinios*, 1930, nr. 1, p. 21.

Lietuvos vaistinės 1914. *Lietuvos aidas*, 1918, nr. 10, p. 4.

Lietuvos vaistininkų draugijos 1938 metų apyskaita. *Farmacijos žinios*, 1939, nr. 5, p. 13–14.

Lietuvos vaistininkų draugijos garbės teismo statutas. *Farmacijos žinios*, 1934, nr. 5, l. 21–23.

Lietuvos Vaistininkų Draugijos narių visuotinio metinio susirinkimo, įvykusio 1930 m. gegužės 31 d. Protokolas. *Farmacijos žinios*, 1930, nr. 3, p. 21.

Lietuvos vaistininkų draugijos prašymas Ministeriui pirmininkui spirito reikalu. *Farmacijos žinios*, 1928, nr. 4, p. 12–13.

Lietuvos Vaistinininkų draugijos revizijos komisijos protokolas. *Farmacijos žinios*, 1933, nr. 5, p. 16–17.

Lietuvos viešosios sveikatos stovio 1928 metų apžvalga. Sveikatos departamento leidinys, p. 53–54.

Lietuvos viešosios sveikatos 1930 ir 1931 metų apžvalga. Kaunas: Sveikatos departamentas, p. 69–70.

Lietuvos viešosios sveikatos 1937 metų apžvalga. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1939, p. 41–42.

Lista Farmaceutow do ktorych rozeslany okolnik z wyrazeniem miast w ktorych utrzymują apteki. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, t. 1, nr. 2, s. 270–272.

Liunas. Metams sukakus. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 3, p. 21–24.

M. Br. Artysci sztuki aptekarskiej. *Lekarz Wileński*, 1913, nr. 5, s. 14.

M. Marg-s. Žingsnis pirmyn, o du atgal. *Lietuvos farmaceutas*, 1933, nr. 2–3, p. 6.

Mačius Adomas. Farmacininkai – Liepojos gimnazijos slaptojo ratelio nariai. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 2, p. 41–42.

Mačius Adomas. Lietuvišku darbu pasižymėję vaistinininkai. Milančius Jurgis. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 2, p. 39.

Mačius Adomas. Lietuvos farmacininkai – vaistinininkai 1863 m. sukilime. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 1, p. 11–12.

Makauskis Jonas. 1937 metus palydėjus. *Farmacijos žinios*, 1937, nr. 12, p. 1.

Makauskis Jonas. Pabaltijo valstybių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos vaistinininkų konferencija Rygoje, 1935 m. spalio 19 ir 20 d. *Farmacijos žinios*, 1935, nr. 6, p. 23.

Makauskis Jonas. *Farmacijos žinios*, 1932, nr. 9–10 (63–64), p. 17–18.

Maskvos lietuviai farmaceutai ir laikraštis „Medicina ir Gamta“. *Lietuvos žinios*, 1914, kovo 11 (24), nr. 56, p. 1–2.

Maskvos Lietuvių Studentų Draugija 1909–1910 mokslo metais. *Aušrinė*, 1911, nr. 1, p. 21–22.

Matulaitis Juozas. *Farmacijos žinios*, 1932, nr. 9–10, p. 19–20.

Matutis Kazimieras. *Lietuvos žinios*, 1915, liepos 24 (rugpjūčio 6), nr. 82, p. 2.

Mažonas Kazys. XII Tarptautinis Farmaceutinis Kongresas. *Farmacijos žinios*, 1936, nr. 9, p. 1–21.

Medicina, 1923, nr. 12, p. 740.

Medicina, 1937, nr. 11, p. 949.

Medicinos gydytojų reikalais. Gydytojų ir gydytojų žydų skaičiaus augimas Lietuvoje. *Medicina*, 1937, nr. 9, p. 779.

Medicinos gydytojų reikalais. *Medicina*, 1933, nr. 8, p. 507.

Medicinos, odontologijos ir farmacijos praktikos teisių įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1938, nr. 380, p. 1.

Medicinos, veterinarijos, farmacijos ir odontologijos praktikos teisių Lietuvoje įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1925, nr. 190, p. 7.

Medicinos, veterinarijos, farmacijos ir odontologijos praktikos teisių Lietuvoje įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1932, nr. 380, p. 4.

Memorandumas farmacijos ir aptiekų reikalais. 1925 m. III. 23. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 3 (9), p. 15.

Milančius Jurgis. *Lietuvos zvaigždutė*. (Viejo vaistinininko leidinys). Vilnius: M. Kutkos sp., 1907.

Mūsų jaunosios kartos reikalai. *Farmacijos žinios*, 1931, nr. 2, p. 18.

Mūsų reikalai. *Farmacijos žinios*, 1931, nr. 3, p. 11.

Mūsų reikalai. *Farmacijos žinios*, 1935, nr. 5, p. 22.

Muszyński Jan. Przyczynek do dziejów aptek Wileńskich. *Wiadomości Farmaceutyczne*, 1927, nr 32, s. 731.

Narbutas Jonas. Stud. Farmacininkai ir Stud. Farmacininkų draugija. *Farmacijos žinios*, 1939, nr. 2, p. 21.

Narbutas Vladas. Lietuviai kitur. Maskva. Lietuvių farmaceutų darbo biuras. *Lietuvos žinios*, 1913, birželio 29 (liepos 12), nr. 76, p. 3-4.

Nasvytis Steponas. Farmaceutų dalykai. Lietuvių farmaceutų suvažiavimas. *Viltis*, 1911, sausio 28 (vasario 10), nr. 11 (496), p. 2.

Nasvytis Steponas. Subačius, Kauno gub. Farmaceutų dalykai. Lietuvių farmaceutų suvažiavimas. *Viltis*, 1911, sausio 28 (vasario 10), nr. 11 (496), p. 2.

Nasvytis Steponas. Vaistininkų draugijos įsikūrimas, jos plėtotė ir pirmieji uždaviniai. *Farmacijos žinios*, 1923, nr. 1, p. 7-8.

Naujai išrinktų miestų savivaldybių atstovų sąrašai. *Savivaldybė*, 1931, nr. 6, p. 30.

Ne-farmaceutas. Pražuvusios spėkos. *Vilniaus žinios*, 1906, vasario 16 (kovo 1 d.), nr. 37, p. 1.

Negerkite degamojo spirito, nes apaksite. *Sveikata*, 1915, nr. 1, p. 3.

Nekrologas. *Farmaceutų reikalai*, 1912, nr. 4, p. 38.

Nepriklausomo gyvenimo 20 metų sukaktis. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 2, p. 3.

Ogłoszenia. *Kuryer Litewski*, 1818, nr. 50, s. 6.

Ogłoszenia. *Kuryer Litewski*, 1818, nr. 51, s. 6.

Pabaltijo valstybių vaistininkų atstovų konferencija Kaune, 1936 met. spalio 16-17 ir 18 dieną. *Farmacijos žinios*, 1936, nr. 11-12, p. 1-21.

Padėka. Lietuvos U-to Studentų Farmaceutų Draugijai aukojo. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 6, p. 31.

Pamiętnik farmaceutyczny Wilenski, 1820, nr. 3, s. 421.

Paškovičaitė Elena. Vandenilio peroxydas. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 3, p. 5-6.

Pranešimai. *Farmaceutų reikalai*, 1911, nr. 2, p. 150.

Pranešimas. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 1, p. 21.

Pranešimas. Šių metų gruodžio 28 d. šaukiamas Vilniuje farmaceutų suvažiavimas. *Lietuvos aidas*, 1918, gruodžio 19 d., nr. 9, p. 3.

Prawidła dla Wydziału farmaceutycznego Towarzystwa medycznego Wilenskiego, na dnia 12 kwietnia 1819 r. postanowione. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, t. 1, no. 1, s. 152-154.

Prenumeratorowie. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, nr. 1, s. 1.

Prenumeratorowie. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*, 1820, nr. 2, s. 160.

Profesorius J. Maizit'o paskaita. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 1, p. 6-9.

Profesorius Petras Leonas. *Laiko žodis*, 1934, nr. 21, p. 2.

Protokolas. *Farmacijos žinios*, 1923, nr. 1, p. 12.

Proviz. Ramulė. Farmacijos įstatymo sumanymas. *Farmacijos žinios*, 1924, nr. 3, p. 1.

R. S. Iš II-sios Vilniaus vaistininkų-tarnautojų dr-jos gyvenimo. *Lietuvos žinios*, 1912, birželio 21 (liepos 4), nr. 72, p. 3.

Reformos Vidaus Reikalų Ministerijos etatuose. *Farmacijos žinios*, 1934, nr. 12 (90), p. 22.

Regelis Konstantinas. III Tarptautinis vaistinių augalų kultūros interesantų kongresas. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 6, p. 9-12.

Remez J. Prie atviro laiško į farmaceutus. *Viltis*, 1911, sausio 30 (vasario 12), nr. 12 (497), p. 2.

Rengiamas Latvijos, Estijos, Suomijos ir Lietuvos Farmaceutų Delegatų susivažiavimas. *Farmacijos žinios*, 1924, nr. 5, p. 3-4.

Šakenis Konstantinas. *Vabalninkas ir jo apylinkė praeityje*. Kaunas: Lietuvos istorijos draugija, 1935, p. 100.

Septintas Tarptautinis Farmaceutų Feder. suvažiavimas Hagoje 1927 m. 5-8 rugsėjo. *Farmacijos žinios*, 1927, nr. 6, p. 5-6.

Šileikis Vladas. Farmaceutų dalykai. *Viltis*, 1911, sausio 23, nr. 9 (494), p. 2.

Sim. Jan. *Aušrinė*, 1911, nr. 1 (8), p. 13-16.

Skelbimai. Akcinės bendrovės „Rabivid“ įstatai. *Vyriausybės žinios*, 1925, balandžio 3 d., nr. 187, p. 22.

Skelbimai. *Farmacijos žinios*, 1924, nr. 2, p. 13.

Sniegams tirpstant. Vilnius: Vilniaus lietuvių jaunuomenė, 1913.

St. N-is. Žvilgsnis į ateitį. *Farmaceutų reikalai*, 1918, nr. 1, p. 2-3.

Staugaitis Jonas. Keletas kritiškų pastabų dėl farmacijos įstatymo projektų. *Medicina*, 1937, nr. 9, p. 764-769.

Stud. A. Buivydo laiškas V. Aleksandravičiui 1884 m. *Mūsų senovė*, 1938, nr. 3 (8), p. 519.

Šukevičius Eduardas. Maskvos lietuviai farmaceutai ir laikraštis „Medicina ir Gamta“. *Lietuvos žinios*, 1914, kovo 9 (22), nr. 55, p. 1-2.

Susirinkimo dalyvis. Visuotinis metinis L. V. Dr. susirinkimas. *Farmacijos žinios*, 1936, nr. 5, p. 1.

Suvažiavimams praėjus. *Farmacijos žinios*, 1928, nr. 2, p. 15-17.

T. F. F. gener. sekretorius Ph. Dr. Potjevijd Kaune. *Farmacijos žinios*, 1937, nr. 9, p. 19-20.

Taisyklės aptiekų mokiniams. *Lietuvos žinios*, 1911, birželio 28 d., nr. 73, p. 2.

Trainaitis A. Žinios. *Farmaceutų reikalai*, 1918, nr. 1, p. 7.

Trečiasis Lietuvos gydytojų suvažiavimas: (spalių mėn. 2-4 d., 1924 m.). Kaunas: Varpo sp., 1926, p. 43-44.

Universiteto chemikų-vaistininčių laida. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 4, p. 29.

Urządzenia Farmaceutyczne. *Pamiętnik farmaceutyczny Wileński*, 1820, nr. 1, s. 147.

Vaistininčių Draugijos suvažiavimas š. m. kovo mėn. 9 d. Kaune. *Farmacijos žinios*, 1929, nr. 2, p. 17.

Vaistininčių praktikos atlikimo taisyklės. *Vyriausybės žinios*, 1932, nr. 400, p. 4.

Vaistinių steigimo nuo 1914 iki 1934 m. liepos 1 d. lentelė. *Farmacijos žinios*, 1934, nr. 8, p. 27.

Vaistinių steigimo taisyklės. *Vyriausybės žinios*, 1925 m. vasario 26 d., nr. 1245, p. 3.

Vaistinių, vaistų gamybos ir prekybos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1937, nr. 594, p. 388.

Vaistinių, vaistų gamybos ir prekybos įstatymas; Nuodų prekybos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1937, nr. 594, p. 385-390.

Vaistų taksa. Kaunas: Sveikatos departamentas, 1939, p. 3-8.

Valeika Matas. Farmaceutai sujunda. *Viltis*, 1909, balandžio 26 (gegužės 9), nr. 47, p. 2.

Valeika Matas. Netikęs farmaceutų pasiteisinimas. *Viltis*, 1909, balandžio 5 (18), nr. 38 (223), p. 1.

Valeika Matas. Prie farmaceutų klausimo. *Vilniaus žinios*, 1906, birželio 22 (liepos 5 d.), nr. 133, p. 2-3.

Vargdienis. Reikalinga mums steigti miesto aptiekos. *Lietuvos žinios*, 1914, balandžio 3 (16), nr. 72, p. 1-2.

Vilniaus žinios. 1904, nr. 10, p. 1.

Visuotinio metinio Lietuvos Farmaceutų Sąjungos susirinkimo, įvykusio 1927 m. kovo 15 d. protokolas. *Farmacijos žinios*, 1927, nr. 2, p. 11-13.

Visuotinio metinio Lietuvos Vaistininų Draugijos narių susirinkimo protokolas. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 6, p. 3.

VI. N-tas. Organizavimosi reikalu. *Farmaceutų reikalai*, 1918, nr. 1, p. 6.

Vytauto Didžiojo universitetas. *Antrųjų penkerių veikimo metų (1927. II. 16–1932. IX. 1) apyskaita*. Kaunas: Spindulio spaustuvė 1933, p. 388.

Wagner Martin. *Dissertatio Inauguralis Physiologico-Medica De Sanguine*, 1778. VUB Retų spaudinių skyrius. Med. 9209.

Wiadomosci farmaceutyczne, 1934, nr. 38.

Z. K. Farmaceutų dalykai. *Viltis*, 1911, sausio 21 (vasario 3), nr. 8 (493), p. 2.

Z. K. Lietuvos Farmaceutų organizacijos reikalu. *Farmacijos žinios*, 1924, nr. 5, p. 3.

Z. K. Apie gydytojus ir aptiekus. (Prie d-ro Jarašiaus straipsnio). *Lietuvos žinios*, 1911, sausio 27 (vasario 9), nr. 11, p. 1.

Žinios iš svetur. Latvija. *Farmacijos žinios*, 1925, nr. 1, p. 10-11.

Žinios iš Vytauto Didž. Universiteto. *Farmacijos žinios*, 1936, nr. 11-12, p. 50.

Žinios. *Farmacijos žinios*, 1925, nr. 6, p. 11.

Žinios. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 5, p. 20.

Žinios. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 6, p. 9.

Žinios. Nauja farmacininkų Sąjungos Valdyba. *Farmacijos žinios*, 1926, nr. 3, p. 19.

Žinios-žinutės. Peterburgas. Lietuvių studentija. *Aušrinė*, 1911, gruodžio 20, nr. 13, p. 24-25 (205-206).

Žukauskas Antanas. Iš mano atsiminimų apie gerbiamą jubiliatą profesorį Petrą Raudonikį jo 65 metų garbingo amžiaus proga. *Farmacijos žinios*, 1934, nr. 11, p. 19-21.

Žukauskas Vienuolis Antanas. *Farmacijos žinios*, 1932, nr. 9-10, p. 4-6.

Žvilgsnis į praeitį 1936 metus. *Farmacijos žinios*, 1937, nr. 1, p. 3.

Аптека́рская такса, или Оу́ценка лека́рствам. Составленная Медицинским Советом. Санктпетербург, 1841.

Восстание в Литве и Белоруссии 1863–1864 г. Редактор В. Дьяков и др. Москва, Wroclaw: Наука, 1965, с. 191, 193.

Движение и рост аптечного дела в России за последние десятилетие. *Вестник общественной гигиены, судебной и практической медицины*, 1911, №. 9, с. 1270-1306.

Памятная книжка Виленской губернии на 1912, от. 2, с. 107-116.

Памятная книжка Ковенской губернии на 1897, с. 78-79.

Памятная книжка Ковенской губернии на 1906, от. 4, с. 10.

Памятная книжка Ковенской губернии на 1906, с. 37.

Памятная книжка Ковенской губернии на 1912, с. 25.

Российский Медицинский список на 1864 годъ. С.-Петербургъ, 1864. Вольные аптеки въ Империи, с. 290.

Российский Медицинский список на 1865 годъ. С.-Петербургъ, 1865. Вольные аптеки въ Империи, с. 298-299, 309-310.

Российский Медицинский список на 1871 годъ. С.-Петербургъ, 1871. Вольные аптеки въ Империи, с. 359.

Российский Медицинский список на 1890 годъ. С.-Петербургъ, 1890. Вольные аптеки въ Империи, с. 9.

Российский Медицинский список на 1891 годъ. С.-Петербургъ, 1891. Вольные аптеки въ Империи, с. 42.

Российский Медицинский список на 1893 годъ. С.-Петербургъ, 1898. Вольные аптеки въ Империи, с. 58, 91.

Российский Медицинский список на 1898 годъ. С.-Петербургъ, 1898. Вольные аптеки въ Империи, с. 54.

Российский Медицинский список на 1900 годъ. С.-Петербургъ, 1900. Вольные аптеки въ Империи, с. 3-106.

Российский Медицинский список на 1910 годъ. С.-Петербургъ, 1910. Вольные аптеки въ Империи, с. 45.

Российский Медицинский список на 1914 годъ. С.-Петербургъ, 1914. Вольные аптеки въ Империи, с. 13.

Румянцев В. Женское фармацевтическое образование. *Фармацевтъ – Практикъ*, 1912, №. 2, с. 54.

Румянцев В. Женское фармацевтическое образование. *Фармацевтъ – Практикъ*, 1912, №. 1, с. 16-18.

Свод Законов Российской Империи, дополненный по Продолжениям 1906, 1908, 1909 и 1910 г. г. и позднейшими Узаконениями 1911 и 1912 г. г. Под редакцией А. А. Добровольского. Составили Н. Е. Озерецковский и П. П. Цыпкин. Книга третья, т. 10-13, с. 936.

Сводъ узаконеній и распоряженій правительства по врачебной и санитарной части въ Имперіи. С. Петербургъ, 1897-1898, с. 321.

Фармацевтъ, 1912, №. 11, с. 415.

Фрейбергъ Н. Г. *Врачебно санитарное законодательство въ России.* С. Петербургъ, 1913, с. 157-162.

Tyrinėjimai

Aleksandravičius Egidijus, Kulakauskas Antanas. *Carų valdžioje: XIX amžiaus Lietuva.* Vilnius: Baltos lankos, 1996.

Andriušis Aurimas. *Institucinė municipalinė medicinos raida Vilniuje 1876-1915 metais:* daktaro disertacija: rankraštis. Vilnius, 2008, p. 122-132.

Atamukas Solomonas. *Lietuvos žydų kelias nuo XIV amžiaus iki XX a. pabaigos.* Vilnius: Alma litera, 1998.

Bagdonavičius Almantas, Mekas Tauras. Seniausių Lietuvoje vaistinių steigimo klausimu. Iš *Acta musei historiae medicinae et pharmaciae Lithuaniae*. Kaunas: Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejus, 1993, t. 1.

Bagdonavičius Almantas. Kauno miesto medicinos ir farmacijos raidos bruožai XVI-XVIII a. Iš *Acta musei historiae medicinae et pharmaciae Lithuaniae*. Kaunas: Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejus, 1993, t. 1.

Baliūnas Vytautas. *Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija (1727-1995).* Panevėžys: AB Panevėžio spaustuvė, 1995.

Bieliński Józef Szeliga. *Stan nauk lekarskich za czasów Akademii Medyko-chirurgicznej Wileńskiej: bibliograficznie przedstawiony.* Warszawa: Wyd. i nakł. Towarzystwa lekarskiego Warszawskiego, 1889.

Biziulevičius Stasys. Iš farmacijos raidos Lietuvoje (iki 1914 m.). Iš: *Iš mokslo istorijos Lietuvoje.* Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1860.

Briedis Laimonas. *Vilnius: savas ir svetimas.* Vilnius: Baltos lankos, 2011.

Conroy Schaeffer Mary. *In health and in sickness: pharmacy, pharmacists, and the pharmaceutical industry in late imperial, early Soviet Russia.* New York: Columbia University Press, 1994.

Conroy Schaeffer Mary. Women Pharmacists in Russia Before World War I: Women's Emancipation, Feminism, Professionalization, Nationalism and Class Conflict. In *Wo-*

men and society in Russia and the Soviet Union. Editor Linda Edmondson, USA: Cambridge University Press, 1992.

Čaplinskas Antanas Rimvydas. *Vilniaus gatvių istorija: Pilies gatvė. Valdovų kelias*. Vilnius: Charibdė, 2005, t. 3.

Dediulinas V., Siudikas Vytautas. Didelę skolą grąžino mokinys. *Medicina*, 1992, nr. 6–7.

Drėma Vladas. *Vilniaus namai archyvų fonduose*. Vilnius: Savastis 1998, t. 1.

Eidintas Alfonsas. *Žydai, lietuviai ir holokaustas*. Vilnius: Vaga, 2002.

Findler Paula. Science as a Career in Enlightenment Italy: The Strategies of Laura Bassi. *Isis*, 1993, vol. 84, no. 3.

Gorski Peter. Kolektywy farmaceutów wileńskich i erfurckich (1820) widziane w kategoriach pojęciowych Ludwika Flecka (1896–1961). *Kultura i Historia*, 2001, nr. 1. [interaktyvus], [žiūrėta 2003 m. gruodžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/archives/40>>.

Grakauskas V. Iš Vilniaus farmacininkų draugijos istorijos. Iš *Vilniaus Medicinos draugija (1805–1985 m.)*. Straipsnių rinkinys. Vilnius: Mokslo leidykla, 1988.

Griškaitė Reda. „*Mineralinis miestas*“ arba kurortinės kultūros pradžia Lietuvoje: pagal Vasilijaus von Rothkircho rankraštį „Užrašai apie Druskininkus“. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003.

Gudienė Vilma, Kripaitytė Aurima. Professional associations of pharmacists in Lithuania: history and directions of activity. *Medicina*, 2002, no. 38.

Gudienė Vilma. Kobiety farmaceutki w guberni kowieńskiej. *Farmacja Polska*, 2001, t. 57, nr. 24.

Gudienė Vilma. *Vaistininkystė Carinės Rusijos aneksuotoje Lietuvoje 1795–1914 m.*: daktaro disertacija: rankraštis. Kaunas, 1997.

Gudienė Vilma. Viduklės vaistininkai. Iš *Viduklė*. Kaunas: Naujasis lankas, 2002.

Gudienė Vilma. Marijampolės miesto vaistinės 1815–1940 m. Iš *Acta Musei historiae medicinae et pharmaciae Lituaniae*. Kaunas: Kauno medicinos akademija, 1995, t. 2.

Gudienė Vilma, Šimaitienė Zenona. Medicines produced in Telšiai pharmacy (Vilnius governorate): analysis of prescription book from 1830. *Pharmazie*, 2014, vol. 69, no. 1.

Gudienė Vilma. Senoji Viekšnių vaistinė ir jos vaistininkai. Iš *Viekšniai: istorija ir kultūra*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2013.

Ilgūnas Gediminas. *Kazys Grinius*. Vilnius: Pradai, 2000.

Jakimavičius Algimantas. Gamtininkai ir Lietuvių mokslo draugija. *Ekologija*, 2008, t. 54, nr. 1.

Janužytė Audronė. Nacionaliniai ir tarptautiniai aukštojo mokslo ir studijų interesai pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu. *Socialinių mokslų studijos*, 2013, nr. 5.

Jurėnienė Virginija. Lietuvos moterų taryba ir jos veikla valstybėje XX a. 3–4 dešimtmečiuose. Parlamento studijos, 2005, nr. 4. [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr4/4_politika_Jureniene.htm>.

Jurginis Juozas, Merkys Vytautas, Tautavičius Adolfas. *Vilniaus miesto istorija nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos*. Vilnius: Mintis, 1968.

Kaikaris A., Staniulytė D., Sereikaitė I., Vaigauskaitė R. Kaimo vaistinių steigimas Lietuvoje 1881–1914 metais. Iš *Lietuvos TSR farmacininkų III suvažiavimo pranešimų tezės*. Vilnius, 1982.

Kaikaris Alfonsas. *Lietuvos farmacijos istorija. Atsiminimai*. Kaunas: Sveikatingumo ir medicinos reklamos centras, 2000.

Kaluškevičius Benjaminas, Misių Kazys. *Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai, 1864–1904*. Vilnius: Diemedis, 2004.

- Kapp K., Talv S., Hinrikus T., Raal A. Pharmacy students at the University of Tartu 1802–2010 – a historical study. *Pharmazie*, 2012, no. 67.
- Kassow Samuel. *Students, Professors, and the State in Tsarist Russia*. Berkeley: University of California Press, 1989.
- Kaškaitis Jonas. *Kovos sukūriai*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960.
- Kierzek Andrzej. Instytut dla głuchoniemych w Romanowie – pierwszy ośrodek tego typu na ziemiach polskich. *Otorynolaryngologia*, 2012, nr. 11.
- Kierzek Andrzej, Fal Andrzej M., Kuciel Lewandowska Jadwiga, Paprocka Borowicz Małgorzata. Osiągnięcia Ksawerego Wolfganga (–1864) w rozwoju Druskiennik. In *Annales Academiae Medicae Stetinensis Roczniki Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie*, 2010, nr. 56 (2).
- Kobliz A. Hibner. Science, Women, and Russian Intelligentsia: The Generation of the 1860s. *Isis*, 1988, vol. 79, no. 2.
- Lašas Liudvikas. Endokrinologijos ištakos ir raida. Endokrinologijos mokslo ištakos Lietuvoje. *Endokrinologija.lt*, 2012, nr. 3–4 (7–8).
- Laučiūtė Jūratė Sofija. *Sankt Peterburgas Lietuvos mokslo ir kultūros istorijoje*. Vilnius: Katalikų akad., 2002.
- Lichocka Halina. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński 1820–1822: bibliografą analityczną zawartosci*. Warszawa: Inst. Hist. Nauki, 1981.
- Lichocka Halina. *Badania leczniczych wód mineralnych w Polsce (1800–1858) z perspektywy rozwoju chemii*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1989.
- Lignugarienė Asta. Farmacijos įstatymo projekto rengimas 1921–1926 metais. *Farmacija ir laikas*, 2002, nr. 10.
- Lignugarienė Asta. Ilgametė daktaro Jono Basanavičiaus ir Garliavos vaistininko Kazimiero Aglinsko draugystė. *Farmacija plius*, 2001, nr. 2 (4).
- Lignugarienė Asta. Moterų gydytojų, 1922–1940 m. dirbusių Lietuvos (Vytauto Didžiojo) universitete, karjera, mokslinė ir visuomeninė veikla. Iš *Kauno istorijos metraštis*, 2014, t. 14.
- Lignugarienė Asta. Pagrindinių farmacijos įstatymų svarstymas ir priėmimas 1928–1937 m. *Farmacija ir laikas*, 2002, nr. 11.
- Mackiewicz Joanna. Pierwsze kobiety z dyplomem lekarza na terenie zaborów rosyjskiego I austriackiego. *Medycyna nowożytna*, 1999, t. 6, zeszyt 2.
- Marcinkevičienė Dalia. *Vedusiųjų visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje*. Vilnius: Vaga, 1999.
- Mekas Tauras, Bagdonavičius Almantas. XVII amžiaus privilegija Kėdainių vaistinei. *Lietuvos farmacijos žinios*, 1991, nr. 1.
- Mekas Tauras. Lietuvos įvaizdis „Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński“ žurnale. In *Acta Musei historiae medicinae et pharmaciae Lituaniae*. Kaunas: Kauno medicinos akademija, 1995, t. 2.
- Merkys Vytautas. *Knygnešių laikai, 1864–1904*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1994.
- Meškauskas Juozas. *Lietuvos medicinos istorija*. Chicago: Pasaulio lietuvių gydytojų sąjunga, 1987.
- Miežutavičiūtė Vitalija Janina. *Vilniaus medicinos draugija ir jos kova su infekcinėmis ligomis (1805–1939): daktaro disertacija: rankraštis*. Kaunas, 1998.
- Minevičius Rolandas. Farmacininkų profesinės organizacijos Lietuvoje 1819–1940. *Lietuvos farmacijos žinios*, 1999, nr. 3–4.
- Noonan N. C., Nechemias C. *Encyclopedia of Russian women's movements*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2001.

- O. D. Prof. Mykolas Galvelė. *Mūsų sparnai*, 1987, nr. 62.
- Paškevičiūtė Kundrotienė Eglė. *Lietuvių mokslo draugijos paveldas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2014.
- Zigmas Žemaitis: *bibliografijos rodyklė ir fotografijų rinkinys*. Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Puzinas Jonas. *Profesorius medicinos daktaras Petras Avižonis*. Čikaga: Lithuanian Library Press, 1979.
- Ragauskienė Raimonda. Vaistinininkai XVI a. Vilniuje. Iš *Vilniaus istorijos metraštis*, 2007, t. 1.
- Ragažinskaitė Danguolė. Gydytoja Teresė Ciškevičienė. *Jie išgarsino Panevėžio kraštą: konferencijų pranešimai*. Panevėžys, 2011.
- Ramanauskas Jurgis. Farmakologijos raida XIX amžiuje. *Medicinos teorija ir praktika*, 2007, t. 3, nr. 4.
- Rembieliński Robert, Kuźnicka Barbara. *Historia farmacji*. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, 1987.
- Roeske Wojciech. *Women of Polish Pharmacy*. Warsaw: Polish Medical Publishers, 1976.
- Samulionytė Janina. Kontrabanda muziejuose: anodija. *Lietuvos muziejų rinkiniai*, 2004, nr. 3.
- Sirutavičius Vladas, Staliūnas Darius, Šiaučiūnaitė Verbickienė Jurgita. *Lietuvos žydai: istorinė studija*. Vilnius: Baltos lankos, 2012.
- Stakulienė Silvija. Lietuviškoji farmacijos spauda: ištakos ir raida (1905–1940). Iš *Farmacija šiuolaikinėje visuomenėje*. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Kaunas, 2003.
- Stakulienė Silvija. Lietuviškoji medicinos periodika: ištakos ir raida Lietuvoje iki XX a. trečiojo dešimtmečio. *Knygotyra*, 2001, nr. 37.
- Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija: Lietuvos farmacininkų erškėčių keliai*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2002, t. 2.
- Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos farmacijos sąjunga, 2005, t. 3.
- Stonkutė-Žukienė Regina. *Lietuvos farmacija*. Vilnius: Farmeka, 1998, t. 1.
- Stradinš Jānis, Salaks Juris. Apotheken und Apotheker in Lettland. In *Die Apotheke: historische Streiflichter*. Basel: Roche, 1996.
- Subačius Liudas. Moters socialinio vaidmens kaitos atspindžiai Felicijos Bortkevičienės veikloje. *Žurnalistikos tyrimai*, 2008, nr. 1.
- Tyla Antanas. *Lietuviai ir Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802–1918 metais*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013.
- Tyla Antanas. Lietuvių Alma Mater Maskvoje. *Mokslas ir gyvenimas*, 1974, nr. 6.
- Tyla Antanas. Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802–1918 m. *LTSR Mokslų akademijos darbai*: A serija, 1973, t. 3.
- Truska Liudas. *Antanas Smetona ir jo laikai*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996.
- Vaitekūnas Stasys. *Lietuvos gyventojai per du tūkstantmečius*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.
- Valančius Motiejus. *Raštai*. Vilnius: Vaga, 1972, t. 1.
- Vėbra Rimantas. *Lietuvių visuomenė XIX a. antrojoje pusėje*. Vilnius: Mokslas 1990.
- Vienuolis Antanas. *Raštai*. Vilnius, 1985, t. 1.
- Vladimirovas Levas. Lietuvos kultūros – švietimo draugijos 1905–1907 metų revoliucijos ir Stolypino reakcijos metai. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*, 1962.
- Vilniaus universiteto istorija: 1803–1940*. Vilnius: Mokslas, 1977.

Voiciulevič Ivona. *Vaistininkystės raida Vilniuje 1795–1915 m.*: magistro baigiamasis darbas: rankraštis. Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006.

Z. Žemaičio prisiminimai. *Literatūra ir kalba*, 1972, t. 12.

Zembrickis Johanas. *Klaipėdos karališkojo Prūsijos jūrų ir prekybos miesto istorija*. Klaipėda: Libra Memelensis, 2002, t. 1.

Žentelytė Jolanta. *Užmaršties puslapiai: Grafo Vagnerio šeima*: diplominis darbas: rankraštis. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Žurnalistikos institutas, 1992.

Žukauskas Stasys. Mano gyvenimas. Iš *Atsiminimai apie Antaną Žukauską–Vienuolį*. A. Baranausko ir A. Vienuolio–Žukausko memorialinis muziejus, 2002.

Васильев К. К истории аптечного дела в Одессе. Досоветский период. *Вісник Сумського державного університету*. Серія медицина, 2009, №. 1.

Королев М. Из истории аптек Москвы. *Аптечное дело*, 1954, №. 7.

Сидарков А. Возникновение и развитие женского фармацевтического образования в России. *Аптечное дело*, 1957, №. 4.

Толъман Т. Сидарков А. *Подготовка, использование и усовершенствование фармацевтических кадров*. Москва, 1961.

Iliustracijų šaltiniai

A. Baranausko ir A. Vienuolio–Žukausko memorialinis muziejus
 Halinos Gelžinienės asmeninis archyvas
 Kauno apskrities archyvas
 Kauno IX forto muziejus
 Lietuvos dailės muziejus
 Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejus
 Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka
 Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka
 Maironio lietuvių literatūros muziejus
 Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės biblioteka
 Šiaulių „Aušros“ muziejus
 Vilniaus universiteto biblioteka
 Žemaičių muziejus „Alka“

SUMMARY

Social Features of Lithuanian Pharmacy in the 19th century and the first half of the 20th century

Pharmacies were not only places where drugs were produced and sold. Historical sources reveal that, at the beginning of the 19th century, pharmacy laboratories became the centers of medicinal research and new drug development. In the second half of the 19th century and at the beginning of the 20th century, they also were meeting places for members of resistance against the Tsarist government. During these years of national revival, pharmacies served as shelters for the Lithuanian press and ethnic schools—both of which the Tsarist government prohibited. People who worked in the pharmacies, thus, often had much wider interests and higher aspirations than their direct duties demanded.

This book analyzes the social activity of Lithuanian pharmacists and the changes in their community caused by new social conditions. It also surveys the growth in the number of pharmacies and changes in the availability of pharmaceutical services. The chronological range of this work includes the 19th century and the first half of the 20th century. The book compares the social peculiarities of Lithuanian pharmaceutical development during the period when Lithuania was part of the Russian Empire – from the beginning of 19th century until the World War I – with the practice of pharmacy during the interwar period when Lithuania became an independent state (1918–1940).

The book consists of four parts. The first chapter describes the regulations that governed the establishment of pharmacies, the influence of the legal framework on pharmaceutical development, competition between pharmacies and drugstores, and some economic indicators that showed a gradual increase in the availability of pharmacists' services. The second part of the book discusses the social activities of Lithuanian pharmacists. The ethnic origins of pharmacy owners and employees are examined in the third part of the book. The last – and fourth – chapter of the book recounts the way Lithuanian women became certified pharmacists, analyzes the reasons which led them to choose this profession, and their public, national-patriotic and scientific activities.

The work reveals the evolution of the interests, aims, and objectives of the Lithuanian pharmaceutical community, the difficulties and restrictions encountered by Lithuanian pharmacists, and the results they achieved.

1. The Establishment, Development and Economic Situation of Lithuanian Pharmacies

From the 16th to the 18th centuries, Lithuanian pharmacy services were available only to the aristocracy and the wealthiest residents of major cities.

In the first half of the 19th century, pharmacies existed in the administrative centers and in some county towns. However, the largest part – about 90 percent – of Lithuania's population lived in the countryside and a doctor's or a pharmacist's services were not available to them.

Improvements in the economy and education, as well as medical, pharmaceutical and scientific progress, gradually changed attitudes to the official medicine. The increase in the number of wealthy residents, intellectuals, civil servants, and rich farmers also influenced the development of pharmacies. At the end of the 19th century and in the early 20th century pharmacies were established in smaller towns. They were called rural pharmacies.

Pharmaceutical activities were strictly regulated, defining not only the workers' education and trading rules, but also the establishment of pharmacies. A new pharmacy could be opened only with the government's permission -- the so-called pharmacy privilege. The decision to grant such permission depended on various criteria. From the middle of the 19th century, one of the main conditions was the average number of inhabitants served by one pharmacy. Other factors also played a role during various periods. The decision of the Tsarist Russian government whether to allow the establishment of a new pharmacy depended on the neighboring pharmacy owners' opinions, the number of prescriptions registered at their pharmacies, the financial assets of the candidates who were seeking to open a pharmacy, the distance between pharmacies, etc. During the interwar years, the independent Lithuanian government dispensed privileges to set up pharmacies only for those who had pharmacy education. This right was given firstly to candidates who had worked in the civil service and, in case of several candidates, to those who had higher education or extensive work experience in a pharmacy. At the end of the 19th century and at the beginning of the 20th century, drug stores became fierce competitors of pharmacies. The Lithuanian government sought to close these commercial entities but it was hard to ensure that medicines would only be sold in pharmacies.

The number of inhabitants per pharmacy and their expenditures for medical products reflect the availability of pharmaceutical services. In 1824, Vilnius province had about 1,200,000 residents – 46,100 inhabitants per pharmacy. The province of Vilnius had 26 pharmacies, and 9 of these were in the city of Vilnius.

In the 19th century, rural residents rarely used medical services. In 1894, a customer from Vilnius spent about 70 kopeks a year for pharmacy goods, and the remaining residents from the province – 7 kopeks. Meanwhile, the agrarian economy of Kaunas province was more developed, and farmers were richer than the inhabitants of Vilnius province. At the end of the 19th century, Kaunas province had twice as many pharmacies as Vilnius province did and their income was 3.5 times higher. Before World War I, rural pharmacies in Kaunas province

accounted for 56 percent – and in Vilnius province for 36.5 percent – of all pharmacies.

In 1918, independent Lithuania had 129 pharmacies; by 1938 their number had increased to 328, half of them being rural pharmacies. Besides private pharmacies, pharmacies of municipalities and public associations existed. The range of medicinal products expanded, the trade of patented medicines made by foreign or local businesses also increased – and so did pharmacies' incomes. In 1937, one customer from Kaunas spent 16 litas for pharmacy goods, while the residents from counties spent around 2–4 litas. Pharmacists' services became more accessible. However, for many they were still very expensive – and therefore unavailable.

2. Lithuanian Pharmacists in Social Activities

Lithuanian pharmacists organized their professional associations from the beginning of the 19th century. In 1819, Vilnius pharmacists founded the Department of Pharmacy of the Vilnius Medical Society (established in 1805). This community set specific goals: to provide the public with high-quality medications, to prevent the falsification of medical products, and to search for new medicinal substances. The priorities included scientific research and the dissemination of scientific knowledge. The members of this pharmaceutical organization published a periodical journal “*Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński*” (“Notes of Vilnius Pharmacy”) during 1820–1822.

Practicing pharmacists performed experiments in their laboratories and presented their results to colleagues in reports that were published in the press. The community of pharmacists subscribed to newspapers of European and Tsarist Russian pharmacists' associations and relevant publications were translated and published in the local press. Due to this communication, the most recent pharmaceutical innovations quickly reached Vilnius pharmacists and they applied them in their laboratories.

After the rebellion of 1830–1831, the Tsarist government closed Vilnius University. The Academy of Medical Surgery was reorganized from the University. It existed for ten years but, in 1842, it was closed as well. This gradually led to the loss of scientific knowledge and diminished social activities. Pharmacists began to limit themselves to pharmaceutical practice and business interests.

At the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, Lithuanian pharmacists established their organizations in St. Petersburg, Moscow, Kiev, and other places in the Russian empire. These organizations set different goals than those of their colleagues in the homeland in the beginning of the 19th century. Pharmacists represented a significant part of the Lithuanian intelligentsia. They mostly were peasants' children who disobeyed their parents in order to study at the clerical seminary or youths expelled from gymnasiums because of resistance to the Tsarist government. In 1911–1912 and in 1918, a group of Lithuanian pharmacists in Moscow published the newspaper “Pharmacists' Affairs”. The paper propagated national ideas and encouraged Lithuanian pharmacists to return home and work for the benefit of their country.

The Lithuanian Pharmacists' Association, established in Moscow in 1918, became the nucleus of the independent Lithuanian pharmaceutical administration system, developed shortly thereafter, and a leader of pharmacists' professional activities.

Independent Lithuania had four pharmacists' organizations. The most influential one was the Society of Lithuanian Pharmacists, which united the owners of pharmacies. Two other societies closely co-operated with the Society of Lithuanian Pharmacists. The Lithuanian Pharmacy Workers' Society was established in opposition to the owners' organization but it was active only for a few years. Pharmacists' societies undertook the creation of a legal framework, defended the interests of their members, published a professional periodical, and developed cultural, charitable, and international activities. Pharmacists, particularly pharmacy owners, were a very active part of Lithuanian intelligentsia. Besides their professional activities, they also took part in political and cultural work, participated in municipal governments, and were members of various social organizations. Soviet authorities disbanded all pharmacists' organizations in 1940 when they occupied Lithuania.

3. Nationality of Pharmacy Owners, Pharmacy Workers, and Students in Lithuania

Because of Tsarist russification policies, residents of the Russian Empire continuously migrated. This was true not only for the Jewish population but also for Poles, Lithuanians, and Slavs.

In the first half of the 19th century the majority of pharmacy owners in Lithuania were Germans. The situation changed in the second half of the century, as the number of Lithuanian, Jewish and Polish pharmacists increased. During the Lithuanian national revival, the priority of educated Lithuanian nationalists was to form a Lithuanian intelligentsia. One of the easier ways for young Lithuanians to gain the status of a free (intelligent) profession was through becoming a pharmacist. Therefore, at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, many upwardly mobile young Lithuanians chose this profession. The western provinces of Tsarist Russia included the so-called Jewish Pale of Settlement; almost half the population in the towns of these provinces was Jewish. Before World War I, all private pharmacies in Kaunas belonged to Jews. In the province of Vilnius, in contrast, most residents were Polish, and they owned many pharmacies.

From 1890 to 1914, the number of Lithuanian pharmacists who were owners or managers of pharmacies decreased in Vilnius province, while the number of owners and managers who were Poles and Jews increased. In 1890, most of the pharmacy managers in Vilnius province declared they were Lithuanians; however, in 1914, most managers of pharmacies were Jewish. At the same time, the situation in Kaunas province was reversed: the number of Lithuanians increased and the number of pharmacists from other nationalities decreased. In 1890, the majority of pharmacy managers in Kaunas province were Jewish, while in 1914 they were Lithuanians.

Two nationalities – Lithuanians and Jews – dominated the pharmaceutical sector of interwar Lithuania. Lithuanians owned more than 60 to 66 percent of pharmacies and Jews owned about 24 percent of pharmacies. Meanwhile, in other types of businesses, 13 percent of owners were Lithuanians, and 83 percent were Jews. After World War I, a large number of Lithuanian pharmacists returned to independent Lithuania from Bolshevik Russia. About a half of the pharmacy students were Lithuanians. Therefore, Lithuanian and Jewish pharmacists competed in the labor market and for permits to open new pharmacies. The Republic of Lithuania had no discriminatory restrictions on studying or working similar to those that Tsarist Russian authorities imposed on Jews.

4. Women Pharmacists in Lithuania: Emancipation, Studies, Career, and Social Activities

During the 19th century considerable changes occurred in the pharmaceutical sector: the industrialization of pharmacy, the implementation of scientific achievements, and the discovery of new drugs. The entrance of women into the pharmacy workforce and profession also could be considered as a significant development. The first female pharmacist in Lithuania was Juzefa Girdzijevska – the widow of a pharmacist. She got permission to work as an Assistant Pharmacist in Kėdainiai since 1874. A confidential letter directly from St. Petersburg informed the governor of Kaunas about this permission. However, the number of female pharmacists increased very slowly. Before World War I, approximately 50 women were pharmacists in Kaunas province. Of 40 women pharmacists, who have been identified, only two declared that they were Lithuanians, whereas two stated they were Russians, two were Poles, one, whose name is not recorded, declared she belonged to the Lutheran religion, and 32 were of Jewish origin.

The Jewish community owned the majority of drug stores in towns of Lithuania. Some of the pharmacy owners encouraged their daughters to study pharmacy. The most popular universities among them were universities in Kharkov, Saratov, Kazan, and Novorossiysk University in Odessa. The study of pharmacy allowed Jews to live outside the Pale. Moreover, quotas for Jews studying pharmacy were higher than for Jews studying for entrance into other professions. The percentage for Jews studying pharmacy in Russian universities was 20 percent (compared to 5, 10 and 15 percent in other professions).

At the end of the 19th and at the beginning of the 20th century, the family was the deciding factor in the choice of one's professional career. The decision to become a pharmacist was influenced by parents' attitudes towards women's education, financial support, and agreement from the family.

Nine women worked as managers of drug stores in Kaunas province before World War I. At the end of the 19th century, only two women had this position – Jusefa Girdzijevska and Ana Medem.

It was acceptable for pharmacy owners if their family members, wives and daughters worked in their pharmacies as their reliable partners. They encouraged women to work in the pharmacy as apprentices and then to seek an assistant

pharmacist's degree. It is therefore not surprising that many women determined to become pharmacists because of the encouragement of male pharmacists. During the interwar period, almost half of the chemist-pharmacist diplomas were awarded to women. In 1922, women accounted for 11 percent, and in 1938 – for 23 percent of all pharmacists. Jewish women most actively sought pharmaceutical education. Women pharmacists joined the ranks of Lithuanian intellectuals. They were involved in professional and public activities, and some of them worked in educational institutions and in city administrations.

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Abramavič-Šulgeiferienė Reiza 175, 176
Abramovičiaus namas 77
Adamkavičius Pranas 141
Adamovičius Adomas Ferdinandas *Adamowicz* 85
Adamovičius Janas *Adamowicz Jan* 85
Aglinskas Kazimieras 91, 98, 103, 111, 117, 214
Akker Zinaida 167
Aksiutičius Stanislavas *Aksiutycz Stanislaw* 84
Aleksna Jurgis 43
Aleksandras II, caras 161
Aleksandravičiai Vincentas ir Juozas 194
Aleksandravičienė Kotryna 194
Aleksandravičius Egidijus 29, 160, 212
Aleksandravičius Juozas 12, 116, 152, 192, 194, 204
Aleksandravičius Kazimieras 194
Aleksandravičius Vincentas 46, 97, 98, 140, 173, 177, 192, 194, 210
Aleksandravičiūtė-Navickienė Zofija 12, 116, 192
Aleksandra Wolfgang *Wolfgang* 13
Ambraziejūtė-Steponaitienė Agnietė 108
Ambrozaitis Jonas 100
Andrijauskas Eduardas 141
Andriušis Aurimas 42, 212
Antonovič Januševskaja Žozefina 160
Apeldornas Jokūbas 8
Aronštas Lazaris 173, 174
Atamukas Solomonas 151, 173, 212
Avižoniai Jonas ir Salomėja 177
Avižonis Juozas 178
Avižonis Petras 177, 178, 179, 215
Avižonytė-Jasiukaitienė Elžbieta 111, 175, 177, 178, 179, 180

B

Bagdonas Juozas 133
Bagdonavičius Almantas 7, 8, 212, 214
Balčikonis Juozas 89, 212
Baliūnas Vytautas 89, 212

Banaičio Saliamono spaustuvė 162
Bankauskas Česlovas 127, 130
Baranauskas Antanas 91, 108, 121, 216
Bartaševičius Adomas *Bartoszewicz Adam* 85
Bartkevičius Rupertas 116
Bartlingas Vladas 40, 41, 112
Bartminskis Viktoras 21
Basanavičius Jonas 97, 100, 103, 117, 120, 121, 214
Bassi Laura 160, 213
Bertulis Petras 189
Beržanskis Petras 99
Bielinskis Juzefas *Bieliński Józef* 73, 74, 80, 84, 212
Biligas Juozapas *Bilig Józef* 84
Biliūnas Jonas 89
Bilskis Rafailas 138
Binkis Kazys 179
Biržiška Antanas 140, 192
Bischoff Theodor Ludwig 162
Biziulevičius Stasys 11, 212
Byševska Liudvika *Byszewska Ludwika* 159
Bytautas Ramūnas 108
Bytautas Stasys 108, 109, 123
Blumberg Liuba 174, 176
Blumentalio bakteriologijos institutas 100
Blumentalis Davis *Blumentals Davis* 136
Bokova Sečenova Maria 162
Borkumas Karolis *Borkum Karol* 34, 86
Borkumas Teodoras *Borkum Teodor* 83
Bortkevičienė Felicija 107, 164, 178, 215
Botkino ligoninė 164
Brandenburgas Teodoras *Brandenburg Teodor* 77, 84, 205
Brėdikis Juozas 142
Brenas L. 79
Brežinskaitė Veronika 169, 194, 195
Briedis Laimonas 159, 160, 212
Bruckus Antanas 112
B., slapyvardis 178
Bucevičiūtė Vanda Liucija 169
Buchneris Fryderikas *Buchner Fryderik* 85
Buchner Johann Andreas *Buchner Johann Andreas* 16, 73, 205

Budrevičius Česlovas 141
 Budrys J. 114, 134, 205
 Buivydas Antanas 97, 210
 Bukaveckas Vladas 108
 Bukovska E. 169
 Bulhakas Janas *Bulhak Jan* 17
 Burakas Giršas 128
 Burba 66, 205
 Butkus Simonas 47
 Butvydas Juozas 144
 Bžozovskis Aloyzas 145

C

Celinskis Jozefas *Celiński Józef* 85
 Chaikina Chaja Lėja 174, 175
 Chirginaitė-Sesickienė Cipa Sara 181
 Chrušcickiai 116, 192
 Chrušcickis Aleksandras *Chrościcki Aleksander* 78, 82, 86, 116
 Chrušcickis Zdislovas *Chrościcki* 116
Cigler Geldner Vilhelmina 24
 Cigleris 24
 Cipkin P. *Цыпкин П. П.* 163, 212
 Ciškevičienė Teresė 162, 215
 Conroy Schaeffer Mary 11, 14, 21, 32, 63, 75, 92, 144, 147, 149, 163, 164, 166, 167, 169, 186, 212, 230

Č

Čaplikas Julius 91, 141
 Čaplinskas Antanas Rimvydas 78, 213
 Čepulis Baltramiejus 98, 99, 100, 104

D

Dambrauskas Dionizas 99
 Damskis Mykolas 192
 Daškevičius Bonaventura *Daszkiewicz Bonaventura* 85
 Dauginis Antanas 144
 Davainis Silvestraitis Mečislovas 100
 Dediulinas V. 102, 213
 Didžiulienė Liudvika 100
 Dielininkaitis Jonas 100
 Djakov V. *Дьяков В.* 116, 211
 Dobereineris Jahanas Volfgangas *Dobereiner Jahann Wolfgang* 73
 Dobrovolskis A. *Добровольский А. А.* 163, 212

Dobševičius Tomas Jurgis *Dobszewicz Tomasz Jerzy* 160
 Larė Dominykas Žanas *Larrey Dominique Jean* 81
 Donelaičio gatvė 126
 Dovgiala Stanislava *Dowgialło Stanisława* 167
 Dragūnas 94, 109
 Draugas, slapyvardis 111, 205
 Drėma Vladas 78, 213
 Drevinskas Petras 91, 150, 205
 Dronseiko Apolinaras 85
 Dudkevičius 105
 Dzūkas Trakietis, žr. Milančius Jurgis 120
 Dženeris Edvardas *Jenner Edward* 81

E

Edelis Danila 122, 190
 Edmondson Linda 163, 213
 Eidintas Alfonsas 155, 213
 Eidrigėvičienė Marija Franciska 193
 Eidrigėvičius Konstantinas 174, 193
 Eisymontas Grigorius 130
 Eišvydis Jonas 13
 Epštein-Okunienė Berta 46, 175
 Ezrochas Šlioma 130

F

Fal Andrzej M. 160, 214
 Farmaceutas Samtis, slapyvardis 125, 205
 Farmaceutas, slapyvardis 97, 106, 205
 Fereino vaistinė 94, 95, 98, 100, 117, 196, 198, 199
 Findler Paula 160, 213
 Finkelšteinas Ozeris 64
 Frankas Johanas Peteris *Frank Johann Peter* 68
 Frankas Jozefas *Frank Joseph* 68
 Freiberg N. *Фрейбергъ Н. Г.* 167, 212
 Fridmanaitė Sora Lėja 57
 Frumkina Debora 164, 165
 Frumkinas Chaimas 173

G

Gabrėnas Alfonsas 127
 Gabrielės Petkevičaitės-Bitės biblioteka 44, 92, 98, 119
 Gabrilovič Olga 167, 186
 Gaidamavičius Jonas 193

Gaidamavičiūtė Ona 193
 Galperin Vogava A. P. 167
 Galvelė Maria 102
 Galvelė Mykolas 101, 102, 209
 Gano Liudas 43, 193
 Gaudešis Simonas 90
 Geimanas J. 61
 Geldner Gertrūda *Göldner* 192
 Geldneriai *Göldner* 23, 24, 25, 26, 143, 144, 192
 Geldneris Frydrichas *Göldner* 25
 Geldneris Leopoldas *Göldner* 20, 22, 23, 25, 39, 40, 116
 Geldneris Nikolajus *Göldner* 25
 Geldneris Oskaras *Göldner* 23, 187
 Geldneris Teodoras *Göldner* 23, 24, 25, 116, 192
 Geldnerytė-Augustaitienė Vanda 141, 181, 188, 189, 190
 Geldner Teodora *Göldner* 192
 Gelmanas Samuelis 149, 157, 158, 206
 Gelžinienė Halina 93, 184
 Gerdvilis Adolfas 90
 Germanas 63
 Giedgaudas Maksimilionas 93
 Giedraitienė Elena 178
 Giese Ferdinandas 84
 Gineitienė J. 127, 190, 191
 Gintilaitė-Šeflerienė Elena 187
 Ginzbergas Juozapas 85
 Giotlingas Johanas *Göttling Johann Friedrich August* 71
 Girdzijevska Juzefa 144, 169, 170, 171, 172, 173
 Gmelin Aleksandras *Gmelin Alexander* 83
 Godlevskis Vikentijus 85
 Golovačas Algirdas 97
 Goluchovskis Juzefas *Goluchowski Józef* 159
 Gorski Peter 73, 213
 Goskis Stanislovas *Górski Stanislaw* 74
 Gradelis Mykolas 193
 Grakauskas V. 11, 72, 87, 213
 Grigalauskas Antanas 122, 145
 Grindel David Hieronymus *Gründel Dawid Heronim* 84
 Grinius Kazys 66, 91, 97, 99, 104, 107, 111, 112, 205, 206, 213
 Griškaitė Reda 160, 213
 Griuningas Vilhelmas *Grüning* 88

Grizeris Bartolomėjus *Gryzer Bartłomiej* 73, 75, 76, 82
 Grybauskas Kazys 99, 126, 130, 139
 Grudzinskas Vladas 97
 Gudelis 196
 Gudienė Vilma 15, 19, 22, 38, 39, 40, 47, 63, 70, 152, 177, 194, 213
 Gurska, žr. Žemaitienė-Gurska Zofija
 Gurskis Stanislovas 196
 Gurvičius 180
 Gurvičiūtė Liuba 181
 Gutas Aleksandras Josifas *Gutt* 78
 Gutas Edvardas Jakobas *Gutt* 78
 Gutas Ferdinandas *Gutt* 78
 Gutas Jurgis *Gutt George* 16, 68, 69, 70, 72, 73, 75, 76, 78, 79, 143
 Gutas Liudvika *Gutt* 78
 Gut Vilhelmina *Gutt* 78

H

Habdankaitė Elena 188
 Hačeba I. 130
 Heinrichas Teodoras *Heinrich Teodor* 85
 Hinrikus Toivo 149, 168, 214
 Hopenaitė-Jazdauskienė Karolina 193
 Hopenaitė-Puzinauskienė Alina 193
 Hopenas Kazimieras 45, 173, 193
 Hopeno įpėdiniai 139
 Hopeno vaistinė 140
 Hufelandas Kristupas *Huffeland Christoph* 81

I

Ignoto ligoninė 76
 Ilgūnas Gediminas 91, 104, 213
 Ivanauskaitė-Pšibiliauskienė Sofija, slappyvardis Lazdynų Pelėda 120

J

Jablonovska Ana Paulina *Jabłonowska Anna Paulina* 159
 Jablonskis Jonas 89, 100
 Jakimavičius Algimantas 101, 213
 Januškis Simonas, slappyvardis Sim. Jan. 99, 107, 210
 Janužytė Audronė 213
 Jarašius 64, 92, 211
 Jasinskis 195
 Jasiukaitienė-Avižonytė Elžbieta 188

Jazdauskas 193
Jex-Blake Sophia 162, 170
 Joffé Beras 190
John Antoni 83
 Juknevičius Marijonas 57
 Julskis Kazimieras 85
 Jundzilas Petras *Jundzill Petrus* 84
 Jundzilas Stanislovas Bonifacas *Jundzill ???*
Stanisław Bonifacy 160
 Juozas, slapyvardis 91, 94, 107, 206
 Jurcevičius P. I. 172
 Jūrėnienė Virginija 181, 182, 213
 Jurevičius 23
 Jurevičius Stasys 101
 Jurginis Juozas 16, 17, 213
 Juškevičius Julijonas 52

K

Kaganas Chaimas 64, 155
 Kaikaris Alfonsas 11, 12, 13, 28, 44, 53, 71, 213
 Kairiūkštis Juozas 100
 Kalningo chemijos institutas 101
 Kaluškevičius Benjaminas 89, 117, 213
 Kamenskis Josefas *Kamieński Józef* 83
 Kaminskaitė-Gradelienė Stefanija 193
 Kaplanskis Chaimas 189
Kapp K. 149, 168, 214
 Karaitis Antanas 45, 47, 54
 Karlštreimas Liudvikas 177, 178
Kassow Samuel 166, 214
 Kašėvarova Rudneva Varvara 161
 Kašinskas Jonas 98, 105, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 206
 Kaškaitis Jonas 121, 206, 214
 Kataržis Vincas 122
 Katilienė Irena 81
 Kaventu Žanas *Caventou Joseph Bienaimé* 72
 Kazlauskas Kazimieras 157
 Kėkštas Feliksas 84
 Kemšis M. 206
 Kenigšteter Alina *Königstaedter* 24
 Kenigšteteriai *Königstaedter* 23, 24, 25, 143, 192
 Kenigšteteris Eduardas Gustavas *Königstaedter* 24
 Kenigšteteris Johanas *Königstaedter* 24
 Kenigšteteris Karlas Leopoldas *Königstaedter* 24

Kenigšteteris Michailas *Königstaedter* 24
 Kenigšteteris Piotras *Königstaedter* 24
 Kenigšteteris Piotras Leonidas *Königstaedter* 24
 Kenstavičius 105
 Keršulis Jonas 142
 Kierzek Andrzej 160, 214
 Kišonas Vincas 122
 Klimas Petras 108
 Klimavičius Mironas 145
 Knabė-Valentinavičienė Stanislava 157, 186, 187, 188, 198, 199, 200
 Knizikevičienė Liudvika 24
 Kobliz A. Hibner 161, 162, 214
 Kochas Robertas 81
 Kočiukas Andrejus 16
 Koreva A. 33, 39
 Koroliov M. *Королев М.* 167, 216
 Koskovskis Henrikas *Koskowski Henryk* 83
 Kregždys Juozas 91
 Kriaučiūnas Petras 100
 Krigeris G. A., gubernatorius 116
 Kripaitytė Aurima 70, 213
 Krivickas Rapolas 110, 121, 206
Kuciel Lewandowska Jadwiga 160, 214
 Kudirka Vincas Feliksas 90
 Kudulis Pranas 195
 Kuktos M. spaustuvė 109
 Kulakauskas Antanas 29, 160, 212
 Kuncos namas 77
 Kuprevičius Juozas 94
 Kuprevičius Mikalojus 100
 Kuprevičius Mykolas 122, 207
 Kuševičius Justinas *Kuszewicz Justyn* 82
 Kuzavas Zenonas, slapyvardis Z. K. 45, 64, 92, 96, 103, 111, 113, 125, 132, 136, 137, 138, 140, 193, 194, 207, 211
 Kuzavienė-Švelniūtė Petronėlė 193, 194
Kuźnicka Barbara 74, 215
 Kveit Cipa 174

L

Labudzinskas Adomas 178
 Landsbergis-Žemkalnis Gabrielius 100
 Lapinas Konstantinas 98, 99, 100, 113
 Lapšys Zigmąs 98
 Larė Dominykas Žanas *Larė Dominyk Jean ???*
 Lašas Liudvikas 101, 214
 Laveckis Janas *Lawecki Jan* 83
 Lebedichina-Izbianskienė Anastazija 187

Lelevelis Jokimas *Lelewel Joachim* 159
 Lenekas Rene Teofilis *Laenneck Rene Theophile* 81
 Leonas Petras 104, 209
 Lesniewska Antonina *Leśniewska Antonina* 166, 167
 Levitan A. I. 167
 Liberman Ženia 175
 Lichocka Halina 11, 73, 214
 Lignugarienė Asta 117, 132, 134, 181, 214
 Lileiko Konstantinas 144
 Lindau 16
 Linka 97
 Linkovskaja Gitel Lėja 175
 Linkovskis G. S. 64, 65
 Lipšicas Levikas 126
 Liudas Žemaitis 196
 L. M., slapyvardis 46, 50, 51, 57, 207
 Lobenveinas Johanas Andrius *Lobenwein Joannes Andreas* 70
 Lukoševičaitė-Ganienė Marija 192, 193
 Lukoševičienė Liucija 192
 Lukoševičius Pranas 192

M

Macevičius Michailas *Macewicz Michal* 73, 75, 76, 82
 Machnaueris Michailas *Machnauer Michal* 73, 75, 76, 82, 84, 143
 Macevič Johana *Mackiewicz Joanna* 76, 162, 214
 Mačius Adomas 12, 89, 91, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 110, 111, 112, 116, 119, 120, 130, 179, 190, 191, 204, 208
 Maizite Janis 136, 139, 205, 209
 Makauskis Jonas 43, 47, 114, 123, 126, 131, 132, 134, 135, 138, 141, 208
 Makelytė Olė 191
 Maliauskas Antanas 162
 Malinauskas Jonas 189
 Malinauskas Povilas 47
 Maltanska Česlava 174
 Marcinauskio A. spaustuvė 77, 205
 Marcinkevičienė Dalia 176, 214
 Marcinkevičius Apolinaras 61, 64, 65, 92, 93
 Marcinkevičius Karolis 97
 Matulaitis Juozas 54, 112, 121, 122, 208
 Matulevičius Pranas 127, 128

Matutis Kazimieras 121, 122, 208
 Mažonas Kazys 103, 136, 193, 208
 Mažonienė-Silvestravičiūtė Lucina Eufrazina 193
 M. Br. 16, 208
 Medem Ana 172, 173, 175
 Mekas Tauras Antanas 7, 8, 72, 212, 214
 Mendelevjevas Dmitrijus 81
 Merkys Vytautas 16, 17, 104, 213, 214
 Meškauskas Juozas 43, 214
 Michalskis Konstantinas *Michalski Konstanty* 83
 Mickevičius-Kapsukas Vincas 179
 Miežutavičiūtė Vitalija Janina 68, 80, 214
 Miknevičiūtė Zofija 127, 189, 190, 191
 Mikutovičius Apolinaras 83
 Milančius Jurgis, slapyvardis Dzūkas Trakietis 98, 119, 120, 148, 190, 208
 Milančiūtė-Jofienė Petronėlė 190
 Milčinskaitė M. 179
 Minevičius Rolandas 13, 190, 214
 Misius Kazys 89, 117, 213
 Morozovo ligoninė 187
 Mošinskaitė S. 107
 Motuzaitė Eugenija 194, 195
 Mušinski Jan *Muszyński Jan* 77, 137, 209

N

Naginskas Stasys 108
 Narbutas Jonas 154, 209
 Narbutas Vladas, slapyvardis Vl. N-tas 113, 114, 123, 209, 211
 Naryškinas Georgijus, kamerjunkeris 177
 Naruševičius 122
 Naruševičius Vincentas *Naruszewicz Wincenty* 83
 Nasvitytė Birutė 134
 Nasvytienė Jozefa 121
 Nasvytis Steponas, slapyvardis St. N-is 43, 47, 91, 107, 111, 114, 121, 123, 124, 125, 130, 131, 132, 133, 134, 141, 155, 209, 210
 Nechemias C. 167, 214
 Ne-farmaceutas, slapyvardis 95, 106, 209
 Nemeikša Juozas 108
 Nikolajus I, caras 161
 Noonan N. C. 167, 214
 Norkus Mykolas 114
 Novickis Aleksandras *Nowicki* 83

O

Obolovskis Michailas Aleksandrovičius, gubernatorius 171
Olanderis Karlas 17
Oniškevič German 85
Ošerovič Zelda 174, 175
Ozereckovskii N. *Озерецковский Н. Е.* 163, 212

P

Pajaujis Antanas 189
Paltarokas 99
Palukaitis Vincas 100
Palunskis Aronas 174, 175
Papečkys Juozas 108
Paprocka Borowicz Małgorzata 160, 214
Paškevičius 43, 103
Paškevičiūtė-Kundrotienė Eglė 112, 215
Paškovičaitė-Purtokienė Elena 128, 130, 181, 187, 188, 189, 190, 205, 209
Pekarskaja Keilė 175, 176
Pekštytė Veronika 91
Pelaitis Stasys 98, 189
Peletje Pieras Josefas *Pelletier Pierre Joseph* 72
Perovskis, VRM ministras 21
Petras Bertulis 135
Petrauskaitė-Šalkauskienė Marija 190
Petrusevičius Liudvikas 84
Pietaris Kazys 108
Pijus X, Popiežius 117
Pikčiūnas K. 66
Pinesas Aronas Vulfas 181
Pirogovas Nikolajus 81
Pirogovo ligoninė 100, 179
Pocius Augustinas 95
Poharecka Zelešovienė Bronislava 191
Potjevijd T. 138
Prapiestytė Emilija 181
Prokopavičienė 195
Prošinskis Jonas 84
Proviz. Ramulė, slapyvardis 132, 209
Purtokas Adolfas 128, 189
Pusvaškis Jonas 55
Puzinas Jonas 178, 179, 215
Puzinauskas 43

R

Raal Ain 149, 168, 214
Rabinas M. 157
Radvilaitė Stefanija 78, 79
Ragauskienė Raimonda 7, 215
Ragažinskaitė Danguolė 162, 215
Rakuiza 176
Rakuiza E. 176
Ramanauskas Antanas 103
Ramanauskas Jurgis 215
Ratnovskis Leizeris Beras 57
Raudonikis Petras 45, 90, 98, 100, 117, 118, 127, 130, 154, 166, 179, 187, 211
Regelis Konstantinas 139, 209
Reichenbachas Adomas 24
Reinhardas Ferdinandas Liudvikas 23, 76
Rembieliński Robert 74, 215
Remezas Jonas 111, 128, 209
Rimkūnas Jonas 178
Rimševičius Adomas *Rymszewicz Adamus* 34, 84
Rivière Lazare 84
Rivkes Mozes 198
Roeske Wojciech 14, 162, 166, 168, 215
Rogovskis Juozas 84
Rokuzin Eta 174
Rothkirchas Vasilijus von Rothkirchas
Rothkirch Wasilij 160, 213
Rozenbliumas Dovydas 46
Rozenbliumas Moiša 173
R.S., slapyvardis 105, 209
Rubinovičius Chaikelis 63
Rumiancev V. *Румянцев В.* 167, 168, 212
Rumšiškaitė Jeta Roza 180
Rustemas Jonas 192
Rušinas Augustinas 99

S

Sadovaitė Pešė 181
Salaks Juris 70, 215
Salkindas Zigmundas *Salkind Zygmund* 83
Samulionytė Janina 66, 215
Sartorijus Jozefas *Sartorius Josephus Gerardus* 67
Savickis Stanislavas *Sawicki Stanislaw* 18, 83
Savičevskis Florijonas *Sawiczewski Floryan* 85
Scherer Alexander Nicolaus 73

Schweigger Johann Salomo Christoph 73
 Sereikaitė I. 28, 213
 Sertiurneris Frydrichas Vilhelmas *Sertürner Friedrich Wilhelm* 67
 Sidarkov A. *Сидорков А. М.* 14, 164, 169, 186, 216
 Sikstas, slapyvardis 136
 Siller Edward 85
 Sim. Jan., slapyvardis žr. Januškis Simonas
 Sirutavičius Vladas 144, 150, 153, 157, 215
 Sirvydas P. 114
 Sirvydas Stefanus 34, 84
 Siudikas Vytautas 102, 213
 Sketeris Adomas 100
 Skinkaitė Elena 90
 Skinkis Jonas 47, 89, 90, 142
 Skipitis Rapolas 108
 Smetona Antanas 134, 135, 215
 Smetona Julius 134
 Sniadeckis Andrius *Sniadecki Jędrzej* 67, 68, 160
 Sniadeckis Jonas *Śniadecki Jan* 160
 Spudulis Jonas 100
 Sruoga Juozas 122
 Stakelė Pranas 47, 98, 101, 126
 Stakulienė Silvija 11, 73, 74, 106, 109, 215
 Staliūnas Darius 144, 150, 153, 157, 215
 Stanislovas Augustas Poniatovskis, Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis 77
 Staniulytė D. 28, 213
 Stankūnas Kipras 141
 Stapulionytė Valerija 189
 Starkas 172
 Starko įpėdiniai 170
 Stašys Konstantinas 90, 103, 141
 Staugaitis Jonas 134, 210
 Staugaitis Petras 47, 99
 Steikūnas Jonas 91
 Stolypinas Piotras 121, 215
 Stonkutė-Žukienė Regina 11, 13, 46, 47, 48, 53, 64, 90, 91, 100, 101, 102, 118, 129, 140, 141, 142, 157, 190, 193, 195, 215, 230
 Strandinis Janis *Stradinš Jānis* 70, 215
 Strasburgas Adolfas Ulrichas 16
 Stravinskis Juozas 144
 Stropus Kajetonas 30
 Studzinska Filipina *Studzińska* 168
 Studzinska Konstancia *Studzińska* 168

Studzinskos Filipina ir Konstancia *Studziński* 168
 Subačius Liudas 164, 215
 Surkovas Julijus 20
 Suslova Nadežda 162
 Sutkus Antanas, slapyvardis A. S-us. 104, 109, 110, 113, 114

Š

Šabaševičius Joselis 181
 Šakenis Konstantinas 106, 121, 122, 210
 Šalkauskas Ipolitas 190
 Šapiro N. 130
 Šatinskaitė Elena Jadvyga 184
 Šele Karlas Vilhelmas *Scheele Carl Wilhelm* 67
 Šelkanaitė-Efrosienė Gita 180
 Šemeta 97
 Šereris Aleksandras Nikolajus *Scherer Alexander Nicolaus* 85
 Šerševskis Adolfas Scherschewski Adolphus
 Szareszewski Adolf 83
 Šiaučiuonaitė-Verbickienė Jurgita 144, 150, 153, 157, 215
 Šiaulis Benediktas 130, 153
 Šileika Vladas 107, 210
 Šileris Janas *Schiller Jan* 83
 Šilingas Stasys 108
 Šimaitienė Zenona 38, 39, 213
 Šimkevičius Aleksandras 21
 Šimkevičius Jeronimas 28
 Šimkus Jonas 101, 102, 141, 142, 187
 Šliogeris 109, 113
 Šliūpas Jonas 176
 Šmidas A. 101
 Šporas Eduardas *Spohr Eduardus* 83
 Šreiberis Karlas 85
 Šteinberg Bernard 20
 Šternas Berelis 57
 Šukevičius Donatas 98
 Šukevičius Eduardas 110, 112, 210
 Šulcas Matvejus *Schulz Maciej* 16, 24, 70, 73, 75, 76, 77, 82, 143
 Šulgienė Nijolė 81
 Šumacheris Germanas 139, 140, 206
 Šveikauskaitė-Klevinskienė Marija, slapyvardis Pušaitė 179

T

Talv S. 149, 168, 214
Tartila Juozas 99
Tautavičius Adolfas 16, 17, 213
Tišlerytė Teresė 78
Tiškevičaitė Teresė 162, 215
Tyla Antanas 25, 68, 96, 102, 177, 215
Tyzenhauzas Antanas 79
Tolcman T. *Толцман Т. И.* 164, 169, 216
Tomsonas Rudolfas *Thomson Rudolf* 83
Toropov D. *Торопов Д. И.* 164
Trainaitis A. 114, 210
Triponienė Dalia 81
Tromsdorfas Johanas Bartolomėjus
Trommsdorff Johann Bartholomäus 71, 73, 85
Truska Liudas 134, 215
Truskoliavskis Domininkas Piotras 170, 172
Tumėnienė Vanda 181

U

Urbanovičius Adolfas 27

V

Vagner Anna *Wagner* 77
Vagneriai *Wagner* 77, 192
Vagneris grafas 11, 116
Vagneris Karlas *Wagner Charles* 11, 68, 69, 70, 71, 73, 75, 76, 77, 78, 82, 116, 216
Vagneris Martynas *Wagner Martin* 16, 77, 79, 116, 143, 211
Vagneris Vitoldas *Wagner Witold* 78
Vagneris Wagner 11
Vagnerių šeima *Wagner* 78, 79
Vaigauskaitė R. 28, 213
Vaitekūnas Stasys 30, 145, 215
Valančius Juozas 141
Valančius Motiejus 20, 21, 215
Valeika Matas 12, 89, 105, 106, 107, 118, 119, 120, 148, 210
Valeikienė-Šokelytė Malvina 119
Valentinavičius Jonas 98, 100, 198, 199
Valneris R. *Wallner* 138
Varadinov N. *Варадинов Н.* 16, 21
Vargdienis, slapyvardis 23, 210
Vasilūnaitė Marytė 188
Vasiljev Konstantin *Васильев К. К.* 14, 143, 165, 216, 230

Vauquelin Louis Nicolas 73
V. B., slapyvardis 169, 205
Vėbra Rimantas 91, 215
Velavičius Jonas 193
Velkas Johanas Frydrichas *Woelck Fryderyk* 16, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 82, 170
Vendtas 198
Vidmantas Petras 100, 179
Vidokleris Benjaminas. 157
Vilčinskis Jonas Kazimieras 18
Vileišis Antanas 100
Vismantas Pranas 128, 129
Vladimirovas Levas 121, 215
Voiciulevič Ivona 11, 17, 87, 216
Voigt Ernestus 83
Vojevodskis Jozefas *Wojewódzki Josef* 82
Voldemaras Augustinas 46
Volfgang Aleksandra Wolfgang 79, 160
Volfgangas Johanas Frydrichas *Wolfgang Johannes Friedrich* 13, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 81, 143, 160
Volfgangas Ksaveras *Wolfgang Ksawer* 79, 160
Volpė Cemachas 56

Z

Zaborskis Juozas 44, 98
Zalkindas Zeligas 22, 23
Zareckis S. 129
Zeidler Ana *Zeidler* 192
Zeidleriai 144, 192
Zeidleris Jonas *Zeidler* 192
Zeidleris Jozefas *Zeidler* 192
Zeidleris Liudvikas *Zeidler Ludwik* 82, 86, 87, 192
Zeigarnikas Aronas 157
Zembrickis Johanas 8, 216
Zigmantinis Juozas, slapyvardis Kregždys 91, 105, 206
Zigra J. G. 85
Zolt Berta Paulina 175

Ž

Žak Rebeka 160
Žemaitienė-Gurska Zofija 157, 188, 196, 197, 198, 199, 200
Žemaitis Jokimas 46, 198
Žemaitis Julijonas 47, 126, 132
Žemaitis Liudas 46, 196, 197, 198

Žemaitis Zigmas	46, 198, 215, 216	196, 211, 216
Žentelytė-Butkevičienė Jolanta	11, 77, 116, 216	Žukienė, žr. Stonkutė-Žukienė Regina
Žymantienė-Žemaitė Julija	100	Žukovskis Ignotas
Žitkevičius Povilas	122	Žvirblis Juozas
Žiugžda Karolis	90	Žvirblis Steponas
Žukauskas Stasys	194, 216	Žvirėnas Matas
Žukauskas-Vienuoelis Antanas	43, 45, 59, 91, 107, 108, 114, 117, 121, 122, 139, 140, 194,	

Socialiniai Lietuvos farmacijos bruožai XIX a.–XX a.
pirmoji pusė : / Vilma Gudienė – Kaunas: LSMU
Leidybos namai, 2017. 232 psl. (ilustr.)
ISBN 978-9955-15-491-4

Knygoje rašoma apie Lietuvos farmacijos raidą ir jos socialinius
savitumus XIX a.–XX a. pirmoje pusėje.
Knyga skirta mokslo istorijos tyrėjams, farmacijos ir medicinos
studentams, farmacininkų ir medikų bendruomenei.

Redaktorė Irena Bubnytė
Maketuotojas ir viršelio dailininkas Saulius Medžionis
Korektorė Aida Jakimavičienė

2017-09-04. 14,5 spaudos l. Tiražas 100 egzempliorių. Užsakymas 240.
Išleido LSMU Leidybos namai, A. Mickevičiaus g. 9, LT-44307 Kaunas.
Spausdino UAB „BALTO Print“, Utenos g. 41 A, LT-08217 Vilnius.